

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

SANGHA'S PARTICIPATION IN THE WORLD HERITAGE AREA

MANAGEMENT IN AYUTTHAYA PROVINCE

พระปลัดโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล)

ดุขฉนินพนนนี่เป็นนส่วนหนึ่ของการศึกษา
ตามหลั้กสูตรปริญญญาพุทธศาสตรดุขฉนินบัณฉิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฉิตวิทยาฬั้ย

มหาวิทยาฬั้ยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาฬั้ย

พุทธศักราช ๒๕๖๒

การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พระปลัดโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล)

ดุชนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๒

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Sangha's Participation in the World Heritage Area
Management in Ayutthaya Province

Phrapalad Opas Obhāso (Sirikittikul)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2019

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับดุุษฎีนิพนธ์ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

.....
(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุุษฎีนิพนธ์

.....

ประธานกรรมการ

(พระเมธาวิจารย์, รศ. ดร.)

.....

กรรมการ

(ดร. อำนาจ บัวศิริ)

.....

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ. ดร.)

.....

กรรมการ

(พระปลัดระพี พุทธิสารโร, ผศ. ดร.)

.....

กรรมการ

(พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ผศ. ดร.)

คณะกรรมการควบคุมดุุษฎีนิพนธ์

พระปลัดระพี พุทธิสารโร, ผศ. ดร.

ประธานกรรมการ

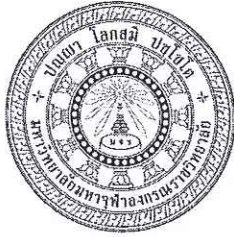
พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ผศ. ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

.....

(พระปลัดโอภาส โอภาโส)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, รศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบดุษฎีนิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระเมธาวิเชียร, รศ.ดร.)

กรรมการ

(ดร.อำนาจ บัวศิริ)

กรรมการ

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระปลัดระพี พุทธิสาร, ผศ.ดร.)

กรรมการ

(พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.)

คณะกรรมการควบคุมดุษฎีนิพนธ์

พระปลัดระพี พุทธิสาร, ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระปลัดโอภาส โอภาโส)

- ชื่อคุณนิพนธ์** : การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ผู้วิจัย** : พระปลัดโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการผู้ควบคุมคุณนิพนธ์**
- : พระปลัดระพี พุทธิสาโร, ผศ.ดร. พธ.บ.(การสอนสังคม),
ศศ.ม.(ประวัติศาสตร์เอเชีย), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
 - : พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. พธ.บ.(การจัดการเชิงพุทธ),
พธ.ม.(การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด.(การจัดการเชิงพุทธ)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์คือ ๑. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓. เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี ประกอบด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร เก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๒๐ รูป/คน และการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน ๑๖ รูป/คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ จากแบบสอบถาม ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๗๗ กับพระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาในวัดต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๘๓ รูป สถิติที่ใช้ในการวิจัย คือ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการดำเนินการเกี่ยวกับพื้นที่มรดกโลกภายในวัดนั้น วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถานโบราณวัตถุ จำนวนมาก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี วัดร่วมกับกรมศิลปากรและหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีนโยบายและให้การอุปถัมภ์วัดในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีแห่งการร่วมใจกันจรรโลงรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาติให้ดำรงอยู่เป็นมรดกอันน่าภาคภูมิใจยิ่งแก่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป

๒. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นั้น พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก มีความสัมพันธ์กัน และมีความสัมพันธ์กันในระดับมาก ($r = 0.844$, $p\text{-value} = 0.000$) และปัจจัยด้านพุทธธรรม คือ หลักปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กัน และมีความสัมพันธ์กันในระดับมาก ($r = 0.867$, $p\text{-value} = 0.000$)

๓. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยามี ๔ ด้าน คือ ๑) ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ คือ พยายามเก็บรักษาสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งเน้นสภาพแวดล้อมพร้อมทั้งป้องกันการเสื่อมสลายหรือชำรุดในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการบ่งชี้บรรยากาศและคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมในประวัติศาสตร์ ๒) การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ คือ การสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้างและการอนุรักษ์ รูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ๓) การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ คือ การบริหารให้มีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ กลุ่มทำงานให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สนับสนุน ร่วมกำกับติดตามการดำเนินงาน ร่วมระดมทรัพยากรมีทั้งการมีส่วนร่วมจากภายในและภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรับผิดชอบต่องาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ และเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ๔) การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม คือ การใช้สอยพื้นที่โบราณสถาน เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์ต้องดูแลรักษาโบราณสถานให้อยู่ในสภาพดีไม่ทรุดโทรม จัดประโยชน์ในสถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถาน

Dissertation Title : Sangha’s Participation in the World Heritage Area Management in Ayutthaya Province
Researcher : Phrapalad Opas Obhāso (Sirikittikul)
Degree : Doctor of Philosophy (Buddhist Management)
Dissertation Supervisory Committee :
: Phrapalad Raphin Buddhiso, Assist.Prof.Dr., B.A.(Social Teaching), M.A.(Asian History), Ph.D. (Buddhism)
: Phramaha Krisada Kittisobhano, Assist.Prof.Dr., B.A.(Buddhist Management), M.A.(Buddhist Management),Ph.D. (Buddhist Management)
Date of Graduation : December 2, 2019

Abstract

The Objective of this research were 1, to study the general conditions of Sangha’s management of the World Heritage Areas in Ayutthaya Province, 2, to study the factors affecting the Sangha’s participation in the World Heritage management in Ayutthaya Province and 3, to propose the approaches to the Sangha’s participation development of the World Heritage Area management in Ayutthaya Province.

Methodology was the mixed methods: the qualitative method collected data from document and 20 key informants by in-depth-interview, non-participatory observation and focus group discussion with 16 participants and analyzed the data by systematically descriptive interpretation. The quantitative research by survey method, collected data with questionnaires with the reliability value at 0.977 from the 183 monks resided in various monasteries in the areas of the World Heritage sites and analyzed data with frequencies, percentage, mean, standard deviation and Pearson’s correlations.

Findings were as follow:

1. The general conditions of Sangha’s participation in the World Heritage management in Ayutthaya Province was that there are many monasteries in Ayutthaya Province with special identity Heritage buildings and places with long histories and well kept. Monasteries with cooperation of the Fine Arts Department, the government and private agencies jointly developed the religious sites. Ayutthaya Province Sangha Order set the policy to patron monasteries emphasizing the

importance of the heritage sites, artifacts and to implant the people's conservation consciences which was the good sight of ancient places restoration and conservation of art and cultural heritage to maintain as the proud national wisdom and culture for the younger generation to come.

2. Factors affecting the Sangha's participation in the World Heritage management in Ayutthaya Province were that the Sangha's participation had correlation with the World Heritage management at high level ($r = 0.844$, $p\text{-value} = 0.000$) and the factor of Buddhadhamma, Padhan 4 and the World Heritage management had correlation at high level ($r = 0.867$, $p\text{-value} = 0.000$)

3. The development of Sangha's participation in the World Heritage management in 4 areas: 1) participation in decision making to maintain the old condition and component of the architecture and landscape of the sites, emphasizing environment maintenance and preventing the decay and ruin of the ancient architecture that indicated the atmosphere and architecture in the history, 2) participation in operation according to the plans and projects. The survey of the old and present condition of ancient buildings; construction history, restoration, architecture formation, materials used and existing damage, documenting and picture recording and mapping in details, to be used in the restoration project and historical important document, 3) participation in project evaluation, management in the form of committee, teams should have should have right to express their opinions, support and operational evaluation, participating in fund raising from within and with out which promoted the responsibility, sense of belonging and interaction, 4) participation in benefit sharing, the use of the space in the ancient areas, opening the opportunities for Buddhists to come into the ancient areas. Monks must look after the ancient places in good condition, not to be decayed and ruined, allocating the benefits in the ancient heritage tourist attractions.

กิตติกรรมประกาศ

ดุขฉุฉนัพนธบับนี้สำเร็จล่งงไปได้ด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากท่าน พระมหาสมบูรณั วุฑฒิกโร, รศ.ดร. คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ.ดร. ประธานกรรมการที่ปรึกษา และพระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. คณะกรรมการที่ปรึกษา ตลอดจนคณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องหลายท่าน ที่ได้ให้คำปรึกษา แนะนำ ดูแลเอาใจใส่ให้ความช่วยเหลือในการปรับปรุงแก้ไขดุขฉุฉนัพนธจนสำเร็จด้วยดี จึงขอกราบขอบพระคุณและขอเจริญพรไว้ ณ ที่นี้

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ และขอเจริญพรขอบคุณ คณะผู้บริหาร คณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาการต่างๆ ถ่ายทอดองค์ความรู้ การศึกษา ให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี ตลอดจนเพื่อนนิสิตทุกท่าน ที่คอยให้กำลังใจและคำปรึกษาดีๆ ที่มอบให้ผู้วิจัยตลอดมา

ขอกราบขอบพระคุณ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. พระสุธีวีระบัณฑิต, ดร. ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง ดร.ประเสริฐ ธิลาว และผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา ที่ได้กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบแบบสอบถามและให้คำปรึกษา แนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามอันเป็นประโยชน์แก่การทำดุขฉุฉนัพนธจนสำเร็จด้วยดี

ขอกราบขอบพระคุณ พระธรรมรัตนมงคล เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระญาณไตรโลก รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และพระมหาเถระทุกรูปที่เมตตาให้ความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี และขอเจริญพรขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน ที่ได้ช่วยเหลือชี้แนะทักษะ แนวทางที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวิจัยอย่างต่อเนื่อง

สุดท้ายนี้ ผู้วิจัยขอเจริญพรขอบคุณ คุณไมตรี ตรีประเสริฐพจน์ และครอบครัว ท่าน ดร.ประดิษฐ์ คุณวรพรรณ หิรัญประดิษฐ์ ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์สนับสนุนช่วยเหลือส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้รับการศึกษาเพิ่มเติมองค์ความรู้ และกำลังใจจากทุกท่านดังกล่าว ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความเอื้อเฟื้อเป็นอย่างยิ่ง คุณค่าสิ่งดีงามและประโยชน์ใดๆอันจะพึงมีจากดุขฉุฉนัพนธเล่มนี้ ผู้วิจัยขอนอบน้อมถวายเป็น พุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา กตเวทิตาคุณ แก่ บิดา มารดา ครูอุปัชฌาย์ อาจารย์ ญาติสนิทมิตรสหายทั้งหลาย และผู้มีคุณูปการทุกท่าน

พระปลัดโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล)

๒ ธันวาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ช
สารบัญแผนภาพ	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ	
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๗ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๘
๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ	๒๕
๒.๓ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓๘
๒.๔ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับโบราณสถาน	๔๖
๒.๕ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์	๖๕
๒.๖ หลักพุทธธรรม ปธาน ๔	๘๘
๒.๗ ข้อมูลบริบทเรื่องที่วิจัย	๙๓
๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๒๐
๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๑๒๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๓๐
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๓๐
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๓๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๓๖
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๓๘

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	
๔.๑ สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๔๒
๔.๒ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๖๕
๔.๓ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๙๓
๔.๔ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ	๒๑๓
๔.๕ องค์กรความรู้จากการวิจัย	๒๑๘
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๒๓
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๒๓๓
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๒๓๘
บรรณานุกรม	๒๔๐
ภาคผนวก	๒๔๙
ภาคผนวก ก หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือการวิจัย	๒๕๐
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความ เที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try Out)	๒๖๔
ภาคผนวก ค หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๒๖๖
ภาคผนวก ง หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๖๘
ภาคผนวก จ แบบสอบถามเพื่อการวิจัย	๒๙๐
ภาคผนวก ฉ แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๒๙๘
ภาคผนวก ช การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)	๓๐๑
ภาคผนวก ซ ประมวลภาพประกอบการวิจัย	๓๒๐
ประวัติผู้วิจัย	๓๒๗

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๒.๑	แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๑๑
๒.๒	เปรียบเทียบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยกับทฤษฎีของนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลต่างๆ	๑๙
๒.๓	สรุปหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ	๒๔
๒.๔	ความหมายของการบริหาร	๒๗
๒.๕	ความหมายของผู้บริหาร	๓๐
๒.๖	ความหมายของการอนุรักษ์	๖๙
๒.๗	ความเป็นมาและพัฒนาการของการอนุรักษ์	๗๖
๒.๘	ประวัติของการอนุรักษ์ในประเทศไทย	๘๐
๒.๙	เปรียบเทียบแนวคิดด้านการอนุรักษ์เป็นแบบตะวันตกและแบบตะวันออก	๘๔
๒.๑๐	แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานของวัด	๑๒๕
๔.๑	สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการจัดการงบประมาณ	๑๔๗
๔.๒	สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลก ทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา	๑๕๒
๔.๓	สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา	๑๕๖
๔.๔	สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา	๑๖๑
๔.๕	แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๑๖๕
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่ มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมทั้ง ๙ ด้าน	๑๖๗
๔.๗	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการ พื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการจัดการ ด้านงบประมาณ	๑๖๘
๔.๘	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการ พื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการอนุรักษ์ และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา	๑๖๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๙	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๑๗๐
๔.๑๐	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา	๑๗๑
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ปธาน ๔	๑๗๒
๔.๑๒	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	๑๗๓
๔.๑๓	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	๑๗๔
๔.๑๔	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล	๑๗๕
๔.๑๕	ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	๑๗๖
๔.๑๖	การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๗๗
๔.๑๗	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๗๘
๔.๑๘	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๗๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๑๙	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘๐
๔.๒๐	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘๑
๔.๒๑	การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านหลักพุทธธรรม ปธาน ๔กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘๒
๔.๒๒	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านสังวรปธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘๓
๔.๒๓	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านปหานปธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘๔
๔.๒๔	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านภาวนापธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘๕
๔.๒๕	ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านอนุรักษนาปธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘๖
๔.๒๖	สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘๗
๔.๒๗	สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๑๘๘
๔.๒๘	การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ	๑๙๗
๔.๒๙	การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ	๒๐๖
๔.๓๐	การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ	๒๐๙

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
๔.๓๑	การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์ จากการมีส่วนร่วม	๒๑๒

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่

- ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย
- ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย

หน้า

- ๑๒๙
- ๒๑๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

๑. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักโดยใช้ระบบย่อคำดังต่อไปนี้

พระสุตตันตปิฎก

ที.ปา. (ไทย)

สุตตันตปิฎก

ทีฆนิกาย

ปาฎีกวรรค

(ภาษาไทย)

๒. การระบุเลขหมายพระไตรปิฎก

ในงานวิจัยฉบับนี้ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลักในการอ้างอิง ซึ่งพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยจะระบุ เล่ม/ชื่อ/หน้า. เช่น ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๐/๕๑. หมายความว่าระบุถึง สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท ฉบับภาษาไทย พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๕ ข้อที่ ๓๐ หน้าที่ ๕๑ เป็นต้น

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันประชาคมโลกได้ให้การยอมรับความสำคัญของเมืองอยุธยาโดยประกาศให้ “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร” เป็นแหล่งมรดกโลก ตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ หลายคนตั้งคำถามว่า “การเป็นแหล่งมรดกโลก” แล้วเราได้ประโยชน์จากการเป็นแหล่งมรดกโลกอย่างไร และจำเป็นหรือไม่ที่เราต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของอนุสัญญาระหว่างประเทศหรือกฎบัตรสากล เป็นคำถามที่สะท้อนให้หน่วยงานและผู้เกี่ยวข้องต้องกลับมาทบทวนบทบาทภารกิจ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจและตระหนักในความหวงแหนแหล่งมรดกโลกอยุธยา จากกระแสข่าว เมื่อปลายปี ๒๕๕๐ ปรากฏหนังสือพิมพ์หลายฉบับตีพิมพ์มีเนื้อความในทำนองเดียวกันว่าอยุธยาอาจจะถูกพิจารณาถอดถอนจากการเป็นมรดกโลก สร้างความตื่นตระหนกแก่สาธารณชนจนส่งผลให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องขณะนั้น ต่างออกมายืนยันว่าอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยายังไม่ถูกถอดถอนการเป็นมรดกโลกแต่อย่างใด แม้หลายฝ่ายจะแสดงความเห็นห่วงเรื่องการพัฒนาเมืองที่รุกเข้าไปยังเกาะอยุธยาเมืองเก่าแห่งนี้ก็ตาม เมื่อทีมงานจากยูเนสโก สำนักงานภาคพื้นเอเชียแปซิฟิก (กรุงเทพฯ) ได้ออกสำรวจพื้นที่ ๑,๘๑๐ ไร่ ในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ก็พบว่าสถานการณ์ค่อนข้างน่าเป็นห่วง โบราณสถานบางแห่งเต็มไปด้วยร้านค้าจนส่งผลกระทบต่อทัศนียภาพ บริเวณลานหน้าศาลากลางจังหวัดหลังเก่าที่ยูเนสโกนำป้ายมรดกโลกมาติดไว้ก็อยู่ในตำแหน่งไม่เหมาะสม นอกจากนี้พื้นที่ดังกล่าวยังเป็นที่ตั้งตลาดนัดขายของทุกสัปดาห์จนบดบังสัญลักษณ์ยูเนสโกกลืนหายไป แนนอน การถูกถอดถอนสถานะการเป็นมรดกโลกจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของประเทศในระดับนานาชาติ และยังส่งผลไปถึงจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะลดลงในอนาคตและส่งผลเชื่อมโยงถึงรายได้และเศรษฐกิจของชุมชนด้วย ปัญหาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาจึงเป็นเรื่องของคนทั้งชาติ จึงจำเป็นต้องได้รับการพิจารณาอย่างเป็นองค์รวม แล้วสร้างระบบการบริหารจัดการที่ยั่งยืนต่อไป^๑

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๘ กรมศิลปากรในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบการดูแลอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุของชาติ ดำเนินการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองอยุธยา จากนั้น การอนุรักษ์และคุ้มครองนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาอันยิ่งใหญ่และทรงคุณค่าได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดมาจนปัจจุบันได้มีการปรับปรุงบัญญัติกฎหมายให้ทันสมัยขึ้นทำให้พื้นที่แหล่ง โบราณสถานเมืองอยุธยาได้รับการคุ้มครอง ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๔ ต่อมากรมศิลปากร โดยมติจากคณะรัฐมนตรีเมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๒๐ ให้ดำเนินการอนุรักษ์และบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์แห่งนี้ภายใต้แผนงาน

^๑ ธาตรี มหันตรัตน์และคณะ, “แนวทางการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม กรณี นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร”, วารสารวิชาการอยุธยา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๙): ๑๘๔.

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ – ๒๕๒๔) โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เฉพาะในส่วนของการบูรณะโบราณสถานในขอบเขตพื้นที่ในเกาะเมืองอยุธยาตามที่กำหนดเท่านั้น ภายหลังจากนั้นนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกเมื่อปี พุทธศักราช ๒๕๓๔ กรมศิลปากรได้ปรับปรุงแผนงานอุทยานประวัติศาสตร์ดังกล่าวให้มีขอบเขตการ ดำเนินงานที่กว้างขวางและครอบคลุมมากยิ่งขึ้นในรูปของแผนแม่บทนครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๖ โดยแผน แม่บทดังกล่าว กรมศิลปากรได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานเป็นแผนงานหลัก ๕ แผน ดังนี้ คือ (๑) แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน (๒) แผนงานพัฒนาและปรับปรุง สาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก (๓) แผนงานบูรณะปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ (๔) แผนงานพัฒนาและปรับปรุงชุมชน และ (๕) แผนงานรื้อย้ายและปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ให้นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร ดำรงคุณค่าและ เอกลักษณ์ อันโดดเด่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของโลกได้ตลอดไป

นอกจากนี้นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และเมืองบริวาร แหล่งมรดกโลกทาง วัฒนธรรมยังอยู่ภายใต้การดูแล และรับผิดชอบโดยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด พระนครศรีอยุธยาอีกด้วย ที่มุ่งเน้นนโยบายการเป็นนครแห่งการท่องเที่ยวโลก โดยมีเป้าประสงค์ต่อ การอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกในพื้นที่ นครประวัติศาสตร์ และใช้ประโยชน์จากแหล่งมรดกโลกทาง วัฒนธรรมเพื่อเพิ่มพูนมูลค่าด้านการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาโดยตลอดจนถึง ฉบับที่ ๑๑ และฉบับปัจจุบัน (ฉบับที่ ๑๒) ที่เน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟู และสืบสาน มรดกทางวัฒนธรรม เพื่อดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ทางสังคม สร้างค่านิยมให้ชุมชนเกิดความ ภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พัฒนา และสืบทอดวิถีชีวิตของ ชุมชนอย่างต่อเนื่อง^๒

การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เมื่อประเทศไทยร่วมเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและ ทางธรรมชาติ ค.ศ. ๑๙๗๒ แล้วนั้น โดยวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการ คุ้มครองและอนุรักษ์มรดก ทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดก ของมวลมนุษยชาติคงอยู่ตลอดไป อนุสัญญามรดกโลก จะทำหน้าที่เป็นกติกาให้นานาชาติพึงตระหนัก ถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วัฒนธรรม จากการดำเนินงานตามแผน แม่บทอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้สำเร็จลุล่วงไประดับหนึ่งโดยเฉพาะการ บูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน วัด กำแพงเมือง และคูเมือง รวมทั้งการโยกย้ายโรงงานอุตสาหกรรมไป ตั้งยังพื้นที่อื่นที่จัดไว้ ส่วนการย้ายบ้านเรือนที่รูก่อ เขตโบราณสถานรวมทั้งการพัฒนาคูคลองและ การคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นกลับได้ผลน้อย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะประชาชนในพื้นที่ยัง ไม่มีความสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถานที่อยู่ในท้องถิ่นของตนเองเท่าที่ควร

^๒สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **ทิศทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๘-๑๙.

รวมทั้งผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และผู้ที่สนใจทางด้านโบราณคดีเองก็มีอยู่ไม่มาก จึงอาจส่งผลให้การอนุรักษ์โบราณสถานดำเนินต่อไปอย่างล่าช้า

ปัจจุบันนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีการขยายตัวทางกายภาพอย่างมาก ในเชิงพื้นที่มีการขยายเขตเมือง เพื่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยบดบังทัศนียภาพ ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน ตลอดจนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในเขตเมือง รองรับการคมนาคมและนักท่องเที่ยวทำให้พื้นที่มีการพัฒนาไม่สอดคล้องกับการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เช่น การสร้างเสาไฟขนาดใหญ่ ที่กระจายอยู่โดยทั่วเขตเมือง ปัญหาขยะมูลฝอย การสร้างบ้านพักที่อยู่อาศัย บ้านจัดสรร อยู่โดยรอบโบราณสถาน และ การถมคูคลองต่าง ๆ (กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๖) แม้ว่าเมืองเก่าและเป็นพื้นที่การควบคุมสิ่งก่อสร้าง ก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งการพัฒนาและความเจริญในท้องถิ่นได้ เพราะความเป็นเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่เมืองใหม่ที่ทับซ้อนกับพื้นที่เมืองเก่า วิธีของผู้คนยังคงดำเนินไปในพื้นที่อนุรักษ์นี้ ทำให้คนท้องถิ่นอาจมีความเห็นขัดแย้งกับแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถาน ก่อให้เกิดปัญหาการรुक้าแหล่งมรดกโลก ก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างลงในพื้นที่ของวัดร้าง การบุกรุกพื้นที่ การทำลายโบราณสถาน และการอ้างกรรมสิทธิ์ของตนในที่ดินภายในเขตบริเวณโบราณสถาน

จากสภาพสถานการณ์ดังกล่าว ปัญหาสำคัญ คือ การพัฒนาเขตเมือง การบังคับใช้กฎหมาย ความรู้ความเข้าใจของประชาชน การบริหารจัดการ ไม่มีหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบในการบริหารพื้นที่นครประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน และประชาชนไม่ตระหนักถึงความสำคัญของมรดกโลก จึงเป็นปัญหาและกลายเป็นความขัดแย้งนำไปสู่การขึ้นบัญชีภาวะอันตรายถอดถอนเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาจากการขึ้นทะเบียนการเป็นแหล่งมรดกโลกต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอะไรบ้าง

๑.๒.๓ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ควรเป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๓.๓ เพื่อนำเสนอการพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๔. ขอบเขตการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาได้ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

งานวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ๔ ด้าน คือ ๑. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ ๒. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ ๓. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ ๔. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม^๓

๒. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก ได้แก่ ๑. การจัดการด้านงบประมาณ ๒. การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ๓. การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ๔. หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา^๔

๓. หลักพุทธธรรม ได้แก่ ปธาน ๔ คือ ๑. สังวรปธาน คือ การระมัดระวังและการป้องกันอันตรายที่จะพึงมีแก่โบราณสถาน ๒. ปหานปธาน คือ การปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับโบราณสถาน ๓. ภาวนापธาน คือ การพัฒนาและสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ๔. อนุรักษนาปธาน คือ การบำรุงรักษาโบราณสถานให้มีความมั่นคงสวยงาม^๕

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรเชิงคุณภาพ ได้แก่ การศึกษา เอกสาร ตำราวิชาการ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กลุ่มพระสังฆาธิการ และกลุ่มผู้นำท้องถิ่น และการสนทนากลุ่มย่อยกับหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง กลุ่มพระสังฆาธิการ และกลุ่มผู้นำท้องถิ่น ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลเชิงลึก

ตัวแปรเชิงปริมาณ ได้แก่ ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ การศึกษาขั้นสูงสุด และประสบการณ์

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ความคิดเห็นของพระสงฆ์ ที่มีต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

^๓ชาญชัย ศิลปะอวยชัยและคณะ, “ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐.

^๔ชาติรี มหันตรัตน์และคณะ, “แนวทางการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม กรณี นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร”, วารสารวิชาการอยุธยา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๙): ๘๘.

^๕องจตุกก (ไทย) ๒๑/๖๙/๙๖.

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑.๔.๓.๑ ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาในวัดต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓๓๙ รูป^๖

๑.๔.๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ในการวิจัยครั้งนี้ได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญไว้ ๒ กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ ๑ กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ ท่าน

กลุ่มที่ ๒ กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ รูป รวมทั้งสิ้น ๒๐ รูป/ท่าน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตการศึกษาด้านพื้นที่ไว้ คือ วัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบรีวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลาปูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทธไสสวรรค อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยจะดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมระยะเวลา ๑๖ เดือน

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

สมมติฐานที่ ๑ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีความสัมพันธ์กัน

๑.๑ ปัจจัยด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีความสัมพันธ์กัน

๑.๒ ปัจจัยด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีความสัมพันธ์กัน

^๖สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, สถิติจำนวนพระภิกษุสามเณร ประจำปี ๒๕๕๗, (พระนครศรีอยุธยา : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๗), หน้า ๕๖.

๑.๓ ปัจจัยด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กัน

๑.๔ ปัจจัยด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กัน

สมมติฐานที่ ๒ ปัจจัยด้านหลักพุทธธรรมปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กัน

๒.๑ ปัจจัยด้านสังวรปธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กัน

๒.๒ ปัจจัยด้านปหานปธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กัน

๒.๓ ปัจจัยด้านภาวนापธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กัน

๒.๔ ปัจจัยด้านอนุรักษนาปธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไว้ดังนี้

สภาพทั่วไป หมายถึง ลักษณะของการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ๑. การจัดการด้านงบประมาณ ๒. การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ๓. การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ๔. หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม

พระสงฆ์ หมายถึง พระภิกษุในพระพุทธศาสนา สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การจัดการ หมายถึง การดำเนินการในการอนุรักษ์และคุ้มครองพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

พื้นที่มรดกโลก หมายถึง วัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลापูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรย์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา

ปธาน ๔ หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับความเพียรพยายาม ๔ ประการ คือ ๑. สังวรปธาน คือ การระมัดระวังและการป้องกันอันตรายที่จะพึงมีแก่โบราณสถาน ๒. ปหานปธาน คือ การปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับโบราณสถาน ๓. ภาวนापธาน คือ การพัฒนาและสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ๔. อนุรักษนาปธาน คือ การบำรุงรักษาโบราณสถานให้มีความมั่นคงสวยงาม

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม หมายถึง สิ่งที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แก่ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ๔ ด้าน คือ ๑. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ ๒. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ ๓. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ ๔. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม และปัจจัยด้านหลักพุทธธรรมปธาน ๔ คือ ๑. สังวรปธาน คือ การระมัดระวังและการป้องกันอันตรายที่จะพึงมีแก่โบราณสถาน ๒. ปหานปธาน คือ การปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับโบราณสถาน ๓. ภาวนापธาน คือ การพัฒนาและสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ๔. อนุรักษนาปธาน คือ การบำรุงรักษาโบราณสถานให้มีความมั่นคงสวยงาม

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบสภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๗.๒ ทำให้ทราบปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๗.๓ ทำให้ทราบการพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๗.๔ ผลที่ได้จากการวิจัยนำไปส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้จะได้ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” จากเอกสารวิชาการต่างๆ และงานวิจัยที่มีผู้ได้ศึกษาไว้แล้ว ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
- ๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก
- ๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโบราณสถาน
- ๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์
- ๒.๖ หลักพุทธธรรม ปธาน ๔
- ๒.๗ บริบทที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย
- ๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

จากการทบทวนเอกสารต่างๆ พบว่า ได้มีนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลและนักการศึกษาได้แสดงแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไว้มากมายดังนี้

๒.๑.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมนับเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกๆระดับเป็นการเปิดโอกาสให้บุคคลทุกระดับร่วมคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การติดตามประเมินผล ในกิจกรรมเป็นการสร้าง ปู่กฝังจิตสำนึกในความรับผิดชอบกิจกรรมและโครงการ ได้มีนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลต่างๆ ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วม ดังนี้

การมีส่วนร่วมของบุคคลจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องและการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องจะส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อหน่วยงานและภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วม^๑

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ปัจเจกบุคคลที่ดี กลุ่มคนหรือองค์กรประชาชนได้อาสาเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินโครงการ การแบ่งปันผลประโยชน์ และการประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ โดยปราศจากข้อกำหนดที่มาจากบุคคลภายนอกและเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งที่อำนาจอิสระในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่

^๑เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, หน่วยที่ ๗ ปัญหาและแนวโน้มเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารการศึกษา, ในประมวลสาระชุดวิชาสัมมนาปัญหาและแนวโน้มทางการบริหารการศึกษา, (นนทบุรี : สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

เกิดจากการพัฒนาให้กับสมาชิกด้วยความพึงพอใจ และผู้เข้ามามีส่วนร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการด้วย^๒

การมีส่วนร่วม (Participation) เป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการจูงใจและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากรเป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น มีลักษณะเป็นกระบวนการที่จะทำให้พนักงานมีสิทธิมีเสียงในการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับงานของตน บุคลากรที่มีส่วนร่วมในการตัดสินใจอาจมีความผูกพันในการทำงานยิ่งกว่าการเข้ามีส่วนร่วมในการตัดสินใจเท่านั้น ยิ่งไปกว่านั้นการเข้าไปมีส่วนร่วมจะทำให้บุคลากรเกิดทัศนคติต่อการบริหารงานขององค์กรดีขึ้น ส่งผลให้บุคคลเกิดความพอใจในการทำงานและมีแรงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จในชีวิตการทำงาน ตลอดจนทำให้เขาได้รับการยอมรับ (Recognition) มีความรับผิดชอบ (Responsibility) และเกิดความนับถือตนเองมากขึ้น (Self-esteem) นอกจากนี้ยังพบว่าการมีส่วนร่วมของบุคลากรส่งผลให้เขามีความชัดเจนในความคาดหวังมากยิ่งขึ้น กล่าวคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจจะทำให้บุคคลเกิดความเข้าใจการทำงานและการบริหารงานในองค์กรได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งจะเชื่อมโยงไปสู่ความเข้าใจในการทำงานกับระบบรางวัลได้ดีขึ้น^๓

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นกระบวนการสื่อสารสองทางที่มีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชนซึ่งเป้าหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือทำให้ข้อมูลต่อสาธารณชนและให้สาธารณชนแสดงความคิดเห็นต่อโครงการที่นำเสนอหรือนโยบายรัฐ และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาเพื่อหาทางออกที่ดีที่สุดสำหรับทุกคน^๔

การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่น เพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เป็นการกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองและการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของประชาชนโดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผนและร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการซึ่งประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมี

^๒เสาวนิตย์ ชัยมุสิก, การบริหารโรงเรียนเป็นฐานเพื่อการประกันคุณภาพการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บุคพอยท์, ๒๕๔๒), หน้า ๔๑.

^๓โกวิท พวงงาม, คู่มือมติใหม่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น : ผู้บริหารท้องถิ่นที่มาจากทางเลือกตั้งโดยตรงของประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เสมอธรรม, ๒๕๔๓), หน้า ๒๑.

^๔Creighton (เจมส์ แอล เครตัน), คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจของชุมชน, แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์, (นนทบุรี : ศูนย์สันติวิธีเพื่อการพัฒนาประชาธิปไตย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๙.

การนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบาย และการตัดสินใจของรัฐ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสื่อสารในระบบเปิด กล่าวคือ เป็นการสื่อสารสองทางทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้ เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่ายและการสูญเสียเวลา เป็นการสร้างฉันทามติ และทำให้ง่ายต่อการนำไปปฏิบัติ อีกทั้งช่วยหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าใน “กรณีที่น่าร้ายแรงที่สุด” ช่วยให้เกิดความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม และช่วยให้ทราบความห่วงกังวลของประชาชน และค่านิยมของสาธารณชน รวมทั้งเป็นการพัฒนาความเชี่ยวชาญ และความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชน^๕

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเงื่อนไขหลักของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม และยิ่งจะช่วยให้กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาและโครงการต่างๆ ของรัฐบาลเป็นไปได้ด้วยความรอบคอบ ลดความขัดแย้งในสังคม และบังเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งแก่ชุมชน และประเทศชาติ ทำให้คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ได้มีเจตนารมณ์ชัดเจนในการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อันเป็นการต่อเนื่องจากรัฐธรรมนูญฉบับก่อน ที่มีการบัญญัติเรื่องการมีส่วนร่วมไว้ในหลายมาตรา โดยให้ประชาชนทุกภาคส่วนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการทางนโยบาย และให้มีการมีส่วนร่วมในระดับที่เริ่มตั้งแต่การริเริ่มกฎหมาย การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นปรึกษาหารือ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ติดตามตรวจสอบ ถอดถอนผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง^๖

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ในที่นี้หมายถึง การที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเปิดให้ประชาชนเข้าไปร่วมในการกำหนดกฎเกณฑ์นโยบาย กระบวนการบริหาร และตัดสินใจของท้องถิ่น เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนโดยส่วนรวมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ต้องอยู่บนพื้นฐานของการที่ประชาชนจะต้องมีอิสระทางความคิด มีความรู้ความสามารถในการกระทำ และมีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมนั้นๆ โดยหลักการการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องมีลักษณะการเข้าร่วมอย่างครบวงจร ตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุด ไม่ใช่เป็นการจัดเวทีการมีส่วนร่วมครั้งเดียว^๗

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา มีดังนี้^๘

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนตลอดจนความต้องการของชุมชน

^๕เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕-๒๘.

^๖ถวิลวดี บุรีกุล, พลวัตการมีส่วนร่วมของประชาชน : จากอดีต จนถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ.พี. กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า V.

^๗อรทัย ก๊กผล, คู่คิด คู่มือ การมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับผู้บริหารท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร : ส เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๘-๑๙.

^๘ไพรัตน์ เดชะรินทร์, การบริหารการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๗), หน้า ๗.

๒. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบ รวมทั้งวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน

๓. ร่วมวางนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหารวมทั้งสนองความต้องการของชุมชน

๔. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีอย่างจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม

๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน

๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย

๘. ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชนและรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ได้ตลอดไป

สรุปได้ว่า ความหมายของการมีส่วนร่วม คือ การเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง อาจเป็นการเข้าร่วมแบบทางตรงหรือทางอ้อมก็ได้ และยังเป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการจูงใจ และสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากร เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น การเข้าไปมีส่วนร่วมยังทำให้บุคลากรเกิดทัศนคติต่อการบริหารงานขององค์กรดีขึ้น ส่งผลให้บุคคลเกิดความพอใจในการทำงาน เกิดความผูกพันต่อหน่วยงานและภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วมมีแรงใจที่จะมุ่งสู่ความสำเร็จในชีวิตการทำงานลักษณะของการมีส่วนร่วม

จากความหมายของการมีส่วนร่วมสามารถสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Creighton (เจมส์ แอล เครตัน) (๒๕๔๓ : ๑๙)	: ๑. เป็นวิธีการที่ผู้นำสามารถนำมาปรับใช้ในการจูงใจและสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากร ๒. เป็นกลยุทธ์ที่จะช่วยให้มีแรงจูงใจในการทำงานมากขึ้น
ถวิลวดี บุรีกุล (๒๕๕๒ : V)	: ๑. เป็นเงื่อนไขหลักของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ๒. กระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาและโครงการต่างๆ
ไพรัตน์ เดชชะรินทร์, (๒๕๔๗ : ๗)	: ๑. การค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหา ๒. การคิดหาและสร้างรูปแบบ ๓. การร่วมวางนโยบาย หรือแผนงาน ๔. การร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากร ๕. การร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงาน ๖. การร่วมลงทุนในกิจกรรม ๗. การร่วมปฏิบัติตามนโยบาย ๘. การร่วมควบคุมติดตามประเมินผล
เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (๒๕๔๒ : ๔๑)	: ความผูกพันต่อหน่วยงานและภารกิจที่ตนเองมีส่วนร่วม

ตารางที่ ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (ต่อ)

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
เสาวนิตย์ ชัยมุสิก (๒๕๔๒ : ๔๑)	๑. การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๒. การดำเนินโครงการ ๓. การแบ่งปันผลประโยชน์ ๔. การประเมินผลโครงการพัฒนาด้วยความสมัครใจ
อรทัย กักผล (๒๕๕๒ : ๑๘-๑๙)	๑. ประชาชนจะต้องมีอิสระทางความคิด ๒. มีความรู้ความสามารถในการกระทำ ๓. มีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมต่อกิจกรรมนั้นๆ

๒.๑.๒ ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลได้จำแนกทฤษฎีการมีส่วนร่วมออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ คือ ๑. ทฤษฎีความเป็นผู้แทน (Representative) ทฤษฎีนี้เน้นความเป็นผู้แทนของผู้นำและถือว่าการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งหรือถอดถอนผู้นำ เป็นเครื่องหมายของการที่จะให้หลักประกันกับการบริหารงานที่ดี อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ เน้นเฉพาะการวางโครงสร้างสถาบัน เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้ ผู้ตามเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจขององค์กรอย่างแท้จริง ผู้ที่มีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในการตัดสินใจ ได้แก่บรรดาผู้นำต่างๆ ที่เสนอตัวเข้ามาสมัครรับเลือกตั้ง ส่วนผู้ตามนั้นเป็นเพียงไม้ประดับเท่านั้น ๒. ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ทฤษฎีนี้การมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์ไม่เฉพาะแค่การเข้าไปพิจารณาเลือกตั้ง หรือถอดถอนผู้นำเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการวางนโยบาย ยิ่งกว่านั้น ทฤษฎีนี้ยังมองการมีส่วนร่วมเป็นการให้การศึกษา และพัฒนาการกระทำทางการเมืองและสังคมที่มีความรับผิดชอบนั้นคือการไม่ยอมให้มีส่วนร่วมที่นับว่าเป็นการคุกคามต่อเสรีภาพของผู้ตาม^๔

ทั้งนี้การมีส่วนร่วมเกิดขึ้นมาก่อนการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ การผลิตสินค้าต่าง ๆ เป็นการผลิตด้วยมือในครอบครัวหรือในโรงงานขนาดเล็ก ต่อมา การพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้มีการนำเครื่องจักรมาช่วยในการผลิตโดยเฉพาะแนวคิดเชิงความสัมพันธ์ของมนุษย์ (Human Relations Approach) เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างพนักงานในองค์การเป็นปัจจัยที่ทำให้การทำงานขององค์การดำเนินไปอย่างราบรื่น โดยเห็นว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้พนักงานสร้างปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน รูปแบบการสื่อสารนอกจากจะเป็นแนวดิ่งจากบนลงล่างแล้ว ยังเป็นแนวระนาบระหว่างพนักงานด้วยแนวคิดเหล่านี้รวมถึงการศึกษาของฮอว์ธอร์น ทฤษฎีลำดับขั้นของความต้องการของมนุษย์ของมาสโลว์ ทฤษฎีปัจจัยภูมิกัมมันและจิตใจของเฮอริชเบิร์ก และทฤษฎีเอ็กซ์และทฤษฎีวายของ แม็คเกรเกอร์ แนวคิดต่อมาให้ความสำคัญกับพนักงานในองค์การมากขึ้นโดยมองว่าพนักงานเป็นทรัพยากรที่มีค่าขององค์การ แนวคิดนี้เรียกว่าแนวคิดเชิงทรัพยากรมนุษย์ (Human Resources Approach) ขณะที่การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการองค์การเพื่อให้พนักงาน

^๔ติน ปรังชญพฤกษ์, ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมพฤติกรรมในองค์การหน่วยที่ ๒, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๖๔๒ - ๖๔๓.

เกิดความพึงพอใจ รูปแบบการสื่อสารในแนวคิดนี้เกิดขึ้นได้ทุกทิศทางและทุกรูปแบบ แนวคิดนี้รวมถึงแนวคิดกรอบโครงในการบริหารของเบลคและมูตัน ระบบการบริหารของโลเคิร์ตแบบที่ ๔ และทฤษฎี Z ของอูชิ และให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงในระบบย่อยหนึ่งๆจะส่งผลกระทบต่อระบบย่อยอื่นๆ และระบบใหญ่ในที่สุด นอกจากนี้ องค์การยังมีวัฒนธรรมของตนเองซึ่งประกอบขึ้นมาจากวัฒนธรรมย่อยของพนักงานและระบบย่อยต่าง ๆ

หลักของการมีส่วนร่วมในความหมายของการบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับ “การตัดสินใจ” นั่นคือ การมีส่วนร่วมนั้นๆ ได้นำไปสู่การตัดสินใจใดๆ อย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรมหรือไม่ ซึ่งในภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า “Meaningful Participations” คือ การมีส่วนร่วมนั้นๆ ทำขึ้นหรือวางระบบขึ้น ไม่ใช่เพียงเพื่อจะได้จัดทำให้มีแล้วเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมนั้นๆ ได้นำไปสู่การพิจารณา ตัดสินใจ หากสมเหตุสมผล ต้องมีความชอบธรรมก็นำไปปฏิบัติ หากผู้มีอำนาจ คิดว่าไม่เหมาะสมก็ต้องอธิบายได้โดยมีมาตรฐานแห่งความชอบธรรม (Legitimacy) ในการตัดสินใจนั้นๆ ที่สังคมส่วนใหญ่ยอมรับได้ ที่อาจจะขัดกับผลของการมีส่วนร่วม^{๑๐}

การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นหัวใจของการพัฒนาชุมชน โดยเป็นทางรัฐศาสตร์ในเรื่องของการปกครองตนเอง (Self-government) คือ ต้องการให้ประชาชนได้เข้าไปตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ของชุมชนด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาทุกๆ แขนง โดย โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้กล่าวคือ การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปหมายถึง การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับ ขั้นตอนการปฏิบัติการ (Implementation) ด้วย เช่น ในการจัดองค์กร การกำหนดกิจกรรมพัฒนา เป็นต้น การตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องของผลประโยชน์ (Benefit) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมการพัฒนาด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจนั้นเกี่ยวข้องเกือบโดยตรงกับการปฏิบัติการ แต่ก็เกี่ยวข้องกัผลประโยชน์และการประเมินผลด้วยเหมือนกัน โดยที่ผลประโยชน์นั้นเป็นผลมาจากการปฏิบัติการ และผลประโยชน์ก็จะมาเป็นตัวกำหนดให้มีการประเมินผล ซึ่งต่างก็ได้รับผลมาจากขั้นตอนการตัดสินใจแล้วทั้งสิ้นนั่นเอง นอกจากนี้ก็จะมีผลสะท้อนกลับ (Feed - back) จากการประเมินผลและการปฏิบัติการกลับไปสู่การตัดสินใจอีกด้วย

สรุปแนวความคิดของโคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ นี้ จะเห็นได้ว่า การมีส่วนร่วมมี ๔ ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ทุกขั้นตอนมีความสัมพันธ์กัน โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่ขั้นตอนการตัดสินใจเป็นประการสำคัญ ซึ่งในแนวทางการมีส่วนร่วมนี้มุ่งให้ ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่มีบทบาทในทุก ๆ เรื่อง ไม่ใช่ที่กำหนดให้ประชาชนปฏิบัติตามในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา^{๑๑}

^{๑๐}สนธยา พลศรี, ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ โอ เอส พรินต์ติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๓), หน้า ๑๖๓.

^{๑๑}อคิน รพีพัฒน์, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและ วัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๓๒๐.

การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญของแนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย ทั้งนี้ เพราะหลักเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมคือ ถ้าการตัดสินใจใดก็ตามส่งผลกระทบต่อบุคคลต่าง ๆ บุคคลเหล่านั้นควรจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจนั้น หมายความว่า หลักการนี้ตั้งอยู่บนความคิดที่ว่าบุคคลแต่ละคนย่อมทราบดีว่าตนต้องการอะไร เพราะฉะนั้นการที่เหตุการณ์ใดก็ตามจะส่งผลกระทบต่อบุคคลหนึ่ง บุคคลนั้นย่อมจะทราบว่าเขาต้องการหรือไม่ ต้องการอะไรบ้างที่จะเกิดขึ้นกับตัวเอง ดังนั้น เพื่อความยุติธรรมบุคคลนั้นควรที่จะต้องมีสิทธิในการกำหนดให้เหตุการณ์นั้นเป็นไปอย่างที่เขาต้องการ เพื่อให้ผลที่ตามมาเป็นไปตามที่เขาต้องการ

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นสาระสำคัญต่อความสำเร็จของการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมหรือในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นระดับ นานาชาติ ระดับชาติ ระดับท้องถิ่นและระดับชุมชนก็มิใช่ของใหม่ แต่เป็นเรื่องที่พยายามทำกันมาหลายทศวรรษแล้ว^{๑๒}

การมีส่วนร่วมเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotion Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดหมายของกลุมนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย และการมีส่วนร่วมนั้นจะต้องมีเงื่อนไขที่สำคัญอย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. ประชาชนจะต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
๒. ประชาชนมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม
๓. ประชาชนต้องเต็มใจต่อการมีส่วนร่วม^{๑๓}

การมีส่วนร่วมเป็นการที่ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องของการใช้ความพยายามหรือใช้ทรัพยากรในส่วนของตนต่อกิจกรรมซึ่งมุ่งสู่การพัฒนาชุมชน โดยการมีส่วนร่วมต้องมีองค์ประกอบดังนี้

๑. ประชาชนเข้าเกี่ยวข้องในกิจกรรมการพัฒนา

๒. ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามบางอย่างส่วนตัวเช่น ความคิด ความรู้ ความสามารถ แรงงานหรือทรัพยากรบางอย่าง เช่น เงินและวัสดุในกิจกรรมพัฒนาและได้ขยายความหมายของการมีส่วนร่วมว่า ต้องครอบคลุมในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ครอบคลุมถึงการสร้างโอกาสที่เอื้อหรือเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคน และสังคมได้ร่วมกิจกรรมนำไปสู่การพัฒนา และทำให้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเท่าเทียมกัน

๒. การมีส่วนร่วมของประชาชนสะท้อนการเข้าไปเกี่ยวข้องโดยความสมัครใจเป็นประชาธิปไตยในการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบาย การวางแผนและดำเนินโครงการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการแบ่งสรรผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาการพิจารณาในมติดังกล่าว การมีส่วนร่วม

^{๑๒}ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑ ๑๗.

^{๑๓}นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, นโยบายและกลวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน ในยุทธศาสตร์การพัฒนาปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๑๘๓.

ของประชาชนจึงเป็นการเชื่อมระหว่างส่วนที่ประชาชนลงทุน (แรงงานและทรัพยากร) เพื่อการพัฒนา กับประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน

๓. ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจแตกต่างกันไปตามสภาพโครงสร้างการบริหาร นโยบายและลักษณะเศรษฐกิจ สังคมของประชาชน การมีส่วนร่วมของประชาชนมิได้เป็นเพียงเทคนิควิธีการแต่เป็นปัจจัยสำคัญในการประกันให้เกิดการพัฒนาที่มุ่งประโยชน์ที่ได้รับจากการลงทุน^{๑๔}

การมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ เช่น การร่วมกันค้นหาปัญหา การวางแผนการตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมถึงการรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโครงการ โดยที่โครงการพัฒนาดังกล่าวจะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ส่วนการมีส่วนร่วมทางการเมืองนั้นสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภทคือ

๑. การส่งเสริมสิทธิและพลังอำนาจของพลเมือง โดยประชาชนหรือชุมชน เพื่อพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

๒. การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาสู่ส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดการทรัพยากรโดยอยู่ในมาตรฐานเดียวกันและประชาชนสามารถตรวจสอบได้ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนเพื่อให้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง”^{๑๕}

การมีส่วนร่วมของประชาชนอาจจะตีกรอบได้แตกต่างกัน แต่เดิมนั้นรัฐมักจะมีมองในแง่การมีส่วนร่วมสมทบแรงงาน วัสดุ เงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผนและร่วมบำรุงรักษามากกว่าร่วมสมทบด้านวัตถุและเงินแม้ว่าจะยังจำเป็นอยู่ก็ตาม โดยภาพรวมก็ยืนยันว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับเรื่องต่อไปนี้

๑. ร่วมศึกษา ปัญหา สาเหตุของปัญหาและความต้องการของชุมชน
๒. ร่วมคิดสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาเพื่อสนองความต้องการของชุมชน
๓. ร่วมกำหนดทิศทาง แผนงานโครงการหรือกิจกรรม
๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๕. ร่วมบริหารงานพัฒนาทั้งสติปัญญา แรงงานและทุนตามขีดความสามารถ”^{๑๖}

^{๑๔}ปรีชญา เวสารัชช์, “ การมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อชนบท”, รายงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๓-๕.

^{๑๕}ปรีชาต วลัยเสถียร, เอกสารประกอบการศึกษาวิชา สค.๖๕๑ ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร : คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๘ - ๑๓๙.

^{๑๖}ไพรัตน์ เดชะรินทร์, ทบทวนการพัฒนาชนบทไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ ดี แอนด์ เอส, ๒๕๓๒), หน้า ๑๕.

การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ความร่วมมือด้วยความตั้งใจและสมัครใจโดยไม่ถูกบีบบังคับขู่เข็ญ ซึ่งกระบวนการความร่วมมือนั้นต้องประกอบด้วย

๑. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ
๒. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ
๓. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ
๔. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม”^{๑๗}

มีความเห็นที่สอดคล้องใกล้เคียงกันว่า “การมีส่วนร่วม หมายถึง สิทธิของประชาชนต่อการตัดสินใจนโยบายที่เกี่ยวกับการจัดสรร (Allocation) และการใช้ประโยชน์ (Utilization) ของทรัพยากรเพื่อการผลิต ซึ่งเป็นความจำเป็นที่ประชาชนต้องเข้าร่วมในการวางแผน เพื่อการกินดีอยู่ดี และสามารถตอบสนองต่อสิ่งที่เข้าถึงซึ่งการพัฒนาให้คนจน ได้รับประโยชน์เพื่อการผลิต การบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกสาธารณะด้วย และการมีส่วนร่วมคือการที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจในระดับต่าง ๆ ทางการจัดการบริการทางการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการของชุมชนของตน

การมีส่วนร่วมของประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการ และโครงสร้างที่ประชาชนสามารถที่จะแสดงออก ซึ่งความต้องการของตน การจัดลำดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้นโดยเน้นการให้อำนาจในการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท และเป็นกระบวนการกระทำที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนในการตัดสินใจเพื่อตนเอง ทั้งนี้โดยมิใช่การกำหนดกรอบความคิดจากบุคคลภายนอก ตามนิยามที่กล่าวถึงนี้ การมีส่วนร่วมทางของประชาชน ในฐานะสมาชิกของสังคม ไม่ว่าจะในบริบทของการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองหรือวัฒนธรรม ย่อมเป็นสิ่งที่แสดงออกให้เห็นถึงพัฒนาการรับรู้ และภูมิปัญญาในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตนเอง ในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี”^{๑๘}

ความหมายของการมีส่วนร่วมที่เน้นในรูปกลุ่ม/องค์กร หรือชุมชนไว้ว่า หมายถึง “การที่ปัจเจกบุคคล กลุ่มหรือชุมชน มีความเห็นพ้องต้องกันในเรื่องที่มีผลกระทบใดๆ ต่อการดำเนินชีวิตของตนเอง แล้วมีการแสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน จนมาสู่การตัดสินใจกระทำการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นั้น ๆ มีความร่วมมือและรับผิดชอบในกิจกรรมการพัฒนาที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม โดยในขั้นตอนต่าง ๆ ของการดำเนินกิจกรรมนั้นๆ มีกลุ่มหรือองค์กรชุมชนรองรับ ประชาชนที่เข้าร่วมมีการพัฒนาภูมิปัญญา และการรับรู้สามารถคิดวิเคราะห์ และตัดสินใจเพื่อกำหนดการดำเนินชีวิตของตนเองได้ ประชาชน หรือชุมชนได้พัฒนาชีวิต

^{๑๗}ชาญชัย ศิลปะอวยชัยและคณะ, “ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร), ๒๕๔๒, หน้า ๑๐.

^{๑๘} ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๒.

ความสามารถของตน ในการจัดการควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม”^{๑๙}

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นประกอบด้วย ๑. ร่วมประชุม ๒. ร่วมออกความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ๓. ร่วมในการตีปัญหาให้กระจ่าง ๔. ร่วมในการออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้านปัญหา ๕. ร่วมในการออกเสียงเลือกตั้ง ๖. ร่วมในการบริจาคเงิน ๗. ร่วมในการบริจาควัตถุ ๘. ร่วมช่วยเหลือด้านแรงงาน ๙. ร่วมในการใช้โครงการที่เป็นประโยชน์ให้ถูกต้อง ๑๐. ร่วมช่วยเหลือในการรักษาโครงการ ๑๑. ร่วมในการทำงานและเป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลง^{๒๐}

แนวการพิจารณาแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาใน ๒ ลักษณะประกอบด้วย

๑. รูปแบบของการมีส่วนร่วม อาทิเช่น เป็นการเข้าร่วมกิจกรรม เพราะเกรงใจใครหรือถูกบังคับเข้ามาทำงาน เพราะมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า เช่น ถ้ามาช่วยขุดดินสร้างเขื่อน จะได้รับของแจก เช่น ปลาซาร์ดินคนละกระป๋อง หรือเข้ามามีส่วนร่วม โดยเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น และอยากเข้ามาร่วมทำ เพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่จะก่อประโยชน์ระยะยาวให้กับตนเอง

๒. ช่วงจังหวะที่คนในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ในงานที่รัฐบาลจัดขึ้น เช่น โครงการสร้างงานในชนบทที่เคยทำด้วยกัน สามารถแบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นการค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข การตัดสินใจเลือกแนวทางการวางแผนพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหา การปฏิบัติงานในกิจกรรมพัฒนาตามแผนการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนาการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงานที่ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ร่วมควบคุม ติดตามประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลได้ให้ใช้ประโยชน์ตลอดปี^{๒๑}

กระบวนการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนา ซึ่งเป็นการวัดเชิงคุณภาพออกเป็น ๕ ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนตลอดจนมีส่วนร่วมในการกำหนดความต้องการของชุมชน และมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย

ขั้นตอนที่ ๒ การมีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงานตลอดจนกำหนดทรัพยากร และแหล่งทรัพยากรที่จะใช้

^{๑๙}ทศพล กฤตยพิสิฐ, “การมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้านเขตหนองจอกที่มีโครงการ / กิจกรรมการพัฒนาตามแนวทาง บวร และบรม เพื่อสร้างอุดมการณ์แผ่นดินธรรมแผ่นดินทอง”, *วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๘๗.

^{๒๐}อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง, *การพัฒนาบุคคล กลุ่มและชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๔), หน้า ๔๖.

^{๒๑}อศิน รพีพัฒน์, *การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์นโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗), หน้า ๑๐๑.

ขั้นตอนที่ ๓ การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ โดยการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน และการดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

ขั้นตอนที่ ๔ การมีส่วนร่วมในขั้นการรับผลประโยชน์จากการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้รับจากการพัฒนา หรือยอมรับผลประโยชน์อันเกิดจากการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

ขั้นตอนที่ ๕ การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่า การพัฒนาที่ได้กระทำไปแล้วนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด ซึ่งในการประเมินอาจปรากฏในรูปของการประเมินย่อย เป็นการประเมินผลการหน้าเป็นระยะ ๆ หรือกระทำในรูปของการประเมินผลรวม ซึ่งเป็นการประเมินผลสรุปรวบยอด

ในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา การตัดสินใจ เป็นส่วนสำคัญที่จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนได้กระทำการตัดสินใจ ในการดำเนินกิจกรรมพัฒนา จึงจะถือว่าเป็นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาศักยภาพของประชาชน/องค์กร ชุมชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถกำหนดความต้องการที่แท้จริงในการแก้ปัญหาของชุมชนด้วยตนเองได้ ทั้งนี้ ในทางปฏิบัตินั้น ประชาชนอาจไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เพราะมีข้อจำกัดหลายประการ ลักษณะของการมีส่วนร่วมประกอบด้วย^{๒๒}

๑. การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นการ (Formal-informal Participation)

๑.๑ การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ เป็นการมีส่วนร่วมที่ถูกต้องตามระบบขององค์กร ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมตามหน้าที่ที่มีอิทธิพลต่อการเข้าร่วมตามขอบเขตที่องค์กรได้วางนโยบายไว้

๑.๒ การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นอย่างไม่มีการโครงสร้าง เป็นการร่วมตกลงกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ระหว่างพนักงานในบรรยากาศของความเป็นส่วนตัว มากกว่าลักษณะการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ

๒. การมีส่วนร่วมทางตรงและทางอ้อม (Direct-indirect Participation)

๒.๑ การมีส่วนร่วมทางตรง เป็นการมีส่วนร่วมกันโดยตรงที่สมาชิกหรือพนักงานในองค์กรได้มีส่วนร่วมโดยตรงแบบทันที พนักงานแต่ละคนมีสิทธิและโอกาสที่จะแสดงการมีส่วนร่วมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

๒.๒ การมีส่วนร่วมทางอ้อม เป็นการมีส่วนร่วมของพนักงานโดยผ่านทางตัวแทนพนักงาน

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนชนบท ในรูปกลุ่ม/องค์กร ชุมชนนั้น การเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของกระบวนการกลุ่ม

^{๒๒}เนตินา โพธิ์ประสระ, "การมีส่วนร่วมของพนักงาน", วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (สาขาจิตวิทยาอุตสาหกรรม : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๖๔.

ตารางที่ ๒.๒ เปรียบเทียบทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัยกับทฤษฎีของนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลต่างๆ

เปรียบเทียบทฤษฎีที่ใช้ ในการวิจัยกับทฤษฎี ของนักวิชาการ/ แหล่งข้อมูลต่างๆ	โคเฮน และอ็อพเพอร์	ไพร์ตัน เดชะรินทร์	ชาญชัย ศิลปะวยชัย	อาภรณ์พันธ์ จันทร์สว่าง	อศิน รพีพัฒน์	ปรัชญา เวสารัชช
๑. การเข้าร่วมในการ ตัดสินใจและตกลงใจ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๒. การเข้าร่วมในการ ดำเนินงานของแผนและ โครงการ	✓	✓	✓	✓	✓	✓
๓. การเข้าร่วมในการ ติดตามและประเมินผล โครงการ	✓		✓		✓	✓
๔. การเข้าร่วมในการรับ ผลประโยชน์จากการมี ส่วนร่วม	✓		✓		✓	✓

ที่มา : จากการสังเคราะห์ของผู้วิจัย

๒.๑.๓ หลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ

หลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธ หมายถึง กระบวนการฝึกฝนอบรมให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ครอบคลุม เกิดความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่ตรงกับความ เป็นจริง เกิดการพัฒนากระบวนการคิด นำสู่การฝึกฝน ปฏิบัติสิ่งที่ถูกต้อง ดึงมาโดยตนเองและกัลยาณมิตร อันส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงภายในให้เกิดมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์^{๒๓}

ลักษณะการจัดกระบวนการเรียนรู้เชิงพุทธ มีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ คือ (๑) ความมีอิสระจากการครอบงำของอวิชาและกิเลส ตัณหา อุปาทาน^{๒๔} (๒) การเรียนรู้ความจริง การสัมผัสและการปฏิบัติในธรรมชาติแห่งความจริงของชีวิตสังขมและสิ่งแวดล้อม (๓) การคิดไตร่ตรองอย่างแยกกายและ (๔) การมีจิตใจที่เป็นกลาง สนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาวุฒิธรรม ๔ ประการ คือ ๑. สปัริสสังเสวะ การอยู่ไกลคนดี ๒. สัทธัมมัสสวนะ เอาใจใส่ศึกษาโดยหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี ๓. โยนิโสมนสิการ มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาหาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี ๔. ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม^{๒๕}

^{๒๓}แสวง แสนบุตร, “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ”, รวมบทความวิทยานิพนธ์ ระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑๔๘.

^{๒๔} วิมหา. (ไทย) ๔/๒.

^{๒๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๓๑๑.

๑) รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ

รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธมีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อกันดังนี้ กล่าวถึงมิตรผู้จัดเตรียมปัจจัย ๒ อย่างให้พร้อม ช่วยน้อมนำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้น ภายใน และพัฒนาไปสู่กระบวนการของการเรียนรู้ตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเป็นองค์รวมทั้ง ๓ ด้านให้เกิดเป็นวิถีชีวิตที่ต้งามถือว่าเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง และเมื่อผู้เรียนได้รับการศึกษารอบด้านจะเกิดผลคือ การพัฒนาอย่างสมบูรณ์ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ กายภาวนา ฝึกอบรมพัฒนากายให้เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกในทางที่ไม่เกิดโทษสีกภาวนา พัฒนาความประพฤดีให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี จิตตภาวนา ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง เจริญด้วยคุณธรรม ขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ และปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามจริง แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นด้วยปัญญาได้ และผู้เรียนจะเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้ตนเองและผู้อื่นแม้ในระหว่างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเอง^{๒๖}

การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ต้องการผลิตคนให้เป็นคนที่เกลียดความชั่วกลัวความบาป ผู้เรียนรู้จะได้รับการยอมรับว่ามีความรู้ดี และมีศีลสมบูรณ์ การเรียนรู้เชิงพุทธส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยวิธีศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นตัวนำไปสู่เป้าหมายสูงสุด คือ ความพ้นทุกข์ ในที่สุดทฤษฎีการเรียนรู้เชิงพุทธสอนวิธีดำรงชีวิตอย่างมีความสุข เจริญก้าวหน้าและต้งาม มองเห็นความน่ากลัวในความผิดแม้เพียงเล็กน้อย เมื่อเริ่มต้นจากจุดนี้แล้วถือว่าการเรียนรู้ไม่สูญเปล่า การเรียนรู้แนวนี้เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีของผู้เรียนทั้งด้านความรู้ และความประพฤดีเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สมบูรณ์

๒) วิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ

วิธีการการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดปัญญา ๒ วิธี คือ การพัฒนาปัญญาตามหลักไตรสิกขา และการพัฒนาปัญญาตามหลักปัญญาจตุตถธรรม ๔

การพัฒนาปัญญาตามหลักไตรสิกขาต้องอาศัย ๒ องค์ประกอบ คือ การพัฒนาความประพฤดีและการพัฒนาจิตใจ เรียก สีสวิสุตติและจิตตวิสุตติ ๑) การพัฒนาความประพฤดี (ศีล) ในฐานะบาทฐานการพัฒนาจิตใจ เริ่มต้นจากการละเว้นความชั่วทั้งปวง เช่น ศีล ๕ ซึ่งเป็นจริยธรรมขั้นพื้นฐานของพุทธจริยศาสตร์ จากนั้นยกระดับความประพฤดีให้สูงขึ้นในด้านความดี คือ สัมมาวาจา สัมมาภังคะและสัมมาอาชีวะ พุท ทำ ประกอบอาชีวะด้วยเจตนาที่สุจริตไม่คิดเบียดเบียน เมื่อพัฒนาความประพฤดี (ศีล) เกิดขึ้นแล้วจะส่งผลให้มีหิริและโอตตปปะ คือ ละอายและเกรงกลัวต่อการทำผิดบาป เป็นเหตุให้ใจคออ่อนโยนระวางหวาดหวั่นกลัวโทษ เตือนตรึงใจในความผิดชั่วร้าย ๒) การพัฒนาจิตใจ (สมาธิ) ในฐานะบาทฐานการพัฒนาปัญญา การพัฒนาจิตใจให้แข็งแรง มีพลัง ราบเรียบ สงบซึ่ง ไสกระจำง และนุ่มนวลควรแก่งาน การพัฒนาสมาธิจำแนกเป็น การพัฒนาสมาธิตามวิถีธรรมชาติ การพัฒนาสมาธิตามหลักอภิปาบท ๔ การพัฒนาสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ และการพัฒนาสมาธิอย่างเป็นแบบแผน

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒.

(ก) แนวทางการพัฒนาสมาธิตามวิถีธรรมชาติ

เป็นการฝึกปฏิบัติตามหลักการเกิดขึ้นของสมาธิในกระบวนการของธรรมที่เป็นไปเองตามธรรมชาติของธรรมชาติให้ดียิ่งขึ้นไป ฝึกกระทำสิ่งใดอย่างหนึ่งให้เกิดปราโมทย์อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่งผลให้เกิดปีติ ปัสสัทธิ ความสุข และสมาธิอย่างมีประสิทธิภาพตามการเกิดขึ้นของปราโมทย์^{๒๗}

(ข) แนวทางการพัฒนาสมาธิตามหลักอิทธิบาท ๔

อิทธิบาท ๔ แสดงให้เห็นว่า ปัญญาเป็นส่วนหนึ่งของหลักธรรม สามารถพัฒนาสมาธิได้ด้วยการนำจุดหมายมาเป็นอารมณ์ของจิต แล้วปลุกเร้าระดมฉันทะ วิริยะ จิตตะ หรือวิมังสา เข้ามาหนุนนำให้สมาธิมีกำลังแข็งแกร่ง^{๒๘}

อิทธิบาทแต่ละข้อทำให้เกิดสมาธิได้ ไม่ต้องเริ่มที่ข้อใดเป็นการตายตัว ปกติมักเริ่มจากฉันทะถ้าเริ่มตัวหนึ่งแล้ว ตัวอื่น ๆ ก็จะมาหนุนทันที และอิทธิบาทแต่ละข้อจะทำให้เกิดสมาธิได้ต่างกันไปตามนิสัยของแต่ละบุคคล เช่น บางคน เมื่อมีใจรักในการทำสิ่งใดแล้ว (ฉันทะ) อาจเกิดความแน่วแน่ เกิดสมาธิในการทำสิ่งนั้น ๆ เป็นต้น

(ค) แนวทางการพัฒนาสมาธิโดยใช้สติเป็นตัวนำ

การกระทำใด ๆ ล้วนอาศัยสติเป็นตัวควบคุม คือ การไม่ปล่อยให้ใจเลื่อนลอย ไม่ปล่อยให้อารมณ์ผ่านเรื่อยไป ไม่ปล่อยให้ความนึกคิดฟุ้งซ่านในอารมณ์ต่างๆ หลงไปตามอายตะ ให้เฝ้าระวังรู้จับตาดูอารมณ์แต่ละอย่าง เห็นสติทั้งในแง่ปฏิเสศ เป็นตัวป้องกัน ยับยั้งจิตไม่ให้ฟุ้งซ่าน ไม่ให้ก้าวพลาดไม่ให้เกิดกาลงในธรรมที่ไม่พึงประสงค์ ในแง่อนุเมติ สติเป็นตัวควบคุมตรวจตรากระแสการรับรู้ ความนึกคิดและพฤติกรรมทุกอย่างให้อยู่ในแนวทางที่ต้องการ สติเป็นเครื่องมือยึดกุมอารมณ์อย่างใดอย่างหนึ่งไว้ข้างหน้าจิต เพื่อพิจารณาจัดการอย่างใดอย่างหนึ่ง ทำให้รักษาสภาพจิตให้อยู่ในภาวะที่ต้องการ ทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่าย ทำให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในสภาพเป็นตัวของตัวเอง จัดการกับสิ่งทั้งหลายในโลกได้อย่างดีเมื่อมีภาวะจิตที่เป็นสมาธิ กระแสความคิดและการรับรู้จะขยายในมิติต่างๆ ได้ ทำให้การพิจารณาปัญญาดำเนินไปได้ชัดเจนเต็มที่ เป็นพื้นฐานในการสร้างปัญญา

(ง) แนวทางการพัฒนาสมาธิอย่างเป็นแบบแผน

เป็นวิธีฝึกอบรมเจริญสมาธิที่ได้ปฏิบัติสืบกันมาในพุทธศาสนาเถรวาท เป็นวิธีการที่ปฏิบัติอย่างจริงจัง มุ่งฝึกสมาธิภายในขอบเขตที่เป็นระดับโลกีย์ทั้งหมด มีการเตรียมการดังนี้

(๑) การตัดปณิโธ ตัดความกังวลเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ตระกูลญาติ ลาก คณะศิษย์ หมู่ชน ความเจ็บไข้ของตน การศึกษาเล่าเรียน ฤทธิ์ของปุถุชนที่จะต้องคอยรักษาไม่ให้เสื่อม ข้อสุดท้ายนี้สำหรับผู้จะเจริญวิปัสสนาเท่านั้น

(๒) หากัลยามิตร ที่สามารถให้ความรู้ในการพัฒนาสมาธิ ซึ่งมีคุณสมบัติ น่ารัก น่าเคารพ น่าเจริญใจ รู้จักว่า รู้จักพูด ยอมให้พูด ยอมว่า แกล้งเรื่องเล็กซึ่งได้ และไม่ชักนำในเรื่องไม่ควร

(๓) เลือกอุปกรณ์การพัฒนาสมาธิให้เหมาะสมกับตน กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสติ ๑๐ อัปปมัญญา ๔ อาหารปฏิกุศลสัญญา จตุธาตุวัญญา ๔ และอรุป

^{๒๗} วิ.ป. (ไทย) ๘/๖๓๓/๕๕๒.

^{๒๘} ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๒๘๗/๒๑๘-๒๑๙.

(๔) การอาศัยอยู่ในสถานที่ส่งเสริมการพัฒนาสมาธิ ไม่ไกลไม่ใกล้เกินไป ไปมาสะดวก กลางวัน ผู้คนไม่พลุกพล่าน ปราศจากการรบกวนของเหล็บบุง ไม่ขัดสนปัจจัย ๔ และมีพระเถระผู้ เป็นพหูสูต

(๕) การปฏิบัติตามวิธีพัฒนาสมาธิตามอุปกณ์ที่เลือก ๓ ชั้น (๑) บริกรรมภาวนา กำหนด ถือเอาณิมิตในสิ่งที่ใช้เป็นอารมณ์กรรมฐาน (๒) อุจารภาวนา อาศัยบริกรรมสมาธิ เอาจิตกำหนด อุดคคณิมิตจนเกิดปฏิกาคณิมิต นิ वर्ณสงบระงับ และ (๓) อัปนาภาวนา เสพปฏิกาคณิมิตที่เกิดขึ้น สม่่าเสมอด้วยอุจารสมาธิ

แนวทางการพัฒนาปัญญาตามหลักวุฑฒิธรรม ๔ วุฑฒิธรรม ๔ เป็นเครื่องเจริญปัญญา เป็นหลักการพัฒนาปัญญา นำไปสู่การบรรลุธรรมขั้นสูงสุดได้

๑) การเสวนาสัตบุรุษ (สัปปุริสสังเสวะ) คบหากับผู้ทรงปัญญา คบหากัลณมิตร มิมิตรดี เป็นสัตบุรุษผู้มีคุณลักษณะ รู้หลักและรู้จักเหตุ รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล รู้จักตน รู้ฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม รู้ประมาณ รู้จักความพอเหมาะพอดี รู้จักกาล เวลา ควรไม่ควร รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล รู้ความแตกต่างระหว่างบุคคลโดยอัยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม^{๒๙}

นอกจากนี้ควรมีคุณสมบัติเพิ่มได้แก่ น่ารัก น่าเคารพ น่าเจริญใจ รู้จักพูดให้ได้ผลทนต่อ ถ้อยคำ แกล้งเรื่องล้าลึกได้ ไม่ชักนำในอฐานะ

การคบหากับผู้ทรงปัญญาเป็นสิ่งสำคัญขั้นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อม เมื่อได้คบคนดี มีความรู้ ฟังคำแนะนำสั่งสอน และได้แบบอย่างที่ดีให้นำความรู้ที่ได้จากการเล่าเรียน ไปประพฤติปฏิบัติจนบรรลุความสำเร็จเป็นผู้มีปัญญาไป หากคบคนพาลย่อมนำไปสู่ความเสื่อม

๒) การฟังคำสอน (สัทธัมมัสสวนะ) ใส่ใจเรียนฟังให้ได้ความรู้ได้สัจธรรม เอาใจใส่สดับรับ ฟังคำบรรยาย คำแนะนำสั่งสอน แสวงหาความรู้ ทั้งจากตัวบุคคลและจากหนังสือแหล่งความรู้อื่นๆ

๓) การพิจารณาไตร่ตรองอย่างแยบคาย (โยนิโสมนสิการ) มีวิธีใหญ่ ๑๐ วิธี คือ

(๑) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย (๒) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ (๓) วิธีคิดแบบ สามีญลักษณ์ หรือวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา (๔) วิธีคิดแบบอริยสัจจ์ หรือวิธีคิดแบบแก้ปัญหา สามารถจำแนกได้ ๒ วิธี ได้แก่ (ก) การคิดตามเหตุและผล จัดเป็น ๒ คู่ คือ คู่ที่ ๑ ทุกข์เป็นผล สมุทัย เป็นเหตุ คู่ที่ ๒ นิโรธ เป็นผล มรรคเป็นเหตุ (ข) การวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง มุ่งตรงสิ่งที่ต้องทำ ใช้แก้ปัญหา ไม่ฟุ้งซ่าน (๕) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ คิดตามหลักการและความมุ่งหมาย (๖) วิธีคิดแบบเห็นคุณโทษและทางออก (๗) วิธีคิดแบบรู้คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม (ก) คุณค่าแท้ สามารถสนองความต้องการของชีวิตโดยตรง (๒) คุณค่าเทียม เป็นไปเพื่อปรนเปรอการเสพเสวย เวทนา สสนองตัณหา (๘) วิธีคิดแบบเร้าคุณธรรมเป็นการพิจารณาที่เป็นวิธีคิดในแนวสกัดกั้นบรรเทา และขัดเกลาตัณหา (๙) วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบันสติปัญญาฐานเป็นส่วนประกอบสำคัญ (๑๐) วิธีคิดแบบ วิวัชชวาท เป็นการพิจารณาแยกแยะ จำแนก แจกแจงหรือวิเคราะห์ ลักษณะต่างๆ คือ (ก) ความจริง (ข) ส่วนประกอบ (ค) ลำดับขณะ (ง) ความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย (จ) เจื้อนไข

^{๒๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓.

๔) การปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม (ธัมมานุสम्मปฏิบัติ) การปฏิบัติธรรมถูกหลัก ดำเนินชีวิตถูกต้องตามธรรม ถูกความมุ่งหมาย มีอยู่ ๒ นัย (ก) ตามฐานะของตน (ข) ปฏิบัติธรรมน้อยค่อยแก่ธรรมใหญ่ ปฏิบัติธรรมยอเยยค้อยตามหลักใหญ่ เป็นข้อที่ควรฝึกฝนให้มีปัญญาสามารถเลือกหลักธรรมให้ถูกกับบริบทที่เกี่ยวข้อง หากเลือกผิดกับบริบทอาจส่งผลเสียมากกว่าผลดี

การพัฒนาปัญญาตามหลักไตรสิกขา คือ การพัฒนาปัญญาตาม ศีล สมาธิ และปัญญาแม้ไม่ได้มุ่งแสดงให้เห็นแนวการพัฒนาปัญญาโดยตรง แต่มุ่งแสดงให้เห็นการพัฒนาขั้นตอนที่เป็นบาทฐานให้สามารถพัฒนาปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไตรสิกขาสมาธิสามารถเชื่อมโยงเข้าสู่หลักธรรมอื่นเพื่อแสดงให้เห็นแนวการพัฒนาปัญญาที่ประสบความสำเร็จมุ่งไปสู่เป้าหมาย

ส่วนการพัฒนาปัญญาตามหลักกุฏติธรรม ๔ เริ่มต้นจากการคบหากับผู้ทรงปัญญาที่เป็นกัลยาณมิตร เป็นสัตบุรุษ จากนั้นหมั่นฟังความรู้จากผู้ทรงปัญญาให้ได้ความรู้ความเข้าใจเกิดปัญญานำความรู้มาพิจารณาไตร่ตรองด้วยความคิดที่แยกกายตามวิธี สุดท้ายนำการเรียนรู้จากทั้งสามอย่างดังกล่าวไปปฏิบัติให้สมควรแก่ธรรม

๓) เป้าหมายการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ

เป้าหมายของการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา มุ่งสนองจุดหมายหลายระดับ เนื่องจากการศึกษาเป็นวิธีการที่มุ่งไปสู่อุดมการณ์ของพระพุทธศาสนา ขึ้นอยู่กับความหลากหลายของบุคคลที่เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ที่มีทั้งเสขบุคคลและอเสขบุคคล^{๓๐}

ก. จุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ๑) จุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ๓ อย่างตามแนวตั้ง คือ ทิฏฐธัมมิกัตถะ สัมปรายิกัตถะ และ ปรมัตถะ ๒) จุดมุ่งหมายที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิต ๓ อย่าง ตามแนวราบ คือ อัตตัตถะปรัตถะ อุภยัตถะ

ข. จุดมุ่งหมายที่เป็นภาวะอิสรภาพ ๔ ด้าน ๑) อิสรภาพทางกาย อิสรภาพพื้นฐานของชีวิต ๒) อิสรภาพทางสังคมที่เกี่ยวกับศีล ๓) อิสรภาพทางจิตใจ มีจิตใจที่มีคุณธรรม มีความเข้มแข็งมั่นคงไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรม ๔) อิสรภาพทางปัญญา ใช้ปัญญาคิดการต่างๆ โดยบริสุทธิ์ใจ ไม่มีเงื่อนไข หรือกิเลสเคลือบแฝง ตลอดจนรู้แจ้งสัจธรรมถึงขั้นหลุดพ้นจากความทุกข์

ค. จุดมุ่งหมายที่เป็นคุณสมบัติของผู้ที่ได้รับการศึกษา ๑) มองในแง่ผลสัมฤทธิ์ของการพัฒนา ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา ๒) มองในแง่ลักษณะการดำเนินชีวิต อัตตสมบัติ ปรัตถสมบัติ ๓) มองในแง่คุณธรรมหลักของผู้มีการศึกษา ปัญญา และกรุณา

พระพุทธศาสนาอธิบายกิจที่พึงทำต่อความจริงในวิถีแห่งการบรรลุภาวะชีวิตที่สมบูรณ์ซึ่งเรียกว่า อริยสัจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอริยสัจนั้น มรรคเป็นหลักการที่ชี้แนะไปสู่จุดหมาย ขณะเดียวกันพระพุทธศาสนาก็ได้ยกย่องวิธีการหรือได้ปรับมรรคอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้มองเห็นและง่ายต่อการปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้น เรียกว่า ไตรสิกขา เพื่อเป็นกระบวนการเรียนรู้โดยอาศัยการเรียนรู้จากหยาบไปหาละเอียด โดยเริ่มจากศีลไปสมาธิและปัญญา

กระบวนการเรียนรู้แบบไตรสิกขา เป็นการอบรม ฝึก พัฒนามนุษย์ ๓ ด้าน คือ ฝึกให้มีพฤติกรรมที่ร่วมสร้างเสริมสังคมดีงาม ซึ่งมีสภาพเกื้อกูลแก่คุณภาพชีวิต เอื้อแก่การพัฒนาจิตปัญญา โดยฝึกหรือพัฒนาระเบียบวินัย ความสุจริตกาย วาจา และแรงงานที่เป็นสัมมาชีพ เรียกว่า อธิศีล

^{๓๐}แสวง แสตนบุตร, “กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ”, รวมบทความวิทยานิพนธ์ ระดับพุทธศาสตรมหาบัณฑิต และพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, หน้า ๑๕๑-๑๕๒.

สิกขาอาศัยสภาพแวดล้อม สังคม ความเป็นอยู่ภายนอกที่เอื้อนั้นเป็นพื้นฐานทำการฝึกอบรมหรือพัฒนาจิตใจให้ประณีต มีคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิตที่ดี เรียกว่า อธิจิตสิกขา และด้วยจิตที่ดีนั้น ก็สามารถฝึกหรือพัฒนาด้านปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในธรรมตาแห่งเหตุปัจจัย ทำการด้วยความรู้ความเข้าใจนั้นจนบรรลุถึงปรีชาญาณที่ทำให้มีชีวิตแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ เป็นอยู่ด้วยความผ่องใสเบิกบาน เรียกว่าอธิปัญญาสิกขา^{๓๑}

การเรียนรู้หรือการพัฒนาการนี้อาศัยปัจจัย ๒ อย่าง คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอกเป็นฝ่ายทำให้เกิดศรัทธา คืออิทธิพลสภาพแวดล้อมที่ดีที่เรียก ปรัตโธสะทีดี โดยเฉพาะกัลณมิตรและปัจจัยภายในฝ่ายปัญญา คือความรู้จักคิด รู้จักทำใจ ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ เพื่อสร้างสัมมาทิฐิให้เกิดขึ้น และสัมมาทิฐินี้ แยกออกเป็น ๒ ชั้น คือ^{๓๒}

ชั้นโลกียสัมมาทิฐิ เป็นขั้นต้นของสัมมาทิฐิ เมื่อยังไม่รู้แจ้งความจริงก็เป็นอยู่ด้วยความเชื่อถือหรือค่านิยมที่สอดคล้องกับหลักความเป็นไปตามเหตุปัจจัย มีสำนึกในความรับผิดชอบต่อการกระทำตามเหตุตามผล

ชั้นโลกุตระสัมมาทิฐิ จัดเป็นขั้นสูง เมื่อรู้แจ้งความจริงแล้ว มีจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ ไม่ถูกกิเลสและความทุกข์ครอบงำ ก็เป็นอยู่ด้วยความรู้เท่าทันธรรมตาแห่งเหตุปัจจัยนั้นโดยสมบูรณ์ เรียกว่าพุทธจริยธรรม คือ การครองชีวิตประเสริฐ หรือระบบการครองชีวิตอันประเสริฐ ถูกหลักพุทธธรรมเป็นอริยมรรค คือทางดำเนินสู่ความดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง

ตารางที่ ๒.๓ สรุปหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเชิงพุทธ

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต) (๒๕๔๓, หน้า ๑).	๑. ฝึกให้มีพฤติกรรมที่ร่วมสร้างเสริมสังคมดีงาม (อธิศีลสิกขา) ๒. ฝึกอบรมหรือพัฒนาจิตใจให้ประณีต มีคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพจิตที่ดี (อธิจิตสิกขา) ๓. ฝึกหรือพัฒนาด้านปัญญา (อธิปัญญาสิกขา)
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (๒๕๕๖, หน้า ๒๔-๒๕).	: การเรียนรู้หรือการพัฒนาการนี้อาศัยปัจจัย ๒ อย่าง คือ ปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน
แสวง แสนบุตร (๒๕๕๗, หน้า ๑๕๑-๑๕๒).	: ๑) ความมีอิสระจากการครอบงำของวิชาและกิเลส ตัณหา อุปาทาน ๒) การเรียนรู้ความจริง การสัมผัสและการปฏิบัติในธรรมชาติแห่งความจริงของชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม ๓) การคิดไตร่ตรองอย่างแยกกาย ๔) การมีจิตใจที่เป็นกลาง

^{๓๑}พระราชวรมุนี (ประยูร ธมมจิตโต), กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓), หน้า ๑.

^{๓๒}พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), ปรัชญาการศึกษาของไทย ภาค พุทธธรรม : แขนงนำการศึกษา, (นครปฐม : วัดญาณเวศกวัน, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔-๒๕.

๒.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารจัดการ

การบริหารมีควบคู่กันมากับมนุษย์เป็นเวลาช้านานแล้ว แต่การบริหารกิจการใดๆ ที่เกี่ยวกับสาธารณะ ในยุคปัจจุบันมีความจำเป็นที่จะต้องอาศัยผู้บริหารมืออาชีพ จึงจะทำให้พันธกิจต่างๆ เหล่านั้นดำเนินการไปได้ด้วยดีและบรรลุจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ สำหรับนักบริหารกิจการสาธารณะต่างๆ ไป รวมทั้งพระสังฆาธิการผู้บริหารงานการคณะสงฆ์ด้วย ต้องศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการบริหารทั้งที่เป็นแนวคิดทางด้านศาสนา และด้านหลักการบริหารต่างๆ ไป ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านให้ความหมายของคำว่า “การบริหาร” ไว้ ผู้ศึกษาจึงใคร่ขอนำมาประกอบการศึกษา ดังนี้

การบริหาร คือ กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกๆ ด้าน เพื่อให้การคณะสงฆ์ซึ่งตั้งอยู่บนฐานของการวัด และเป็นฐานรองรับพระศาสนามีความก้าวหน้า สามารถอำนวยความสะดวก เสริมสร้างความผาสุก ความถูกต้อง ความเป็นระเบียบเรียบร้อยดีงาม และแสดงความเมตตาานุเคราะห์ต่อปวงชน ปรากฏชัดทั้งทางรูปธรรมและนามธรรม^{๓๓} นอกจากนี้ยังหมายถึงการปกครอง (Government) การดูแลรักษาหมู่คณะ และการดำเนินงานหรือจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบาย (Policy) และวัตถุประสงค์ (Purposes/Objectives) ขององค์กรนั้นๆ ด้วยดี มีประสิทธิภาพ (Efficiency)^{๓๔}

ผู้บริหารงานที่ดีจะต้องมีวิธีการบริหารงานที่จะทำให้คนจิตใจลูกน้อง ธรรมะสำหรับผู้บริหารงาน คือ จะต้องมีความหนักแน่นมั่นคง และสามารถเป็นเสาหลักในการสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกน้องได้ มีความสามารถในการแบ่งงานให้ลูกน้องทำตามความชำนาญของแต่ละบุคคลและรู้จักกระจายอำนาจให้แก่ลูกน้องได้ช่วยแบ่งเบาภาระของตนเอง ดังนั้นผู้บริหารงานที่ดีจึงเป็นผู้ที่คอยดูแลภาพรวมในการทำงานของบุคคลในองค์กร^{๓๕} ดังนั้นการบริหารจัดการ จึงเป็นกระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากรที่สำคัญ ๓ ประเภท คือ มนุษย์ การเงิน และทรัพยากรด้านกายภาพ เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์กรในการผลิตสินค้าหรือบริการ ซึ่งเป็นที่ปรารถนาของสังคม การบริหารโดยสรุปก็คือ

๑. การทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งให้สำเร็จโดยลำพังคนเดียว ไม่ใช่การบริหารหรือการจัดการ การบริหารหรือการจัดการเกิดขึ้นในบริบทของกลุ่ม โดยอย่างน้อยที่สุดกลุ่มนั้นจะต้องมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป

๒. กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน และผู้จัดการจะมีบทบาทสำคัญในการชี้แนะให้แนวทางในการกำหนดเป้าหมายของกลุ่มหรือเป็นผู้ที่กำหนดเป้าหมาย

^{๓๓}พระธรรมวรนายก (โอภาส นิตฺตเมธี), **ธรรมปริทัศน์ “๔๖”**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗๓.

^{๓๔}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคลโล), **การบริหารวัด**, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (นครปฐม : เพชรเกษมการพิมพ์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๖.

^{๓๕}พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), **คนสำราญงานสำเร็จ**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๐), หน้า ๒๕-๓๒.

ของกลุ่มเอง ในกรณีที่เป้าหมายของกลุ่มมิได้กำหนดขึ้นมาจากภายนอกหรือจากหน่วยงานระดับเหนือขึ้นไป

๓. การจัดการเป็นงานด้านสมอง ใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจ เพื่อสร้างเงื่อนไข และรักษาไว้ซึ่งเงื่อนไขสำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่ม^{๓๖}

จึงกล่าวได้ว่าการบริหารงานเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่มีการจัดระเบียบอย่างมีระบบ กล่าวคือ มีหลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎีที่เชื่อถือได้อันเกิดจากการค้นคว้าเชิงวิทยาศาสตร์เพื่อประโยชน์ในการบริหารงาน โดยลักษณะเช่นนี้การบริหารงานจึงเป็นศาสตร์ทางสังคม ที่อยู่ในกลุ่มเดียวกับวิชาจิตวิทยา สังคมวิทยาและรัฐศาสตร์ แต่ถ้าพิจารณาการบริหารงานในลักษณะของการปฏิบัติที่ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์และทักษะของผู้บริหารงาน แต่ละคนที่จะทำงานให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งเป็นการประยุกต์เอาความรู้ หลักการ และทฤษฎีไปปรับใช้ในการปฏิบัติงานเพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๓๗}

นอกจากนี้การบริหารงานเป็นการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ อันได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุสิ่งของ (Material) และวิธีการปฏิบัติงาน (Method) เป็นอุปกรณ์ในการดำเนินงาน^{๓๘} หรือความพยายามที่จะสั่ง แนะและผสมผสานความพยายามของมนุษย์ ซึ่งมีจุดรวมที่มุ่งสู่จุดหมายปลายทางหรือเป้าหมายบางอย่าง การบริหารเป็นกิจกรรมที่จำเป็นของผู้บริหาร ในองค์การซึ่งมีหน้าที่สั่งการ ให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน^{๓๙}

การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ กล่าวคือ กรณีที่เป็นศิลป์ (art) หมายถึงบุคคลได้ใช้ทักษะและความรู้ที่พัฒนาขึ้นของแต่ละบุคคล เพื่อให้บรรลุจุดหมายใดจุดหมายหนึ่ง กรณีที่เป็นศาสตร์ (science) เป็นองค์ความรู้ในสิ่งที่เกิดจากการสืบค้นหาความรู้ใหม่ ด้วยวิธีเชิงวิทยาศาสตร์ มีการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ การประมวลผลข้อมูล การตั้งสมมติฐาน และการทดสอบสมมติฐาน กรณีที่เป็นอาชีพ (profession) นั้น อาชีพเกิดจากความเป็นศิลป์และความเป็นศาสตร์โดยพิจารณาจากเกณฑ์ที่แสดงถึงความเป็นอาชีพใดๆ^{๔๐} และเป็นกระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุมกำลังความพยายามของสมาชิกขององค์การและใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้^{๔๑}

^{๓๖}ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, *วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๓-๔.

^{๓๗}จันทราณี สงวนนาม, *เอกสารประกอบการสอนบรรยายหลักสูตรผู้บริหารสถานศึกษาระดับสูง*, (กรุงเทพมหานคร : ม.ท.ป., ๒๕๓๖), หน้า ๔.

^{๓๘}สุธี สุทธิสมบุรณ์ และสมาน รังสิโยภุชฎ์, *หลักการบริหารเบื้องต้น*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ ก.พ., ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.

^{๓๙}ชาญชัย อาจิมสมาจาร, *การบริหารการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริม๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

^{๔๐}วิโรจน์ สารรัตน์, *การบริหารหลักการทฤษฎี และประเด็นทางการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิทยวิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๔.

^{๔๑}สมยศ นาวิการ, *การบริหาร*, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ, ๒๕๔๔), หน้า ๑๘.

จากแนวคิดดังกล่าวนี้ สรุปความหมายของการบริหารว่า การบริหารก็คือการที่บุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไปร่วมมือกันทำงานโดยใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ พร้อมทั้งใช้ทรัพยากรทางการบริหารมาจัดดำเนินการตามกระบวนการบริหาร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ร่วมกัน

จากความหมายของการบริหารสามารถสรุปแนวคิดได้ดังนี้

ตารางที่ ๒.๔ ความหมายของการบริหาร

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
จันทรานี สงวนนาม (๒๕๓๖, หน้า ๔).	: ๑. เป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ ๒. หลักการ กฎเกณฑ์และทฤษฎี
ชาญชัย อาจินสมาจาร (๒๕๔๐, หน้า ๓๘)	: การสั่งการ การให้ความสะดวกในการทำงานของกลุ่มคนที่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน
ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ (๒๕๔๐, หน้า ๓-๔).	: กระบวนการของการแสวงหา และการผสมผสานทรัพยากร เพื่อที่จะได้บรรลุเป้าหมายหลักขององค์การ
พระธรรมวรนายก (โอภาส นิรุติเมธี) (๒๕๔๖, หน้า ๗๓).	: กระบวนการจัดการ และดำเนินการทุกๆ ด้าน
พระม หาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี), (๒๕๕๐, หน้า ๒๕-๓๒).	: ๑. การสร้างความเชื่อมั่น ๒. ความสามารถในการแบ่งงาน ๓. การกระจายอำนาจ
พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), (๒๕๕๑, หน้า ๒๖).	: การดำเนินงานหรือจัดการกิจกรรมต่างๆ ของหมู่คณะ หรือองค์กรต่างๆ ให้สำเร็จลุล่วงไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์
วิโรจน์ สารรัตนะ (๒๕๔๒, หน้า ๔).	: การบริหารเป็นทั้งศิลป์ ศาสตร์ และอาชีพ
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔, หน้า ๑๘).	: ๑. กระบวนการของการวางแผน การจัดองค์การ การสั่งการ และการควบคุม ๒. การใช้ทรัพยากรอื่นๆ เพื่อความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การที่กำหนดไว้
สุธี สุทธิสมบูรณ์ และสมาน รังสียุทธชัย (๒๕๓๖, หน้า ๑๒).	: การดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยปัจจัยต่างๆ

๒.๒.๒ ความหมายของผู้บริหาร

ในการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นจะต้องอาศัยผู้บริหาร ที่มีความรู้ความสามารถสูง ในการพัฒนาองค์กรให้มีคุณภาพต่อไปได้ องค์กรทางพระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยผู้บริหาร คือ พระสังฆาธิการที่มีความรู้ และความสามารถสูงในการพัฒนาองค์กรทางพระพุทธศาสนา มี วัด เป็นต้น ได้มีผู้ให้ความหมายของผู้บริหารไว้หลายท่าน ดังนี้

นักบริหาร คือ ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น เขาบริหารงานด้วยธรรมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ เขาเป็นผู้นำที่นั้งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน^{๔๒} ผู้บริหารคือ นักแก้ปัญหาขององค์กรทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและทางจิตใจด้วย^{๔๓} รวมถึงผู้บริหารเป็นบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ เช่น การชี้แนะ การสั่งการและช่วยเหลือให้กลุ่มสามารถปฏิบัติงานได้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้^{๔๔}

ผู้บริหาร คือ บุคคลใดๆ ก็ตามที่ทำพยายามทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์กร โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น หรือบุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร^{๔๕} และหมายถึง ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน^{๔๖}

ผู้บริหาร (Administrator) คือ ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น (Get things done through others) คำว่า บริหารนั้นมาจากคำ ๒ คำคือ **บริ** แปลว่า โดยรอบ และ **หาร** แปลว่า แบ่ง รวมความจึงแปลว่า การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จ และการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียวกัน จากคำจำกัดความข้างต้นจะเห็นได้ว่า ผู้บริหารที่สมบูรณ์จะต้องให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จอย่าไปลงมือทำงานด้วยตนเองทั้งหมด ถ้าใครลงมือทำงานด้วยตนเองแม้แต่เรื่องเล็กน้อยจึงมักถูกเหินห่างแถมว่าเป็น “ผู้บริหารสันดานเสมียน”^{๔๗}

ความหมายของคำว่า นักบริหาร โดยปกติคำว่า **นัก** จะหมายถึงตัวบุคคลถ้าไปอยู่กับคำอื่นโดยเฉพาะที่เป็นอาชีพจะแสดงให้เห็นว่าคนๆ นั้น มีความเป็นมืออาชีพ เช่น นักมวย นักฟุตบอล นักร้อง นักแสดง นักพูด นักเขียน เป็นต้น คำว่า **มืออาชีพ** เป็นคำที่ใช้กับบุคคลหรือองค์กรซึ่งทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างเป็นผู้รู้จริงในสิ่งนั้น และเชี่ยวชาญกว่าสิ่งอื่น อย่างเช่นครูมืออาชีพ แสดงว่าครูผู้นั้นมี

^{๔๒}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), **คุณธรรมสำหรับนักบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๕๖.

^{๔๓}ถวิล เกื้อกุลวงศ์, **การบริหารการศึกษาสมัยใหม่ : ทฤษฎี วิจัย และปฏิบัติ**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

^{๔๔}เศวณิต เศษานนท์, **ภาวะผู้นำ (Leadership)**, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (นครราชสีมา : ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา คณะวิทยาศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, ๒๕๔๑), หน้า ๒.

^{๔๕}สมยศ นาวิการ, **การบริหาร**, หน้า ๒๒.

^{๔๖}สาคร สุขศรีวงศ์, **ดร., การจัดการ : จากมุมมองนักบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท จี. พี. ไฮเบอร์พริ้นท์ จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๒๘.

^{๔๗}สุเมธ แสงนิมิต, **ภาวะผู้นำกับธรรมาภิบาลในการบริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร : ส เจริญ การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๘-๘.

ความรู้ความสามารถสูง และมีความเชี่ยวชาญในการสอนเป็นอย่างมาก ในขณะที่คำว่า อาชีพครูมีความหมายเพียงว่าคนๆ นั้นมีอาชีพเป็นครูบาอาจารย์ มีหน้าที่สั่งสอนลูกศิษย์แต่จะมีความรู้และมีความเชี่ยวชาญหรือไม่นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง นักบริหาร (Professional Administrator) จึงหมายถึงผู้บริหารมืออาชีพที่มีความรู้เกี่ยวกับการบริหารจัดการอย่างดีเยี่ยมและมีความเชี่ยวชาญในการบริหารงาน โดยดูจากประสบการณ์การทำงาน ด้านการบริหารมาอย่างยาวนานและประสบความสำเร็จ

ดังนั้นการเป็นนักบริหารจึงไม่ใช่เรื่องง่ายใครที่เป็นได้ถือว่ายอดเยี่ยม เพราะจะมีทั้งความเป็นผู้นำหัวหน้าและผู้บริหารอยู่ในคนๆ เดียวอย่างสมบูรณ์เกี่ยวกับการเป็นนักบริหารคนที่จะเป็นได้จะต้องส่อลักษณะหรือฉายแววให้ปรากฏพอสรุปเฉพาะหัวข้อได้ ๙ ประการดังนี้^{๔๘}

ประการที่ ๑ แสดงออกอย่างแรงกล้าต้องการประสบความสำเร็จ

ประการที่ ๒ สนใจใคร่รู้ใฝ่รู้ใฝ่ฝัน

ประการที่ ๓ เป็นที่พึ่งของคนอื่นได้

ประการที่ ๔ ให้คนอื่นทำงานแทนตนจนสำเร็จ

ประการที่ ๕ ตัดสินใจได้ดี

ประการที่ ๖ แก้ปัญหาเองได้

ประการที่ ๗ ทำอะไรได้มากเป็นพิเศษและรวดเร็ว

ประการที่ ๘ ประสานงานคล่องแคล่ว

ประการที่ ๙ ทำงานได้ดีกว่าเดิมเสมอมีการคิดปรับปรุงไม่พอใจในผลงานจะทำให้ดีขึ้นเรื่อยๆ และมักประสบผลสำเร็จ

ผู้บริหาร (The Administrators) เปรียบได้ว่าเป็นจอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์การให้ก้าวไปในกระแสของการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ผู้บริหารในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับ “ผู้บริหารมืออาชีพ” จึงจะเหมาะสมกับสภาพการณ์ปัจจุบัน ซึ่งบุคลากรดังกล่าวที่ หมายรวมถึง “ผู้บริหารโรงเรียน/สถานศึกษามืออาชีพ” และ “ผู้บริหารการศึกษามืออาชีพ” เหล่านี้ ประดุจหัวรถจักรสำคัญของขบวนรถไฟยุคปฏิรูปการศึกษาที่จะทำหน้าที่สำคัญต่อการขับเคลื่อนขบวนรถไฟไปสู่ เป้าหมายที่พึงประสงค์ได้ โดยการกำหนดเป็นยุทธศาสตร์ การจัดการศึกษาสู่ การปฏิบัติที่แสดงให้เห็นทั้งคุณภาพ ศักยภาพ เกิดประโยชน์สูงสุดในเขตพื้นที่การศึกษานั้นเอง^{๔๙}

จากแนวคิดดังกล่าว สรุปความหมายของผู้บริหาร ก็คือ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งในการบริหาร และเป็นผู้จัดกระบวนการบริหารโดยทำหน้าที่เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวก การจูงใจ การริเริ่มการประนีประนอม การประสานงาน และควบคุมบุคคลอื่นให้ปฏิบัติหน้าที่

จากความหมายของผู้บริหารสามารถสรุปได้ดังนี้

^{๔๘}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙.

^{๔๙}สุรศักดิ์ ปาเฮ, “สู่มิติการเป็นนักบริหารการศึกษามืออาชีพ”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๖ (มิถุนายน ๒๕๔๓) : ๗๐-๗๕.

ตารางที่ ๒.๕ ความหมายของผู้บริหาร

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ถวิล เกื้อกุลวงศ์ (๒๕๔๐, หน้า ๑๗).	: นักแก้ปัญหาขององค์การทั้งปัญหาในด้านงาน ด้านงบประมาณ ด้านเวลาและด้านคน ซึ่งรวมถึงปัญหาสุขภาพทางร่างกายและทางจิตใจด้วย
พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), (๒๕๓๙, หน้า ๕๖).	: ๑. ผู้ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น ๒. บริหารงานด้วยธรรมาธิปไตยที่ถือหลักการและความสำเร็จของงานเป็นใหญ่ ๓. เป็นผู้นำที่นั่งอยู่ในหัวใจของคนร่วมงาน
เศาวนิต เศาณานนท์ (๒๕๔๑, หน้า ๒).	: บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือการเลือกตั้ง หรือยกย่องจากกลุ่มให้ทำหน้าที่ของตำแหน่งผู้นำ
สมยศ นาวิการ (๒๕๔๔, หน้า ๒๒).	: ๑. บุคคลใดๆ ก็ตามที่พยายามทำให้เกิดความสำเร็จในเป้าหมายขององค์การ โดยใช้กำลังความพยายามของบุคคลอื่น ๒. บุคคลที่มีอำนาจหน้าที่ต่อบุคคลอื่นคือผู้บริหาร
สาคร สุขศรีวงศ์, ดร. (๒๕๕๓, หน้า ๒๘).	: ผู้ทำหน้าที่ทางการบริหารจัดการไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือเอกชน และมีความหมายในระดับเดียวกัน
สุเมธ แสงนิมมवल (๒๕๕๒, หน้า ๘-๙).	: ๑. ผู้ที่ทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยผู้อื่น หรืออาศัยความร่วมมือจากผู้อื่น ๒. การแบ่งงานที่อยู่รอบข้างช่วยกันทำให้สำเร็จและการที่จะเป็นเช่นนั้นได้ผู้บริหารจะต้องเป็นทั้งหัวหน้า (Head) และผู้นำ (Leader) ในคนเดียวกัน
สุรศักดิ์ ปาเย (๒๕๔๓ : ๗๐-๗๕)	: ๑. จอมทัพสำคัญที่จะนำพาองค์การให้ก้าวไปในกระแสของการปฏิรูปได้อย่างมีเกียรติและศักดิ์ศรี ๒. ผู้บริหารในยุคของการเปลี่ยนแปลงทางบริบท (Context) หลากหลายส่วนนั้น น่าจะเปรียบได้กับ “ผู้บริหารมืออาชีพ”

๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

องค์กรหนึ่งๆ ต้องอาศัยทฤษฎีการบริหาร เพื่อประโยชน์ในการจัดการองค์กร มีนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านได้เสนอทฤษฎีการบริหารไว้แตกต่างกัน ทั้งนี้ผู้บริหารจำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีนั้นๆ ให้ท่องแท้ และนำมาประยุกต์ใช้กับองค์กรของตน ไว้ดังนี้

การบริหารองค์กรต่างๆ จึงเป็นงานในหน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับ

๑) การปกครองบังคับบัญชา (Supervision and Control) การพิจารณาวินิจฉัย (Consideration) การตัดสินใจ (Decision) และการสั่งงาน (Command/Ordering) ตามลำดับชั้นในสายการบังคับบัญชา (Chain of Command) ของแต่ละองค์กร หรือหน่วยงาน (Organization) ในระดับต่างๆ

๒) การจัดการ (Management) กิจกรรมต่างๆ ของวัด ได้แก่ การจัดการเกี่ยวกับการให้การศึกษาหลักธรรม (พระปริยัติสัทธรรม) การให้การศึกษาอบรม ศิล สมาธิ ปัญญา (พระปริยัติสัทธรรม) และการเผยแผ่พระสัทธรรม การสาธารณูปการ การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และศาสนพิธีต่างๆ เป็นต้น

การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objectives) การวางนโยบาย (Policy) การจัดลำดับความสำคัญเร่งด่วน (Priority) ของโครงการ การวางแผนและการบริหารโครงการ (Project Planning and Administration) อันเป็นกิจกรรมขององค์กร หรือหน่วยงานในระดับต่างๆ การแบ่งงาน (Division of Works) และการมอบหมายหน้าที่การงาน (Delegation of Authority) การจัดการ (Management) ตามแผนงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และนโยบายที่กำหนดเอาไว้ ให้ได้ผลคือ “ประสิทธิผล” (Effectiveness) ดี อย่างมี “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) สูง และรวมทั้งการตรวจงาน (Inspection) การติดตามผล (Follow-up) และการประเมินผลงาน (Evaluations)

๓) การจัดการทางด้านบุคลากร (Personnel Management) การเงินหรือการคลัง (Financial Management) และทรัพย์สิน (Assets) ขององค์กรหรือหน่วยงานแต่ละระดับ

เครื่องวัดผล ของ การ บริหาร งาน (Administrative Measurement) ก็คือ “ประสิทธิภาพ” (Efficiency) ซึ่งหมายถึงอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน (Investment Value) ต่อประสิทธิผล (Effectiveness) ของการบริหารงานของนักบริหารหรือหน่วยงานหนึ่ง เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุน ต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารหรือหน่วยงานเดียวกัน แต่ต่างระยะเวลากัน หรือ เมื่อเทียบกับอัตราส่วนแห่งค่าลงทุนต่อประสิทธิผลของการบริหารงานอย่างเดียวกันของนักบริหารอีกคนหนึ่งหรืออีกหน่วยงานหนึ่ง

กล่าวอีกนัยหนึ่ง การบริหารงานที่ได้ผลสำเร็จมีประสิทธิภาพสูง คือ การบริหารงานที่ได้ผลผลิต หรือ ผลงานที่ได้สำเร็จด้วยดีมาก ด้วยต้นทุนหรือค่าลงทุนที่ต่ำที่สุด ซึ่งก็หมายความว่านักบริหารที่ดีจะต้องรู้จักเลือกใช้ทรัพยากรให้เกิดประโยชน์สูงสุด อย่างประหยัดที่สุด และให้ได้ผลงานที่ดีมากที่สุดนั่นเอง^{๕๐}

หลักกระบวนการบริหารมีอยู่ ๕ ประการ คือ^{๕๑}

๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้

๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาใน องค์การ

๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้

๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับ สั่งการและมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้

๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด

^{๕๐}พระราชญาณวิสิฐ (เสริมชัย ชยมงคล), การบริหารวัด, หน้า ๒๖-๒๗.

^{๕๑}พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมมจิตโต), คุณธรรมสำหรับนักบริหาร, หน้า ๓.

ซึ่งสอดคล้องกับกระบวนการของหลักการบริหาร ซึ่งมีอยู่ ๕ ขั้นตอน ดังนี้^{๕๒}

๑. การวางแผน (Planning)
๒. การจัดระบบองค์การ (Organizing)
๓. การจัดบุคลากร (Staffing)
๔. การเป็นผู้นำในองค์การ (Leading)
๕. การควบคุมการดูแล (Controlling)

หลักการบริหารเหล่านี้อาจจะเคยปฏิบัติโดยผู้บริหารก่อนมี Fayol แต่ Fayol เป็นบุคคลแรกที่ประมวลหลักการเหล่านี้ขึ้นมา ทำให้ผู้บริหารทุกคนสามารถเรียนรู้ได้ เขาได้วางรากฐานของการบริหารในฐานะที่เป็นวิชาชีพอย่างหนึ่ง

ทฤษฎีการบริหารโดยมีความเชื่อว่าเป็นไปได้ที่จะหาทางศึกษาถึงศาสตร์ที่เกี่ยวกับการบริหาร (Administrative) ซึ่งสามารถใช้ได้กับการบริหารทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นการบริหารอุตสาหกรรมหรืองานรัฐบาล โดยมีสาระสำคัญเกี่ยวกับการบริหาร (Management Functions) ซึ่งประกอบด้วยหน้าที่ทาง การบริหาร ๕ ประการ คือ^{๕๓}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อธุรกิจ และกำหนดขึ้นเป็นแผนปฏิบัติงาน หรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเอาไว้เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่ผู้บริหารจำต้องจัดให้มีโครงของงานต่างๆ และอำนาจหน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้เครื่องจักร สิ่งของ และตัวคน อยู่ในส่วนประกอบที่เหมาะสมในอันที่จะช่วยให้งานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

๓. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) หมายถึง หน้าที่ในการสั่งการงานต่างๆ ของผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ซึ่งจะกระทำให้ผลสำเร็จด้วยดี โดยที่ผู้บริหารจะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี จะต้องเข้าใจคนงานของตน จะต้องเข้าใจถึงข้อตกลงในการทำงานของคนงานและองค์การที่มีอยู่ รวมถึงจะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างใกล้ชิดทั้งขึ้นและลง นอกจากนี้ยังต้องทำการประเมินโครงสร้างขององค์การและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาของตนเป็นประจำอีกด้วย หากโครงสร้างขององค์การที่เป็นอยู่ไม่เหมาะสมก็จำเป็นต้องปรับปรุงเช่นเดียวกัน ถ้าผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาคนใดหย่อนประสิทธิภาพ การไล่ออกเพื่อปรับปรุงกำลังคนที่มีอยู่ให้เหมาะสมยิ่งขึ้นก็เป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องทำ

๔. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง ภาระหน้าที่ที่จะต้องเชื่อมโยงงานของทุกคนให้เข้ากันได้ และกำกับให้ไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

๕. การควบคุม (Controlling) หมายถึง ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่างๆ ที่ทำไปนั้นสามารถเข้ากันได้กับแผนที่ได้วางไว้แล้ว

นอกจากนี้หลักการในการบริหารจัดการยังแบ่งออกเป็น ๑๔ ประการเป็นส่วนประกอบสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของกระบวนการบริหารจัดการ ดังนี้

^{๕๒}Koontz, Harold and Heize Wehrich, **Essential of Management**, 5th, (Singapore : McGraw-Hall, 1990), pp. 26-27.

^{๕๓}Price, Alan, **Human Resourec Management In a Business Context**, 2 edition, (London : Thomson Learning, 2004), p. 110.

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโย ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับการมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาโย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวนเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโย กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึกของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธ และอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคต ถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดที่ลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือ ความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูง และพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าในการวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้นการบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลาง และระดับต้นของสายการบังคับบัญชาแต่ละแผนก ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้นเป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้อยู่ที่ผู้บริหารระดับสูงของสายการบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรจะมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไรอย่างไร และมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีผลสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกๆระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหาร และคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มี การวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรมของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่าจะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ยึดหลักว่า กิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่ง และหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้ชัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่ามีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่างๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่งความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้ชัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่องการเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมดและทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้ภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัส และแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงาน และองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่ม โดยการให้รางวัล เพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้าง และลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญ น้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คนหรือของทุกกลุ่มในองค์การ ในขณะที่องค์การยังดำเนินกิจการอยู่จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์การ และสมาชิกภายในองค์การ

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์การที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ใช้อำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์การ และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโภคน และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์การบรรลุผลสำเร็จ และมีการพัฒนาความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหาร และคนงานโดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์การมีความแข็งแกร่ง^{๕๔}

และมีผู้นำเสนอกระบวนการบริหารงาน ๗ ประการ เรียกโดยย่อว่า “POSDCoRB” เป็นกระบวนการบริหารงานที่นำเสนอไว้ในหนังสือ “Papers on the Science of Administration” ในปี พ.ศ.๒๔๗๙ โดยมีกระบวนการบริหารงาน ดังนี้^{๕๕}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การวางแผนทางการปฏิบัติงานตลอดจนวิธีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

๒. การจัดหน่วยงาน (Organizing) หมายถึง การจัดโครงสร้าง อำนาจหน้าที่และการแบ่งส่วนของงานให้เหมาะสมและลงตัว

๓. การจัดสายงานและการจัดตัวบุคคล (Staffing) หมายถึง การบริหารงานด้านบุคลากร อันได้แก่ การจัดอัตรากำลัง การสรรหา การรักษาสภาพการทำงาน และการควบคุมการปฏิบัติงานของบุคลากร

๔. การอำนวยการ (Direction) หมายถึง การดำเนินการตัดสินใจ และสั่งการในการปฏิบัติงานของส่วนต่างๆ ให้ดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน ทั้งในลักษณะงานทั่วไปและในลักษณะงานเฉพาะ ตลอดจนการให้คำแนะนำ และควบคุมการปฏิบัติงานในทุกภาคส่วน

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การร่วมมือกันของบุคลากรในการปฏิบัติงานตามส่วนต่างๆ ให้ประสานสอดคล้องกันอย่างกลมกลืน

^{๕๔} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคนอื่นๆ, **ทฤษฎีองค์การ : ฉบับมาตรฐาน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสาร, ๒๕๔๕), หน้า ๖๘-๖๙.

^{๕๕} Luther Gulick and Lyndall Urwick, **Papers on the Science of Administration**, (New York : Institute of Public Administration, 1937), pp. 37-38.

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การรายงานผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานให้ผู้บริหารงานและสมาชิกของหน่วยงานได้ทราบถึงความเคลื่อนไหว และความก้าวหน้าของกิจการต่างๆ ภายในหน่วยงาน

๗. งบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การควบคุมการใช้จ่ายให้รอบคอบ และรัดกุม รวมถึงการจัดสรรงบประมาณและการจัดทำบัญชี

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลในประเทศไทยได้เสนอภารกิจสำคัญในการบริหารไว้ ๗ ประการ คือ^{๕๖}

๑. การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดโครงการอย่างกว้างๆ ว่ามีอะไรที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับ วางแนววิธีปฏิบัติพร้อมด้วยวัตถุประสงค์ของการปฏิบัติงานนั้น ก่อนลงมือปฏิบัติการ

๒. การจัดองค์การ (Organizing) หมายถึง การจัดรูปโครงสร้างหรือเค้าโครงการบริหาร โดยกำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ของหน่วยงานให้ชัดเจนพร้อมด้วยกำหนดลักษณะ และวิธีการติดต่อสัมพันธ์ตามลำดับชั้นแห่งอำนาจหน้าที่สูงต่ำลดหลั่นลงไป

๓. การจัดคนเข้าทำงาน (Staffing) หมายถึง การบริหารงานเกี่ยวกับตัวบุคคลของหน่วยงานการบริหารบุคคลดังกล่าว รวมถึงตั้งแต่การแสวงหาคนมาทำงาน การบรรจุ การแต่งตั้ง การฝึกอบรม และการพัฒนาบุคคล การบำรุงขวัญ การเลื่อนขั้น ตลอดจนการพิจารณาให้พ้นจากงาน การบำรุงรักษาสภาพของการทำงานให้ดี และมีประสิทธิภาพให้คงอยู่ต่อไป

๔. การสั่งการ (Directing) หมายถึง การอำนวยความสะดวก หรือการวินิจฉัยสั่งการหลังการได้วิเคราะห์ และพิจารณาโดยรอบคอบ รวมทั้งติดตามดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

๕. การประสานงาน (Coordinating) หมายถึง การประสานงาน หรือติดต่อสัมพันธ์กับหน่วยงานย่อยหรือตำแหน่งต่างๆ ในองค์กร เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มีประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนหรือขัดแย้งกัน สามารถทำงานประสานความกลมกลืนกันเพื่อวัตถุประสงค์หลักขององค์การ

๖. การรายงาน (Reporting) หมายถึง การเสนอรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาหรือยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งบนและล่าง เพื่อทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานอื่นจะเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน ตลอดจนเป็นการบำรุงขวัญกำลังใจไปในตัวด้วย

๗. การงบประมาณ (Budgeting) หมายถึง การจัดสรรทรัพยากร หรือการทำงานงบประมาณการเงิน วางแผนหรือโครงการในการจ่ายเงิน การบัญชี และการควบคุมดูแลการใช้จ่ายเงินโดยรอบคอบ และรัดกุม

หลักเกณฑ์ได้พัฒนาการบริหารที่มีหลักเกณฑ์ซึ่งมีพื้นฐานอยู่ในหลักการ (Principles) ที่สำคัญ ๔ ประการ คือ

๑. ต้องมีการคิดค้นและกำหนดวิธีที่ดีที่สุด สำหรับงานแต่ละอย่างคือ ต้องมีการกำหนดวิธีการทำงานที่ดีที่สุดที่ช่วยให้สามารถทำงานเสร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์มาตรฐานของงาน

^{๕๖}ติน ปรัชญพฤทธิ, หลักการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๙), หน้า ๒๔-๒๖.

จะต้องมีการจัดวางเอาไว้ โดยมีหลักเกณฑ์ที่ได้พิสูจน์มาแล้วว่าเป็นวิธีที่ดีที่สุดจริง และในเวลาเดียวกันการจ่ายผลตอบแทนแบบจูงใจต่างๆ ก็จ่ายให้ตามผลผลิตทั้งหมด

๒. ต้องมีคัดเลือกและพัฒนาคนงาน โดยตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของการรู้จักงานให้เหมาะสมสอดคล้องกับคนงาน นอกจากนี้ต้องมีการอบรมคนงานให้รู้จักวิธีการทำงานที่ถูกวิธีด้วย และในการคัดเลือกคนงานจะต้องมีการพิจารณาเป็นพิเศษที่จะให้ได้คนที่มีคุณสมบัติที่ดีที่สุดตรงตามงานที่จะให้ทำ

๓. ด้วยวิธีการพิจารณาอย่างรอบคอบเกี่ยวกับวิธีการทำงาน ควบคู่กับการพิจารณาคนงานนี้ คนงานจะไม่คัดค้านต่อวิธีทำงานใหม่ที่ได้กำหนดขึ้น เพราะโดยหลักเหตุผลคนงานทุกคนจะเห็นจริงถึงโอกาสที่เขาจะได้รับรายได้สูงขึ้นจากการทำงานถูกวิธีที่จะช่วยให้ได้ผลิตผลสูงขึ้น

๔. การประสานร่วมมือกันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้บริหารและคนงาน ฝ่ายบริหารควรจะได้ประสานอย่างใกล้ชิดเป็นประจำกับคนงานที่เป็นผู้ปฏิบัติงาน แต่ต้องไม่ใช่โดยการลงมือปฏิบัติงานที่ควรจะเป็นงานของคนงานเท่านั้น^{๕๗}

สำหรับแนวคิดการบริหารได้รับการพัฒนาขึ้นมาตามแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดเป็นทฤษฎีการบริหารที่มุ่งจะวิเคราะห์ศึกษาถึงการบริหารอย่างเป็นระบบ โดยเฮนรี ฟาโย นักบริหารชาวฝรั่งเศส ซึ่งได้วางรากฐานสำคัญของทฤษฎีการบริหารทั่วไปอันเป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวาง ทฤษฎีอันหนึ่งที่ว่าด้วยหน้าที่ในการบริหาร ๕ ประการคือ การวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชา การประสานงาน และการควบคุม ต่อมาได้พัฒนาและปรับปรุงจนกลายเป็นตำราการบริหาร เช่น ทฤษฎีของลูเธอร์ กูลิค ศาสตราจารย์การบริหารรัฐกิจชาวอเมริกัน ที่ได้ขยายแนวคิดของฟาโย กำหนดหน้าที่ในการบริหารที่เรียกกันว่า POSDCORB : Planning (การวางแผน) Organizing (การจัดองค์การ) Staffing (การจัดบุคคลเข้าทำงาน) Directing (การสั่งการหรืออำนวยการ) Coordinating (การประสานงาน) Reporting (การรายงานผลการปฏิบัติงาน) Budgeting (การงบประมาณ)^{๕๘}

การบริหารงานด้วยวงจรคุณภาพ (PDCA) ตามแนวคิดของเดมมิง ปัจจุบันจัดเป็นกระบวนการสากลที่ทุกคนทราบกันดี และถือเป็นเครื่องมือการบริหารที่จัดเป็นแกนร่วมของการบริหารที่หลากหลายบนพื้นฐานเดียวกัน ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดของเดมมิงและนักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศที่ได้กล่าวถึงวงจรคุณภาพ (PDCA) ไว้ ดังนี้

จากการศึกษาทฤษฎีการบริหาร จึงสรุปได้ว่า การบริหารมีความจำเป็นต้องมีกระบวนการที่สำคัญ ๕ ประการ คือ ๑) การวางแผน (Planning) หมายถึง การกำหนดนโยบายและมาตรการอันเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ๒) การจัดองค์การ (Organizing) คือ การกำหนดตำแหน่งสายบังคับบัญชาใน องค์การ ๓) การแต่งตั้งบุคลากร (Staffing) หมายถึงการสรรหาบุคลากรมาบรรจุแต่งตั้งในตำแหน่งที่กำหนดไว้ ๔) การอำนวยการ (Directing) คือ กำกับ สั่งการ

^{๕๗}ธงชัย สันติวงษ์, **องค์การและการบริหาร**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๔๗-๔๘.

^{๕๘}สุปรีชา กมลาคัน, **กลยุทธ์การบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

และมอบหมายให้แต่ละฝ่ายได้ปฏิบัติงานตามแผนที่วางไว้ และ ๕) การควบคุม (Controlling) คือ การติดตามดูว่าแต่ละฝ่ายปฏิบัติงานไปถึงไหน มีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นที่ใด เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก

๒.๓.๑ การบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร

เมื่อปีพุทธศักราช ๒๔๗๘ กรมศิลปากรในฐานะหน่วยงานที่รับผิดชอบการดูแลอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุของชาติ ดำเนินการประกาศขึ้นทะเบียนโบราณสถานเมืองอยุธยา จากนั้น การอนุรักษ์และคุ้มครองนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาอันยิ่งใหญ่และทรงคุณค่าได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดมาจนปัจจุบันได้มีการปรับปรุงบัญญัติกฎหมายให้ทันสมัยขึ้นทำให้พื้นที่แหล่งโบราณสถานเมืองอยุธยาได้รับการคุ้มครอง ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๔ ต่อมากรมศิลปากร โดยมติจากคณะรัฐมนตรีเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ ให้ดำเนินการอนุรักษ์และบริหารจัดการนครประวัติศาสตร์แห่งนี้ภายใต้แผนงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ฉบับที่ ๔ (พ.ศ. ๒๕๒๐ - ๒๕๒๔) โดยมีวัตถุประสงค์หลักเฉพาะในส่วนของการบูรณะโบราณสถานในขอบเขตพื้นที่ในเกาะเมืองอยุธยาตามที่กำหนดเท่านั้น ภายหลังจากนั้นนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๔ กรมศิลปากรได้ปรับปรุงแผนงานอุทยานประวัติศาสตร์ดังกล่าวให้มีขอบเขตการดำเนินงานที่กว้างขวางและครอบคลุมมากยิ่งขึ้นในรูปของแผนแม่บท นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๓๖ โดยแผนแม่บทดังกล่าว กรมศิลปากรได้กำหนดแนวทางการดำเนินงานเป็นแผนงานหลัก ๕ แผน ดังนี้ คือ (๑) แผนงานโบราณคดี ประวัติศาสตร์ และโบราณสถาน (๒) แผนงานพัฒนาและปรับปรุงสาธารณูปโภคและสาธารณูปการหลัก (๓) แผนงานบูรณะปรับปรุงสภาพแวดล้อมและภูมิทัศน์ (๔) แผนงานพัฒนาและปรับปรุงชุมชน และ (๕) แผนงานรื้อย้ายและปรับปรุงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ให้นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร ดำรงคุณค่าและเอกลักษณ์ อันโดดเด่น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของโลกได้ตลอดไป^{๕๙}

นอกจากนั้นนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และเมืองบริวาร แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมยังอยู่ภายใต้การดูแล และรับผิดชอบโดยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกด้วย ที่มุ่งเน้นนโยบายการเป็นนครแห่งการท่องเที่ยวโลก โดยมีเป้าประสงค์ต่อการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกในพื้นที่ นครประวัติศาสตร์ และใช้ประโยชน์จากแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มพูนมูลค่าด้านการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ มาโดยตลอดจนถึง ฉบับที่ ๑๑ และฉบับปัจจุบัน (ฉบับที่ ๑๒) ที่เน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟู และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ทางสังคม สร้างค่านิยมให้ชุมชนเกิดความ

^{๕๙} กระทรวงวัฒนธรรม, ศูนย์ข้อมูลมรดกโลกวัฒนธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.thaiwhic.go.th/heritage_culture2, (๕ ตุลาคม ๒๕๖๑).

ภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พัฒนา และสืบทอดวิถีชีวิตของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวารเมื่อประเทศไทยร่วมเป็นภาคีสมาชิกของอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ค.ศ.๑๙๗๒ แล้วนั้น โดยวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศในการคุ้มครองและอนุรักษ์มรดก ทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติให้ดำรงคุณค่าความโดดเด่นเป็นมรดกของมวลมนุษยชาติคงอยู่ตลอดไป อนุสัญญามรดกโลก จะทำหน้าที่เป็นกติกาให้นานาชาติพึงตระหนักถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ วัฒนธรรม จากการดำเนินงานตามแผนแม่บทอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ได้สำเร็จลุล่วงไประดับหนึ่งโดยเฉพาะการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน วัด กำแพงเมือง และคูเมือง รวมทั้งการโยกย้ายโรงงานอุตสาหกรรมไปตั้งยังพื้นที่อื่นที่จัดไว้ ส่วนการย้ายบ้านเรือนที่รูก้ำ เขตโบราณสถานรวมทั้งการพัฒนาบุคลากรและการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นกลับได้ผลน้อย ซึ่งอาจจะเป็นเพราะประชาชนในพื้นที่ยังไม่มีความสนใจ และตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถานที่อยู่ในท้องถิ่นของตนเองเท่าที่ควร รวมทั้งผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และผู้ที่สนใจทางด้านโบราณคดีเองก็มีอยู่ไม่มาก จึงอาจส่งผลให้การอนุรักษ์โบราณสถานดำเนินต่อไปอย่างล่าช้า

๒.๓.๒ สภาพปัญหาและอุปสรรค การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา

ปัจจุบันนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีการขยายตัวทางกายภาพอย่างมากในเชิงพื้นที่มีการขยายเขตเมือง เพื่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยบดบังทัศนียภาพ ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน ตลอดจนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในเขตเมือง รองรับการค้ามาคมและนักท่องเที่ยวทำให้พื้นที่มีการพัฒนาไม่สอดคล้องกับการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เช่น การสร้างเสาไฟขนาดใหญ่ ที่กระจายอยู่โดย ทั่วเขตเมือง ปัญหาขยะมูลฝอย การสร้างบ้านพัก ที่อยู่อาศัย บ้านจัดสรร อยู่โดยรอบโบราณสถาน และ การถมคูคลองต่าง ๆ แม้ว่าเมืองเก่าและเป็นพื้นที่การควบคุมสิ่งก่อสร้าง ก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งการพัฒนาและความเจริญในท้องถิ่นได้ เพราะความเป็นเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่เมืองใหม่ทับซ้อนกับพื้นที่เมืองเก่าวิถีของผู้คนยังคงดำเนินไปในพื้นที่อนุรักษ์นี้ ทำให้คนท้องถิ่นอาจมีความเห็นขัดแย้งกับแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถาน ก่อให้เกิดปัญหาการรูก้ำแหล่งมรดกโลก ก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างลงในพื้นที่ของวัดร้าง การบุกรุกพื้นที่ การทำลายโบราณสถาน และการอ้างกรรมสิทธิ์ของตนในที่ดินภายในเขตบริเวณโบราณสถาน

จากสภาพสถานการณ์ดังกล่าว ปัญหาสำคัญ คือ การพัฒนาเขตเมือง การบังคับใช้กฎหมาย ความรู้ความเข้าใจของประชาชน การบริหารจัดการ ไม่มีหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบในการบริหารพื้นที่นครประวัติศาสตร์อย่างชัดเจน และประชาชนไม่ตระหนักถึงความสำคัญของมรดกโลก จึงเป็นปัญหาและกลายเป็นความขัดแย้งนำไปสู่การขึ้นบัญชีภาวะอันตรายถอดถอนเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาจากการขึ้นทะเบียนการเป็นแหล่งมรดกโลกต่อไป

จากการศึกษาเอกสาร และวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถนำวิธีการหรือแนวทางต่างๆ ไปปรับใช้เพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้ ดังนี้

๒.๓.๒.๑ การบริหารจัดการด้านงบประมาณ

การบูรณะนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา แหล่งงบประมาณเป็นปัจจัยสำคัญที่จะดำเนินการด้วยการบริหารจัดการได้ตามวัตถุประสงค์ และเมื่อพิจารณาย้อนไปถึงอดีตมีการกำหนดแผนงบประมาณเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ไว้จำนวนประมาณ ๓ พันล้านบาท สำหรับระยะเวลาดำเนินการ ๑๑ ปี โดยในปีแรกกรมศิลปากรยังได้เงินงบประมาณไม่เป็นไปตามแผน ซึ่งส่วนใหญ่ใช้สำหรับแผนการบูรณะพื้นที่นครประวัติศาสตร์ จากแผนทั้งหมดรวมทั้งการบริหารจัดการ การทำความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่อย่างไรก็ตามภายหลังจากได้งบประมาณมาในปีแรกแล้ว กรมศิลปากรก็ยังไม่ได้งบประมาณใดๆ เพิ่มเติมอีกเลย แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลยังมีข้อจำกัดในด้านการจัดสรรงบประมาณตามแผนงานที่กำหนดไว้ การบริหารจัดการพื้นที่ซึ่งมีปัญหา โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการจัดการดูแลรักษาพื้นที่สูง อีกทั้งไม่มีหน่วยงานที่ต้องการรับผิดชอบเป็นเจ้าภาพหลักซึ่งต่างกับประเทศสิงคโปร์ที่มีงบประมาณใช้ซ่อมแซมอาคารเก่า สร้างพิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่ประเทศไทยมักใช้เป็นงบประมาณโฆษณาและประชาสัมพันธ์ (advertising budget) พองบโฆษณาหมดก็จบกัน^{๖๐} ตลอดจนมีประเด็นคำถามว่ารัฐบาลมีเงินงบประมาณให้และรายได้จากการเก็บค่าเข้าชมโบราณสถาน นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา รายปีละ ๒๕ ล้านบาท ประชาชนไม่ทราบว่า กรมศิลปากรนำไปดำเนินการอะไรบ้าง ได้มีการดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่องหรือไม่ แต่ปัญหาและอุปสรรคต่อการอนุรักษ์มรดกโลกยังคงอยู่ถาวรคู่กับการจัดการด้านงบประมาณ

๒.๓.๒.๒ การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา

เมื่อพิจารณาความเป็นเมืองมรดกโลกมีทั้งข้อดีและความรับผิดชอบที่ต้องปฏิบัติ กล่าวคือ ความรับผิดชอบการบำรุงรักษาต้องรายงานสภาพต่อองค์การยูเนสโกอย่างสม่ำเสมอ ปัจจุบันมีความน่ากังวล และความเป็นแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยาจะถูกถอดถอน ซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายมหาศาล สิ่งที่น่าเป็นห่วงยิ่งคือการก่อสร้างโครงสร้างขนาดใหญ่ และการสร้างบ้านเรือนในเขตเกาะเมืองอยุธยาจนทำให้เมืองอยุธยาสูญเสียภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Outstanding Universal Value :OUV) หรือความโดดเด่นอันเป็นสากล กรณีของพระนครศรีอยุธยาอยุธยา ก็คือความเป็นเมืองที่ประชาชนอาศัยอยู่กับวัฒนธรรมน้ำซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ โบราณสถานที่อยู่ในวัดจึงมีปัญหาในการอนุรักษ์เบื้องต้น จากภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย แม้ว่าจะจะเป็นเหตุการณ์ปกติ แต่ก็ไม่ควรปล่อยให้โบราณสถานถูก เช่น้ำอย่างปกติ นอกจากภัยธรรมชาติแล้ว โบราณสถานในวัดยังต้องเผชิญกับความต้องการจากผู้ประกอบการในทางพุทธพาณิชย์ ซึ่งเป็นตัวทำลายโบราณสถานอันดับหนึ่ง อันถือว่าโบราณสถานถูกทำลายโดยผู้เกี่ยวข้องดูแลโบราณสถานเสียเอง

ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เริ่มต้นจาก นโยบายขาดความต่อเนื่อง ด้านเจตคติ ความรู้ความเข้าใจของประชาชน การบุกรุกและครอบครองพื้นที่แหล่งมรดกโลก การมีส่วนร่วม บุคลากรเฉพาะไม่เพียงพอต่อการจัดการดูแลพื้นที่งบประมาณขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และการบังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากมีหน่วยงานหลายฝ่ายที่มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่มรดกโลก อาทิเช่น กรมศิลปากรมีอำนาจระงับยับยั้งหรือเพิกถอนการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างบนพื้นที่มรดกโลก ตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน

^{๖๐} โครงการพิทักษ์มรดกสยาม, บทสรุปการเสวนาเรื่อง “อยุธยา: มรดก(โลก)ที่น่าเป็นห่วง” วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๔ ณ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร.

โบราณวัตถุ โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ และฉบับที่ ๒ พ.ศ.๒๕๓๕ ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือราชการส่วนภูมิภาคอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ.๒๕๒๒ ถึงฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๕๘ ในการอนุญาตอนุมัติให้มีสิ่งปลูกสร้าง ภูมิสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่ ขณะเดียวกันก็มีอำนาจหน้าที่จัดระบบบริการสาธารณะและดูแลพัฒนาความเจริญในเขตพื้นที่ จึงเกิดปัญหาการใช้อำนาจที่ทับซ้อนกัน ข้อเสนอแนะนโยบายในการกระจายอำนาจให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กล่าวคือ สร้างความพร้อมให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคลากร งบประมาณเพื่อรองรับกับแผนกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

๒.๓.๒.๓ การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

๑) การประสานงานร่วมระหว่างหน่วยงาน การบริหารจัดการพื้นที่อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีหลากหลายมิติด้วยกัน เนื่องจากเมืองอยุธยาเป็นศูนย์กลางของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาด้วย จึงต้องมีการประสานงานระหว่างหน่วยราชการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น กรมศิลปากร และภาคประชาชนด้วย ตัวอย่างเช่น ศูนย์ศึกษาประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ซึ่งเคยมีความร่วมมือระหว่างประเทศ คือรัฐบาลญี่ปุ่น มีนักวิชาการญี่ปุ่นเข้ามาช่วย และนักวิชาการอาจารย์มหาวิทยาลัยในเมืองไทย มีการจัดสร้างพิพิธภัณฑสถาน จัดการแสดงซึ่งในสมัยนั้นถือว่าใช้เทคนิคทันสมัยที่สุดได้พยายามให้คนเข้าใจถึงความเป็นเมืองเก่าอยุธยาในหลายมิติ แต่หลังจากนั้นเกิดปัญหาความเห็นที่แตกต่างกันในการบริหารจัดการจนมีการมอบหมายให้อยู่ในความดูแลของราชการส่วนจังหวัด และอีกหลายกรณีของการประสานงานระหว่างกรมศิลปากร และท้องถิ่น

๒) การมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ปัญหาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของพระนครศรีอยุธยา สาเหตุหนึ่งคือความรู้ความเข้าใจของประชาชนและบุคลากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในพื้นที่พระนครศรีอยุธยา ประชาชนทั่วไปยังขาดความเข้าใจและไม่เห็นความสำคัญของอุทยานประวัติศาสตร์อย่างเพียงพอ ความเห็นต่างทางการเมืองก็เป็นอุปสรรคต่อการจัดการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เช่น การเป็นคะแนนเสียงให้กับนักการเมืองระดับชาติ และในระดับชุมชน อีกทั้งยังมีปัญหาอาชญากรรมและปัญหาเสพติดที่แพร่หลายในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งส่งผลกระทบต่อจัดการอุทยานประวัติศาสตร์ แนวทางการพัฒนาศักยภาพและการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เพิ่มขึ้นสามารถทำได้โดย การนำเครื่องมือการจัดการความรู้ (Knowledge Management : KM) มาใช้สร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน เพื่อให้เกิดชุมชนปฏิบัติ การเสริมสร้างให้ประชาชนเป็นพลเมืองที่ดีต่อนักท่องเที่ยว ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือให้คำปรึกษา และสนับสนุนให้มีการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นแหล่งท่องเที่ยว ส่วนภาครัฐต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ภาคเอกชน และทุกภาคส่วนเข้ามาเป็นตัวแทนในรูปคณะกรรมการเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง ภายใต้การบริหารจัดการ ในพื้นที่แหล่งมรดกโลก และสร้างเครือข่าย

ความร่วมมือ โดยใช้หลักการบูรณาการที่ชื่อว่า “บวร” ได้แก่ บ้าน วัด และโรงเรียน เป็นแนวทางต้นแบบต่อไป^{๖๑}

๓) มาตรการทางกฎหมายสำหรับการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก แม้ว่าประเทศไทยจะมีมาตรการทางกฎหมายในการอนุรักษ์และสงวนรักษาโบราณสถานซึ่งเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยมีการตรากฎหมายมาบังคับใช้คือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ก่อนได้ร่วมเป็นสมาชิกในอนุสัญญาระหว่างประเทศก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถบังคับใช้เพื่อจัดการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เนื่องจากยังไม่มีระเบียบกฎหมายมารองรับและสนับสนุนการอนุรักษ์โบราณสถานให้สอดคล้องกัน รวมทั้งประชาชนเองขาดความรู้ความเข้าใจในแนวทางและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถาน และความรู้ความเข้าใจในแนวทาง และวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานที่ถูกต้อง การก่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยบดบังทัศนียภาพของแหล่งโบราณสถาน อีกทั้งยังมีปัญหาน้ำท่วมโบราณสถาน การขยายเมืองเพื่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยร้านค้าบดบังทัศนียภาพที่สวยงามของโบราณสถานและรुकล้ำพื้นที่แหล่งมรดกโลก ตลอดจนการพัฒนาถนนหนทางภายในเขตเมืองเพื่อรองรับการคมนาคมทำให้เขตเมืองพัฒนาไปอย่างไร้ทิศทางไม่สอดคล้องกับแผนการพัฒนาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ ปัญหาประสิทธิภาพการนำมาตรการทางกฎหมายในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลกไปสู่การปฏิบัติ ยังคงเป็นปัญหาสำคัญเนื่องจากประเทศไทยไม่มีกฎหมายว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมโดยตรง แต่อาศัยกฎหมายอื่นซึ่งเป็นกฎหมายที่มีอยู่แล้ว มาบังคับใช้ จึงเกิดปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย การกำหนดวิธีการและขั้นตอนการใช้อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานขาดความชัดเจน ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการกำหนดนโยบายแผนงาน มาตรการและการติดตามประเมินผล ^{๖๒}

ดังนั้น นโยบายระดับรัฐบาลจึงควรมีมาตรการในการอนุรักษ์พื้นที่แผนการอนุรักษ์ด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตควบคู่กันไปทางด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หน่วยงานภาครัฐและเอกชนควรจัดทำเอกสารประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับเส้นทางท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกผ่านสื่ออย่างต่อเนื่อง ควรมีการสำรวจและปรับปรุงปัจจัยพื้นฐานที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องสุขา สถานที่จอดรถ ป้ายบอกทางหรือป้ายสื่อความหมายที่เหมาะสม ที่รองรับขยะและสิ่งปฏิกูลเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวและทางด้านบริหารจัดการพัฒนาทรัพยากรบุคคลอบรมให้ผู้ประกอบการมีจิตสาธารณะเป็นสำคัญ เป็นการอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งมรดกโลกไว้ให้กับบรรพชนรุ่นหลังต่อไป

มีฉะนั้นแล้วเมื่อกรมศิลปากรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างมีอำนาจในการบริหารจัดการพื้นที่โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ตั้งอยู่ในเกาะเมืองจังหวัด

^{๖๑} ภัทรานิษฐ์ ศุภกิจโกศล, การมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแหล่งมรดกโลก กรณีอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

^{๖๒} ธาตรี มหันตรัตน์ และสิริพัฒน์ ลาภจิตร, “รูปแบบการบริหารจัดการมรดกโลกที่เหมาะสมกับนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๕๕), หน้า ๓๔.

พระนครศรีอยุธยา และต่างฝ่ายได้ใช้อำนาจของตนเอง จึงเกิดปัญหาการบังคับใช้กฎหมายที่ทับซ้อนกัน ส่งผลให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เสียหาย ถูกทำลาย สูญหาย และภูมิทัศน์โดยรวมเกิดมลภาวะทางสายตา “นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร” ที่ได้ จดทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization หรือ ยู เน ส โค : UNESCO) จึงอาจต้องขึ้นบัญชีภาวะอันตรายและอาจจะถูกถอดออกจากการเป็นมรดกโลกได้ในอนาคตเพราะการบริหารจัดการพื้นที่ในเขตโบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของอนุสัญญาการคุ้มครองมรดกโลก (The World Heritage Convention) กำหนดไว้ (สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ, ๒๕๕๖) อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จึงเป็นปัญหาที่ต้องร่วมมือร่วมใจกันแก้ไขจากทุกฝ่าย ปรบวิสัยทัศน์ของส่วนราชการ ประชาชน ชุมชนให้เข้าใจอย่างเข้าถึงความสำคัญของมรดกโลกอย่างแท้จริง

๒.๓.๒.๔ หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา

โดยความหมายของคำว่า “บูรณาการ” สามารถพิจารณาได้ ๒ ลักษณะ ได้แก่ ความหมายทั่วไป คือ การทำให้สมบูรณ์หรือการทำให้หน่วยย่อยๆ ที่สัมพันธ์ ซึ่งอาศัยกันอยู่เข้ามารวมทำหน้าที่อย่างประสานกลมกลืนเป็นองค์รวม ส่วนอีกความหมายหนึ่งเป็นความหมายในสาขาวิชาทางศึกษาศาสตร์หรือคุรุศาสตร์บูรณาการ หมายถึง การนำเอาศาสตร์สาขาวิชาต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เพื่อประโยชน์ในการดำเนินงานหรือสร้างการเรียนรู้ จึงจำเป็นต้องใช้วิธีบูรณาการ คือ เน้นที่องค์รวมของความรู้มากกว่าเนื้อหาย่อยของแต่ละวิชา และเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนสำคัญยิ่งกว่าการบอกเนื้อหาของครู การเรียนการสอนแบบบูรณาการจะประสบผลสำเร็จได้นั้นจำเป็นต้องได้ผู้สอนที่ดี เพื่อทำหน้าที่ให้ผู้เรียนเกิดความซาบซึ้งและส่งเสริมการพัฒนาความสามารถเต็มตามศักยภาพของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

“องค์รวม” (Holistic ideology) หมายถึง แนวคิดในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์หรือสิ่งต่าง ๆ โดยคำนึงถึงองค์ประกอบทั้งหมด (ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก) ที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์หรือสิ่งนั้น ๆ และพิจารณาถึงความเชื่อมโยงและการสอดประสานกันในทุก ๆ ส่วนขององค์ประกอบนั้น

สำหรับคำว่า “บูรณาการ” (Integration) หมายถึง การทำให้สมบูรณ์ คือ ทำให้หน่วยย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันร่วมกันทำหน้าที่อย่างผสมกลมกลืนเป็นองค์รวมหนึ่งเดียวที่มีความครบถ้วนสมบูรณ์ในตนเอง อีกนัยหนึ่ง คำว่า “องค์รวม” น่าจะสอดคล้องกับคำว่า ความคิดเชิงระบบ (System approach) ซึ่งหมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่รวมกันและต่างทำหน้าที่ของตนเองอย่างมีระเบียบ โดยส่วนประกอบหรือปัจจัยต่างๆ ของระบบมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ความคิดเชิงระบบเป็นสิ่งที่มีความหมายในธรรมชาติ เช่น ระบบสุริยะจักรวาล ระบบนิเวศน์ ระบบร่างกายมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งถือเป็นระบบองค์รวมใหญ่ที่ประกอบด้วยระบบย่อยอีกหลายระบบ แต่ถ้าระบบย่อยในระบบองค์รวมใหญ่บกพร่องไปหรือทำงานไม่สัมพันธ์กับระบบใหญ่ เช่น ระบบย่อยอาหาร หรือ ระบบหายใจเกิดบกพร่องไป ก็จะทำให้้องค์รวมใหญ่

คือ ระบบร่างกายเกิดปัญหาขึ้นได้ มนุษย์จึงนำความคิดเรื่องระบบมาใช้ในการบริหารและการทำงาน โดยให้คำนึงถึงความเป็นองค์รวมของระบบที่ครบวงจรมากขึ้น

การบริหารจัดการในปัจจุบัน ได้นำแนวคิดความเป็นองค์รวมมาเป็นแนวทางในการบริหาร และสร้างนวัตกรรมการบริหารมากมาย ซึ่งถ้าวิเคราะห์ให้ดีจะเห็นได้ว่าต่างอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเดียวกัน จะต่างกันก็ตรงวัตถุประสงค์และเนื้อหาที่ต้องการนำไปใช้เท่านั้น ตัวอย่างแนวคิดและนวัตกรรมการบริหารที่มีแนวคิดเป็นองค์รวมซึ่งพอคุ้นเคยกันบ้าง ได้แก่^{๖๓}

๑. การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) หมายถึงการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเองและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม ซึ่งวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙-๑๐ จะมุ่งให้ทุกหน่วยงานพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมตามแนวคิดนี้ทั้งสิ้น รวมทั้งแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงด้วยเช่นกัน

๒. ประธาน คณะผู้บริหารสูงสุดขององค์กร (Chief Executive Officer : CEO) ความหมายในภาคเอกชน หมายถึง ประธานคณะผู้บริหารสูงสุดขององค์กรซึ่งมีอำนาจในการที่จะตัดสินใจนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้ดังตัวอย่าง ในส่วนของผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น หมายถึงการเป็นเจ้าภาพสูงสุดที่สามารถจะบูรณาการงานในจังหวัดให้สำเร็จ ซึ่งจะต้องรู้ปัญหาและสามารถระดมสรรพกำลังได้ และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องชี้วัดการทำงานที่เกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ตามวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

๓. การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นกระบวนการสร้างภาพอนาคตขององค์กรและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามภาพอนาคตมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการคือ (๑) การมุ่งเน้นอนาคต (๒) การมุ่งเน้นจุดมุ่งหมายรวมขององค์กร (๓) การมุ่งเน้นกระบวนการ และ (๔) การมุ่งเน้นภาพรวม

๔. การวิจัย (Research) หมายถึง การศึกษาค้นคว้า การหาคำตอบ การหาความรู้ในสิ่งที่ไม่รู้ โดยวิธีการที่เป็นระบบหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งการวิจัยมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า หาความรู้ แต่งานวิจัยที่สร้างสรรค์เพื่อประดิษฐ์คิดค้นสิ่งที่เป็นประโยชน์ใหม่ ๆ ที่องค์กรต่าง ๆ นิยมนำมาใช้คือ การวิจัยและพัฒนา (Research and experimental development) ซึ่งมีทั้งการวิจัยพื้นฐาน การวิจัยประยุกต์ และการพัฒนาการทดลอง

๕. การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory management) เป็นหลักการบริหารอย่างหนึ่งในยุคใหม่ ที่มีทั้งการบริหารให้มีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ กลุ่มทำงานหรือให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สนับสนุน ร่วมกำกับติดตามการดำเนินงาน ร่วมระดมทรัพยากรมีทั้งการมีส่วนร่วมจากภายในและการมีส่วนร่วมจากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความ

^{๖๓}อรพินท์ สฟโชคชัย, “ภาคีการพัฒนาสนับสนุนแนวทางการทำงานในระดับพื้นที่. ๒๕ กันยายน ๒๕๔๖ เอกสารการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ,สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ”, Greffe, Xavier. (2004). Is Heritage an Asset or a Liability?. *Journal of Cultural Heritage*, 5: 301-309.

รับผิดชอบต่องาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในองค์กร

๖. นวัตกรรมที่นำมาใช้ในการบริหารอื่น ๆ อย่างหลากหลาย อาทิเช่น

๖.๑ Balanced Scorecard คือ การกำหนดผลสำเร็จอย่างสมดุลรอบด้านเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผนและการประเมินผลการปฏิบัติงานให้สามารถมองเห็นความสมดุลและความสัมพันธ์ของการดำเนินงานด้านต่าง ๆ อย่างชัดเจนทั้ง ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านลูกค้า (๒) ด้านกระบวนการภายในองค์กร (๓) ด้านการเรียนรู้และพัฒนา และ (๔) ด้านการเงินและงบประมาณ

๖.๒ การบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Management: TQM) เป็นการบริหารคุณภาพแบบองค์รวม ภายใต้หลักการ ๓ C คือ ๑) Customer focus เป็นการบริหารที่เน้นความพึงพอใจของลูกค้าเป็นสำคัญ ๒) Continuous improvement เป็นการปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง และ ๓) Company-wide involvement เป็นการบริหารที่ต้องทำให้คนทั้งองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงคุณภาพด้วยความมุ่งมั่นเต็มใจ และมีความสุขในการทำงาน

๖.๓ วงจร PDCA คือ วงจรคุณภาพ หรือ วงจรเดมมิ่ง ได้แก่ Plan (วางแผน) Do (ปฏิบัติตามแผน) Check (ตรวจสอบ) และ Action (ปรับปรุงพัฒนา) เป็นกระบวนการเชิงระบบที่นิยมใช้ในการปรับปรุงคุณภาพได้ทุกองค์กร

๖.๔ สำนักบริการแบบเบ็ดเสร็จ (one stop service) เป็นมิติใหม่แห่งการให้บริการประชาชน โดยรวมศูนย์การให้บริการพื้นฐานแก่ลูกค้าและประชาชนจากหลาย ๆ หน่วยงานมาไว้ ณ จุดเดียวกัน

มีการปรับปรุงทั้งระบบสำนักงาน การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เน้นให้ปฏิบัติงานบริการลูกค้าและประชาชนด้วยจิตสำนึกแห่งผู้ให้บริการที่ดีและมีการปรับปรุงระบบงานโดยนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ให้สามารถบริการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ฯลฯ

ความเป็นองค์กรรวมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองทุกส่วนอย่างบูรณาการไม่แยกส่วน และสามารถจัดองค์ประกอบทุกส่วนให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบที่ครบวงจร เงื่อนไขความสำเร็จของการบริหารแบบองค์รวมประการหนึ่งคือ การทำงานเป็นทีม โดยทุกฝ่ายทุกกลุ่ม ทุกคนต้องพร้อมที่จะร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

ประโยชน์จากการทำระบบบริหารจัดการแบบบูรณาการ ได้แก่ (๑) เพิ่มความสามารถในการแข่งขัน (๒) สามารถใช้ทรัพยากรต่าง ๆ บุคลากร ใช้ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ (๓) พนักงานทำงานโดยง่าย สะดวก มีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งจะปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง (๔) ลดความสูญเปล่าซ้ำซ้อนในการบริหาร (๕) ลดค่าใช้จ่ายในการตรวจติดตาม และตรวจประเมิน (๖) สร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กร

ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม กรณีนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองโบราณ การบูรณาการแบบองค์รวม ในบทความนี้จึงหมายถึง การบริหารจัดการมรดกโลกแบบมีส่วนร่วม การจัดองค์ประกอบทุกภาคส่วนให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบที่ครบวงจรโดยทุกภาคส่วนหรือผู้เกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมทำ

หน้าที่อย่างประสานกลมกลืน การบริหารให้มีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ กลุ่มทำงานหรือให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สนับสนุน ร่วมกำกับติดตามการดำเนินงาน ร่วมระดมทรัพยากรมีทั้งการมีส่วนร่วมจากภายในและการมีส่วนร่วมจากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรับผิดชอบต่องาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

แนวทางการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยบูรณาการแบบองค์รวมการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบวรารทำให้เกิดผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ทางเลือกแนวทางหนึ่งสำหรับการบริหารจัดการ ซึ่งสามารถอาศัยหลักการทำงานในลักษณะ “บูรณาการแบบองค์รวม” เป็นการทำงานร่วมกันขององค์กร หน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคประชาชน โดยมุ่งเป้าหมายเดียวกันเพื่อยังประโยชน์ “ส่วนรวมหรือประโยชน์สาธารณะ” ต่อการอนุรักษ์และคุ้มครองไว้ซึ่งแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่เป็นสมบัติชาติ สำหรับแนวคิด “การอนุรักษ์ที่ดี ต้องรักษาคุณค่าดั้งเดิมของสิ่งนั้น พร้อมทั้งบำรุงรักษาพัฒนาองค์ความรู้ของทรัพยากรมนุษย์ในฐานะผู้มีส่วนร่วมควบคู่กันไปตามกฎหมายสากล “อนุสัญญามรดกโลก” ซึ่งพื้นฐานในการอนุรักษ์โบราณสถานจำเป็นต้องได้รับการดูแลรักษาอย่างถาวรและยั่งยืน

๒.๔ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโบราณสถาน

๒.๔.๑ ความหมายของโบราณสถาน

โบราณสถาน มีความหมายตรงกับภาษาอังกฤษว่า Monuments ราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของโบราณสถานว่า หมายถึงสิ่งทีเคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง ที่มีอายุเก่าแก่กว่า ๑๐๐ ปี ขึ้นไป ใน พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้ให้ความหมายไว้ตามมาตรา ๔ ว่าโบราณสถาน หมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ทั้งนี้ให้รวมถึง สถานที่ที่เป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์ด้วย

จากความหมายคำว่า โบราณสถาน ดังกล่าวข้างต้นนี้ การที่จะถือสิ่งใดเป็นโบราณสถานก็จะต้องประกอบไปด้วยหลักเกณฑ์ ดังนี้ คือ

๑. ต้องเป็นอสังหาริมทรัพย์

จากความหมายของคำว่า อสังหาริมทรัพย์ ได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๐๐ ว่า อสังหาริมทรัพย์ ได้แก่ ที่ดินกับทรัพย์อันติดกับที่ดินนั้น หรือประกอบเป็นอันเดียวกันกับที่ดินนั้น อนึ่ง คำว่า อสังหาริมทรัพย์ หมายถึงถึงสิทธิทั้งหลายอันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินด้วย ดังนั้นจึงพออธิบายความหมายของคำว่า อสังหาริมทรัพย์ ว่าได้แก่ ทรัพย์ ดังต่อไปนี้

- ที่ดิน ทั้งที่เป็นที่ดินที่เจ้าของมีกรรมสิทธิ์ เช่น ที่ดินมีโฉนด โฉนดแผนที่ โฉนดตราจอง และรวมถึงที่ดินที่ผู้มีสิทธิ์ครอบครอง เช่น ที่ดินที่มี สค.๑, นส.๓, นส.๓ ก. เป็นต้น

ทรัพย์สินอันติดกับที่ดิน ได้แก่

- ทรัพย์สินที่เกิดหรือติดกับที่ดินโดยธรรมชาติ เช่น ไม้ยืนต้น และทรัพย์สินที่ติดกับที่ดินโดยมีผู้นำมาติด เช่น ตึก อนุสาวรีย์ เจดีย์

- ทรัพย์สินซึ่งประกอบเป็นอันเดียวกับที่ดิน เช่น แม่น้ำ ลำคลอง เป็นต้น

สิทธิอันเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ซึ่งแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยตรง เช่น กรรมสิทธิ์ สิทธิครอบครอง สิทธิใช้สอย และ ได้มาซึ่งดอกผล สิทธิที่จะจำหน่ายหรือโอน สิทธิที่จะติดตามทวงคืนจากผู้ไม่มีสิทธิ์ จะยึดถือไว้ เป็นต้น

๒) สิทธิเกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยอ้อม เป็นสิทธิซึ่งไม่เกี่ยวกับกรรมสิทธิ์ที่ดินโดยตรง แต่เป็นสิทธิที่เกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์อย่างอื่นซึ่งติดอยู่กับที่ดินอีกทอดหนึ่ง เช่น สิทธิจำนอง เป็นต้น

๒. อายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี ซึ่งมีองค์ประกอบที่จะต้องพิจารณาถึงหลักการสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๓ ประเภท

(๑) อายุของอสังหาริมทรัพย์

(๒) ลักษณะการก่อสร้างของอสังหาริมทรัพย์

(๓) หลักฐานเกี่ยวกับประวัติของอสังหาริมทรัพย์

ทั้งนี้จะต้องเป็นประโยชน์ต่อศาสตร์แขนงหนึ่งแขนงใดใน ๓ แขนงนี้คือ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่ให้ความหมายของโบราณสถาน ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

ดังนั้นคำว่าโบราณสถานไม่ได้ชี้เฉพาะว่าเป็นตัวอาคารอย่างเดียว แต่รวมไปถึงอาณาเขตของพื้นที่ที่มีตัวอาคารอยู่ด้วยซึ่งแม้บางที่อาจจะมีความกว้างขวาง อย่างเช่นเมืองประวัติศาสตร์ก็ตาม การกำหนดว่า สถานที่ใดเป็นโบราณสถานนั้นจะยึดตามหลักสากลว่า โบราณสถานต้องมีอายุมากกว่า ๑๐๐ ปี ยกเว้นเพียงแต่ว่าโบราณสถานนั้นมีอายุต่ำกว่าที่กำหนดต้องมีความสำคัญจริง จึงถือได้ว่าเป็นอนุสรณ์สถานแห่งชาติโบราณสถานที่มีอายุเกิน ๑๐๐ ปี เรียกว่า National heritages ส่วนที่มีอายุต่ำกว่านั้น เรียกว่า National histories properties sites

๒.๔.๒ ประเภทของโบราณสถาน

กรมศิลปากร มีวิธีการแบ่งประเภทของโบราณสถาน ได้ ๒ วิธี คือ

๑. การแบ่งแยกโดยพิจารณาตามหลักกรรมสิทธิ์ การแบ่งแยก การแบ่งแยกโดยวิธีนี้สามารถจำแนกโบราณสถานออกได้เป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑) โบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย

๒) โบราณสถานที่ไม่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย

๒. การแบ่งโดยพิจารณาจากหลักการขึ้นทะเบียน การแบ่งแยกด้วยวิธีนี้สามารถจำแนกโบราณสถานได้เป็น ๒ ประเภท

๑) โบราณสถานที่ขึ้นทะเบียน

๒) โบราณสถานที่มิได้ขึ้นทะเบียน

ซึ่งในปัจจุบันนี้ก็มีนักวิชาการได้ให้ข้อคิดใน การแบ่งโบราณสถานตามการใช้ประโยชน์ แบ่งเป็น ๒ ประเภท ใหญ่ ๆ คือ

๑. โบราณสถานที่ร้างแล้ว ได้แก่ โบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และไม่มีคนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์แล้ว

๒. โบราณสถานที่ยังไม่ร้าง ได้แก่ โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และยังมีคนอยู่อาศัย หรือเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่

การแบ่งแยกประเภทของโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน ก็เพื่อประโยชน์ในการใช้มาตรการทางกฎหมายเข้าไปให้ความปกป้องคุ้มครอง โดยโบราณสถานแต่ละประเภทจะมีระดับของมาตรการในการควบคุมที่แตกต่างกัน

กรมศิลปากร ได้แบ่งโบราณสถานออกเป็นหลายประเภท ดังนี้

๑. แบ่งตามประเภทของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง

๑.๑ โบราณสถานที่ก่อสร้างด้วยดิน ได้แก่ เนินดิน กำแพงดิน คูเมือง หรือถนน

๑.๒ โบราณสถานที่ก่อสร้างด้วยอิฐได้แก่ โบสถ์ วิหารพระปรารงค์เจดีย์ เป็นต้น

๑.๓ ประเภทที่สร้างด้วยหิน ได้แก่ ปราสาทหินต่าง ๆ เช่น เทวสถานต่าง ๆ กำแพงเมือง ป้อมประตูเมือง โบสถ์ เจดีย์ ฯลฯ หินที่นิยมใช้ในการก่อสร้างมักจะเป็น หวาย และศิลาแลง

๒. แบ่งตามหน้าที่และลักษณะการใช้ประโยชน์ในอดีตของโบราณสถาน คือ

๒.๑ ศาสนาสถาน ได้แก่ สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นตามความเชื่อในศาสนาต่าง ๆ และใช้เป็นที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เช่น เทวสถานในทางศาสนาพราหมณ์หรือวัดร้างในทางพุทธศาสนา เป็นต้น

๒.๒ โบราณสถานที่ใช้ในการสาธารณูปโภค ได้แก่ โบราณสถานที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น คูเมือง สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ ตระพัง หรือบ่อบาดาลในสมัยสุโขทัย เป็นต้น

๒.๓ โบราณสถานที่เกี่ยวกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ โบราณสถานที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตูเมือง ป้อมประตูเมือง หรือกำแพงเมือง เป็นต้น

๒.๔ โบราณสถานที่เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ โบราณสถานที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ เช่น บ้านเรือน วัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติ เช่น ถ้ำที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัย และทิ้งร่องรอยไว้

๒.๕ โบราณสถานที่ใช้ในอุตสาหกรรม ได้แก่ บริเวณที่มีการทำอุตสาหกรรมในสมัยโบราณ มีการก่อสร้างขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการทำอุตสาหกรรม เช่น เตาทุเรียงในสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นเตาที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการเผาเครื่องปั้นดินเผา

๒.๖ โบราณสถานที่ใช้ในการฝังศพ โบราณสถานที่ใช้เป็นที่ฝังศพที่มีขนาดใหญ่โตส่วนมากสร้างขึ้นเพื่อฝังศพของกษัตริย์ในสมัยโบราณ เช่น สุสานที่ฝังศพ หรือ ปิรามิด ที่ใช้เก็บศพของกษัตริย์อียิปต์โบราณ กองโบราณคดีสามารถจำแนกประเภทของโบราณสถานออกเป็น ๗ ประเภท ได้ดังต่อไปนี้

๑. อนุสาวรีย์แห่งชาติ หมายถึง อนุสรณ์สถานต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสาวรีย์รำลึกถึงบุคคลหรือเรื่องราวสำคัญ สมควรที่ประชาชนจะต้องจดจำรำลึกถึงในฐานะที่เป็นแบบฉบับ

๒. อาคารสถาปัตยกรรมแห่งชาติ ได้แก่ อาคารบ้านเรือนที่มีคุณค่าทางรูปแบบโครงสร้าง และองค์ประกอบอื่น ๆ

๓. อาคารสัญลักษณ์ของเมือง ได้แก่ อาคารสิ่งก่อสร้าง สะพานหรือลำคลอง ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญที่สร้างชื่อเสียงให้แก่บ้านเมืองนั้น

๔. ย่านประวัติศาสตร์ ได้แก่ อาคารทางการค้า การพาณิชย์ หรืออุตสาหกรรมในอดีต ที่มีลักษณะของตนเอง มีเรื่องราวเนื้อหาของย่านนั้นโดยเฉพาะ

๕. อุทยานประวัติศาสตร์ ได้แก่ พื้นที่ใด ๆ ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ มีรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ถนนหนทาง และสภาพแวดล้อมเป็นพิช ฯลฯ สมควรรักษาไว้

๖. นครประวัติศาสตร์ ได้แก่ เมือง หรือบวรของเมืองที่มีแบบอย่างวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ สภาพของอาคาร สถานที่ หรือมีอาคารประเภท ๑-๕ อยู่พร้อมมูลและยังมี ประโยชน์ใช้สอยอยู่ในปัจจุบัน

๗. ซากโบราณสถานหรือแหล่งโบราณคดี ได้แก่ ซากหรือแหล่งประวัติศาสตร์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีรวมทั้งสถานที่สำคัญต่าง ๆ

เมื่อโบราณสถานมีสภาพที่แตกต่างกันหลายสภาพเช่นนี้ การกำหนดแนวทางให้นักอนุรักษ์ดำเนินการก็ต้องแตกต่างกันออกไปตามสภาพของโบราณสถานนั้น ๆ การอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ มีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน อาคารประวัติศาสตร์กับย่านประวัติศาสตร์ กับอุทยานประวัติศาสตร์ หรืออุทยานประวัติศาสตร์ แม้จะถูกจำกัดให้อยู่ในกรอบการอนุรักษ์ที่เหมือนกันแต่มีวิธีการผ่อนปรนแตกต่างกันออกไปตามลักษณะของโบราณสถานประเภทนั้น และเทคนิคที่แตกต่างกัน ทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงสภาพของท้องถิ่นวัตถุ และสภาพของสังคมและเศรษฐกิจของแต่ละเมืองประกอบด้วย

จากการศึกษาแนวคิดหลักการในการแบ่งประเภทของโบราณสถาน ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

สรุปได้ว่า ประเภทของโบราณสถานที่เห็นเป็นหลักใหญ่ๆ ส่วนมากก็จะจำแนกรายละเอียดชัดเจน ในแต่ละประเภทของโบราณสถานนั้น ๆ และแบ่งกำหนดแนวทางให้นักอนุรักษ์ได้ศึกษาและจำแนกในการดำเนินการแตกต่างกันออกไปตามสภาพของโบราณสถานนั้นๆ ซึ่งการอนุรักษ์โบราณสถานต่าง ๆ มีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ไปตามลักษณะประเภทของโบราณสถานนั่นเอง

๒.๔.๓ สาเหตุแห่งการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน

โบราณสถานเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมและหลักฐานของความเจริญรุ่งเรืองประเภท อสังหาริมทรัพย์ที่สามารถบ่งบอกเรื่องราวต่าง ๆ ในอดีตนับตั้งแต่ประวัติศาสตร์ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยีของมนุษยชาติ ซึ่งอนุชนรุ่นหลังสามารถค้นคว้าและศึกษาหาความรู้จากโบราณสถาน เมื่อผู้ศึกษามีความรู้พื้นฐานด้านต่าง ๆ เพียงพอและได้มีการศึกษาย้อนหลังกลับไปตามขั้นตอน พร้อมทั้งอาจต้องทำการขุดค้นเพิ่มเติมดังนั้นโบราณสถานจึงเปรียบเสมือนเป็นแหล่งความรู้หรือตำรา ที่มีได้เรียบเรียงไว้เป็นลายลักษณ์อักษร นอกจากนี้โบราณสถานยังเปรียบได้กับผู้อาวุโส หรือบรรพบุรุษ ของมนุษยชาติที่มีอายุยาวนาน แม้ว่าโบราณสถานบางแห่งจะชำรุดทรุดโทรม และหมดสภาพการใช้งานแล้วก็ตามก็เปรียบเสมือนบรรพบุรุษของมนุษยชาติ ดังนั้นการใช้งานและการดูแลรักษาโบราณสถานจึงควรปฏิบัติเช่นเดียวกับการปฏิบัติ ต่อบรรพบุรุษ หรือญาติ

ผู้ใหญ่การแสดงความเคารพเคารพระอ่อนน้อมถ่อมตนต่อโบราณสถานเหล่านั้นจำเป็นต้องปฏิบัติซึ่งอาจกล่าวได้ว่าแหล่งโบราณสถานทุกแห่งมีคุณค่าและความสำคัญด้านต่าง ๆ ดังนี้

๒.๑ ด้านเอกลักษณ์ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่แสดงการรับรู้ หรือความเข้าใจถึงที่มาสถานที่ตั้งชนชาติ ความเชื่อศาสนา ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมของชุมชนใดชุมชนหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งโดยเฉพาะ ตัวอย่างเช่น พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราชเป็นที่รับรู้กันว่าเป็นเอกลักษณ์ของเมืองนครศรีธรรมราชตลอดจนเป็นความภาคภูมิใจของชาวนครศรีธรรมราชและชาวไทยได้ เป็นต้น

๒.๒ ด้านวิชาการ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สะท้อนเรื่องราวในอดีต เป็นข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ซึ่งเป็นเครื่องแสดงประวัติความเป็นมาอันเก่าแก่ของชุมชน ของชาติรวมทั้งเป็นแหล่งทัศนศึกษา และแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น โบราณสถานในเมืองโบราณสุโขทัย จังหวัดสุโขทัยแสดงเรื่องราวประวัติศาสตร์ชาติไทยและแหล่งเรียนรู้ เป็นต้น

๒.๓ ด้านเศรษฐกิจ เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่ก่อให้เกิดรายได้ของชุมชนและของประเทศทั้งทางตรงและทางอ้อม จากการมีผู้เข้ามาเที่ยวชม ศึกษาหาความรู้ ตัวอย่างเช่น อุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย อุทยานประวัติศาสตร์พนมรุ้ง เป็นต้น

๒.๔ ด้านการใช้สอย เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่สามารถนำมาใช้งานได้ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นการใช้งานที่ไม่ก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพ การเปลี่ยนแปลง หรือการรื้อทำลายโบราณสถานนั้น ตัวอย่างเช่น ศาลากลางเก่าจังหวัดราชบุรี หมู่พระวิมานพระราชวังบวรสถานมงคล (วังหน้า) ซึ่งใช้เป็นอาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจวนเรชชิงค์มโปร์ตจังหวัดตราด ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ทำการสำนักคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม เป็นต้น

๒.๕ ด้านสังคม เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี เป็นความภาคภูมิใจของคนในสังคม เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในสังคม ตัวอย่างเช่น มัสยิดกรือเซะจังหวัดปัตตานี พระธาตุตอຍสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น

๒.๖ ด้านการเมือง เป็นคุณค่าของโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์การกำหนดขอบเขตหรือการรักษาอธิปไตย และการสร้างความร่วมมือร่วมใจของคนทั้งชาติ ตัวอย่างเช่น วัดชลธาราสิงเหหรือวัดพิทักษ์แผ่นดิน อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งเป็นโบราณสถานที่สำคัญในการกำหนด แบ่งเขตแดนระหว่างไทย - อังกฤษ ในสมัยรัชกาลที่ ๕

๒.๗ ด้านสุนทรียภาพ เป็นคุณค่าความงามของศิลปกรรมและสถาปัตยกรรม เช่น วัดบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ วัดใหญ่สุวรรณาราม จังหวัดเพชรบุรี หอไตรวัดทุ่งศรีเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

จากการศึกษาแนวคิดหลักการในสาเหตุแห่งการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานการ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญต่อโบราณสถาน สิ่งที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ในฐานะ ที่เป็นของหายากและเป็นสมบัติล้ำค่าของชาติ ซึ่งถึงแม้ว่าสภาพสังคมในปัจจุบันจะมีอิทธิพลผลักดันในด้านผลของการเร่งรัดพัฒนาให้ทันสมัยขึ้นแต่การพัฒนาดังกล่าวก็ต้อง

ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์อย่างได้ดุลยภาพให้เข้ากับชีวิตในสังคมปัจจุบันและสิ่งแวดล้อม สมัยใหม่ โดยต้องไม่ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ของสิ่งเหล่านั้นไปอย่างน่าเสียดาย

๒.๔.๔ สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพของโบราณสถาน

สาเหตุที่ทำให้เกิดการชำรุดเสื่อมโทรมของโบราณสถาน อาจแบ่งออกได้เป็นหลายสาเหตุ มิได้หมายความว่าโบราณสถานหนึ่ง ๆ จะชำรุดเสื่อมสภาพเนื่องจากสาเหตุใด สาเหตุหนึ่งโดยเฉพาะ สาเหตุการชำรุดเสื่อมสภาพของโบราณสถานว่ามีหลายสาเหตุ และหลายกระบวนการ ซึ่งจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน และมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันจนไม่สามารถแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด สาเหตุที่คาดว่าทำให้โบราณสถานเกิดการชำรุดเสื่อมสภาพแบ่งออก เป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. สาเหตุภายใน หมายถึง กระบวนการเสื่อมสภาพของโบราณสถานซึ่งเกิดจากสาเหตุภายในตัวโบราณสถานเอง ได้แก่ ชนิดและคุณสมบัติของวัสดุที่เป็นรากฐานของโบราณสถานสถานที่ตั้ง ลักษณะโครงสร้าง และน้ำหนักของโบราณสถาน การคำนวณ และการออกแบบ โครงสร้างไม่ถูกต้อง ความผิดพลาดทางด้านเทคนิคการก่อสร้าง เป็นต้น

๒. สาเหตุภายนอก หมายถึง กระบวนการเสื่อมสภาพของโบราณสถานที่เกิดขึ้นจากการกระทำของสิ่งแวดล้อม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ เคมี ชีววิทยา และจุลชีววิทยา สาเหตุเหล่านี้ อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

๒.๑ สาเหตุจากมนุษย์ มนุษย์เป็นศัตรูที่ก่อให้เกิดการชำรุดเสียหายต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ และเกิดขึ้นในลักษณะต่าง ๆ กัน มนุษย์เป็นตัวการสำคัญในการเสื่อมสภาพชำรุดเสียหายของโบราณสถานและโบราณวัตถุทั้งโดยเจตนา และโดยไม่เจตนา ตัวอย่างเช่น การปล่อยปละละเลย ไม่ดูแลรักษา ความมั่งง่าย เลินเล่อรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การไม่รู้ซึ่งถึงคุณค่าของโบราณสถานและโบราณวัตถุ การจับต้องเคลื่อนย้ายโดยปราศจากความระมัดระวัง หรือการจับต้องเคลื่อนย้ายโดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ไม่เหมาะสม และการรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือแม้กระทั่งการลักลอบขุดทำลายเพื่อหาวัตถุมีค่า การจงใจทำลาย ทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุเหล่านั้นแตกหักเสียหาย ผุกร่อนลงได้ มลพิษของสิ่งแวดล้อมการเปลี่ยนแปลง โบราณสถานและโบราณวัตถุตามความเชื่อทางศาสนาหรือความเชื่อของตนเอง การทำลายโบราณสถานและโบราณวัตถุ เพื่อผลประโยชน์ทางการค้า การใช้วัสดุ และวิธีการที่ไม่เหมาะสมในการอนุรักษ์หรือซ่อมแซมโบราณสถานและโบราณวัตถุ สงครามและการจลาจล เป็นต้น อีกประการที่หน้าคำนึงถึง คือการพัฒนาบ้านเมือง ได้แก่ การสร้างความเจริญ ตัดถนนหนทาง การขยายพื้นที่ทำการเกษตร การก่อสร้าง สถานที่ราชการ ที่พักอาศัย ฯลฯ มีส่วนที่เป็นภัย ต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุ เช่น การตัดถนนผ่านไปใกล้โบราณสถานก่อให้เกิดความสั่นสะเทือน ทำให้โบราณสถานแตกหักหรือทรุดเสียหายได้ โบราณสถานและโบราณวัตถุส่วนใหญ่ที่ชำรุดเสียหายเนื่องจากสาเหตุเหล่านี้ มักจะชำรุดเสื่อมสภาพอย่างถาวร กล่าวคือ ไม่อาจจะอนุรักษ์ให้อยู่ในสภาพที่ดีดังเดิมได้อีก มักจะมีส่วนใดส่วนหนึ่ง หรือ หลาย ๆ ส่วนแตกหัก หรือหลุดหายไป ในบางกรณี แม้จะซ่อมแซมให้กลับสู่สภาพเดิมได้ แต่คุณค่าของวัตถุต้องลงไปอย่างมาก ตัวอย่างเช่น พระพุทธรูปที่ถูกถอดเศียร ประติมากรรมชิ้นเยี่ยมที่ล้มลงแตกกระจาย เป็นต้น

๒.๒ สาเหตุจากธรรมชาติ แบ่งออกออกได้เป็นสองกลุ่มใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. ภัยพิบัติทางธรรมชาติ ได้แก่ อัคคีภัย วาตภัย อุทกภัย ภูเขาไฟระเบิด แผ่นดินไหว หิมะถล่ม ฟ้าผ่า พายุหมุน ลูกเห็บ ฯลฯ ภัยพิบัติ เหล่านี้เป็นสามเหตุที่ร้ายแรงที่สุด แม้จะไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่ก็สามารถทำให้โบราณสถานและโบราณวัตถุชำรุดเสียหายอย่างรุนแรงในชั่วพริบตาเดียว

๒. สภาวะแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะภูมิอากาศ อุณหภูมิ ความชื้น แสงแดด ลม ฝน ก๊าซในอากาศ การเปลี่ยนแปลงของโบราณสถานและโบราณวัตถุเนื่องจากสภาวะแวดล้อมสวนใหญ่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างช้าๆ แต่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของวัตถุอย่างมาก

ก. ความชื้นและอุณหภูมิของอากาศ มีผลต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุชนิดต่าง ๆ ในลักษณะที่แตกต่าง เช่น วัตถุจำพวกอินทรีย์วัตถุ จะประกอบด้วยเซลล์ที่มีคุณสมบัติดูดน้ำและความชื้นได้ดี เมื่อมีความชื้นสูง เซลล์ในวัตถุจะดูดความชื้นเข้าไป ทำให้เกิดการพองตัว แต่เมื่ออุณหภูมิสูงขึ้น ความชื้นลดลง อากาศร้อน น้ำที่ถูกดูดเข้าไปจะระเหยออกมา ทำให้เซลล์หดตัว ถ้าการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นไปโดยเร็ว มีมากขึ้นและติดต่อกันเป็นระยะเวลาานาน จะทำให้วัตถุนั้นชำรุด เช่น เสียรูปทรงไป แตกร้าวหรือบิดเบี้ยว เป็นต้น อีกประการหนึ่ง การที่ความชื้นถูกสะสมอยู่บนวัตถุเป็นเวลานานจะก่อให้เกิดเชื้อเห็ดรา สาหร่าย ตะไคร่น้ำบนวัตถุได้ พวกเชื้อราจะดูดความชื้นจึงทำให้เนื้อวัตถุขาดความแข็งแรง เปื่อยหรือขาดได้ง่าย หรือเกิดรอยเปื้อนบนวัตถุ ซึ่งยากจะแก้ไขให้ดีขึ้นเหมือนเดิม ลักษณะภูมิอากาศมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสื่อมสภาพของวัตถุโดยเฉพาะอย่างยิ่งลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้น ซึ่งเป็นอุณหภูมิและความชื้นสูง เกือบตลอดปีสภาวะเช่นนี้เหมาะสมอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโตของ พืช สัตว์ และจุลินทรีย์ หลายชนิดที่ทำลายโบราณสถานและโบราณวัตถุ

ความชื้นหรือน้ำ ที่เป็นต้นเหตุในการเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุแบบทุกชนิด อาจอยู่ในรูปของไอน้ำในบรรยากาศ น้ำจากใต้ดินซึ่งซึมขึ้นมาสู่อาคาร โดยอาศัย capillary action น้ำในดินและแหล่งน้ำทั่ว ๆ ไป น้ำฝน น้ำค้าง หมอก และน้ำในวัตถุเอง

ความชื้นและน้ำช่วยให้ปฏิกิริยาต่าง ๆ เกิดขึ้นได้เร็วขึ้น โดยอาจจะทำปฏิกิริยากับวัตถุโดยตรง หรือทำหน้าที่เป็นตัวกลางในปฏิกิริยาระหว่างวัตถุกับสิ่งแวดล้อม เช่น น้ำทำให้เกิดปฏิกิริยา ionization, oxidation และ hydrolysis นอกจากนี้ น้ำยังสามารถละลายวัตถุต่าง ๆ ได้หลายชนิดด้วยเหตุนี้ โบราณสถานและโบราณวัตถุในภูมิภาคที่มีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้นจึงเสื่อมสภาพด้วยอัตราที่สูงมาก พบว่าโลหะต่าง ๆ (ยกเว้นทอง) เกิดสนิมได้อย่างรวดเร็ว การชนิดต่าง ๆ มักจะเสื่อมสภาพและอ่อนตัว กระจกและเอกสารโบราณอื่น ๆ มักจะมีคราบเปื้อนและหมักเลอะเลือน โบราณสถานและโบราณวัตถุที่อยู่ กลางแจ้งและในดินเสื่อมสภาพอย่างน่าวิตกในภูมิภาคที่มีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้นจึงเสื่อมสภาพด้วยเหตุนี้ โบราณสถานและโบราณวัตถุในภูมิภาคที่มีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้นจึงเสื่อมสภาพด้วยอัตราที่สูงมาก พบว่าโลหะต่าง ๆ (ยกเว้นทอง) เกิดสนิมได้อย่างรวดเร็ว กาวชนิด ต่าง ๆ มักจะเสื่อมสภาพและอ่อนตัว กระจกและเอกสารโบราณอื่น ๆ มักจะมีคราบเปื้อนและหมักเลอะเลือน โบราณสถานและโบราณวัตถุที่อยู่กลางแจ้งและในดินเสื่อมสภาพอย่างน่าวิตก

ในภูมิภาคที่มีอากาศร้อนและแห้งแล้ง จะเผชิญกับปัญหาที่แตกต่างออกไป สาเหตุสำคัญที่ทำให้โบราณสถานและโบราณวัตถุเสื่อมสภาพ ได้แก่ ความร้อน รังสีอัลตราไวโอเล็ตในแสงแดด

ที่แผดจ้า ฝุ่นละออง ทRAY และลมพายุ ความร้อนทำให้วัตถุแห่งกรอบ และช่วยให้ปฏิกิริยาเคมีต่าง ๆ เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว

ในภูมิภาคที่มีอากาศหนาวจัด การเสื่อมสภาพของวัตถุส่วนใหญ่ เกิดจากความหนาวเย็นของอากาศ ซึ่งทำให้คุณสมบัติทางกายภาพของวัตถุเปลี่ยนไป เช่น หนังสัตว์และผ้าเนื้อหนาจะแข็งกระด้าง กรอบ และแตกหักง่าย ขนาดและรูปร่างของวัตถุมักจะเปลี่ยนไป น้ำมักจะกลายเป็นน้ำแข็งอยู่ในรูปพรุนของวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัสดุก่อสร้าง เช่น หิน อิฐ ปูน ฯลฯ ทำให้เกิดแรงดันภายในเสื่อวัสดุ ซึ่งทำให้วัสดุนั้น ๆ ร้าว กะเทาะ หรือแตกเป็นเสี่ยง ๆ ได้

ข. แสงสว่างไม่ว่าจะเป็นแสงธรรมชาติหรือแสงประดิษฐ์จะมีแสงอุลตราไวโอเล็ต อยู่ด้วย ซึ่งจะทำลายเนื้อวัตถุประเภทอินทรีย์ได้มากเช่นทำให้สีซีด เนื้อวัตถุเปราะ กรอบ ขาดง่าย ขาดความเหนียวเกิดการหดตัว ขยายตัว ทำให้รูปทรงบิดเบี้ยวเสียลักษณะเดิมไป การชำรุดเสียหาย จากแสงสว่างที่เกิดกับวัตถุนั้นจะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับชนิดของแสงระยะเวลาที่ถูกแสง ปริมาณของแสง ลักษณะของการตกกระทบของแสงและประเภทของวัตถุด้วย แสงแดดเป็นตัวการที่สำคัญที่สุดในการเสื่อมสภาพของอินทรีย์วัตถุ เนื่องจากในแสงแดดมีรังสีที่มีความยาวคลื่นสั้นอยู่ด้วยโดยเฉพาะอย่างยิ่งรังสีอุลตราไวโอเล็ตซึ่งมีพลังงานสูงมากพอ ที่จะทำให้พันธะ (bond) ระหว่างอะตอมแตกออกได้ ทำให้เกิดปฏิกิริยาโฟโตเคมีคัล (Photochemical reaction) ซึ่งยังผลให้ อินทรีย์วัตถุ หลายชนิด เช่น ผ้า กระดาษ ไม้ ยางธรรมชาติและยางสังเคราะห์ สีย้อม สีทาบ้าน ลวดวัตถุ (pigment) วานิช (varnish) แลคเกอร์ เรซิน (resin) ธรรมชาติและ เรซินสังเคราะห์ ฯลฯ เสื่อมสภาพได้อย่างรวดเร็ว และเห็นได้ชัด ปฏิกิริยาเหล่านี้ จะเกิดขึ้นได้ดียิ่งขึ้น หากมีออกซิเจน และความชื้น ร่วมด้วยการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ เกิดจากการที่โครงสร้างของโมเลกุลเปลี่ยนแปลงไป ตัวอย่างเช่น ผ้าและกระดาษ ซึ่งมีเซลลูโลสเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ เมื่อได้รับรังสีอุลตราไวโอเล็ต แร้งยึดเหนี่ยวระหว่างโมเลกุลของเซลลูโลสจะอ่อนตัวหรือแตกออก หากมีออกซิเจนอยู่ด้วยจะเกิดปฏิกิริยา oxidation ร่วมด้วย ทำให้โมเลกุลของเซลลูโลสสั้นลงเรื่อย ๆ ผ้าและกระดาษจะขาดความแข็งแรง และมักจะเปลี่ยนสี เช่น ผ้าและกระดาษสีขาว มักจะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง

แสงไฟฟ้าจากหลอดไฟฟ้าชนิดต่าง ๆ ก็มีผลต่ออินทรีย์วัตถุ เช่นเดียวกันหลอดไฟฟ้าบางชนิดเปล่งรังสีอุลตราไวโอเล็ต และรังสีอินฟราเรด ออกมาด้วย หลอดเรืองแสง (Fluorescent lamp) หรือที่เรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า “หลอดนีออน” ให้รังสีอุลตราไวโอเล็ตค่อนข้างสูง ปริมาณของรังสีอุลตราไวโอเล็ตและสีของแสงที่เรืองออกมาจากหลอดขึ้นอยู่กับสารเคมีที่ฉาบไว้ภายในหลอด ส่วนหลอดไฟธรรมดาที่ใช้กันทั่ว ๆ ไป (Tungsten lamp) ให้รังสีอุลตราไวโอเล็ต ต่ำกว่า แต่ในขณะเดียวกันก็เปล่งรังสีอินฟราเรดออกมาด้วย รังสีอินฟราเรดทำให้วัตถุร้อนขึ้น และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมีและฟิสิกส์ง่ายขึ้น เพราะฉะนั้นการเลือกใช้แสงที่เหมาะสมต่อโบราณสถานและโบราณวัตถุแต่ละชนิด เป็นขั้นตอนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในงานด้านอนุรักษ์

ค. ความไม่บริสุทธิ์ของบรรยากาศ โดยปกติอากาศมักจะมีแก๊สเสียปะปนอยู่มาก พวกนี้มักจะเป็นกรดแก๊ส โดยเฉพาะบริเวณที่มีโรงงานอุตสาหกรรม หรือในเมืองที่มีการจราจรแออัดของเสียเหล่านี้ได้แก่ พวกคาร์บอนไดออกไซด์ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ไอของกำมะถัน เขม่า คิวโนไฟ คิวโนดำต่าง ๆ แก๊สเหล่านี้มีสภาพเป็นกรดกำมะถัน และกรดคาร์บอนิกซึ่งทำลายเซลล์ของวัตถุให้เกิดชำรุดเสียหายไป ในบรรยากาศมีก๊าซหลายชนิดที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของโบราณสถานและ

โบราณวัตถุ ก๊าซออกซิเจนมีส่วนเกี่ยวข้องกับปฏิกิริยาต่าง ๆ มากมาย เช่นการเกิดสนิมของโลหะและปฏิกิริยา ออกซิเดชัน อื่น ๆ การลุกไหม้ การเนาเปื่อยของจุลินทรีย์ พืช และสัตว์ เป็นต้น ปฏิกิริยาออกซิเดชันทำให้วัตถุหลายชนิดเสื่อมสภาพและสลายตัวไปในที่สุด หากมีแสงแดดร่วมด้วย ปฏิกิริยาออกซิเดชันจะทวีความรุนแรงขึ้น

โอโซน เป็นก๊าซที่ค่อนข้างอันตรายต่ออินทรีย์วัตถุ เพราะโอโซนสามารถทำให้พันธะคู่ (double bond) แตกออกได้ ทำให้โครงสร้างของโมเลกุลของวัตถุนั้น ๆ เปลี่ยนแปลงไป เช่น เส้นใยของผ้าและกระดาษชนิดต่าง ๆ จะอ่อนแอและขาดง่าย สีย้อมจะซีดจางหรือเปลี่ยนสี วานิชที่เคลือบภาพเขียนมักจะฝ้ามัวและเปลี่ยนสี เป็นต้น

ในบริเวณที่ใกล้เคียงกับแหล่งอุตสาหกรรม หรือในเมืองที่มีการจราจรคับคั่ง มักจะมีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ ไฮโดรเจนซัลไฟด์ และไนโตรเจนออกไซด์ ปะปนอยู่ด้วย ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ เมื่อรวมตัวกับไอน้ำในบรรยากาศ จะเกิดกรดคาร์บอนิก (carbonic acid) ในขณะที่ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์รวมตัวกับน้ำได้กรดซัลฟูรัส (sulphurous acid) ซึ่งเมื่อถูกออกซิไดส์จะได้กรดซัลฟูริก (sulphuric acid) กรดเหล่านี้ ทำให้วัสดุทุกชนิดเสื่อมสภาพได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถานที่ก่อสร้างด้วยหินที่มีคาร์บอเนตเป็นองค์ประกอบกรดเหล่านี้จะละลายคาร์บอเนตออกไปเรื่อย ๆ ทำให้โครงสร้างของโบราณสถานขาดความแข็งแรง และผิวนอกของโบราณสถานจะสึกกร่อน มักจะพบคราบเปื้อนซึ่งเป็นเกลือของกรดเหล่านี้อยู่ด้วยเสมอ แม้แต่โลหะที่แข็งแรงก็ไม่อาจทนทานกรดเหล่านี้ได้แม้ความเข้มข้นของกรดเหล่านี้จะต่ำมาก แต่เมื่อเกิดปรากฏการณ์ เช่นนี้ซ้ำ ๆ กันเป็นเวลานาน ๆ โบราณสถาน และโบราณวัตถุก็อาจเสื่อมสภาพไปอย่างถาวร

ก๊าซไฮโดรเจนซัลไฟด์ ทำให้โลหะหมองคล้ำ เนื่องจากโลหะถูกเปลี่ยนไปเป็นเกลือซัลไฟด์ของโลหะอยู่บนผิวนามของวัตถุ เกลือของโลหะบางชนิด เมื่อทำปฏิกิริยากับไฮโดรเจนซัลไฟด์จะเกิดเกลือซัลไฟด์ซึ่งมีสีคล้ำ เช่น ลวดวัตถุ (pigment) บางชนิด ทำจากเกลือของตะกั่ว ซึ่งเมื่อทำปฏิกิริยากับไฮโดรเจนซัลไฟด์จะได้ตะกั่วซัลไฟด์ (Pbs) ซึ่งมีสีดำ ปรากฏการณ์นี้มักพบเสมอ ๆ บนภาพเขียนและสีทาบ้าน ซึ่งใช้สีขาวซึ่งทำจากเกลือของตะกั่ว (white lead)

กรด ต่าง เกลือ และสารเคมีอื่น ๆ ที่มีปะปนอยู่ในบรรยากาศในน้ำและในดิน ล้วนมีผลต่อการเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุเนื่องด้วยอุณหภูมิและความชื้นสัมพัทธ์เปลี่ยนแปลงไป เช่น เมื่อความชื้นสัมพัทธ์สูง เกลือจะดูดความชื้นจากบรรยากาศและคายออกเมื่อความชื้นสัมพัทธ์ลดลง หากเกลือเหล่านี้เข้าไปอยู่ในรูพรุนหรือช่องว่างภายในวัตถุ จะทำให้วัตถุเสื่อมสภาพภายในระยะเวลาไม่นานนัก โดยจะตกผลึกซ้ำแล้วซ้ำเล่าอยู่ในเนื้อของวัตถุ กล่าวคือเมื่อความชื้นสูง เกลือจะดูดความชื้นแล้วกลายเป็นสารละลาย เมื่อความชื้นลดลง น้ำจะค่อย ๆ ระเหยออกไป ทำให้สารละลายเข้มข้นขึ้น จนในที่สุดเกลือจะตกผลึกอยู่ภายในช่องว่างนั้น ขนาดของผลึกจะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ในที่สุดจะอัดและดันให้วัตถุ กระจายหรือแตกออกเป็นผุยผง เกลือที่มีบทบาทสำคัญในการเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุ ได้แก่โซเดียมคลอไรด์ โซเดียมซัลเฟต และโซเดียมคาร์บอเนต ปรากฏการณ์ เช่นนี้มักพบบนโบราณสถานทั่ว ๆ ไปและโบราณวัตถุที่พบในดินหรือจากใต้ทะเล

ฝุ่นละอองและสิ่งสกปรกที่ล่องลอยอยู่ในบรรยากาศ ประกอบด้วยอนุภาคที่มีขนาดต่าง ๆ กัน อนุภาคเหล่านี้มีความไวในปฏิกิริยาต่าง ๆ กัน อนุภาคที่แข็งจะขัดสีและกัดกร่อนโบราณสถานและโบราณวัตถุไปที่ละน้อย ๆ ปฏิกิริยาการกัดกร่อนเช่นนี้เห็นได้ชัดบนโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ทำให้เกิดความสกปรก และฝุ่นละอองบางชนิด ยังก่อให้เกิดปฏิกิริยาเคมีและฟิสิกส์ได้อีก ฝุ่นละอองส่วนใหญ่ดูดและคายความชื้นได้ดี เมื่อดูดความชื้นเข้ามาฝุ่นละอองจะทำให้ปฏิกิริยากับน้ำได้สารเคมีที่มีฤทธิ์เป็นกรด ต่าง หรือ เกลือ หรือในบางกรณีพบว่า ฝุ่นละอองช่วยสะสมความชื้นไว้บนผิวหน้าของวัตถุ ทำให้วัตถุ เสื่อมสภาพเนื่องจากอิทธิพลของน้ำนั้น

ง. เนื่องจากจุลชีวะ เช่น พวกเห็ด รา สาหร่าย ตะไคร่น้ำ แบคทีเรียต่าง ๆ พวกนี้ เกิดได้ดีในที่ที่มีความชื้นสูง คือ มีความชื้นสัมพัทธ์ตั้งแต่ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ขึ้นไป และอุณหภูมิที่ค่อนข้างอบอุ่นมากกว่า ประมาณ ๒๐-๒๕ องศาเซลเซียส เมื่อพวกจุลชีวะนี้มีคุณสมบัติในการดูดความชื้นได้ดี เมื่อมีความชื้นสะสมไว้มากจะก่อให้เกิดการชำรุดกับวัตถุได้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องควบคุม สิ่งแวดล้อมควบคุมความชื้นของบรรยากาศให้พอเหมาะ ให้มีความชื้นสัมพัทธ์ ในระหว่าง ๖๐-๖๕ เปอร์เซ็นต์ โดยการทำให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกก็จะเป็นการตัดปัญหาความชื้นออกไปได้ วัชพืช พืชชื้นต่ำ และจุลินทรีย์ มีผลอย่างมากต่อการเสื่อมสภาพของโบราณสถาน และโบราณวัตถุในเขตร้อนชื้น เนื่องจากลักษณะภูมิอากาศอำนวยการ รากของพืชมักจะซอนไซเข้าไปตามรอยต่อและรอยแตก หรือรูพรุนของเนื้อวัสดุก่อสร้าง เพื่อเกาะยึดและดูดน้ำ ดูดอาหาร รากเหล่านี้ทำหน้าที่ประจุลิม ทำให้วัสดุก่อสร้างแตกร้าว หลุดกะเทาะออกเป็นแถบ ๆ หากเป็นรากของต้นไม้ใหญ่ เช่นต้นโพธิ์ อาจทำให้โบราณสถานทรุด เอียง หรือพังทลายไปได้ เมื่อพืชเหล่านั้นตายลง รากและลำต้นจะเน่าเปื่อยผุพังกลายเป็น humus ซึ่งเป็นอาหารที่ดีของพืชอื่น ๆ ที่จะเจริญเติบโตต่อมา และในขณะเดียวกันยังทำให้เกิดคราไ้บนบนโบราณสถานได้ด้วย นอกจากนี้วัชพืชและจุลินทรีย์ ที่เจริญเติบโตบนผนังโบราณสถานจะขัดขวางการระเหยของน้ำ และอนน้ำเอาไว้ได้มาก ทำให้โบราณสถานชื้นแฉะตลอดเวลา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเคมีและทางกายภาพต่อไป

จุลินทรีย์บางชนิด ไม่สามารถสร้างอาหารได้เองจากการสังเคราะห์แสงจะต้องดูดอาหารจากสิ่งทีเกาะยึดอยู่โดยหลังกน้ำย่อยออกมาเปลี่ยนองค์ประกอบบางอย่างของโบราณสถานและโบราณวัตถุให้เป็นรูปแบบง่าย ๆ แล้วดูดซึมเขาทางผนังเซลล์ จุลินทรีย์บางชนิดหลังกสารเคมีที่มีฤทธิ์เป็นกรด เช่น oxalic acid, tartaric acid, citric acid, succinic acid และบางชนิดมีคุณสมบัติเป็นสีย้อมหรือ ลวดวัตถุ ทำให้เกิดความเปื้อนสีต่าง ๆ บนโบราณสถานและโบราณวัตถุ ปฏิกิริยาที่เกิดจากการดำรงชีวิตของจุลินทรีย์บนโบราณสถานและโบราณวัตถุ ล้วนแล้วแต่ทำให้โบราณสถานและโบราณวัตถุชำรุดเสื่อมสภาพและเน่าเปื่อยผุพังไปในที่สุด จุลินทรีย์ที่พบบ่อยบนโบราณสถาน ได้แก่ มอสส์ สาหร่าย ไส้เคน (lichen) รา แบคทีเรีย ส่วนจุลินทรีย์ที่พบบ่อยบนโบราณวัตถุที่อยู่ในที่ร่ม ได้แก่ ราและแบคทีเรีย

จ. แมลงเป็นศัตรูที่ร้ายกาจสำหรับโบราณสถานและโบราณวัตถุที่ทำจากอินทรีย์วัตถุ เช่น ไม้ ผ้า กระดาษ ไบลาณ เครื่องจักสาน หนังสือตัว ฯลฯ วัตถุเหล่านี้มักพบร่องรอยของแมลงอยู่เสมอ แมลงที่พบบ่อยในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ได้แก่ ปลวก แมลงสาบ แมลงสามงาม (Silverfish) มด เหาหนังสือ (book louse) ฝี่เสื้อ และด้วง (beetle) ชนิดต่าง ๆ เช่น furniture beetle, carpet

beetle, powder-post beetle เป็นต้น แมลงเหล่านี้นอกจากจะกัดกินและอยู่อาศัยในโบราณสถาน และโบราณวัตถุ อันก่อให้เกิดการชำรุดเสื่อมสภาพอย่างถาวรแล้ว ยังทำให้เกิดคราบเปื้อนอีกด้วย

นกและค้างคาว ถึงแม้จะไม่ทำให้โบราณสถานและโบราณวัตถุชำรุดเสื่อมสภาพโดยตรง แต่ก็มักถ่ายมูล ลงบนโบราณสถานและโบราณวัตถุซึ่งมักก่อให้เกิดการเสื่อมสภาพโดยทางอ้อม เช่น เมล็ดพืชที่อยู่ในมูลของนกและค้างคาวอาจเจริญเติบโตขึ้นบนหลังคาของโบราณสถาน หรือส่วนที่อยู่สูง ๆ ยากแก่การถอน มูลของนกและค้างคาวนอกจากจะทำให้เกิดความสกปรกที่ไม่น่าดูแล้ว ยังอาจมีฤทธิ์เป็น กรด หรือ ด่าง หรือมีสารเคมีที่มีผลต่อการเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุ

หนู เป็นสัตว์อีกชนิดหนึ่งที่เป็นอันตรายต่อโบราณวัตถุจำพวกอินทรีย์วัตถุ จำพวก ผ้า กระดาษ หนังสือสัตว์ ขนสัตว์ ฯลฯ ถูกหนูกัดแทะเป็นชิ้นเล็กชิ้นน้อยเพื่อค้นหาอาหารและเพื่อเอาไปทำรัง

นอกจากสาเหตุต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้วนี้ โบราณสถานและโบราณวัตถุยังอาจชำรุดเสื่อมสภาพเนื่องจาก น้ำหนักของโบราณสถานและโบราณวัตถุเอง น้ำหนักของโบราณสถานและโบราณวัตถุทำให้ส่วนต่าง ๆ ของวัตถุนั้น ๆ ต้องรับแรงที่กระทำต่อวัตถุในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น แรงดึง แรงดัน แรงอัด แรงเค้น เป็นต้น แรงต่าง ๆ เหล่านี้มีผลอย่างยิ่งต่อการชำรุดเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุ เช่นกัน

การเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุเริ่มเกิดขึ้นนับแต่วินาทีแรกที่วัตถุถูกผลิตหรือก่อสร้างขึ้นมา โดยเกิดการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากสาเหตุต่าง ๆ รวมกันและพร้อม ๆ กัน มิใช่จากสาเหตุใดสาเหตุหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว สาเหตุใดจะเป็นสาเหตุหลักในการเสื่อมสภาพขึ้นอยู่กับชนิดของวัสดุและสภาพแวดล้อม การศึกษาถึงสาเหตุของการเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุ นอกจากจะนำเอาไปใช้ประโยชน์ในงานด้านอนุรักษ์แล้ว ยังมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อชีวิตประจำวันของเราด้วย โดยสามารถนำมาใช้ยึดอายุการใช้งานข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ ภายในบ้านและสำนักงาน รวมไปถึงอาคารบ้านเรือน เครื่องอุปโภค บริโภค และอื่น ๆ

คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ กล่าวถึงการเสื่อมโทรมของแหล่งโบราณสถานไว้ว่า เมื่อสังคมไทยยอมรับวัฒนธรรมใหม่เข้ามาย่อมเกิดลักษณะที่เรียกว่า “การสูญหายทางวัฒนธรรม” คือการเกิดวัฒนธรรมใหม่ เข้ามาทดแทนที่ของเก่า ดังนั้นในปัจจุบันการดัดแปลงหรือถอน หรือทำลายโบราณสถาน เกิดขึ้นเนื่องจากค่านิยมของสังคม ที่มีการรับอิทธิพลของอารยธรรมต่างถิ่นเข้ามา มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงรสนิยมในเรื่องรูปแบบเดิม (ของเก่า) ที่สังคมปัจจุบันคิดว่าล้าสมัย ทำให้เกิดการสร้างสิ่งแวดล้อมใหม่ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางด้านภูมิทัศน์ เป็นการทำลายแหล่งโบราณสถานให้เสื่อมคุณค่าในที่สุด

สรุปได้ว่า สาเหตุที่ก่อให้เกิดความเสื่อมสภาพของโบราณสถานนั้น จะมีผลกระทบมาจากทั้งภายในและภายนอกของโบราณสถานนั่นเอง ไม่ว่าจะเป็นจากมนุษย์สัตว์ หรือสาเหตุจากธรรมชาติ ก็ล้วนแล้วแต่จะทำให้เกิดผลต่อโบราณสถานเกิดความเปลี่ยนแปลงและชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา

๒.๔.๕ หลักการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน

การอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม มีหลักการที่สำคัญที่ผู้ดำเนินการต้องยึดถือปฏิบัติร่วมกันหลายประการโดยเฉพาะการดำเนินการ

ในชั้นปฏิบัติการนั้น มีเครื่องมือ เครื่องใช้ วัสดุ อุปกรณ์ แนวคิด วิธีการและบุคลากร เป็นการเฉพาะ ทั้งสิ้นแต่ในที่นี่จะกล่าวถึงหลักเบื้องต้นในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี โบราณวัตถุ โบราณสถาน และสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมที่ทุกคนสามารถยึดปฏิบัติร่วมกันได้ดังนี้ คือ

๑. หลักการอนุรักษ์โบราณวัตถุ

๑.๑. การรักษาโบราณวัตถุ เนื่องจากโบราณวัตถุเป็นสิ่งของที่เคลื่อนที่ได้ ดังนั้น อันดับแรกในขั้นตอนของการอนุรักษ์โบราณวัตถุ คือ การรวบรวม รักษา และระมัดระวังดูแลมิให้โบราณวัตถุสูญหาย ในส่วนของรัฐบาลนั้น ได้มีการจัดตั้งหน่วยงานที่มีหน้าที่รวบรวม รักษา และระมัดระวังดูแล มิให้โบราณวัตถุของชาติเสียหายและสูญหาย คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามภูมิภาค ต่าง ๆ ทั่วประเทศ แต่เดิมนั้นนิยมตั้งไว้ในวังโบราณในหัวเมืองต่าง ๆ แต่หัวเมืองหลายแห่งไม่มีวังโบราณจึงได้ใช้วัดที่สำคัญแทน เพื่อเป็นการประหยัดงบประมาณ และแก้ปัญหา เรื่องที่ดินในการก่อสร้าง อีกทั้ง การตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไว้ในวัดมีความเหมาะสมในด้านอื่น ๆ ด้วย คือ

๑.๑.๑ วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน การตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติในวัด จึงทำให้ประชาชนได้เข้าชม และประชาชนจะได้ช่วยกันบริจาคทรัพย์บำรุงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

๑.๑.๒ วัดมีสถานที่ โดยปกติภายในวัดจะมีอาคารสถานที่อยู่มากจึงสามารถใช้อาคารสถานที่เหล่านั้นมาปรับปรุง เป็นพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติชั่วคราวในระยะก่อตั้งได้ สะดวกเช่น วิหาร ศาลา และพระระเบียง เป็นต้น

๑.๑.๓ วัดมีบุคลากร เนื่องจากภายในวัดมีพระสงฆ์จำพรรษาอยู่และพระสงฆ์ย่อมพอใจในการกระทำคุณประโยชน์แก่ประชาชนโดยเฉพาะในการบำรุงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เช่น การกำกับดูแล การรับบริจาคโบราณวัตถุ และการจัดพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ เป็นต้น

๑.๒ การตรวจโบราณวัตถุ โดยทั่วไปการตรวจโบราณวัตถุ มักจะกระทำด้วยวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

ประการที่แรก เพื่อจะได้ทราบว่าโบราณวัตถุแต่ละชิ้นเป็นโบราณวัตถุที่สำคัญ สมควรจะสงวนไว้สำหรับชาติหรือไม่ เพียงใด

ประการที่สอง เพื่อจะได้ทราบว่าโบราณวัตถุแต่ละชิ้นเป็นศิลปะแบบใด เกิดขึ้นในระยะเวลาหรือยุคสมัยใด มีความสำคัญในทางประวัติศาสตร์ศิลปะและโบราณคดีเพียงใด รวมทั้งการจัดระบบข้อมูลทางโบราณวัตถุทุกชิ้นให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า การจัดแสดง การให้บริการข่าวสาร และประโยชน์อื่น ๆ ต่อไป

๑.๓ การค้นหาโบราณวัตถุ การค้นหาโบราณวัตถุมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ คือ เพื่อดำเนินการให้โบราณวัตถุในท้องที่ต่าง ๆ อยู่สภาพที่ปลอดภัยจากการถูกทำลายด้วยสาเหตุต่าง ๆ และสูญหาย โดยทั่วไป เมื่อมีการค้นพบโบราณวัตถุจะต้องนำส่งให้ทางราชการ เพื่อให้ทางราชการเป็นผู้ดูแลรักษาไว้เป็นสมบัติของชาติ และสถานที่เก็บรักษา คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และสถานที่เก็บรักษา คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจากสภาพการณ์ในระยะที่ผ่านมากล่าวได้ว่าการได้มาซึ่งโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินั้นได้มาโดยสาเหตุที่สำคัญ ๔ ลักษณะ คือ

๑.๓.๑ การเก็บรวบรวมโดยเจ้าหน้าที่ เป็นลักษณะที่มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ได้ค้นพบโบราณวัตถุ โดยเฉพาะโบราณวัตถุที่ถูกทิ้งกระจัดกระจายอยู่ตามที่ต่าง ๆ และโบราณวัตถุเหล่านั้นไม่มีผู้ใดหวงแหน เช่น ศิลปินกรีก ชิ้นส่วนอาคาร และชิ้นส่วนเทวรูป เป็นต้น

๑.๓.๒ การใช้อำนาจกฎหมาย ในบทบัญญัติทั้งหมด ที่เกี่ยวกับโบราณวัตถุสถานที่ใช้กันมาตั้งแต่โบราณตราฉบับปัจจุบันนี้ มักจะบัญญัติไว้ตรงกันว่าโบราณวัตถุทั้งปวงเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ผู้พบจะต้องนำส่งให้ราชการ จะเก็บหรือปกปิดไว้ไม่ได้ มิฉะนั้นจะมีโทษและผู้นำส่งให้ทางราชการจะได้รับรางวัลจากทางราชการอีกด้วย

๑.๓.๓ การใช้งบประมาณเพื่อการซื้อ ในกรณีที่มีผู้ครอบครองโบราณวัตถุ โดยชอบด้วยกฎหมาย และโบราณวัตถุชิ้นนั้นมีคุณค่าอย่างครบถ้วนในทุกด้านทางราชการอาจจะพิจารณาซื้อโบราณวัตถุชิ้นนั้นเป็นสมบัติของแผ่นดินก็ได้

๑.๓.๔ การบริจาคนับตั้งแต่ให้มีการเปิดพิพิธภัณฑ์สถานให้ประชาชนเข้าชม ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๗ เป็นต้นมา ประชาชนที่เข้าชมจำนวนมากเกิดความประทับใจในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จึงได้นำโบราณวัตถุมาบริจาคให้กับทางราชการอยู่เสมอมา โดยได้ตระหนักว่า การบริจาคโบราณวัตถุดังกล่าวจะยังประโยชน์แก่ตนเอง สังคม และประเทศชาติหลายประการ อาทิ

ประการแรก ชื่อของผู้บริจาคจะปรากฏอยู่ในแผ่นดินตลอดไป

ประการที่สอง โบราณวัตถุชิ้นนั้นจะไม่มีวันตกไปเป็นสมบัติส่วนตัวของผู้หนึ่งผู้ใดแน่นอน

ประการที่สาม โบราณวัตถุได้รับการเก็บรักษาอย่างถูกวิธีโดยรัฐบาลและสถานที่ที่มั่นคงและปลอดภัยกว่าเดิม

ประการที่สี่ โบราณวัตถุชิ้นนั้นกลายเป็นแหล่งความรู้ของมนุษยชาติ

ประการที่ห้า โบราณวัตถุชิ้นนั้นจะช่วยในการเผยแพร่ชื่อเสียงเกียรติคุณของท้องถิ่นและประเทศชาติ

๒. หลักการอนุรักษ์โบราณสถาน

๒.๑ การสำรวจโบราณสถาน เป็นขั้นตอนการค้นหาค้นหาให้ทราบว่ามีการพบโบราณสถานปรากฏในที่ไหนบ้าง และโบราณสถานแห่งนั้นมีรายละเอียดเป็นอย่างไร เช่น ชื่อ ที่ตั้ง อาณาเขต เส้นทางการคมนาคม สภาพภูมิประเทศ รูปร่างลักษณะ ประวัติ และสภาพปัจจุบัน เป็นต้น

ในการดำเนินการขั้นตอนนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะหน่วยงานในท้องถิ่นควรเร่งรัดดำเนินการอย่างจริงจัง ก่อนที่โบราณสถาน แหล่งโบราณคดีและสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมจะถูกทำลายไปจนหมดสิ้น ในปัจจุบันมีหน่วยงานในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการนั้นหลายหน่วยงาน อาทิ ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัด หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นประจำจังหวัด หน่วยศิลปากร สำนักงานศึกษาธิการจังหวัด สำนักงานศึกษาธิการอำเภอ , วิทยาลัยครู, และมหาวิทยาลัย เป็นต้น หน่วยงานเหล่านี้มีบทบัญญัติรองรับให้ดำเนินการดังกล่าวได้ทั้งสิ้นนอกจากนี้ยังมีองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่นที่สามารถสนับสนุนการดำเนินการสำรวจโบราณสถานได้อีก และประการสำคัญ ประชาชนในชาติทุกคนสามารถดำเนินการดังกล่าวได้ ด้วยเหตุนี้เพื่อให้การสำรวจโบราณสถานของประเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในมาตรฐานเดียวกัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรจัดทำแบบสำรวจและประสานงานแจกจ่ายไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง และขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่และประชาชนในการกรอกแบบสำรวจดังกล่าวด้วย เมื่อดำเนินการสำรวจโบราณสถานแล้ว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการนี้ควรจัดทำระบบ ข้อมูล ทะเบียน แผนที่ และตีพิมพ์ผลการสำรวจออกเผยแพร่ เพื่อประโยชน์ในการต่าง ๆ ต่อไป

๒.๒ การตรวจสอบโบราณสถาน เป็นขั้นตอนในการสำรวจโบราณสถานในขั้นตอนนี้เมื่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทราบข้อมูลจากการสำรวจโบราณสถานแล้ว ให้จัดส่งเจ้าหน้าที่หรือนักวิชาการ/แหล่งข้อมูล หรือนักโบราณคดี หรือผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับโบราณสถานออกไปยังโบราณสถานทุกแหล่ง เพื่อการตรวจสอบโบราณสถานในขั้นรายละเอียด โดยอาจจะต้องศึกษาค้นคว้าถึงรูปแบบทางศิลปะ อายุสมัย และความสำคัญด้วย โดยพิจารณาดำเนินการตามความจำเป็นและตามควรแก่กรณี

๒.๓ การศึกษาโบราณสถาน ขั้นตอนนี้นับได้ว่าเป็นขั้นตอนที่ดำเนินการได้ลำบากยากเย็นกว่าขั้นตอนอื่นๆ เพราะโบราณสถานในแต่ละท้องถิ่นและในประเทศไทยมีมาก จึงยากที่จะรักษาได้อย่างทั่วถึงทุกแห่งในเวลาเดียวกัน จึงควรจะต้องจัดลำดับความสำคัญ ความเร่งด่วนและความจำเป็นการรักษโบราณสถานเหล่านั้น แล้วดำเนินการไปตามลำดับ อย่างไรก็ตาม โบราณสถานทุกแห่งจะต้องได้รับการเอาใจใส่ดูแล และรักษาในทันที ที่มีการค้นพบจะทิ้งไว้เฉย ๆ ไม่ได้ ดังนั้น จึงได้มีการกำหนดให้มีการรักษาโบราณสถานใน ๓ ลักษณะ คือ

๒.๓.๑ การรักษาสภาพ ในขั้นนี้ต้องดำเนินการให้โบราณสถานได้รับการดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพเดิม ไม่ให้ถูกทำลายเสียหายมากไปกว่าที่ค้นพบในครั้งแรก โดยใช้มาตรการห้ามปรามมิให้ผู้ใดรื้อทำลาย หรือบุกรุกโบราณสถาน

๒.๓.๒ การปรับปรุงสภาพ ในขั้นนี้เป็นการรักษาดูแลให้โบราณสถานที่ชำรุดทรุดโทรมอยู่ มีสภาพที่ดีขึ้น เช่น การกำจัดวัชพืชที่ปกคลุมอยู่ให้หมดไป และค้ำจุนป้องกันตัวโบราณสถานมิให้พังทลายต่อไปอีก เป็นต้น

๒.๓.๓ การบูรณปฏิสังขรณ์ เป็นขั้นตอนที่เน้นการรักษาโบราณสถานให้มีความมั่นคงขึ้น ยุติการพังทลาย แต่ให้รักษารูปแบบทางศิลปะและสภาพเดียวกันที่ได้ค้นพบในครั้งแรก ไม่ให้มีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมใด ๆ ในโบราณสถาน โบราณสถานปรากฏอยู่อย่าใดก็ให้คงไว้อย่างนั้น โดยต้องดำเนินการตามหลักการบูรณะโบราณสถานอย่างเคร่งครัด จะละเอียดไม่ได้

การบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานในประเทศไทยนั้น ในระยะที่ผ่านมาได้ปรากฏผลเสีย บางประการ กล่าวคือ ในการบูรณะโบราณสถาน เอกชนหรือประชาชนมักจะศรัทธาบำเพ็ญกุศลในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โดยเฉพาะโบราณสถานในพระพุทธศาสนา ในการบูรณปฏิสังขรณ์ผู้ดำเนินการบางรายมักขอรับหรือแก้ไขแบบอย่างของเดิมของโบราณสถาน หรือ เปลี่ยนแปลงแบบอย่างของโบราณสถานไปตามชอบใจตนจนสูญเสียความเป็นโบราณสถานไป

ดังนั้น ในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โดยเฉพาะในส่วนที่มีผู้มีจิตศรัทธาอุดหนุนการปฏิสังขรณ์ ให้ทุกฝ่ายกวดขันให้มีการปฏิบัติตามหลักการบูรณะโบราณสถานอย่างเคร่งครัด ดังนี้

ประการแรก ในกรณีที่มีผู้มีจิตศรัทธาจะบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานที่สำคัญมีการชี้แจงและควบคุมให้ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายทำตามรูปแบบเดิม อย่าให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างลักษณะและสวดลายของโบราณสถานไปเป็นอย่างอื่นตามใจชอบ

ประการที่สอง อย่าให้มีการรื้อทำลายโบราณสถานที่สำคัญ เพื่อจะสร้างของให้ขึ้นมาแทน

ประการที่สาม อย่าให้มีการก่อสร้างของใหม่ขึ้นในโบราณสถาน เพราะจะทำให้โบราณสถานเสียหาย เสียสง่าและ เสื่อมคุณค่า

๓. หลักการบูรณะโบราณสถาน

คณะกรรมการว่าด้วยโบราณวัตถุศิลปวัตถุ (Le conseil superieur des antiquites at des beaux-arts) ซึ่งเป็นผู้รักษามาตรฐาน ของการบูรณะโบราณสถาน ในประเทศอิตาลีและเป็น ศูนย์การของการพบปะเจรจาทางวิทยาศาสตร์ ศิลปะ และวิชาการ โดยผู้แทนนานาชาติมีความเห็นว่าการบูรณะโบราณสถานเป็นงานหนักและต้องรับผิดชอบมาก เพราะคุณค่าของโบราณสถานมีไม่น้อยกว่าคุณค่าของโบราณวัตถุที่เก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นอกจากนี้การบูรณะโบราณสถานยังเพิ่มพูนความรู้ทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรมและวิชาการสาขาอื่นๆ อีกด้วย

จากประสบการณ์คณะกรรมการชุดนี้ที่ผ่านมากคณะกรรมการคณะนี้มีมติว่าด้วยเรื่องการบูรณะโบราณสถาน หรือ “หลักการบูรณะโบราณสถาน ค.ศ.1931” ดังนี้

๓.๑ ในการบูรณะโบราณสถาน ให้เสริมเฉพาะความมั่นคงแข็งแรง ของโบราณสถาน พยายามหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงและการทำลายโบราณสถาน

๓.๒ ในการบูรณะโบราณสถานที่จะทำเพื่อความงาม และเอกภาพทางสถาปัตยกรรม จะต้องคำนึงถึงโบราณสถานที่เหลืออยู่ อย่าอาศัยการสันนิษฐาน และต้องศึกษาจากส่วนที่เป็นของแท้ดั้งเดิม ไม่ใช่จากส่วนที่ต่อเติมขึ้นภายหลัง

๓.๓ ในการบูรณะโบราณสถานเก่าแก่มาก จนหาความเกี่ยวข้องกับอารยธรรมสมัยใหม่ไม่ได้ ไม่ควรจะต้องเติมเสริมต่อ ควรจะใช้วิธีรื้อและทำรากฐานให้มั่นคง และประกอบเข้ารูปเดิมคือ การเอาส่วนที่แตกหลุดไปแล้ว แต่ยังหาพบได้ในบริเวณนั้นมาประกอบให้เป็นรูปเดิม ถ้าจำเป็นต้องต่อเติมก็ให้ทำเพื่อการทรงตัวหรือเพื่อความแข็งแรงเท่า

๓.๔ การบูรณะโบราณสถานรุ่นใหม่ ควรใช้วิธีการให้คล้ายของเดิม และการบูรณะไม่ควรจะไปเปลี่ยนรูปร่างของโบราณสถานนั้นๆ

๓.๖ ชั้นส่วนวัตถุทุกชิ้นที่มีคุณค่าทางศิลปะและเป็นอนุสรณ์ทางประวัติศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นของยุคใดสมัยใด เมื่อค้นพบควรจะถูกเก็บรักษาไว้อย่างดี การจะพิจารณาว่าชิ้นส่วนวัตถุชิ้นใดมีความสำคัญเพียงใด ไม่ควรจะเป็นความเห็นของเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการตามโครงการบูรณะโบราณสถานแต่ผู้เดียว

๓.๕ สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นใหม่ในบริเวณใกล้เคียงกับโบราณสถาน ควรระวังไม่ให้ขนาด สีและแบบ ไปทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้นๆ

๓.๗ การต่อเติมที่จำเป็นต้องทำ เพื่อความแข็งแรงของโบราณสถาน ไม่ว่าจะเพียงบางส่วน หรือ ทั้งหมด ควรต่อเติมให้น้อยที่สุด เท่าที่จะทำได้ การสร้างใหม่หมด จะทำได้กับโบราณสถานที่มีทรงเรขาคณิตเรียบๆ และไม่มีลวดลายตกแตกเท่านั้น

๓.๘ การต่อเติมที่สร้างขึ้นใหม่ จะต้องแสดงให้เห็นได้ชัดเจน โดยการใช้วัสดุแตกต่างกับของเดิม หรือโดยการต่อเติมเพียงคร่าวๆ ไม่มีลวดลายเช่นของเดิมหรือโดยการทำเครื่องหมายบอกไว้ก็ได้ การทำดังกล่าวทั้ง ๓ ประการนอกจากจะเป็นประโยชน์ต่อการบูรณะโบราณสถานครั้งต่อไปแล้วยังทำให้ไม่เกิดการเข้าใจผิดในหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอีกด้วย

๓.๙ การเคลื่อนย้ายของเก่าออก และเอาของใหม่เข้ามาแทนที่ ควรทำโดยอาศัยหลักวิชาการทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่เข้าช่วย ไม่ควรทำโดยไม่มีหลักฐานทฤษฎี

๓.๑๐ ของที่ได้จากการขุดค้นและการสำรวจทางโบราณคดี ต้องดูแลรักษาอย่างดี และอย่างถูกต้อง

๓.๑๑ การบูรณะโบราณสถานแต่ละครั้งก็เช่นเดียวกับการขุดค้นทางโบราณคดีควรทำ เอกสารในรูปของรายงานทางวิชาการ ซึ่งรวบรวมจากบันทึกรายวันของการบูรณะโบราณสถาน มีภาพวาดและภาพถ่ายประกอบ รายงานทางวิชาการดังกล่าว ควรบอกโครงสร้างและรูปร่างของ โบราณสถานอย่างละเอียด รวมทั้งการปฏิบัติงานทุกระยะของการบูรณะโบราณสถานด้วย

คณะกรรมการการคณะนี้เห็นพ้องต้องกันว่า การบูรณะโบราณสถาน เป็นเรื่องยุ่งยาก เพราะแต่ละแห่งมีปัญหาไม่เหมือนกัน หลักการต่างๆ ในการบูรณะโบราณสถานข้างต้นทั้ง ๑๑ ข้อ ควรจะนำมาตรวจสอบและประชุม สัมมนา และอภิปรายร่วมกันเป็นครั้งคราว จึงขอเสนอแนะ ดังต่อไปนี้ คือ

ประการแรก ในการบูรณะโบราณสถานทุกครั้ง ไม่ว่าจะดำเนินการโดยเอกชนหรือส่วน ราชการก็ตาม ขอให้ยึดถือข้อแนะนำข้างต้นทั้ง ๑๑ ข้อ เป็นหลักในการดำเนินงาน

ประการสอง ควรจะมีการพบปะกันระหว่าง ผู้ควบคุมการบูรณะโบราณสถาน ณ กรุงโรม ปีละครั้ง เพื่อจะได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปัญหาที่ตนได้พบ พร้อมทั้งวิธีการแก้ปัญหา นั้น ๆ ให้กันและกันฟัง

๒.๔.๖ หลักการ เกณฑ์มาตรฐานในการอนุรักษ์โบราณสถานในปัจจุบัน

(๑) นิยามและความหมาย

ในระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ ได้กำหนด ความหมายการอนุรักษ์ไว้ชัดเจน คือ

อนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การดูแล รักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึง การป้องกันการรักษา การสงวน และการปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

การสงวนรักษา (Preservation) หมายถึง การดูแลรักษาไว้ตามสภาพเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันไม่ให้เสียหายต่อไป

การปฏิสังขรณ์ (Renovation) หมายถึง การทำให้คืนสู่สภาพเดิมที่เคยเป็นมา

การบูรณะ (Restoration) หมายถึง การซ่อมแซม ปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะกลมกลืน เหมือนของเดิมมากที่สุด เท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีเดิม และสิ่งที่ทำขึ้นใหม่ ด้วย

(๒) เกณฑ์ทั่วไปในการอนุรักษ์สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ต่างๆ

กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ในการดูแลและคุ้มครองแหล่งมรดกทาง วัฒนธรรมของประเทศ ใช้มาตรการหลายอย่างในปัจจุบันในการคุ้มครอง อนุรักษ์ นำเสนอและฟื้นฟู แหล่งมรดกวัฒนธรรมของชาติ ได้แก่

๑) มาตรการทางกฎหมาย กฎหมายที่ใช้คุ้มครองโบราณสถานในปัจจุบัน คือ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ (แก้ไขเพิ่มเติมโดย พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕) เนื้อหาในพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวล้วนเป็นบทกำหนดเพื่อประโยชน์ในการดูแล รักษา และควบคุมมิให้ผู้ใดล่วงละเมิด รุกล้ำและทำลายมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ เช่น

หมวดที่ ๑ โบราณสถาน

มาตรา ๗ เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษา และการควบคุมโบราณสถานให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้ ให้อธิบดีมีอำนาจประกาศในราชกิจจานุเบกษาขึ้นทะเบียนโบราณสถานใด ๆ ตามที่อธิบดีเห็นสมควรได้ และให้มีอำนาจกำหนดเขตที่ดินตามที่เห็นสมควรเป็นเขตของโบราณสถาน โดยให้ถือว่าเป็นโบราณสถานด้วยก็ได้ ประกาศดังกล่าวนี้ อธิบดีจะเพิกถอนหรือแก้ไขเพิ่มเติมก็ได้ กระทบทำได้โดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา

มาตรา ๘ บรรดาโบราณสถานซึ่งอธิบดีกรมศิลปากรได้จัดทำบัญชี และประกาศในราชกิจจานุเบกษาตามกฎหมายว่าด้วยโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และการพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติแล้ว ก่อนวันที่พระราชบัญญัติฉบับนี้ใช้บังคับ ให้ถือว่าเป็นโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ตามพระราชบัญญัติด้วย

มาตรา ๑๐ ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง รื้อถอน ต่อเติม ทำลาย เคลื่อนย้าย โบราณสถานหรือส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน เว้นแต่จะกระทำตามคำสั่งของอธิบดีหรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดีและถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขประการใดไว้ ก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย

มาตรา ๑๑ โบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนนั้น แม้ว่าจะเป็นโบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ครอบครองโดยชอบด้วยกฎหมาย ก็ให้อธิบดีมีอำนาจสั่งให้เจ้าพนักงานหรือเจ้าหน้าที่หรือบุคคลใด ๆ ทำการซ่อมแซมหรือกระทำด้วยประการใด ๆ อันเป็นการบูรณะหรือรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมได้แต่ต้องแจ้งเป็นหนังสือให้เจ้าของหรือผู้ครอบครองทราบก่อน

มาตรา ๑๓ เพื่อประโยชน์ในการรักษาสภาพ ความปลอดภัย ความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของโบราณสถานที่ได้ขึ้นทะเบียนแล้ว ให้รัฐมนตรีมีอำนาจออกกฎกระทรวง กำหนดให้ผู้เข้าชมปฏิบัติในระหว่างเข้าชมได้และจะกำหนดให้ผู้เข้าชมเสียค่าเข้าชมหรือค่าบริการอื่นด้วยก็ได้

หมวดที่ ๕ บทกำหนดโทษ

มาตรา ๓๒ ผู้ใดบุกรุกโบราณสถานหรือทำให้เสียหาย ทำลายทำให้เสื่อมค่า หรือทำให้ไร้ประโยชน์ ซึ่งโบราณสถาน ต้องระวางจำคุกไม่เกินเจ็ดปี หรือปรับไม่เกินเจ็ดแสนบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ

๒) การจัดลำดับความสำคัญของโบราณสถาน กรมศิลปากรได้จัดตั้งคณะกรรมการลำดับความสำคัญโบราณสถานเมื่อวันที่ ๑๐ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ เพื่อประโยชน์ในการดูแลรักษาโบราณสถานอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทย โดยมีหน้าที่ดังนี้ คือ กำหนดหลักเกณฑ์เพื่อการนำขึ้นทะเบียนและการจัดลำดับความสำคัญโบราณสถาน การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานของบุคคลากรงบประมาณ และการบริหารการจัดการโบราณสถานแต่ละระดับและดำเนินงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกรมศิลปากรได้จัดลำดับความสำคัญโบราณสถานโดยแบ่งออกเป็น

๒.๑ การจัดลำดับคุณค่าความสำคัญของโบราณสถานเพื่อเสนอขึ้นทะเบียนหรือบัญชีโบราณสถาน

อันดับหนึ่ง สมบัติแห่งชาติ มีคุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอดในระดับชาติ เสนอให้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

อันดับสอง มรดกทางวัฒนธรรมสำคัญ มีคุณค่าความสำคัญในระดับภูมิภาค เสนอให้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

อันดับสาม ทางวัฒนธรรม มีคุณค่าความสำคัญในระดับท้องถิ่น เสนอให้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน

อันดับสี่ อาคารสถานที่อนุรักษ์ มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์หรือศิลปะสถาปัตยกรรม แต่มีความสำคัญในอันดับรองลงมาจากอันดับที่ ๓ เสนอให้ขึ้นบัญชีโบราณสถาน

๒.๒ การจัดลำดับศักยภาพในการอนุรักษ์ เพื่อการตรวจตราและการดูแลรักษา ศักยภาพสูง ได้แก่ โบราณสถานที่มีความพร้อม หรือสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการอนุรักษ์มาก

ศักยภาพปานกลาง ได้แก่ โบราณสถานที่มีความพร้อมหรือสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการอนุรักษ์ปานกลาง

ศักยภาพต่ำ ได้แก่ โบราณสถานที่มีความพร้อม หรือสมควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการอนุรักษ์ต่ำ

๒.๓ การจัดลำดับการดำเนินงานอนุรักษ์ เพื่อตรวจสอบและการดูแลรักษา โดยพิจารณาจากความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพ

เร่งด่วน ได้แก่ โบราณสถานที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพมาก ต้องดำเนินงานอนุรักษ์โดยด่วน

จำเป็นแต่ไม่เร่งด่วน ได้แก่ โบราณสถานที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพปานกลางให้พิจารณาดำเนินการอนุรักษ์ในลำดับถัดจากกลุ่มที่ ๑

ยังไม่มีควมจำเป็น ได้แก่ โบราณสถานที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพน้อย ให้รอดำเนินการในลำดับหลังได้

ในการอนุรักษ์ในโบราณสถานที่จัดลำดับความสำคัญเป็นสมบัติของชาตินั้น กรมศิลปากรมีคู่มือในการดูแลรักษา ดังนี้

บุคลากร

งานบำรุงรักษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การรักษาความปลอดภัย การรักษาความสะอาด (ที่ไม่เป็นเหตุให้เกิดความเสียหายต่อโบราณสถาน) การกำจัดสิ่งกีดขวาง และการถากถางวัชพืช การซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอเล็กน้อยๆ ตามรูปแบบ วัสดุ และเทคนิควิธีการดั้งเดิม ผู้ครอบครองสามารถดำเนินการเองได้ตามความเหมาะสม

งานอนุรักษ์ ได้แก่ งานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทางด้านต่างๆ อันจำเป็นต้องอาศัยผู้ปฏิบัติงานเฉพาะทาง ได้แก่

ผู้ปฏิบัติ ทั้งในส่วนการรวบรวมข้อมูล การออกแบบ การลงมือปฏิบัติ จะต้องมีคุณสมบัติตามที่กรมศิลปากรกำหนด ประกอบด้วย

๑) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง เช่น นักอนุรักษ์งานศิลปกรรม ช่างฝีมือศิลปะเฉพาะท้องถิ่น

๒) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม/ภูมิสถาปัตยกรรม ผู้มีประสบการณ์การทำงานอนุรักษ์ในโบราณสถานประเภทและลักษณะเดียวกัน (ในระยะ ๑๐ ปีของการปฏิบัติงาน ต้องเป็นเจ้าของที่ของกรมศิลปากรเท่านั้น)

๓) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิศวกรรมในสาขาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของงานอนุรักษ์

- ๔) ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดี
- ๕) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ
- ๖) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านประวัติศาสตร์
- ๗) ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านวิทยาศาสตร์เพื่อการอนุรักษ์
- ๘) บุคลากรกลุ่มช่างเทคนิค ได้แก่ กลุ่มช่างสำรวจ กลุ่มช่างศิลปกรรม กลุ่มช่างโยธา และกลุ่มช่างเขียนแบบผู้มีประสบการณ์ทำงานด้านการอนุรักษ์
- ๙) บุคลากรอื่นที่มีความจำเป็นเฉพาะกรณี เช่น นักสังคมสงเคราะห์ มัคชนนกร เป็นต้น ผู้อนุมัติและตรวจสอบ ได้แก่ กรมศิลปากรในส่วนกลาง พิจารณาในลักษณะของคณะกรรมการวิชาการผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด
- ผู้ควบคุมงาน
- ๑) การดำเนินงานที่มีโบราณคดีเข้ามาเกี่ยวข้อง ต้องมีนักโบราณคดีผู้มีประสบการณ์ในงานโบราณคดีเพื่อการอนุรักษ์ในลักษณะเดียวกันดับโบราณสถานแห่งนั้นไม่น้อยกว่า ๓ งาน ควบคุมงานด้วย
- ๒) งานอนุรักษ์ทั่วไปจะเป็นจะต้องมีสถาปนิกหรือวิศวกรในงานอนุรักษ์ในลักษณะเดียวกับโบราณสถานแห่งนั้นไม่น้อยกว่า ๓ งาน เป็นผู้ควบคุมงาน
- ผู้ตรวจงาน กรรมการตรวจรับงาน
- ๑) สถาปนิก/ภูมิสถาปนิก/ผู้ออกแบบ
- ๒) วิศวกรผู้ออกแบบ ในกรณีทำงานอนุรักษ์นั้นเน้นในเรื่องทางวิศวกรรมที่สำคัญ
- ๓) เจ้าหน้าที่กรมศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางโดยตรงกับงานอนุรักษ์นั้น
- งบประมาณ เงินอุดหนุนของรัฐบาลจากงบประมาณของกรมศิลปากร หรืองบประมาณอื่นๆที่ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากกรมศิลปากร
- การบริหารจัดการ รัฐเป็นผู้ดำเนินการบริหาร กำหนดขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ซึ่งมีผลบังคับใช้ตามพระราชบัญญัตินั้น อันการดำเนินการใดๆที่เป็นการเปลี่ยนแปลงโบราณสถาน ต้องขออนุมัติในระดับชาติ
- ขอบเขตของการอนุรักษ์ที่ได้จำกัดอยู่เพียง การป้องกันการเสื่อมสภาพ (Prevention of Deterioration) การสงวนรักษา (Preservation) และการเสริมความมั่นคงแข็งแรง (Consolidation) สิ่งต่างๆ เหล่านี้กรมศิลปากรเป็นผู้กำหนดเพื่อใช้เป็นมาตรการในการดำเนินงานมรดกทางวัฒนธรรม
- นอกจากนี้ยังมีแนวคิดในการการปฏิบัติงานดังนี้
- ๑) ให้มีความพยายามอย่างมีเหตุผลในทุกวิถีทางที่จะนำสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์มาใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม โดยให้การเปลี่ยนแปลงอาคาร หรือพื้นที่ตั้ง และสิ่งแวดล้อมของมันเกิดขึ้นน้อยที่สุด หรือมีฉะนั้นก็ให้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ดั้งเดิมที่ได้ตั้งใจไว้ของสถานที่นั้น
- ๒) ไม่ควรให้มีการทำลายคุณภาพดั้งเดิม เอกลักษณ์ของอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือพื้นที่หรือสิ่งแวดล้อมที่ประกอบอยู่ การเคลื่อนย้ายหรือการเปลี่ยนแปลงวัสดุและส่วนประกอบที่เป็นเอกลักษณ์ของสถานที่ให้หลีกเลี่ยงเป็นไปได้

๓) ให้ตระหนักว่าอาคาร สิ่งก่อสร้าง และพื้นที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งหลายนั้นเป็นผลงานแห่งยุคสมัยนั้น การเปลี่ยนแปลงโดยไม่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์หรือความพยายามที่จะบิดเบือนให้กลายเป็นสมัยที่เก๋กว่า ไม่สมควรได้รับการสนับสนุน

๔) การเปลี่ยนแปลงต่างๆ อาจเกิดขึ้นได้ตามกาลเวลา และมักเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของอาคาร สิ่งก่อสร้าง หรือพื้นที่ รวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ประกอบอยู่ในแต่ละชนิดนั้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจมีนัยสำคัญเป็นเอกลักษณ์แห่งตน จึงสมควรได้รับการรับรู้และยอมรับนับถือ

๕) ให้มีจิตสำนึกในการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีลักษณะเด่นเป็นเอกในรูปแบบ หรือสิ่งที่เป็นตัวอย่างของช่างฝีมือ ซึ่งเป็นลักษณะบ่งชี้ถึงอาคาร สิ่งก่อสร้างหรือพื้นที่นั้น

๖) ในที่ใดก็ตามที่เป็นไปได้ ส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เสื่อมสภาพผู้พึงให้มีการซ่อมแซมมากกว่าที่จะเป็นการเปลี่ยนทดแทน ในกรณีที่มีการเปลี่ยนทดแทนเป็นสิ่งจำเป็นวัสดุใหม่ที่ใช้พึงให้เข้ากันได้กับของเดิม ทั้งในแง่ของสัดส่วน ลักษณะของการออกแบบ สี วัสดุผิวและคุณภาพของทัศนวิสัยอื่นๆ ส่วนการประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ขาดหายไป เมื่อมีการซ่อมแซมหรือการเปลี่ยนทดแทนได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการลอกเลียนแบบของเดิมให้ถูกต้อง โดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทางกายภาพหรือทางภาพถ่าย เป็นสาระในการยึดถือ มากกว่าที่จะเป็นการออกแบบด้วยการคาดเดา หรือการใช้ส่วนประกอบที่แตกต่างกันแต่หาได้ง่ายจากอาคารหรือสิ่งก่อสร้างอื่น

๗) ให้ใช้วิธีประณีตที่สุดในการทำความสะอาดผิวหน้าของอาคารและสิ่งก่อสร้างนั้นๆ จะไม่ใช่วิธีขัดผิวด้วยทรายเป่าหรือวิธีทำความสะอาดอื่นใด อันมีผลต่อการทำลายวัสดุทางประวัติศาสตร์

๘) ให้มีความพยายามอย่างมีเหตุผลทุกวิถีทางที่จะปกป้องและอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีที่จะถูกกระทบกระเทือนจากการพัฒนาอื่นๆ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น กรมศิลปากรซึ่งถือว่าเป็นหน่วยงานสำคัญในการกำหนดกรอบและวิธีการ หรือแนวทางในการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างชัดเจนดังกล่าวแล้วข้างต้น เพื่อเป็นบรรทัดฐานในการดำเนินการของทุกฝ่ายซึ่งต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติของกรมศิลปากร

๒.๕ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์

ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ได้มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้แนวคิดไว้ดังนี้

๒.๕.๑ ความหมายของการอนุรักษ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “การอนุรักษ์” ไว้มากมาย ผู้ศึกษาขอนำเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ดังนี้

การอนุรักษ์มีความหมายอยู่หลายระดับ ซึ่งเป็นได้ทั้งในระดับท้องถิ่นถึงระดับสากล ในระดับท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด และประชาชนเป็นผู้ดำเนินการโดยในแต่ละระดับก็มีแนวคิดในการทำงานอยู่หลายวิธี ในระดับสากลจะเกี่ยวข้องในทางวิชาการซึ่งเป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะทางโดยมีอาทิ เช่น กรมศิลปากร องค์กรศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ

หรือ ยูเนสโก และสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ หรือ อีโคโมสเป็นองค์กรที่มีส่วนร่วมกำหนด รับผิดชอบงานเหล่านี้

สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศของไทย หรือ อีโคโมสไทย ได้ร่างกฎบัตรประเทศไทย โดยระบุว่า การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม มีความเป็นมา พัฒนาการของการอนุรักษ์ ปัญหาของการอนุรักษ์ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องมีสาระสำคัญของความหลากหลายของ สถาปัตยกรรม โบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมในประเทศไทย มีหลักการว่าการอนุรักษ์ควรเป็น ข้อเสนอที่เป็นหลักการอย่างกว้าง ๆ เพื่อให้หน่วยงานหรือส่วนที่เกี่ยวข้องนำไปประยุกต์ปฏิบัติ ให้เหมาะสมต่อเงื่อนไขเฉพาะของแต่ละแห่งโดยไม่ระบุระเบียบวิธีปฏิบัติ ในการอนุรักษ์ และการจัดการมรดกวัฒนธรรมไม่ควรละเลยที่จะมองถึงความสัมพันธ์กับมรดกทางธรรมชาติที่เป็นสิ่งแวดล้อม ของสถาปัตยกรรม โบราณสถานและมรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นด้วย เพื่อให้การอนุรักษ์และการจัดการ มรดกวัฒนธรรม เป็นไปในแนวทางมาตรฐานเดียวกัน ข้อเสนอควรเป็นการบูรณาการข้อกำหนด ระเบียบ วิธีปฏิบัติ ด้านการอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม ที่เป็นภารกิจของหน่วยงาน ภาครัฐต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย รวมถึงมีการจัดการที่ดี โดยคำนึงถึง กรอบประเพณี และวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของไทย สิทธิความเท่าเทียมของความเป็นมนุษย์ การมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐ พระราชบัญญัติ กฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง กฎบัตรและแนวปฏิบัติในระดับนานาชาติในประเทศไทย^{๖๔} การอนุรักษ์ โบราณสถาน ยึดถือความหมายตามคำจำกัดความในระเบียบกรมศิลปากร ว่าด้วยการอนุรักษ์ โบราณสถาน ซึ่งได้อธิบายความหมายของการอนุรักษ์ว่า การอนุรักษ์ หมายความว่า การดูแลรักษา เพื่อให้งานคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน และการบูรณะโบราณสถาน ด้วย

ปัจจุบันมีกองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักนโยบายและแผน สิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่ในการเสนอแนะนโยบายและโครงการด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ซึ่งเป็นไปตามนโยบายของรัฐ ดังนั้นอาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๘ แห่งพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๓๕ คณะกรรมการ สิ่งแวดล้อมแห่งชาติจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรมเพื่อทำ หน้าที่กำกับดูแล กำหนดแนวทางแผนปฏิบัติการ มาตรการในการควบคุม ป้องกันและแก้ไขปัญหา การอนุรักษ์ รวมทั้งวางแผนการอนุรักษ์เฉพาะพื้นที่คุ้มครองเพื่อการอนุรักษ์ ประสานงาน ประเมินผล ติดตามและตรวจสอบ การดำเนินงานให้เป็นไปตามแนวทาง มาตรการและแผนปฏิบัติการด้านการ อนุรักษ์ ซึ่งได้ให้ความหมายของการสงวนรักษา และการอนุรักษ์ ไว้ดังนี้

การสงวนรักษา หมายถึง การรักษาไว้ในสภาพเดิมเพื่อนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้

การอนุรักษ์ หมายถึง การรักษาความสำคัญและหลักฐานในการเป็นเครื่องชี้ให้เห็น วิวัฒนาการ ความรุ่งโรจน์ของศิลปวัฒนธรรมไว้ โดยปรับสภาพให้เข้ากับสภาพสังคมและเศรษฐกิจ

^{๖๔}กรมศิลปากร, คู่มือถวายนความรู้แต่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๕๗.

เพื่อให้ประชาชนในสังคมสามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีคุณค่าในด้านศิลปกรรมในปัจจุบันและอนาคตต่อไปได้ อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลท่านอื่น ๆ ก็ได้ให้ความหมายของ^{๖๕} การอนุรักษ์เพิ่มเติมไว้ว่า

การอนุรักษ์ เป็นเรื่องความรู้ในคุณค่าของความงามแห่งงานศิลปกรรม ภูมิทัศน์ และสภาวะแวดล้อมรอบ ๆ แหล่งศิลปกรรมนั้น ๆ

การอนุรักษ์ เป็นเรื่องของความเข้าใจในความเกี่ยวเนื่องและสัมพันธ์ของประวัติศาสตร์ ศิลปะ สถาปัตยกรรมและวัฒนธรรมประเพณี ตลอดจนอารยธรรมของมนุษย์รวมทั้งสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกับเหตุการณ์และบุคคลที่มีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ

การอนุรักษ์ เป็นเรื่องของความเข้าใจที่จะสงวนรักษาหลักฐานและพยานทางวิชาการทางประวัติศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อไปในอนาคต

การอนุรักษ์ เป็นเรื่องของความเข้าใจในการบำรุงรักษาสิ่งที่มีคุณค่า มีความสำคัญไม่ให้สูญสลายหายไปตามอายุขัยของสิ่งนั้น หรือถูกทำลายโดยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์

การอนุรักษ์ หมายถึง การได้หรือการศึกษาการเก็บรักษาวัตถุโบราณและสมบัติของชาติอย่างมีประสิทธิภาพ คงประโยชน์นานที่สุด สูญเสียน้อยที่สุด หรือพยายามให้คงสภาพเดิมได้ จะเป็นการดีที่สุด^{๖๖}

ซึ่งการอนุรักษ์ นั้นไม่เพียงแต่การเก็บอาคารเพื่อการ รักษา เท่านั้น หากหมายถึงการถนอมดูแลรักษาทุกสิ่งจากตัวอาคารถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และบรรยากาศ ในจินตภาพอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยเชื่อว่าเมืองไม่ใช่เป็นเพียงผลงานที่แสดงในพิพิธภัณฑ์ หากแต่เป็นศูนย์กลางของชีวิตที่ดำเนินต่อไป ซึ่งต้องศึกษาค้นคว้าและนำคุณค่าที่ได้เผยแพร่กลับไปสู่สังคมอย่างกว้างขวางอีกครั้ง เป็นการยกระดับสังคมให้หันมาสนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรม^{๖๗} หลักสำคัญของการอนุรักษ์ในยุคแรกคือการสงวนรักษา (Preservation) เช่น การศึกษาโครงสร้าง ชนิดและส่วนประกอบของวัตถุ การหาสาเหตุของการชำรุด การกำจัดสิ่งที่ก่อเหตุให้เกิดความชำรุดเสียหายวิธีการสงวนรักษาให้มีสภาพคงทนต่อไปได้ การเก็บรักษาและการจัดแสดง^{๖๘}ดังมีรายงานสัมมนาที่เกี่ยวกับ Civic Trust ที่ Royal Festival Hall ได้ให้หลักการเพื่อการอนุรักษ์ไว้ว่า

๑. เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่า
๒. เพื่ออนุรักษ์อาคาร กลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง

^{๖๕} วิจิตร สิ้นศิริ และนิล เอี่ยมสำอาง, แบบฝึกหัดรวบยอด ส. ๑๐๒ ประเทศของเรา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐), หน้า ๓๗.

^{๖๖} Colin Buchanan. and Partners., *Bath : A Study in Conservation*, (Report to the Mir. and Local Government. and Bath City Council. London : HMSO., 1968), p. 127.

^{๖๗} สุรวาสต์ สุขสวัสดิ์, ม.ล., เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรมภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๒ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหล็กวรุ้งเรือง, การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^{๖๘} Middieton Michale , *Conservation in Action A Progress Report on What is Being Done in Britain 's Conservation area, Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall*, (London. : Civic Trust, 1972), p 8.

๓. เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆ ให้กับอาคาร

๔. จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจว่าที่นั่นๆ มีความสำคัญควรแก่การอนุรักษ์ ๕. จะต้องทำให้ประชาชนหันมาสนใจสิ่งนี้ด้วย

ในปัจจุบันเป็นยุคของการพัฒนาประเทศให้เจริญรุดหน้าเท่าเทียมกับอารยประเทศ สิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่ควรคำนึงถึงเป็นหลักในการพัฒนาโดยไม่ทำลายและต้องพยายามที่จะรักษาคุณภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาให้เหมาะสม^{๖๔} ในการที่จะปฏิบัติให้เป็นไปตามหลักการได้ จำเป็นต้องเข้าใจในหลักการเสียก่อน การอนุรักษ์กับการพัฒนานั้นไม่ใช่สิ่งตรงข้ามอันแยกออกจากกัน แต่จะต้องถือว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นส่วนอันสอดประสานกัน ดังกล่าว เป็นอันหนึ่งอันเดียว ดังเกลียวเชือก ซึ่งหากยอมรับในข้อความตกลงคำกล่าวนี้ย่อมสรุปเป็นหลักการได้ คือ

๑. พึงจัดความเชื่ออย่างผิวนั้น ที่ว่าการพัฒนากับการอนุรักษ์เป็นสิ่งขัดกัน

๒. พึงเข้าใจให้ถูกต้องว่า แท้ที่จริงการพัฒนากับการอนุรักษ์นั้นเป็นส่วนประกอบต่อกัน และกัน

๓. พึงกำหนดว่าไม่มีขบวนการพัฒนาอันใดที่ถือได้ว่าสมบูรณ์หากขาดข้อพิจารณา ในด้านการอนุรักษ์รวมอยู่ด้วยกันอย่างคุณภาพ^{๖๕}

การยอมรับในข้อที่ว่ามรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครอง ป้องกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานัปการ ซึ่งได้แก่การพังทลายอันเกิดจากการละลายไม่เอาใจใส่ หรือผลพิษในอากาศหรือสาเหตุอื่น ๆ อีกมากมายโดยเฉพาะการพิจารณาอย่างรอบคอบในเรื่องการรื้อทำลาย เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเมื่อมีการพัฒนาแผนใหม่ คือการสร้างอาคารใหม่เพื่อเชิดชูอาคารเก่าให้ชัดเจน โดยต้องขึ้นอยู่กับความสามารถของสถาปนิกกว่ามีความสามารถเพียงใด^{๖๖} หนทางหนึ่งในการอนุรักษ์ให้ได้ผลนั้นคือการดัดแปลง นำเอาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ และโบราณสถาน นำมาใช้ในลักษณะการอย่างใหม่ที่ดียิ่งกว่าเดิมและเกิดความสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน แต่กิจการดังกล่าวจะสำเร็จได้ ก็ต่อเมื่อสามารถรักษาหลักการของการอนุรักษ์ไว้ได้ คือผลของการดัดแปลงจะต้องยังคงไว้ซึ่งลักษณะส่วนใหญ่และรายละเอียด ส่วนสำคัญของสถาปัตยกรรม หรือโบราณสถานนั้น เช่นเดียวกับคงไว้ซึ่งคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และคงไว้ซึ่งคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและวิชาที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการที่ให้ความหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

^{๖๔}นิจ วิทยชีระนันท์, เอกสารการสอนชุด วิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓), หน้า ๓๑๙.

^{๖๕}Sandys Ducan, *Tourism and Heritage Conservation*, (PATA conference bangkok : November, 1979), pp. 4 -7.

^{๖๖}วีรวุฒิ โอตระภูณ, “มาอนุรักษ์กันเถิด”, *วารสารสถาปนิก*, (ฉบับ ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์, ๒๕๔๐) : ๑๓๒.

ตารางที่ ๒.๖ ความหมายของการอนุรักษ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
Colin Buchanan, and Partners., (1968, p. 127)	: การอนุรักษ์ นั้นไม่เพียงแต่เป็นการเก็บอาคารเพื่อการรักษา เท่านั้น หากหมายถึงการถนอมดูแลรักษา ทุกสิ่งจากตัวอาคารถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ และบรรยากาศ ในจินตภาพอันมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์
Middieton Michale , (1972, p. 8)	: หลักการเพื่อการอนุรักษ์ มี ๕ คือ ๑. เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น ๒. เพื่ออนุรักษ์อาคาร กลุ่มอาคารและบริเวณที่เกี่ยวข้อง ๓. เพื่อการคิดหาประโยชน์ใช้สอยใหม่ ๆ ให้กับอาคาร ๔. จะต้องพิสูจน์ได้อย่างแน่ใจว่าที่นั้น ๆ มีความสำคัญควร
Sandys Ducan. (1979, pp. 4-7)	: มรดกด้านอารยธรรมที่เป็นสถาปัตยกรรมอันล้ำค่าของโลก ซึ่งมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาต่างเป็นเจ้าของและปกป้องรักษา ฉะนั้นเราทุกคนต้องมีหน้าที่คุ้มครองป้องกันสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ให้รอดพ้นจากอันตรายร้ายแรงนานัปการ
กรมศิลปากร, (๒๕๔๖, หน้า ๕๗)	: การอนุรักษ์ หมายความว่า การดูแลรักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ และให้หมายรวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน และการบูรณะ
นิจ หิถุชีระนันท์, (๒๕๕๒, หน้า ๑๑)	: การพัฒนาับการอนุรักษ์เป็นส่วนอันสอดประสานกัน สรุปเป็นหลักการได้ ๓ คือ ๑. พึงขจัดความเชื่ออย่างผิดเพี้ยน ที่ว่าการพัฒนาับการอนุรักษ์เป็นสิ่งขัดกัน ๒. พึงเข้าใจให้ถูกต้องว่า แท้ที่จริงการพัฒนาับการอนุรักษ์นั้นเป็นส่วนประกอบต่อกันและกัน ๓. พึงกำหนดว่าไม่มีขบวนการพัฒนาอันใดที่ถือได้ว่าสมบูรณ์หากขาดข้อพิจารณาในด้านการอนุรักษ์รวมอยู่ด้วยกันอย่างดุลยภาพ
วีรวุฒิ โอตระกูล, (๒๕๕๒, หน้า ๑๓๒)	: การอนุรักษ์ให้ได้ผล คือการดัดแปลง นำเอาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ และโบราณสถาน นำมาใช้ในลักษณะการอย่างใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิมและเกิดความสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน
สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล., (๒๕๕๒, หน้า ๑๑)	: การอนุรักษ์ เป็นการยกระดับสังคมให้ทันสมัย สนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรม หลักสำคัญของการอนุรักษ์ในยุคแรกคือการสงวนรักษา (Preservation)

สรุปได้ว่า การอนุรักษ์สามารถที่จะปรับปรุงตกแต่ง สิ่งที่เป็นอยู่เดิมให้พัฒนาดีขึ้น แต่ลักษณะการปรับปรุงตกแต่งต้องยังคงลักษณะคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และมีความสอดคล้องผสมกลมกลืนและเป็นส่วนหนึ่งของสภาพการณ์ สังคม ในชุมชนปัจจุบัน

๒.๕.๒ ความเป็นมาและพัฒนาการของการอนุรักษ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านได้กล่าวถึงความเป็นมา และพัฒนาการของการอนุรักษ์ ไว้มากมาย ผู้ศึกษาขอนำเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ดังนี้

ตั้งแต่ครั้งหลังของศตวรรษที่ ๒๐ (ค.ศ.1950-1999) การอนุรักษ์เป็นที่ยอมรับของนานาชาติว่ามีความสำคัญต่อมนุษยชาติ มีการยกย่องศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม เมืองชุมชน และโบราณสถานให้เป็นมรดกโลกโดยมีการยอมรับว่าโลกมีความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม และเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ เป็นผลให้ปรัชญาและวิถีปฏิบัติในการอนุรักษ์มีความซับซ้อนและแตกต่าง โดยเฉพาะความเห็นของตะวันตกและตะวันออก ซึ่งตำราเล่มนี้จะแยกแยะระหว่างตะวันตก ซึ่งจะเน้นการอนุรักษ์ลักษณะทางกายภาพมองข้ามข้อสำคัญทางวัฒนธรรมและธรรมเนียมประเพณี ส่วนทางตะวันออกที่ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ที่สัมพันธ์กับศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณีและบุญกุศลที่เกิดกับจิตใจ โดยบางครั้งจะละทิ้งลักษณะทางกายภาพดั้งเดิมบางส่วนที่ไม่สำคัญ

การอนุรักษ์เริ่มจากในยุโรปและโลกตะวันตก^{๗๒} วัฒนธรรมศาสนา ความเป็นอยู่ ทำให้มีการสร้างศิลปะ สิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรม ที่สนองด้านจิตใจและการสนองความต้องการด้านการอยู่อาศัย สถาปัตยกรรมที่สวยงามได้ตกทอดมาสู่คนรุ่นหลัง ต่อมาเมื่อสังคมได้เจริญขึ้นโดยในยุคการปฏิวัติอุตสาหกรรม สังคมชนบทหรือสังคมเกษตรกรรมได้อพยพรวมกันเป็นกลุ่มก้อนเป็นชุมชนและเมือง สังคมอุตสาหกรรมทำให้ผู้คนละทิ้งชนบทหันมาสู่เมืองเกิดความต้องการอาคารที่มีพื้นที่มากขึ้น ทำให้ศิลปะ สิ่งก่อสร้าง สถาปัตยกรรมรุ่นแรก ๆ หมดคุณค่าด้านการใช้สอยถูกรื้อทิ้ง ดังนั้นกระแสการอนุรักษ์ได้เริ่มดำเนินการรักษาคุณค่าเดิมของสิ่งนั้น ๆ พร้อมทั้งมีการพัฒนาควบคู่กันไป การอนุรักษ์ไม่ได้เป็นเพียงการเก็บรักษาของเก่าเข้าพิพิธภัณฑ์เท่านั้น หากต้องศึกษาค้นคว้าและนำคุณค่าที่ได้เผยแพร่กลับไปสู่สังคมอย่างกว้างขวางอีกครั้ง เป็นการยกระดับสังคมให้หันมาสนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรม หลักสำคัญของการอนุรักษ์ในยุคแรกคือการสงวนรักษา (Preservation) เช่น การศึกษาโครงสร้างชนิดและส่วนประกอบของวัตถุ การหาสาเหตุของการชำรุด การกำจัดสิ่งก่อก่อเหตุให้เกิดความชำรุดเสียหายวิธีการสงวนรักษาให้มีสภาพคงทนต่อไปได้ การเก็บรักษาและการจัดแสดง

สมัยเรเนซองซ์ (Renaissance) อิตาลีเป็นผู้นำที่เฟื่องฟูทางเศรษฐกิจ นอกจากสถาบันศาสนา และสถาบันกษัตริย์ที่เป็นผู้อุปถัมภ์ศิลปะกลุ่มพ่อค้าวานิชก็เป็นผู้ที่ส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรม ที่สำคัญมีการศึกษาสถาปัตยกรรม โบราณสถาน วัฒนธรรมในอดีตยุค กรีกและโรมันแล้วนำมาพัฒนาเป็นศิลปะร่วมยุคจนกลายเป็นยุคทองในประวัติศาสตร์ศิลปะของตะวันตก สังคม

^{๗๒} สุรวาสต์ สุรวาสต์, ม.ล., เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๕๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาควิชาการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๒ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหล็กยวรงค์, การอนุรักษ์และการจัดการมรดกวัฒนธรรม, หน้า ๑๑.

ตะวันตกในยุคต่อมาจึงหันมาให้ความสนใจต่อการอนุรักษ์มีกฎหมายการอนุรักษ์เป็นครั้งแรกในรัสเซียในยุคที่อยู่ภายใต้การปกครองของ Grand Duke of Hesse Darmstadt (ค.ศ.1753-1830) ถัดมาอังกฤษได้ออกกฎหมาย Ancient Monuments Act (ค.ศ.1882) จนในที่สุดประเทศในยุโรปก็ตื่นตัวมากขึ้นเรื่องการอนุรักษ์ ซึ่งมีสาเหตุประการสำคัญมาจากความหวงแหนมรดกวัฒนธรรมที่เสียหายเนื่องจากสงครามและการปฏิวัติอุตสาหกรรมนั่นเอง

ในการศึกษาระดับปริญญาเอกของ Jukka Jokilehto (ค.ศ.1986) เรื่องประวัติศาสตร์ของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (A History of Architecture Conservation : the Contribution of English, French, German and Italian Thought towards an International Approach to the Conservation of Cultural Property) ได้แสดงปรัชญาของการอนุรักษ์ตะวันตกแบบชาวยุโรปเป็นการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์สมัยใหม่ในยุโรป ขณะนั้นที่ได้สืบทอดและพัฒนามาจากความคิดแบบตะวันตกในสมัยเรเนซองส์ที่รักษารูปแบบโบราณไว้ให้มากที่สุด ความพยายามในการสรุปรูปแบบแนวคิด ปีที่สร้าง ผู้ที่สร้าง ในครั้งแรกเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งในการวิเคราะห์สิ่งเหล่านั้นไม่ง่ายและอาจจะทำได้ไม่เลยในเวลาสั้นๆ Jokilehto ทำให้เกิดกระแสการทวนความคิดที่เคยเกิดขึ้นและคล้ายคลึงกันในการสร้างทฤษฎีการอนุรักษ์

ประวัติศาสตร์ของการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม^{๗๓} ในระยะแรกตามการปฏิบัติเชิงกายภาพได้ถูกเรียกรวมว่าเป็นการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ (Restoration/Reconstruction) ซึ่งหมายถึงการทำให้สถาปัตยกรรมคืนสภาพสู่ลักษณะที่เคยปรากฏในอดีต และสามารถทำให้มันเป็นส่วนที่เข้ากับโลกปัจจุบัน ได้มีการประกาศนียบัตรขึ้นเป็นหลักการเป็นครั้งแรกเมื่อ ค.ศ. 1794 ในการประชุมแห่งชาติที่ประเทศฝรั่งเศส และต่อจากนั้นวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นโดยต่อเนื่องกันมา

ในยุคแรกของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ First Concept of Restoration Reconstruction (ค.ศ.1810-1830) หลังจากที่มีการประกาศนียบัตรของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ ขึ้นในประเทศฝรั่งเศสแล้วในตอนต้นศตวรรษที่ ๑๙ แนวคิดแรกในการบูรณะโดยการประกอบขึ้นใหม่จากของเดิมและทำเลียนแบบส่วนที่ขาดหายไปได้เกิดขึ้น โดยถือหลักการนำส่วนประกอบของโบราณที่หล่นเกลื่อนกลาดอยู่มาประกอบให้เกิดความแตกต่างโดยชัดเจนระหว่างของเดิมกับส่วนประกอบที่ทำเลียนขึ้น การบูรณะโบราณสถานต่าง ๆ ในขณะนั้นได้กระทำตามวิธีการนี้กันอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการบูรณะโบราณสถานสมัยคลาสสิกที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี

ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบฝรั่งเศส French Stylistic restoration (ค.ศ.1830-1870) Viollet-le-duc (1814-1879) เป็นนักประวัติศาสตร์และนักทฤษฎีทางสถาปัตยกรรมผู้ทำการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์วิหารเป็นจำนวนมากรวมทั้งวิหาร Notre Dame ในปารีสเขาได้เสนอแนวความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในประเทศฝรั่งเศสว่า “การบูรณะตามรูปแบบ” หรือการบูรณะแบบให้เป็นที่เสถียรเดียวกันตามแนวความคิดนี้โบราณสถานแต่ละแห่งไม่อาจมีลักษณะเฉพาะของตนเอง จึงก่อให้เกิดการก่อสร้างเพื่อดัดแปลงและต่อเติมขนานใหญ่ ทำให้โบราณสถานต่าง ๆ เปลี่ยนไปในรูปเดียวกัน

^{๗๓}นิคม มุสิกคามะ และ ธาดา สุทธิธรรม, ประวัติของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดปัจจุบัน - วารสารศิลปากร ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ พฤษภาคม ๒๕๓๔, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลือรุ่งเรือง, หน้า ๑๒.

ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบอังกฤษ English Romantic restoration (ค.ศ.1850) ในช่วงกลางศตวรรษที่ ๑๙ ในขณะที่ประเทศฝรั่งเศสดำเนินการบูรณะแบบ “Stylistic” ได้มีการพัฒนาการปฏิสังขรณ์แบบ “Romantic” ขึ้นในประเทศอังกฤษ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากแนวคิดแบบ โรแมนติกที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนั้น ซึ่งแทนที่จะมีการดำเนินการต่อเติมแบบเฉพาะขึ้นอย่างรุนแรงในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคารในขณะบูรณะ กลับเห็นว่าควรจะเคารพโบราณสถานในรูปแบบ ที่มันเป็นอยู่ โบราณสถานในอดีตแม้จะเป็นซากผุพัง ก็มีคุณค่าเฉพาะในตัวเอง และแสดงถึงความต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จึงสมควรให้มีความจริงใจต่อโบราณสถานเหล่านั้น แนวความคิดนี้ก่อให้เกิดความรักเทิดทูนในโบราณสถาน และสถาปนิกวิศวกรผู้ก่อสร้างและถือว่าการปฏิบัติการใดด้วยน้ำมือมนุษย์สถาปนิกรุ่นหลังไม่อาจกระทำได้ เพราะถือเป็นความโหดร้ายและลบหลู่ดูหมิ่นโบราณสถาน จึงไม่สมควรกระทำ การอนุรักษ์โบราณสถานควรคงอยู่อย่างที่มันเป็น ห้ามจับต้องหรือป้องกันมันจากการพังทลายลงมา ผู้สนับสนุนแนวความคิดนี้คือ John Ruskin (ค.ศ.1819-1900) นักเขียน และนักวิจารณ์ในแนวคิดแบบโรแมนติก เห็นว่าการปฏิวัติอุตสาหกรรมมีผลเสียต่อสังคมมากมาย หลายแง่ เขาถือว่าการบูรณะ (Reconstruction) เป็นสิ่งที่ผิด เพราะการทดแทนวัสดุสมัยโบราณ เช่น ก้อนหินเก่าๆ ด้วยวัสดุใหม่เป็นการทำลายโบราณสถาน และสิ่งที่ยังคงอยู่คือรูปจำลองโบราณสถานนั้นเท่านั้น สำหรับการยืดยอายุของโบราณสถาน เขามีความเห็นว่ามันมีค่าเท่ากันเพราะเป็นการทำลาย ไม่ว่าจะเป็นการบูรณะหรือการทอดทิ้งโบราณสถาน แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าผู้ใดจำเป็นต้องบูรณะ (ซึ่งไม่ใช่ John Ruskin) ผู้นั้นควรจะเข้าใจถึงการทำลายนี้ และพยายามอย่าสร้างสิ่งแปลกปลอม ขึ้นบนโบราณสถานเลย

ยุคแนวความคิดที่พัฒนาสองแบบ Two approaches of concept in late ๑๙ century A.D. (ค.ศ.1880-1890) ได้เกิดแนวความคิดสองแบบขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน กล่าวคือ

๑. แนวความคิดแรก เรียกว่า Historical Restoration ซึ่งมี Luca Beltrami เป็นผู้สนับสนุนและนำมาใช้ โดยยังยึดถือการดำเนินการอย่างกว้างขวางต่อโบราณสถานแบบ โรแมนติก แต่เพิ่มเติมรูปแบบของส่วนที่ขาดหายไปโดยการคาดเดาว่าอาคารนั้น ๆ ควรจะเป็นเช่นใดในอดีต (โดยศึกษาจากตัวอย่างอาคารที่คล้ายคลึงกันแล้วนำมาแบบอย่างนั้นมาใส่ในอาคารที่จะทำการปฏิสังขรณ์แนววิธีนี้ จะต่างจากการปฏิสังขรณ์แบบ Stylistic ตรงที่แบบ Stylistic ไม่สนใจว่าโบราณสถานนั้นเดิมเป็นโบราณสถานสไตล์ใด แต่จะเปลี่ยนให้เป็นไปในสไตล์ที่ตนเลือกให้หมด)

๒. แนวความคิดที่สอง เป็นแนวความคิดที่ขัดแย้งกับแนวความคิดแรก โดยถึงแม้จะมีการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ศิลป์เหมือนกัน แต่มีความลึกซึ้งกว่า เพราะถือว่าอาคารแต่ละหลังมีลักษณะเฉพาะของมันเองและแตกต่างกัน การคาดเดาแบบกว้าง ๆ โดยเอาตัวเองเป็นพื้นฐานแม้จะผ่านการวิเคราะห์แล้วก็ยังเหมือนเป็นสิ่งที่ผิด ผู้ทำการอนุรักษ์ซึ่งมีจิตสำนึกถือว่าตนเป็น “ศิลปินผู้สร้าง” ควรจะรู้ดีกว่าคนอื่น ๆ ควรเปลี่ยนเป็น “ผู้มีจิตสำนึกของนักประวัติศาสตร์นักข้อมูลจากหนังสือโบราณในการอนุรักษ์โบราณสถาน” จึงเป็นการหาหลักฐานอ้างอิงโดยเฉพาะสำหรับอาคารแต่ละแห่งเสียก่อน โดยอาจค้นคว้าจากภาพเขียนจากการบันทึกในอดีต หรือจากการวิเคราะห์โครงสร้าง

แนวคิด Camillo Boito Theory (ค.ศ. 1883) Boito ได้ประกาศหลักการปฏิสังขรณ์ตามแนวความคิดที่ได้ยึดถือมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งสามารถกล่าวโดยย่อได้ ๔ ข้อ ดังต่อไปนี้^{๗๔}

๑. โบราณสถานนั้นนอกจากจะมีคุณค่าสำหรับการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมแล้ว ยังเป็นหลักฐานที่ใช้แสดงประวัติศาสตร์ของประชาชนและประเทศชาติ จึงสมควรได้รับความเคารพ มั่นยอมเป็นการหลอกลวงและเป็นการกระทำที่ผิดถ้าจะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นบนโบราณสถาน

โบราณสถานควรได้รับการเสริมสร้างความแข็งแรงมากกว่าการซ่อมแซม และการซ่อมแซมมากกว่าการปฏิสังขรณ์ การเพิ่มเติมส่วนประกอบโดยเฉพาะการทำให้เป็นของใหม่ควรหลีกเลี่ยง

๒. หากการต่อเติมมีความจำเป็นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งนี้เพื่อความแข็งแรงของอาคารหรือเพื่อความจำเป็นอื่นใดเป็นที่สุด การกระทำนั้นให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลที่เพียงพอ ลักษณะและวัสดุที่ใช้เป็นส่วนต่อเติมนั้นควรแตกต่างจากของเดิมแต่รูปลักษณะของอาคารดั้งเดิมก็ยังสามารถดำรงไว้ได้

๓. ส่วนต่อเติมที่เกิดขึ้นจากเวลาที่ผ่านไปมาในหลายสมัยถือเป็นส่วนหนึ่งของโบราณสถานนั้นที่พึงรักษาไว้ ยกเว้นมันจะเป็นการปกปิดหรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบของอาคารนั้น

กฎบัตรเอเธนส์ Athen Charter (ค.ศ.1931) เกิดขึ้นหลังจากหลักการของ Boito ซึ่งแพร่หลายเข้ามา ต้องใช้เวลาถึง ๔๘ ปีจึงเป็นที่ยอมรับในการประชุมนานาชาติด้านการปฏิสังขรณ์ที่กรุงเอเธนส์ กฎบัตรที่ออกในการประชุมครั้งนั้น นอกเหนือจากการยอมรับหลักการทั้งหมดของ Boito แล้ว ยังได้มีการเสนอแนะว่าสมควรให้มีการบำรุงรักษาโบราณสถานเป็นประจำ และควรใช้เทคนิคและระบบงานก่อสร้างที่ทันสมัยที่สุดในการปฏิสังขรณ์ด้วย

การปฏิสังขรณ์เชิงวิทยาศาสตร์ Scientific Restoration (ค.ศ.1932) ในปีถัดมาจากการประกาศกฎบัตรเอเธนส์ G. Giovannoni ได้ทำการขยายหลักการดังกล่าวและตั้งเป็นทฤษฎีการปฏิสังขรณ์ “เชิงวิทยาศาสตร์” ขึ้น ซึ่งที่แท้จริงแล้วควรจะเรียกว่าการปฏิสังขรณ์เชิงวิชาการหรือ Scholarly Restoration เพราะมิได้มีการประดิษฐ์คิดค้นเชิงวิทยาศาสตร์ขึ้นมาใหม่ แต่เป็นการมองโบราณสถานในรูปแบบของหลักฐานการศึกษาเชิงวิชาการ โดยถือว่าทุกองค์ประกอบในโบราณสถานจะต้องถูกอนุรักษ์ไว้ ไม่ว่ามันจะเป็นส่วนปิดบังหรือปิดเบือนรูปลักษณะอันแท้จริงของโบราณสถานหรือไม่ก็ตาม ไม่มีการคำนึงว่ามันจะเหมาะสมหรือลดคุณค่าความงามของอาคารลงทุกอย่างต้องเก็บไว้เป็นหลักฐานให้หมด อย่างไรก็ตาม หลักการนี้ก็ได้รับการพิสูจน์ว่าไม่เหมาะสมเนื่องจากในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองระหว่างปี ค.ศ. 1943-1945 มีเมืองเป็นจำนวนมากได้ถูกทำลายลง การเก็บรักษาหลักฐานของอาคารไว้เช่นที่มันคงอยู่ในสภาพที่ถูกทำลาย โดยปฏิเสธการปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนสู่สภาพเดิมแห่งความงามสมบูรณ์จึงไม่อาจยอมรับได้

การปฏิสังขรณ์เชิงวิฤต Critical Restoration (ประมาณ ค.ศ. 1845) เกิดขึ้นภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยถือว่าเมื่อสถาปัตยกรรมเป็นงานศิลปะ คุณค่าด้านศิลปะจึงเป็นคุณค่า ที่เหนือคุณค่าอื่นใดในการปฏิสังขรณ์อันดับแรกต้องสามารถเข้าใจถึงคุณค่าของโบราณสถานและสามารถตัดสินใจถึงความมีอยู่หรือขาดหายไปของคุณค่าด้านศิลปะของอาคารนั้นได้ และอันดับหลัง

^{๗๔}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

การปฏิสังขรณ์ต้องสามารถบูรณะและปลดปล่อยคุณค่าแห่งงานศิลปะออกมาให้ปรากฏ และที่เรียกว่าเป็นการปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤต เพราะการดำเนินการและผลลัพธ์ที่จะปรากฏออกมาต้องมีการควบคุมอยู่ตลอดเวลา เพราะเมื่อทำให้อาคารเสียไปย่อมแทบจะเป็นไปไม่ได้ที่จะแก้คืนกลับมา

การปฏิสังขรณ์ตามแนวคิดนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์โบราณสถานให้ออกมาในรูปแบบที่มีคุณค่าสูงสุด การตระหนักถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมของโบราณสถานนั้นทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิสังขรณ์ให้อาคารปรากฏออกมาในรูปแบบแห่งสถานที่ และเวลาที่สามารถทำให้มันเข้ากับวัฒนธรรมในปัจจุบันได้ ทั้งยังสามารถก่อให้เกิดความซาบซึ้งในด้านศิลปะอีกด้วย

การปฏิสังขรณ์เชิงวิกฤตมีอยู่ ๒ รูปแบบ ซึ่งมีความแตกต่างและขัดแย้งกัน^{๗๕}

๑. รูปแบบแรก เมื่อมีการประเมินได้ว่าอาคารควรจะปรากฏอยู่ในรูปที่ปรากฏ ก็ให้คงสภาพไว้ เพราะถือว่าเป็นหลักฐานด้านข้อมูล

๒. รูปแบบที่สอง เมื่อมีการประเมินรูปแบบของอาคารว่าจะเปลี่ยนไป เพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ส่วนต่อเติมซึ่งเกิดขึ้นภายหลังซึ่งอาจบิดเบือนคุณค่าความงาม ที่แท้จริงของอาคารจึงให้อาคาร (โดยไม่ใส่ใจว่ามันจะเป็นหลักฐานสำคัญยิ่งทางประวัติศาสตร์) และส่วนที่ขาดหายไปก็สนับสนุนให้มีการสร้างเลียนแบบขึ้น (โดยการเดาหรือใช้จินตนาการสร้างขึ้น ก็ได้ เมื่อไม่สามารถหาหลักฐานทางประวัติศาสตร์)

แต่อย่างไรก็ตามทั้งสองรูปแบบล้วนตระหนักถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์และแบบแผนในงานสถาปัตยกรรมนั้น ๆ

กฎบัตรเวนิส Venice Charter (ค.ศ.1964) ในการประชุมนานาชาติสำหรับสถาปนิกและนักเทคนิคเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน ที่เวนิส ประเทศอิตาลี ในปี ค.ศ.1964 (พ.ศ.๒๕๐๗) ได้มีการตราหลักในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมเรียกว่า กฎบัตรสากลแห่งเมือง เวนิสว่าด้วยการสงวนรักษาและบูรณะอนุสรณ์สถานและแหล่งที่ตั้ง จากหลักการพื้นฐานตามกฎบัตรเฮเธนส์ โดยมีหลักการว่าการปฏิสังขรณ์ต้องหยุดลง ณ จุดที่มีการคาดเดาเกิดขึ้น แต่ถ้ามีความจำเป็นจริงๆ อันไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ก็ควรจะทำให้เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งที่คาดเดากับของเดิม โดยให้เป็นไปในลักษณะร่วมสมัย จากหลักการและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมข้างต้นจะเห็นว่าเป็นการกล่าวถึงการอนุรักษ์อาคารเดี่ยวเฉพาะหลัง ซึ่งแท้ที่จริงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมได้ขยายวงกว้างขึ้นตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา โดยเริ่มมีการมองอาคารควบคู่ไปกับสิ่งแวดล้อมที่มันตั้งอยู่ มีการมองอาคารเป็นกลุ่ม เป็นชุมชน และขยายออกเป็นเมือง ทั้งเมือง และอาคารต่าง ๆ ในเขตพื้นที่ที่มองนั้นอาจมีรูปแบบเรียบง่ายและต่ำต้อย แต่เมื่อมาอยู่รวมกันสามารถมีคุณค่าในแง่ของการเป็น “ตัวแทน” ของอดีต ดังนั้นการอนุรักษ์อาคารในรูปแบบของชุมชนหรือเขตพื้นที่จึงเริ่มขึ้น ซึ่งก็มีการกล่าวถึงการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมบ้างในกฎบัตรแห่งเมืองเวนิส กฎบัตรเวนิส ส่วนหนึ่งกล่าวว่า งานสร้างขึ้นใหม่ทั้งปวง จะต้องไม่จัดเป็นลำดับแรกในการซ่อมแซมด้วยวิธีแอนัสทิลอสิส (Anastylosis) เท่านั้น กล่าวคือ การประกอบส่วนที่มีอยู่แล้วเข้าด้วยกันนั้น ส่วนที่ขาดหายอนุญาตให้สร้างเติมได้ วัสดุที่ใช้ในการเสริมสร้างนั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับ และจะต้องใช้ให้น้อยที่สุด เพื่อเป็นที่แน่นอนว่าเป็นการสงวนรักษาอนุสรณ์สถานและคงไว้ตามรูปลักษณะเดิม

^{๗๕}อ้างแล้ว, หน้า ๑๖.

การที่ในยุโรปได้ให้กำเนิดกฎบัตรสำคัญๆ ที่ว่าด้วยเรื่องของการอนุรักษ์ขึ้นเป็นสากล เช่น Athen Charter (ค.ศ.1931) Venice Charter (ค.ศ.1964) Burra Charter (ค.ศ.1999) เป็นต้น ซึ่งเป็นกฎบัตรที่จัดทำโดยองค์การระหว่างประเทศ คือ องค์การศึกษาวិทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) และ สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศหรือ อีโคโมส (ICOMOS The International Council on Monuments and Sites) ได้ให้คำจำกัดความของการอนุรักษ์ที่นำมายกตัวอย่างแปลได้ว่า

๑. โบราณสถาน หมายถึง พื้นที่ ที่ดิน ภูมิทัศน์ อาคาร กลุ่มอาคาร รวมถึงส่วนประกอบองค์ประกอบอื่นๆ ในพื้นที่ว่างและทัศนียภาพ

๒. ความสำคัญทางวัฒนธรรม หมายถึงคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคม สิ่งศักดิ์สิทธิ์ สำหรับคนในยุคปัจจุบันและอนาคต ความสำคัญทางวัฒนธรรม มีอยู่ในตัวโบราณสถานเอง ในโครงสร้าง บริเวณโดยรอบ

๓. การอนุรักษ์ หมายถึงกระบวนการต่างๆ ที่ดูแลรักษาโบราณสถานนั้นไว้ให้คงคุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรมต่อไป

๔. การบำรุงรักษา หมายถึง การดูแลป้องกันวัสดุและบริเวณโดยรอบโบราณสถานนั้นๆ อย่างต่อเนื่อง ซึ่งต่างจากการซ่อมแซมตรงที่การซ่อมแซมจะเกี่ยวข้องการปฏิสังขรณ์และการบูรณะ

๕. การสงวนรักษา หมายถึง การดูแลรักษาโครงสร้างของโบราณสถานไว้ตามสภาพเดิม และชะลอความเสียหายที่จะเกิดขึ้น

๖. การปฏิสังขรณ์ หมายถึง การทำให้โครงสร้างของโบราณสถานกลับคืนสู่สภาพเดิม โดยนำสิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นมาออกไปหรือรวบรวมส่วนประกอบที่เหลืออยู่ให้กลับสู่สภาพเดิมโดยไม่ใช้วัสดุใหม่

๗. การบูรณะ หมายถึง การซ่อมแซมให้เหมือนเดิมโดยต่างจากปฏิสังขรณ์ตรงที่ใช้วัสดุที่ทำขึ้นมาใหม่

๘. การปรับปรุง การปรับเปลี่ยน หมายถึง การปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะแก่การใช้งานที่มีอยู่หรือที่จะมีขึ้น

๙. การใช้การอนุรักษ์ หมายถึง หน้าที่ของโบราณสถานรวมถึงกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในโบราณสถาน

๑๐. การใช้งานที่เหมาะสม หมายถึง การใช้พื้นที่ที่ตระหนักถึงความสำคัญทางวัฒนธรรมของโบราณสถาน เช่นการใช้งานที่ไม่มีผลกระทบหรือมีผลกระทบต่อความสำคัญทางวัฒนธรรม

๑๑. การสื่อความหมาย คือ การอธิบายว่าโบราณสถานมีความสำคัญอย่างไร สื่ออะไรทำให้ระลึกถึงอะไรหรือแสดงออกถึงสิ่งใด

๑๒. การตีความ หมายถึง การนำเสนอความสำคัญทางวัฒนธรรมของโบราณสถานในทุกรูปแบบ

สถาปนิกอนุรักษ์^{๗๖} ให้การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมมีความหมายรวมถึงการสงวนปกป้องรักษาจากความสูญเสียดังกล่าว เพื่อให้มรดกวัฒนธรรมเหล่านั้นสามารถให้การอนุรักษ์ในความสุขทางจิตใจของตนและของคนรุ่นต่อไป ในการปฏิบัติการในงานอนุรักษ์เป็นสิ่งที่ควรระมัดระวัง เนื่องจากต้องเกี่ยวข้องกับการเข้าไปกระทำหุดยังขีดขวางการเสื่อมของสิ่งของวัสดุเดิม ทำให้เปลี่ยนรูปลักษณะและบางครั้งจะยากต่อการคืนสภาพ ดังนั้นควรมีการทดสอบทดลอง มาตรฐาน และการจดบันทึกลักษณะก่อนการอนุรักษ์ขณะที่ทำการอนุรักษ์ และหลังการอนุรักษ์ และเหตุผลของการตัดสินใจในการปฏิบัติงานอนุรักษ์นั้น

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการถึงความเป็นมาและพัฒนาการของการอนุรักษ์ ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๗ ความเป็นมาและพัฒนาการของการอนุรักษ์

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล., (๒๕๕๒, หน้า ๑๑)	: การอนุรักษ์ เป็นการยกระดับสังคมให้หันมา สนใจในมรดกศิลปะและวัฒนธรรม หลักสำคัญของการอนุรักษ์ในยุคแรกคือการสงวนรักษา (Preservation)
นิคม มุสิกคามะ และ ธาดา สุทธิธรรม, (๒๕๓๔, หน้า ๑๒)	: รวบรวมข้อมูลเอกสารงานวิจัยพัฒนาการวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตามแนวความคิดต่าง ๆ ๑. ในยุคแรกของการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์ First Concept of Restoration Reconstruction (ค.ศ. 1810-1830) ๒. ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบฝรั่งเศส French Stylistic restoration (ค.ศ. 1830-1870) Viollet-le-duc (ค.ศ. 1814-1879) ๓. ยุคบูรณะ/ปฏิสังขรณ์แบบอังกฤษ English Romantic restoration (ค.ศ. 1850) ๔. ยุคแนวความคิดที่พัฒนาสองแบบ Two approaches of concept in late 19 century A.D. (ค.ศ. 1880-1890)
Weaver, Martin E, (1993, p. 53)	: การสงวนปกป้องรักษาจากความสูญเสียมักมีการทดสอบทดลอง มาตรฐาน และการจดบันทึกลักษณะก่อนการอนุรักษ์ขณะที่ทำการอนุรักษ์ และหลังการอนุรักษ์ และเหตุผลของการตัดสินใจในการปฏิบัติงานอนุรักษ์นั้น

^{๗๖}Weaver, Martin E, *Conserving Buildings: Guide to Techniques and Materials*, (John Wiley & Sons : New York, 1993), p. 53.

สรุปได้ว่า แนวคิดในการอนุรักษ์โบราณสถานนั้น มีพัฒนาการและวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาโดยตลอดตามลำดับ ซึ่งลักษณะทางความเปลี่ยนแปลง ก็จะเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งพัฒนาการต่างๆ นี้ ได้มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้เสนอแนวคิดที่แตกต่างกันออกไป เพื่อหักล้างแนวความคิดเดิมของนักวิชาการเก่า เพื่อพัฒนาการอนุรักษ์จนกลายเป็นทฤษฎีใหม่ๆ เกิดขึ้นมากมาย ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการสานต่องานอนุรักษ์โบราณสถานอันเป็นสมบัติและมรดกของมนุษยชาติทางประเพณีและวัฒนธรรม

๒.๕.๓ ประวัติการอนุรักษ์ในประเทศไทย

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านได้กล่าวถึงประวัติการอนุรักษ์ในประเทศไทยไว้มากมาย ผู้ศึกษาขอเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ดังนี้

พัฒนาการของไทยในการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ศิลปกรรม โบราณสถาน สถาปัตยกรรมของไทยมีมาอย่างยาวนาน โดยพื้นฐานสังคมเกษตรกรรมและพุทธศาสนา มีความเข้าใจแนวคิดในการดำเนินการอนุรักษ์อย่างไทยซึ่งมีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติต่อการอนุรักษ์^{๗๗} แบ่งยุคของการอนุรักษ์ในประเทศไทยได้ ๒ ยุค คือ ยุคแบบตะวันตก และแบบตะวันตก

ยุคแรกของการอนุรักษ์ของไทย ซึ่งมีหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ ตอนต้น เป็นแบบตะวันตก คือเป็นการซ่อมแซมงานในพุทธศาสนาถือเป็นบุญกุศล โดยไม่มีความเคร่งครัดในเรื่องของการบูรณะให้เหมือนเดิมตามแบบเก่า แต่เป็นการซ่อมแซมเพื่อให้กลับมาใช้สอยหรือเคารพบูชาได้อีกครั้ง รวมไปถึงการสร้างใหม่ในตำแหน่งเดิม เช่น การสร้างเจดีย์องค์ใหม่ครอบองค์เดิม

งานอนุรักษ์ตามแบบตะวันตกมักสร้างปัญหาให้แก่นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ในการตีความงานศิลปะนั้น ๆ ซึ่งมีบ่อยครั้งที่มีการขุดแต่งพบของเก่าที่อยู่ข้างในมีรายละเอียดแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง และการเพิ่มเติมลงตลอดในงานศิลปกรรมที่แตกต่างจากแบบเดิมก็มีปัญหาในการตีความยุคสมัยของงานชิ้นนั้น ๆ ทำให้การศึกษาและตีความในยุคปัจจุบันเป็นไปด้วยความยากลำบาก

เริ่มมีหลักฐานงานอนุรักษ์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เช่น การบูรณะวัดมหาธาตุสุโขทัยโดยมหาเถรศรีศรีทวารวดี แต่ที่มีการบันทึกเป็นประวัติการอนุรักษ์ในพงศาวดารสมัยอยุธยาว่า ในปี พ.ศ. ๒๒๗๖ - ๒๓๐๑ สมัยรัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีการบูรณปฏิสังขรณ์เจดีย์ภูเขาทอง และมณฑปพระพุทธบาทสระบุรี การบูรณะครั้งนี้เป็นการซ่อมแซมและเสริมความมั่นคง รวมถึงการเพิ่มเติมบางส่วน เช่น หน้ามุก หน้าบัน ซึ่งเป็นการบูรณะตามคติแบบตะวันตก

งานอนุรักษ์ตามแบบตะวันตก ในรัชกาลที่ ๔ อธิพิลตะวันตกได้แพร่เข้ามาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการแผ่อำนาจทางการทหาร การล่าอาณานิคม หรือแม้แต่จาก

^{๗๗}ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาควิชาการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๑๗.

การศึกษาของชนชั้นสูงที่ได้ออกไปเรียนในต่างประเทศ รวมไปถึงการเสด็จออกไปดูงานในต่างประเทศของพระมหากษัตริย์ไทยแต่ละองค์ จึงเป็นการนำเอาเทคโนโลยี ตลอดจนศิลปวิทยาการเข้ามา เช่นการนำเอาช่างจากยุโรปมาสร้างพระราชวัง พระที่นั่งต่าง ๆ และช่างเหล่านั้นก็ได้นำเอาความคิดของการอนุรักษ์เข้ามาด้วย

ในปี พ.ศ. ๒๓๙๔ สมัยรัชกาลที่ ๔ โปรดให้มีการบูรณะพระปฐมเจดีย์ โดยทำการสร้างเจดีย์ใหญ่ครอบเจดีย์องค์เดิม นอกจากนี้พระองค์ยังได้ทำการสำรวจและศึกษาเมืองเก่าสุโขทัยและทำการบูรณะบางส่วน ทำให้มีการค้นพบหลักศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง การเข้าไปสำรวจและบูรณะแต่ละครั้งพระองค์จะทรงจดบันทึกเพื่อเป็นหลักฐานสำหรับการศึกษาต่อไปทุกครั้ง จึงกล่าวได้ว่า รัชกาลที่ ๔ ทรงเป็นผู้วางรากฐานของการอนุรักษ์แบบตะวันตกในไทยปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. ๒๔๑๗ สมัยรัชกาลที่ ๕ พระองค์ได้ส่งราชโอรสคือเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพไปศึกษาต่างประเทศอังกฤษจึงได้รับแนวความคิดแบบตะวันตกเข้ามาหลายอย่าง รวมไปถึงแนวคิดด้านการอนุรักษ์ศิลปกรรมด้วย และในส่วนพระองค์ของเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธเองท่านทรงโปรดวิชาประวัติศาสตร์มาก เมื่อกลับมาถึงไทยท่านได้ออกสำรวจศึกษาเก็บข้อมูลตามโบราณสถานต่าง ๆ และทรงเขียนหนังสือและตำรามากมาย เช่น เทียวเมืองพระร่วง เป็นต้น จึงถือได้ว่าช่วงนี้เป็นจุดสำคัญของการให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ในประเทศไทย ในช่วงเดียวกันนี้มีชาวต่างประเทศที่เข้ามารับราชการในไทยหลายท่านได้มีบทบาทในเรื่องของการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์ เพราะได้ทำการสำรวจศึกษาและเขียนหนังสือเกี่ยวกับแหล่งโบราณสถานหลายแห่ง ผู้ที่มีบทบาทอย่างมากในช่วงนี้คือ Reginald le May และ Alfred Salmony รวมถึงนาย Karl Dohring สถาปนิกวิศวกรชาวเยอรมันผู้เข้ามาทำงานก่อสร้างและบูรณะพระราชวังต่างๆ หลายแห่ง อาทิ พระราชวังบ้านปืน จังหวัดเพชรบุรี ท่านเหล่านี้ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์แบบตะวันตกเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังได้แต่หนังสือพุทธสถานในไทย รวบรวมงานศึกษาเกี่ยวกับวิชาโบราณคดี ซึ่งเป็นแบบอย่างใช้ศึกษาในยุคต่อมาได้เป็นอย่างดี

พ.ศ. ๒๔๕๓ สมัยรัชกาลที่ ๖ ท่านทรงเป็นนักปราชญ์ทางด้านโบราณคดี วรรณคดี ฯลฯ ในยุคของท่านจึงยังมีการส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปกรรมมากขึ้น ทรงโปรดให้ตั้งกรมศิลปากรในปี พ.ศ. ๒๔๕๔ และกรมช่างมหาดเล็ก (ช่างสิบหมู่) รวมถึงกรมพิพิธภัณฑ์อีกด้วย และในสมัยนี้เอง ศาสตราจารย์ยอร์ช เซเดส์ (Professor George Coedes) นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีชาวฝรั่งเศสซึ่งทำงานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ถูกเชิญเข้ามาทำงานในไทย โดยได้ช่วงปรับปรุงกรมศิลปากรและกรมพิพิธภัณฑ์ รวมไปถึงการศึกษาค้นคว้าทางด้านจารึกและโบราณคดีด้วย

พ.ศ. ๒๔๖๘ สมัยรัชกาลที่ ๗ ก่อนมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีการตั้งราชบัณฑิตยสภา ซึ่งเป็นองค์กรที่รวมนักปราชญ์หรือผู้รู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ รวมทั้งด้านโบราณคดีและศิลปกรรม แต่หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง อำนาจหน้าที่ในส่วนราชการต่าง ๆ ได้มีการเปลี่ยนแปลงหรือลดความสำคัญลง รวมถึงราชบัณฑิตยสภาด้วย

พ.ศ. ๒๔๗๕ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมัยจอมพล ป.พิบูลสงคราม ทำการบูรณะพระนครศรีอยุธยาขึ้นเป็นครั้งแรก ความจริงแล้วโครงการนี้นับเป็นโครงการใหญ่และสำคัญมาก แต่ในทางปฏิบัติกลับให้เวลาในการทำงานน้อยเกินไป ทั้งยังหันกลับไปใช้วิธีการบูรณะตามแบบ

ตะวันออกที่มุ่งให้งานเสร็จสมบูรณ์เป็นรูปร่างดูดีเท่านั้น แต่ขาดการเก็บรักษาหลักฐานลักษณะเดิม จึงเกิดความเสียหายเป็นอย่างมากในระยะที่มีการบูรณะเสร็จ

ในสมัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ระยะนี้เป็นช่วงที่มีการส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ไม่สนใจให้ความสำคัญกับเรื่องการอนุรักษ์ศิลปกรรม ยิ่งไปกว่านั้นผลจากการพัฒนา ทำให้มีการทำลายสิ่งแวดล้อมและศิลปกรรมมากยิ่งขึ้นด้วย ทั้งนี้เพื่อนำพื้นที่ไปใช้ในการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจ เช่น ปลูกมันสำปะหลัง หรือสร้างโรงงาน สร้างถนน เป็นต้น อย่างไรก็ตามหลังจากยุคนี้ ลงมา ก็เริ่มมีการฟื้นฟูและให้ความสำคัญเกี่ยวกับการอนุรักษ์มากขึ้นอีกครั้งหนึ่ง กรมศิลปากรเริ่มเข้าไปทำการบูรณะโบราณสถานหลายแห่งอย่างมีระบบ เช่น ปราสาทหินพิมายปราสาทหินพนมรุ้ง และอีกหลายแห่งในภาคอีสาน จนกระทั่งในปี พ.ศ.๒๕๒๕ มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อีกครั้งหนึ่งรวมถึงพระบรมมหาราชวัง ในวโรกาสฉลองกรุงเทพมหานคร ๒๐๐ ปี โดยมีสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาสยามบรมราชกุมารีเป็นผู้ริเริ่มโครงการบูรณะในครั้งนี้

อนึ่งในปี พ.ศ.๒๕๒๑ ได้ปรากฏแนวความคิดว่า ความหมายของการอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงเฉพาะการบูรณะ/ปฏิสังขรณ์หรือซ่อมแซมเท่านั้น แต่ยังให้ความสำคัญต่อการป้องกันการเข้าไปทำลายหรือเข้าไปใช้ประโยชน์อันก่อให้เกิดความเสียหายกับงานศิลปกรรม โดยมีการออกกฎข้อบังคับ พ.ร.บ.ควบคุมการใช้อาคารในเขตชุมชนทั่วประเทศ เช่น โครงการเกาะกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีการตั้งคณะกรรมการเพื่อออกประกาศ มท.ตามมาตรา ๑๓ พ.ร.บ.ควบคุมอาคาร พ.ศ.๒๕๒๒ โดยห้ามก่อสร้าง ดัดแปลง ใช้ หรือเปลี่ยนการใช้อาคารในบริเวณเกาะกรุงรัตนโกสินทร์ เขตเมืองเก่า มีการประกาศเขตควบคุมความสูงอาคาร ในเขตเมืองเก่า ซึ่งนักวิชาการ/แหล่งข้อมูล ได้รวบรวมประวัติแนวคิดและวิธีการปฏิบัติงานอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมไทย ที่ได้รับทัศนคติด้านการอนุรักษ์แบบตะวันตกซึ่งเข้ามาสมัยรัชกาลที่ ๔ และการได้เห็นตัวอย่างในต่างประเทศ และจากชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาในไทย สมัยรัชกาลที่ ๕ การอนุรักษ์ของไทยก็เริ่มนำเอาแนวความคิดแบบตะวันตกเข้ามา เพราะในช่วงดังกล่าวมีปรากฏการณ์ที่มีความสำคัญในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ในช่วงถัดมาเป็นเวลา ๗๐ ปี คือระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๖๖ - ๒๕๓๖ โดยแบ่งเป็นยุค ๓ ยุค ดังนี้ คือ^{๗๙}

๑. ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ระหว่างปี พ.ศ.๒๔๖๖ - ๒๔๗๕ โดยเริ่มการอนุรักษ์จากประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณ พ.ศ. ๒๔๖๖ ซึ่งเป็นกฎหมายฉบับแรกที่กล่าวถึงการสงวนรักษาของโบราณในประเทศไทย

๒. ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๗๖ เป็นช่วงที่อนุรักษ์และการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น

๓. ในช่วงเวลาหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๕๓๖ ไทยมีการเปลี่ยนแปลงทั้งระบอบการปกครอง การเมือง สังคม เศรษฐกิจ อันมีผลต่อการปฏิบัติการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างยิ่ง

^{๗๙}สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานศิลปะและการออกแบบ, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙.

จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการถึงประวัติของการอนุรักษ์ในประเทศไทย ผู้วิจัยจึงได้ประมวลความรู้และสรุปสาระสำคัญ ได้ดังตารางดังต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๘ ประวัติของการอนุรักษ์ในประเทศไทย

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล	แนวคิดหลัก
ศิริชัย นฤมิตรเรขการ (๒๕๔๑, หน้า ๑๖)	: แบ่งยุคของการอนุรักษ์ในประเทศไทยได้ ๒ ยุค คือ ๑) ยุคแบบตะวันออก ๒) แบบตะวันตก
สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, (๒๕๕๐, หน้า ๑๙)	: ๑. เริ่มการอนุรักษ์จากประกาศจัดการตรวจรักษาของ โบราณ พ.ศ. ๒๔๖๖ ๒. ช่วงที่อนุรักษ์และการจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรม อย่างเป็นรูปธรรม ๓. หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองระหว่างปีพ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๕๓๖ ไทยมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งระบอบการ ปกครองการเมือง สังคม เศรษฐกิจ อันมีผลต่อการ ปฏิบัติการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างยิ่ง

สรุปได้ว่า ประวัติความเป็นมาของการอนุรักษ์ในประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากต่างชาติเข้ามาเป็นแนวทาง แล้วนำมาศึกษาค้นคว้านั้น นั้นสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ยุค คือ ยุคแรกของการอนุรักษ์ของไทย ซึ่งมีหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นแบบตะวันออก การอนุรักษ์จะให้ความสำคัญกับการรักษารูปแบบไว้ตามสภาพเดิม ส่วนแบบตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ ๔ จะได้รับอิทธิพลจากทางตะวันตกเข้ามาเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นเทคโนโลยีศิลปะและวิทยาการต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการอนุรักษ์ รวมถึงได้นำเอาแนวคิดในการอนุรักษ์แบบตะวันตกเข้ามาด้วยนั่นเอง

๒.๕.๔ แนวทางการอนุรักษ์ในประเทศไทย

นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านได้กล่าวถึงแนวทางในการอนุรักษ์ในประเทศไทยไว้มากมาย ผู้ศึกษาขอเสนอเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยฉบับนี้ ดังนี้

ในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทย ตามที่นักวิชาการ/แหล่งข้อมูล ต่าง ๆ ได้กล่าวไว้ว่าในปัจจุบัน มี ๒ แนวทาง คือ แบบตะวันตก และ แบบตะวันออก^{๗๙}

๑. แบบตะวันตก การอนุรักษ์จะให้ความสำคัญกับการรักษารูปแบบไว้ตามสภาพเดิม ซึ่งเป็นผลมาจากของกฎบัตรต่าง ๆ ที่พัฒนาขึ้นในช่วงปลายศตวรรษที่ ๑๙ การปฏิบัติตามแบบ

^{๗๙}ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรมภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๒๐.

ตะวันตกในการเก็บรักษาหลักฐานโบราณสถานไว้ตามสภาพเดิมนี้ปรากฏใน พ.ร.บ.โบราณวัตถุสถานฉบับแก้ไขปรับปรุง (พ.ศ. ๒๕๓๕) ที่มีเป้าหมายหลักคือ เพื่อรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมและนิยามโบราณสถาน ในฐานะเป็นหลักฐานที่มีคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์และศิลปะ และเพื่อเป็นมรดกทางภูมิปัญญาของชาติ

๒. แบบตะวันออก ของไทยใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลัก การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุงพุทธศาสนา มุ่งรักษาศิลปวัฒนธรรมในความหมายของความเชื่อ ความศรัทธา และความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรม ทำให้ชาวพุทธมุ่งสั่งสม สืบทอดและพัฒนาฝีมือช่างสกุลช่างจนสามารถสร้างสรรค์ศาสนสมบัติสถานและวัตถุอันงดงามและมีชีวิตสืบต่อเนื่องกันมายาวนาน

การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการปกครอง กษัตริย์หรือสมมติเทพที่ต้องการสั่งสมคุณความดีและบารมีของความชอบธรรมในการปกครอง ความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรมผ่านบารมีจากการทำนุบำรุงพุทธศาสนา^{๘๐} สมัยสุโขทัย ในจารึกหลักที่ ๒ จารึกวัดศรีชุมที่จารบนหินดินดาน กล่าวถึงการเสด็จมายังบารมีของ สมเด็จพระมหาศรีศรัทธาราชจุฬามณี ก่อนที่จะได้ขึ้นครองเมืองสุโขทัยและเมืองศรีสขนาลัย ที่ต้องการซ่อมวิหารโบราณในป่าชือดงโปรดช้าง ทรงตั้งจิตอธิษฐานว่าหากมีบุญบารมีจะได้เป็นกษัตริย์องค์ต่อไป ขอให้สามารถหาทางซ่อมเจดีย์ ที่ซ่อมเรียกว่าพระธม ซึ่งตั้งอยู่กลางนครพระเกษมได้ ซึ่งต่อมาได้พบบ่อปูนในป่าจริง จึงถือเป็นบารมีของพระองค์ กรณีนี้เช่นเดียวกับกรณีสถูปเจดีย์หลวงให้ใหญ่ขึ้นจนเป็นสิ่งก่อสร้างที่สูงที่สุดในล้านนาของพระเจ้าติโลกราชแห่งเชียงใหม่ ที่ทรงใช้เป็นการแสดงความชอบธรรมในการปกครองอีกประการหนึ่งด้วย

การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำให้สังคมสงบสุข ดังนั้นพระเจ้า คหบดี สงฆ์ มุ่งทำดีเพื่อไปพบพระศรีอาริยมตไตรย เข้าใจเรื่อง กรรม ผลของบุญกรรม การทำบาปการเวียนว่ายตายเกิดและการหลุดพ้น นิพพาน ตามอธิบายในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เช่น ไตรภูมิพระร่วงพระราชนิพนธ์ของพระยาลิไทยแห่งสุโขทัย ที่ทรงรวบรวมเนื้อหามาจากคัมภีร์ต่าง ๆ หลายฉบับ การอนุรักษ์ของไทยเน้นทางด้านบุญกริยา โดยถือว่าเป็นการทำเพื่อผลบุญ ในชาติหน้าหรือเป็นการอุทิศส่วนกุศล การอนุรักษ์เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการลักลอบขุดหาสมบัติ โดยมีกฎหมายคุ้มครองป้องกันตั้งแต่อดีต เช่น กฎหมายตราสามดวงในหมวด “พระไอยการลักขมโจร” ได้กล่าวถึงบทลงโทษและการกระทำผิดอันเกี่ยวเนื่องกับศาสนาหลายมาตรา เช่น “๔๙ มาตราหนึ่ง...ถ้าโจรนั้นขุดล้างพระพุทธรูปพระสถูป (พระเจดีย์ วิหาร) พระศรีมหาโพธิ์จับได้พิจารณาเป็นสัจให้ตัดนิ้วมือเสีย ให้ทวนด้วยลวดหนัก ๖๐ ที่ ถ้าโจรทำหลายครั้งหลายคราให้ ทะเลนสามวันให้ผ้าอกเสีย ...”^{๘๑}

การอนุรักษ์ในสมัยล้านนา ก็ยังมีแนวคิดที่สรุปได้จากการเข้าใจแนวคิดวัตถุประสงค์การก่อสร้างศาสนสถานในพุทธศาสนา ซึ่งใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลักอาศัย ความเชื่อความศรัทธา และความหมายของคุณค่าในเชิงนามธรรมมากกว่าความสำคัญต่อรูปธรรมด้านวัตถุแนวคิดสรุปได้ดังนี้

๑. แนวคิด **ไตรลักษณ์** เป็นสามัญลักษณ์ ๓ ได้แก่ - อนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกสิ่งมีการเกิด แก่ เจ็บ ตายและเสื่อมสลาย - ทุกขัง ความเป็นทุกข์ ทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ - อนัตตา

^{๘๐}อุษณีย์ รัชไชย, พระราชพงศาวดารและพงศาวดาร : หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, หน้า ๒๐.

^{๘๑}ราชบัณฑิตยสถาน, กฎหมายตราสามดวง ฉบับราชบัณฑิตยสถาน เล่ม ๑ - ๒, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, หน้า ๒๐.

ความไม่ยึดมั่นถือมั่น ในตัว ในการเป็นเจ้าของ ไตรลักษณ์ ทำให้มนุษย์ไม่ลุ่มหลงไม่ยึดติดยึดถือ กับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้ลดอุปาทานคือ การยึดมั่นถือมั่น ลดความเห็นแก่ตัว สามารถปรับตัวได้จากการพลัดพรากจากสิ่งที่รักหรือพึงปรารถนาและสิ่งที่ไม่พึงปรารถนา ไตรลักษณ์ใน “ปัจเจก” บทสวดมนต์ทำวัตรของพระสงฆ์ในประเทศไทย เนื้อความตอนหนึ่งว่า “...เสนาสนะนี้เป็นไปตามปัจจัยสักแต่ว่าธาตุถึงบุคคลผู้เข้าไปใช้สอยเสนาสนะนั้น สักแต่ว่าธาตุ มิใช่สัตว์ มิใช่ชีวิต เป็นของว่างเปล่า...” ดังนั้นศาสนสถาน หรือศิลปกรรมก็ล้วนเป็นอนัตตา ที่ว่างเปล่าปราศจากตัวตน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่พระสงฆ์ไม่ยึดถือความสำคัญในการอนุรักษ์ ศาสนสถานต้องเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ไม่ถาวร ไม่ยึดติดกับสิ่งเหล่านี้^{๘๒} การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจึงมีบัญญัติศัพท์คำว่า “ผาติกรรม” คือ การทำให้เจริญ หมายถึงการจำหน่ายครุภัณฑ์ เพื่อประโยชน์สงฆ์อย่างหนึ่งอย่างใด โดยเอาของเหลวแลก เปลี่ยนเอาของดีกว่าให้แก่สงฆ์หรือเอาของของตนถวายสงฆ์เป็นการทดแทนที่ตนทำของสงฆ์ชำรุดไป รื้อของที่ผิดออกทำให้ใหม่ดีกว่าของเก่า เช่น เอาที่วัดไปทำอย่างอื่นแล้ว สร้างวัดถวายให้ใหม่ การชดใช้ และการทดแทน

๒. แนวคิด **สัตวิทยา** ศิลปะ สถาปัตยกรรมและศาสนสถานในฐานะเป็นสัญลักษณ์เพื่อการการสืบทอดอายุศาสนา หรือสัญลักษณ์เครื่องที่ชี้นำใจของมนุษย์ เพื่อให้เข้าถึงสังฆธรรมแม้ว่าจะมีกิเลสอันยึดติดอยู่ในความงาม ดังนั้นความงามของศิลปะสถาปัตยกรรมจะเป็นเครื่องโน้มนำมนุษย์ให้คิดดีทำดี เช่น คติสัญลักษณ์ของรูปแบบและการตกแต่ง วิหาร เจดีย์ ในรูปต่าง ๆ เช่น ศูนย์กลางจักรวาล เรือสำเภา หมายถึง สำเภานาวาที่พาผู้คนออกจากวัฏสงสาร การเข้ามาในวิหารเพื่อทำบุญจึงเป็นสัญลักษณ์แห่งการเริ่มต้นเดินทางเพื่อให้พ้นจาก การเวียนว่ายตายเกิดในทางพุทธศาสนา^{๘๓} สัตวิทยา ที่เป็นทางพิธีกรรม สัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณและความเชื่อ กำหนดเพื่อกำกับ ศาสนสถานแต่ละแห่งว่าสร้างไว้เพื่อวัตถุประสงค์ใดแล้ว แม้ว่าทางกายภาพศาสนสถานนั้น ๆ จะปรักหักพังไป แต่หากไม่มีการทำพิธีกรรม “สูตรถอน” เพื่อให้ศาสนสถานนั้นแปรเปลี่ยนสภาพ ไปใช้งานอย่างอื่น ก็ยังคงถือสภาพว่าสถานที่แห่งนั้น ๆ ยังคงความหมายเดิม สัตวิทยา ในการสืบทอดให้พุทธศาสนาจะมีอายุถึง ๕,๐๐๐ ปีจากพุทธทำนาย เป็นแนวคิดที่ทำให้การอนุรักษ์ไม่ได้ยึดติดกับรูปแบบเดิมถึงยาวนาน ๕,๐๐๐ ปี หากจะไม่ปล่อยให้ศาสนาสมบัติชำรุดหักพัง

๑. แนวคิด **บุญกิริยา** การบำเพ็ญบุญเพื่อตนเองและผู้อื่น

๑.๑ **อานิสงส์** โดยถือว่าเป็นการทำเพื่ออานิสงส์ผลบุญ ในชาติหน้าหรือเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว การสร้างและซ่อมแซมศาสนสถานให้คงรูปในสภาพที่สมบูรณ์ย่อมได้อานิสงส์ผลบุญ ในคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา กล่าวว่า หากสร้างธรรมมาสน์มีอานิสงส์ผลบุญคือเมื่อตายแล้วจะได้จุติบนสวรรค์พร้อมวิมาน ส่วนการปิดทองพระพุทธรูป มีอานิสงส์ผลบุญชาติต่อไปคือจะได้จุติเป็นกษัตริย์ นอกจากนั้นใน จันทเสนชาดก กล่าวว่า การปฏิสังขรณ์ และปิดทองพระพุทธรูปที่ชำรุดมีอานิสงส์ผลบุญคือได้จุติเป็นเทวดา และหากเป็นหญิงก็จะมีอานิสงส์ผลบุญทำให้ผิวงาม เป็นต้น หรือเป็นความเชื่อในการเกิดใหม่ในพุทธศาสนาไปพบพระศรีอาริยมุตไตรย ทำให้ชาวล้านนาทำบุญกุศลอย่างแรงกล้าโดย การบูชาพระสฤปเจดีย์ พระศรีมหาโพธิ์และการสร้างปฏิสังขรณ์ศาสนสมบัติ

^{๘๒}วรลัญจก์ บุญยสุรัตน์, ผลงานวิชาการสถาปัตยกรรมไทยล้านนา, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, หน้า ๒๑.

^{๘๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

ให้ดังตามคงทนแข็งแรงมีอานิสงส์ผลบุญที่จะพาท่านทั้งหลายสู่ยุคนั้นได้ การทำ “ผาติกรรม” เป็นอานิสงส์ผลบุญอย่างหนึ่งที่ทำให้เจริญ การทดแทนของสงฆ์ที่ชำรุดไป รื้อของที่ไม่ดีออก ทำให้ใหม่ชดใช้ให้ดีกว่าของเก่า เช่น สร้างวิหารถวายให้ใหม่เป็นอานิสงส์

๑.๒ การบรรลุประโพธิญาณ ครุบาศรีวิชัยได้ทำการบำเพ็ญเพียรบารมีเพื่อปรารถนา พุทธภูมิ หรือสำเร็จบรรลุประโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่งในอนาคต โดยการทำนุบำรุง สร้าง ปฏิสังขรณ์ ศาสนาสถาปัตยกรรมจำนวนมากในล้านนา^{๘๔} การซ่อมแซมวัดของครุบาศรีวิชัยมีการสร้างใหม่หรือเพิ่มเติมลวดลายใหม่เป็นการบำเพ็ญเพียรบารมี

๑.๓ บุญญาบารมี ความเป็นกษัตริย์ผู้ทรงทศพิธราชธรรม ผ่านบุญญาบารมีจากการทำนุบำรุงพุทธศาสนา เช่น การปฏิสังขรณ์เจดีย์หลวงเชียงใหม่ให้สูงที่สุดในล้านนาของพระเจ้าติโลกราชทรงใช้เป็นการแสดงบุญญาบารมีและความชอบธรรมในการปกครองล้านนา

ผลที่ปรากฏจากสองแนวทางการอนุรักษ์ในประเทศไทย คือ การอนุรักษ์ที่ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบัน สามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุสถานไว้ได้ แต่ยังขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญาความรู้วิเศษและฝีมือช่าง การอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียงแค่ว่าในด้านวัตถุหรือรูปธรรม ทำให้ปรากฏเป็นซากโบราณสถานที่ใช้ชีวิตและปราศจากการใช้สอย เช่น อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สุโขทัย ศรีสัชนาลัย กำแพงเพชร ฯลฯ แต่ในแนวความคิดไทยที่ไม่เน้นการรักษารูปแบบเดิม ทำให้ขาดความพอเหมาะในการบูรณะและการเปลี่ยนแปลงศาสนาสถาปัตยกรรมที่เกินความจำเป็น สมองตอบระบบทุนนิยมของพุทธพาณิชย์และการท่องเที่ยว ดังนั้นการอนุรักษ์ควรปรับวิธีการทั้ง ๒ แนวทางให้เหมาะสม ซึ่งนักวิชาการ/แหล่งข้อมูลการ^{๘๕} ได้วิเคราะห์เปรียบเทียบแนวคิดด้านการอนุรักษ์เป็นแบบตะวันตกและแบบตะวันออกไว้ดังนี้

แนวคิดตะวันตก เป็นพื้นฐานแนวความคิดเชิงอนุรักษ์เป็นปรัชญาครอบคลุมแนวความคิด ความเชื่อ ทศนคติ เมื่อแปรเป็นการกระทำแล้วปรากฏอย่างไร เป็นแบบวิเคราะห์วิสัย (Analytic) ได้แก่ การที่ใช้ขบวนการคิดในเรื่องใด ๆ ก็ตามในการอธิบายปรากฏการณ์ธรรมชาติ สร้างสรรค์ การหาเหตุผลในการสร้างเรื่องราวต่าง ๆ เป็นวิธีที่จะต้องแยกแยะ วิเคราะห์เป็นขั้นเป็นตอนกระบวนกรในการคิดแบบนี้มีมาตั้งแต่อารยธรรมยุคโบราณของตะวันตก คือ อารยธรรมกรีก และโรมัน ตามประวัติศาสตร์ตะวันตกจะมีการกล่าวถึงนักปราชญ์กรีก ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดสรรพวิชาความรู้ให้แก่โลกตะวันตก ด้านการคำนวณ คณิตศาสตร์ เรขาคณิต ทฤษฎีความรู้ต่าง ๆ ซึ่งท่านเหล่านั้นจะมองดูสิ่งต่าง ๆ มิใช่ดูเพียงรูปลักษณ์ภายนอก แต่จะมองลึกลงไปอีกว่าสิ่งของต่าง ๆ เหล่านี้มันเกิดมาอย่างไร เช่น พิธากอรัสผู้คิดสูตรทางคณิตศาสตร์ บุกิสผู้คิดทฤษฎีทางเรขาคณิต อริสโตเติล ผู้อธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งลักษณะการคิดของนักปราชญ์เหล่านั้นเป็นการคิดที่มีระบบ แล้วพิสูจน์ทำตามให้ได้ นับเป็นวิธีทางวิทยาศาสตร์ เช่นเดียวกับในงานศิลปกรรม โบราณสถาน สถาปัตยกรรมก็ใช้แนวคิดที่เป็นระบบแบบตะวันตก ลักษณะแรกเริ่มของงานศิลปะตะวันตกเริ่มจากการเลียนแบบธรรมชาติให้มีความเหมือนจริงมากที่สุด ในยุคของกรีกผลงานประติมากรรมรูปหินอ่อนก็พยายาม

^{๘๔}ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ, การศึกษาวิหารที่สร้างในกระบวนกรครุบาศรีวิชัย พ.ศ. ๒๔๔๗ - ๒๔๘๑, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลือรุ่งเรือง, หน้า ๒๒.

^{๘๕}ศิริชัย นฤมิตรเรขการ, เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรมภาคการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๑ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๒๒.

สร้างให้แนบเนียนเหมือนจริง ทั้งทางด้านโครงสร้างกล้ามเนื้อ เครื่องแต่งกายที่เป็นริ้วผ้า ชาวกรีกถือว่าสิ่งที่ใกล้เคียงธรรมชาติมากที่สุดคือสิ่งที่สูงที่สุด ตัวอย่างเช่น การทำหีบศพของบุคคลชั้นสูงหรือผู้ปกครองที่ทำจากไม้หรือหิน และบนฝาหีบศพก็จะมีการ ทำหน้ากากที่มีใบหน้าของเจ้าของศพนั้น เพราะมีจุดมุ่งหมายที่จะแสดงให้เห็นตอนที่เสียชีวิตอยู่ เป็นต้น เริ่มในสมัยเรเนซองซ์หรือสมัยฟื้นฟูศิลปะวิทยาการของอิตาลี ได้มีการหันกลับไปศึกษาวิทยาการแบบกรีกและโรมัน งานศิลปกรรมต่าง ๆ ในสมัยนี้จะหันไปทำตามแบบเก่า เช่น เขียนรูปให้คล้ายของจริงมากที่สุด ใช้ทัศนียภาพ รูปเหมือน รูปธรรม กฎเกณฑ์การเขียนให้เหมือนธรรมชาติ ดังนั้นจากลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จึงทำให้กระบวนการคิดของชาวตะวันตกมีลักษณะที่จะคิดคำนึงถึงรูปลักษณะเดิมมากที่สุด และสามารถหันกลับไปศึกษาและพิสูจน์ได้อีกหลายครั้งเพราะเป็นการ สืบทอดทางความรู้และวิทยาการแนวคิดตะวันออก ในไทยเป็นการใช้คิดในแนวปรัชญาตะวันออก ปรัชญาตะวันออกไม่วิเคราะห์เป็นลำดับขั้นตอน แต่ใช้การคิดในใจใช้ญาณวิสัย (Intuitive) กับความคิดที่แสดงให้เห็นได้แบบเบ็ดเสร็จ (Holistic) หรือการคิดด้วยญาณ (Enlightenment) ซึ่งเป็นความคิดขั้นละเอียดใช้พลังค้นหาคำตอบโดยไม่ต้องแจกแจง เช่น ศิลปะจีนจะไม่ใช้การเลียนแบบธรรมชาติ แต่ผลงานศิลปะจะเกิดขึ้นจากภาพในใจ การสร้างงานของจิตรกรจีนจะออกไปสัมผัสธรรมชาติ ที่ประทับใจแล้วเก็บเอามาสร้างงาน ไม่มีการร่างแบบ ไม่กางผืนผ้าใบลอกธรรมชาติของจริงลงไป ดังมีข้อเปรียบเทียบและมีการวิเคราะห์ระหว่างแนวคิดด้านการอนุรักษ์แบบตะวันตกและแบบตะวันออก^{๘๖} ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ ๒.๙ เปรียบเทียบแนวคิดด้านการอนุรักษ์เป็นแบบตะวันตกและแบบตะวันออก

แนวคิด	ตะวันตก Occidental Approach	ตะวันออก Oriental Approach
ปรัชญา	วิเคราะห์วิสัย Analytic	ญาณวิสัย Intuitive
ศิลปะ	รูปเหมือน รูปธรรม Portrait, Concrete	สัญลักษณ์ นามธรรม Symbol, Abstract
แรงบันดาลใจ	แบบธรรมชาติ Mimesis, Natural	จากศาสนา ความเชื่อ Religion, Beliefs
การฝึกฝน	การสร้างกฎเกณฑ์ Rule	การสร้างความชำนาญ Skills
จุดประสงค์	ความคงทนถาวร Permanence	ความงดงาม Aesthetic
การอนุรักษ์	การสืบทอดความรู้และวิทยาการ Inheritance of Knowledge and Technique	การสืบทอดความเชื่อและศรัทธา Inheritance of Beliefs and Faith
	การเหมือนของเดิม Base on the previous model	บุญกิริยา Base on the merit making

^{๘๖}สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล., เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาควิชาการศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๒ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, หน้า ๒๓.

สรุปได้ว่า แนวทางและความเป็นมาของการอนุรักษ์ในประเทศไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากต่างชาติเข้ามาเป็นแนวทาง แล้วนำมาศึกษาค้นคว้าว่านั่น นั้นสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ยุค คือ ยุคแรกของการอนุรักษ์ของไทย ซึ่งมีหลักฐานมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อยุธยา รัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นแบบตะวันตก การอนุรักษ์จะให้ความสำคัญกับการรักษารูปแบบไว้ตามสภาพเดิม ส่วนแบบตะวันออก ของไทยใช้แนวคิดทางพุทธศาสนาเป็นหลัก การอนุรักษ์เป็นส่วนหนึ่งของการทำนุบำรุง พุทธศาสนา มุ่งรักษาศิลปวัฒนธรรมในความหมายของความเชื่อ ความศรัทธา และความหมายของ คุณค่าในเชิงนามธรรม ทั้งนี้ในการอนุรักษ์โบราณสถานของไทยมีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่องจนถึง ปัจจุบัน ซึ่งแนวคิดในการอนุรักษ์ต่างๆ ล้วนแล้วมีความสัมพันธ์กับระบบการเมืองการปกครอง สังคม และเศรษฐกิจ ศิลปวัฒนธรรมไทย ตลอดจนอิทธิพลตะวันตกที่ได้เข้ามา ซึ่งแนวคิดที่เกิดขึ้นทำให้มีการปฏิบัติต่อมรดกทางสถาปัตยกรรมและโบราณสถานในแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกันออกไป

๒.๕.๕ องค์การการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

ได้มีการจัดตั้งองค์การการอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมทั่วโลกอยู่หลาย แห่ง ผู้ศึกษาขอแนะนำเสนอเฉพาะที่สำคัญ ๆ ดังนี้

องค์การการอนุรักษ์บางประเทศเป็นหน่วยงานของภาคเอกชน ซึ่งทำหน้าที่จัดการลด ภาระของรัฐได้มาก การพัฒนาองค์การการอนุรักษ์เช่นในอังกฤษเริ่ม ปี ค.ศ.1882 เกิดกฎหมาย (Ancient Monuments Act) ทำการขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ปราสาท วัง โบสถ์ ที่มีได้ใช้งานแล้ว ซึ่งสร้างขึ้นก่อน ค.ศ.1714 รวมได้กว่า ๑๒,๐๐๐ แห่ง อีกราว ๗๐๐ แห่งอยู่ภายใต้การอารักขาของ กรมสิ่งแวดล้อม โบราณสถานนอกจากนั้นบางแห่งอยู่ในความดูแลของหน่วยบริหารท้องถิ่นหรือ เทศบาลฯ โบราณสถานแห่งใดที่เอกชนเข้าไปดูแลยากหรือไม่สามารถรับภาระได้ หน่วยบริหาร ท้องถิ่นหรือเทศบาลฯอาจมีเงินช่วยเหลือหรือซื้อไว้ หรือร่วมกับกลุ่มประชาชน มูลนิธิและกองทุน ต่าง ๆ ต่อมาได้เกิดองค์กรระหว่างประเทศขึ้นที่สำคัญตามลำดับได้แก่

๑. สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites) (ICOMOS) เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานของโลกตั้งที่กรุงปารีส ทำงานเพื่อการอนุรักษ์ และปกป้องรักษาสถานที่มรดกทางวัฒนธรรม เป็นองค์กรเดียวของโลกที่ทำหน้าที่ประเภทนี้ ทำงานใน ลักษณะไม่ใช่องค์กรของทางราชการ (NGO) ซึ่งมีเครือข่ายของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นสถาปนิก นักประวัติศาสตร์ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ศิลปะ นักภูมิศาสตร์ นักมานุษยวิทยา วิศวกร และนักผังเมือง สมาชิกเหล่านี้มีหน้าที่แนะนำการปรับปรุง รักษามาตรฐาน และวิธีการในการทำงานด้านมรดกทางวัฒนธรรม พื้นที่ ที่ตั้ง อาคาร ชุมชน เมือง และโบราณสถาน ต่าง ๆ คณะกรรมการฯแต่งตั้งจากรัฐชาติของประเทศในกลุ่มสหประชาชาติ ในองค์กรศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (UNESCO) ซึ่งมีสมาชิกในปัจจุบันกว่า ๑๑๐ ชาติ

๒. ศูนย์ระหว่างประเทศเพื่อการศึกษาด้านการสงวนรักษาและปฏิสังขรณ์ทรัพย์สินทาง วัฒนธรรม (The International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property (ICCROM)) เป็นองค์กรระหว่างรัฐ (Inter Governmental Organization - IGO) ทำงานเพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม สมาชิกในปัจจุบันกว่า ๑๑๐ ชาติรัฐ ส่งเสริม สนับสนุนการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่เคลื่อนที่ได้และไม่ได้ก่อตั้งในกรุงโรม ปี ค.ศ.1959

๓. องค์กรเอกชนเพื่อการอนุรักษ์ (National Trust UK) เกิดขึ้นในอังกฤษ ปี ค.ศ.1895 เพื่อการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมโดยไม่พึ่งพารัฐ แต่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบางประการ เช่น ทรัพย์สินจะได้รับการยกเว้นภาษี เงินทุนส่วนใหญ่ได้จากการบริจาคค่าสมาชิก และการพาณิชย์ มีสมาชิกจำนวนมากกว่าสามล้านสี่แสนคน อาสาสมัคร ๔๓,๐๐๐ คน ผู้เยี่ยมชมและจ่ายเงินสนับสนุน ๑๒ ล้านคน และครอบครองอาคารประวัติศาสตร์และสวนประมาณ ๓๐๐ แห่งและที่ดินอีก จำนวนมาก ปัญหาที่ประสบก็มาจากการที่ทรัพย์สินส่วนใหญ่ไม่สามารถขายได้ ทางองค์กรจะต้องเป็นเจ้าของไปตลอด ยกเว้นบางกรณีที่รัฐสภาออกกฎหมายพิเศษอนุมัติให้ขายทรัพย์สินบางรายการได้นอกนั้นต้องดูแลให้อยู่ในสภาพดี ซึ่งสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายมิใช่น้อย ปัจจุบันองค์กรจึงมีนโยบายงดรับทรัพย์สินที่มีผู้บริจาคเพิ่มเติม ยกเว้นเสีย

๔. แต่ว่าเจ้าของผู้มอบให้จะจัดเงินทุนสำหรับดูแลรักษามาด้วยเท่านั้น สำหรับการจัดการกับทรัพย์สินในความดูแล ทางองค์กรต้องการให้มีผู้อยู่อาศัยในอาคารต่าง ๆ ของตน ฉะนั้นก็มักอนุญาตให้มีการเช่าอยู่อาศัยได้ หรือมีการใช้ที่ดินเพาะปลูกภายใต้การควบคุม

๕. สมาคมเพื่อการปกป้องอาคารเก่า (The Society for the Protection of Ancient Buildings (SPAB)) ก่อตั้งโดย William Morris ในปี ๑๘๗๗ โดยมีจุดประสงค์หลักในการทำงานเพื่อป้องกันการถูกทำลายของอาคารในยุคกลางของอังกฤษและสมัยวิกตอเรียน ปัจจุบันเป็นสมาคมที่เก่าแก่ที่มีบทบาทและความเชี่ยวชาญที่สุดด้านการอนุรักษ์ ปฏิสังขรณ์

๖. ชมรมระหว่างประเทศเพื่อวิทยาการการสงวนรักษา (The Association for Preservation Technology International (APT) เป็นองค์กรสหสาขาเพื่อสนับสนุนการใช้วิทยาการที่ดีที่สุดสำหรับการอนุรักษ์โครงสร้างและที่ตั้ง สมาคมเพื่อการอนุรักษ์ ระดับ รัฐ ภาค เมือง และชุมชน ในอเมริกา ยุโรป และออสเตรเลีย เกิดขึ้นมากมายในท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งมีความเชี่ยวชาญและความรู้ที่สามารถช่วยเหลือแลกเปลี่ยนกัน คอยดูแลสอดส่องซึ่งกันว่ามีประโยชน์มาก เพราะสมาชิกเป็นคนในท้องถิ่น ต่างจากเจ้าหน้าที่เทศบาล หรือสมาชิกสภาจังหวัด ที่มักโยกย้าย สมาคมอนุรักษ์เหล่านี้มีอยู่ราว ๕,๐๐๐ แห่ง ได้รับความสนับสนุนระดับชาติ ซึ่งให้คำปรึกษาด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน จัดการประชุม สัมมนา นิทรรศการงานอาสาสมัคร ฯลฯ

๒.๕.๖ องค์กรอนุรักษ์ในประเทศไทย

ในประเทศไทยได้มีการจัดตั้งองค์การการอนุรักษ์อยู่หลายแห่ง ผู้ศึกษาขอเสนอเฉพาะหน่วยงานราชการ หน่วยงานหลักที่มีหน้าที่ในการอนุรักษ์ในประเทศไทย ดังนี้

๑. กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ทำหน้าที่รับผิดชอบการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และส่วนของพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติทั่วประเทศ มี พ.ร.บ. และกฎหมายที่ใช้ในการควบคุมการปฏิบัติงาน คือ พ.ร.บ.โบราณสถาน โบราณวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ปี ๒๕๐๔ และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม ปี พ.ศ.๒๕๓๕ และประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ ๓๐๘ เกี่ยวกับกรมศิลปากร ปี ๒๕๑๕ มีหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นในแต่ละเขต เพื่อทำหน้าที่ดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมของชาติ จังหวัดที่มีหน่วยงานของกรมศิลปากรตั้งอยู่มากเป็นแหล่งที่มีความสำคัญทางด้านโบราณสถาน

หรือโบราณวัตถุสำคัญ ๆ หรือเป็นแหล่งศูนย์กลางการดูแลครอบคลุมไปในจังหวัดต่างๆ ที่อยู่ในเขต
ตั้ง^{๘๗}เช่น

๑) หน่วยศิลปากรที่ ๓ ที่ทำการตั้งอยู่ที่อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา มีหน้าที่ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นครนายก สระบุรีอ่างทองและสิงห์บุรี

๒) หน่วยศิลปากรที่ ๗ ที่ทำการตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดน่าน มีหน้าที่ในเขต
จังหวัดน่าน พะเยา ลำปางและแพร่

๓) หน่วยศิลปากรที่ ๘ ที่ทำการตั้งอยู่ที่อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่มีหน้าที่ในเขต
จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูนและแม่ฮ่องสอน

ในงานอนุรักษ์และการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม ในปัจจุบันนอกจากกรมศิลปากรแล้ว
มีองค์กรและหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในเรื่องของการอนุรักษ์ มีดังนี้

๒. กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม มีความสำคัญในการอนุรักษ์ศาสนสถานทั้งหมด
โดยเจ้าอาวาสแต่ละวัด มีการบูรณปฏิสังขรณ์เปลี่ยนแปลงหรือทำลายมรดกทางวัฒนธรรมได้การดูแล
และควบคุมงานด้านการอนุรักษ์ โดยมีพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ประกาศคณะสงฆ์เรื่อง
ระเบียบควบคุมโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุภายในวัด ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ เป็นกฎระเบียบข้อบังคับในการ
ทำงานต่าง ๆ เป็นต้น

๓. กรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง มีบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เป็นผู้
ครอบครองที่ดินของหลวงหรือที่ราชพัสดุ ที่ดินในส่วนราชการที่ใช้อยู่ เช่น โบราณสถาน คูเมือง
กำแพงเมืองเก่า เป็นต้น ควบคุมโดย พ.ร.บ.ที่ราชพัสดุ พ.ศ. ๒๕๑๘ และกฎกระทรวง ปี พ.ศ. ๒๕๑๘

๔. สำนักโยธาธิการและผังเมือง กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่งานโยธาและผังเมืองทั่ว
ประเทศ บทบาทที่ส่งเสริมหรือไม่ส่งเสริมการอนุรักษ์ได้ โดยการประกาศเขตอนุรักษ์ เช่น การกำหนด
เขตการอนุรักษ์ภายในกำแพงเมืองเก่าเชียงใหม่ลงในผังเมือง โดยอาศัยอำนาจตามพ.ร.บ.การผังเมือง
ปี พ.ศ. ๒๕๑๘

๕. สำนักงานสิ่งแวดล้อมแห่งชาติกระทรวงวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อม เกิดขึ้นมาจาก
งานด้านวิทยาศาสตร์และสิ่งแวดล้อมซึ่งทำหน้าที่ดูแลเรื่องมลพิษ รวมไปถึงสิ่งแวดล้อมทางด้าน
ศิลปกรรมด้วย โดยมีกฎข้อบังคับคือแนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม ปี พ.ศ.๒๕๓๐

๒.๕.๗ องค์กรหรือหน่วยงานเอกชน

ในประเทศไทยได้มีการจัดตั้งองค์การการอนุรักษ์อยู่หลายแห่ง ในที่นี้ ผู้ศึกษาขอ
นำเสนอเฉพาะองค์กรหรือหน่วยงานที่เป็นเอกชน ดังนี้

๑. กรรมาธิการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์
ทำหน้าที่คุ้มครองดูแล เผยแพร่ข่าวสารงานอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม การดำเนินงานมีการศึกษาเก็บ
ข้อมูล และพิจารณาให้รางวัลแก่งานสถาปัตยกรรมที่ดีเด่น ส่งเสริมการอนุรักษ์ศิลปกรรมในทุกปี

๒. สมาคมอนุรักษ์ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อม ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูลข่าวสาร
ทำการศึกษาและเผยแพร่ทางด้านงานอนุรักษ์

^{๘๗}กรมศิลปากร, ศิลปากรบริการงานศิลปวัฒนธรรม ๑๐๐ เรื่องกรมศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร :
บริษัท แพลนโมทีฟ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔๒.

๓. Special Project on Archaeology and Fine Arts (SPAFA) หน่วยงานขององค์การ SEAMEO/UNESCO ทำหน้าที่ให้ความช่วยเหลือประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานอนุรักษ์ระดับภูมิภาคและจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ

๔. สยามสมาคม สมาคมทางวิชาการที่เก่าที่สุดในประเทศไทย ตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๖ มีสมาชิกที่เป็นทั้งคนไทยและต่างชาติ ทำหน้าที่เป็นผู้ให้ความรู้การศึกษา และเผยแพร่งานศิลปกรรม โดยมีห้องสมุดในเรื่องศิลปกรรมเป็นของตนเอง

นอกจากหน่วยงานและองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ดังที่กล่าวมาแล้ว ก็ยังมีหน่วยงานหรือชมรมอื่นๆ ที่ทำหน้าที่เดียวกัน แต่อาจจะยังไม่เป็นที่รู้จัก หรือมีลักษณะงานยังไม่โดดเด่นนัก อาทิชมรมอนุรักษ์ต่างๆ ในโรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย หรือแม้แต่สมาคมในส่วนจังหวัดต่างๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์

๒.๖ หลักพุทธธรรม ปธาน ๔

ปธาน หมายถึง ความเพียร เป็นความเพียรชอบ (สัมมาวายามะ) ในมรรค ๘ ประกอบด้วย

๑. สังวรปธาน หมายถึง เพียรระวังหรือเพียรป้องกัน คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น เป็นความเพียรในการระวังหรือป้องกันไม่ทำความชั่ว (อกุศลธรรม) ในสิ่งที่ไม่เคยทำ เช่น ไม่ทำอบายมุขต่าง ๆ เป็นต้น

๒. ปหานปธาน หมายถึง เพียรละ หรือเพียรกำจัด คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว เป็นความเพียรที่ละ เลิก ในสิ่งที่เป็นการกระทำที่ไม่ดีทั้งหลาย เช่น เลิกสูบบุหรี่ เลิกสุรายาเสพติด เลิกการหลอกลวงผู้อื่น เป็นต้น

๓. ภาวนापธาน หมายถึง เพียรเจริญ หรือเพียรสร้าง คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมีขึ้น เป็นความเพียรที่จะพยายามกระทำในสิ่งที่เป็นความดี ในสิ่งที่ยังไม่ได้ทำ เพื่อให้ก่อประโยชน์ในปัจจุบัน ประโยชน์ในอนาคต และประโยชน์สูงสุดในชีวิต

๔. อนุรักษ์นาปธาน หมายถึง เพียรอนุรักษ์ หรือเพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์ เป็นความเพียรในการรักษาคุณความดีที่ได้กระทำไว้แล้ว และยังคงกระทำคุณความดีเหล่านั้นให้เจริญก้าวหน้าไปเรื่อย ๆ ไม่มีสิ้นสุด ไม่มีจำกัด เช่น การพัฒนาตนเองให้เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานอันชอบธรรม^{๘๘} เป็นต้น

หลักธรรมปธาน ๔ เรียกชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า สัมมปปธาน ๔ หมายถึง ความเพียรชอบ หรือความเป็นเป็นใหญ่ จึงเป็นส่วนของสัมมาวายามะ (ความเพียรชอบ) ในมรรค ๘ ในการทำความเพียร จะต้องเริ่มก่อตัวขึ้นในใจให้พร้อมและถูกต้องก่อน แล้วจึงขยายออกไปเป็นการกระทำในภายนอกให้ประสานกลมกลืน มิใช่คิดอยากทำความเพียร ก็ใช้กำลังกายเอาแรงเข้าทุ้ม ซึ่งอาจกลายเป็นการทรมาณตนเองทำให้เกิดผลเสียได้มาก โดยนัยนี้ การทำความเพียรจึงต้องสอดคล้อง

^{๘๘}องจตุกก (ไทย) ๒๑/๖๙/๙๖.

กลมกลืนกันไปกับธรรมชาติอื่น ๆ ด้วย โดยเฉพาะสติสัมปชัญญะ มีความรู้ความเข้าใจ ใช้ปัญญา
ดำเนินความเพียรให้พอเหมาะ คือ เป็นทางสายกลาง

ปธาน คือความเพียร ๔ อย่าง

๑. สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน

๒. ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. ภาวนापธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน

๔. อนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม

ความเพียร ๔ อย่างนี้ เป็นความเพียรชอบ ควรประกอบให้มีในตน

อะไร ชื่อว่าปธาน แปลว่าอะไร ?

ความพากเพียร ชื่อว่า ปธาน แปลว่า ความเพียรที่เป็นหลัก หมายความว่า
ความพยายามในกิจที่ ชอบธรรม (สัมมปปธาน)

ปธาน มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่าอะไร และแปลว่าอะไร ?

มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า สัมมปปธาน แปลว่า ความเพียรที่เป็นหลัก อันถูกต้องมี ๔
อย่าง คือ

๑. สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน

๒. ปหานปธาน เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว

๓. ภาวนापธาน เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน

๔. อนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม ฯ

ปธาน ๔ อย่าง ต่างเป็นกำลังสนับสนุนกัน ดังนี้

อกุศล บาปที่ยังไม่เกิด ก็เพียรระวังไม่ให้เกิดขึ้น ที่เกิดขึ้นแล้วก็เพียรพยายามละเสียและ
เพียรทำให้กุศลเกิดขึ้น กุศลที่เกิดขึ้นแล้วถ้าไม่คอยรักษาก็อาจเสื่อมได้ ต้องเพียรพยายามรักษาไว้
ไม่ให้เสื่อมหายไป

เพียรระวังไม่ให้บาปเกิดขึ้นในสันดาน คือ เพียรพยายามปิดกั้นบาป ปิดกั้นอกุศล ปิดกั้น
ความชั่วที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้นในจิตใจ ได้แก่ การปิดประตูบาป ปิดประตูความชั่วไว้ ไม่ให้เกิดขึ้นใน
จิตใจ มีสติระวางอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

อะไร ชื่อว่าสังวรปธาน ?

การตั้งใจสำรวมอินทรีย์ ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้ความยินดี ยินร้าย
เกิดขึ้นเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง เป็นต้น ชื่อว่าสังวรปธาน

เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว คืออะไร ?

คือ ความตั้งใจละบาปอกุศล ที่เกิดขึ้นแล้วในสันดานให้หมดสิ้นไปคือ เพียร
พยายามเลิกละ หรือ กำจัดบาป กำจัดอกุศล กำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดสิ้นไปจากจิตใจ

อะไรชื่อว่า ปหานปธาน ?

การตั้งใจละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วในสันดานให้หมดสิ้นไป เช่น ละความโลภ ที่
มีอยู่ภายในสันดาน ชื่อว่า ปหานปธาน

อะไรชื่อว่าภาวนापธาน ?

การตั้งใจสร้างคุณความดีคือ ทานมัย สีมัย ภาวนามัย เป็นต้นที่ยังไม่มี ให้มีขึ้น
ที่มีอยู่แล้ว ให้เจริญยิ่งขึ้น ชื่อว่า ภาวนาปธาน

เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน หมายความว่าอย่างไร ?

หมายความว่า กุศลที่ยังไม่เคยทำ คือ ความดีงามอย่างใด ๆ ที่ยังไม่เคยทำ เพียรพยายาม
สร้าง พยายามปลูกฝังคุณธรรม ทำให้เกิด ให้มีขึ้น เรียกว่า เพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน

อะไรชื่อว่า อนุรักษปธาน ?

การตั้งใจรักษาความดี หรือรักษาบุญกุศลที่มีอยู่แล้วไม่ให้เสื่อม คือ ไม่ละทิ้งความ
ดี และไม่ให้ความชั่วเข้ามาแทนที่ ชื่อว่า อนุรักษนาปธาน

เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อม หมายความว่าอย่างไร ?

หมายความว่า กุศลที่ทำไว้แล้ว คือ ความดีงามอย่างใด ๆ ที่ได้ทำไว้แล้ว เพียร
พยายามรักษากุศลที่ทำไว้แล้วให้มั่นคง ไม่ให้เสื่อม

ปธาน โดยกิจมี ๒ คือ

๑. ปหานกิจ กิจ คือ การละบาปที่เกิดขึ้น

๒. ภาวนากิจ กิจ คือ การบำเพ็ญกุศล คุณความดี ให้เกิดให้มี

สัมมปธาน ๔ เป็นไหน?

ทำไมกิจทั้ง ๔ ของสัมมปธาน จึงเป็นไปพร้อมกันได้เล่า?

คำว่า สัมมปธาน มีวจนัตถะ (ความหมายของคำ) ว่า “สมา ปทนต์ติ เอเตนาติ
สมมปธาน” แปลว่า ธรรมชาติดอย่างหนึ่ง ชื่อว่า สัมมปธาน เพราะมีความหมายว่า เป็นเหตุบากบั่น
โดยชอบนั้นแหละ ได้แก่ สัมมาวายามะ-ความเพียรชอบนั่นเอง และก็เพราะความเพียรชอบนั้น
สามารถทำกิจ ๔ อย่างพร้อมกันได้ ซึ่งต่างจากความเพียรทั่วไป จึงทรงเรียกว่า “สัมมปธาน ๔”

คำว่า “อกุศล” ในสัมมปธานนี้ ทรงหมายเอานิรณ ๕ เท่านั้น เพราะเพ่งเอาอกุศลที่
กลุ่มรวมแล้ว ก็จะขัดขวางความดำเนินไปด้วยดี แห่งอริกุศลทั้งหลายเท่านั้น ดังนั้นคำว่า

“กุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิด” จึงได้แก่ สมณะ(สมาธิ) วิปัสสนา และมรรค คำว่า
กุศลทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นแล้ว จึงได้แก่ สมณะ และ วิปัสสนาเท่านั้น เพราะมรรคเกิดเพียงขณะจิต
เดียว ใครๆไปไม่อาจทำมรรคที่เกิดขึ้นเพียงขณะจิตเดียวนั้น ให้เกิดยิ่งๆ ขึ้นไปได้

กิจทั้ง ๔ ที่เป็นไปในขณะเดียวกัน ได้แก่

๑. สังวรปธาน คือ เพียรป้องกันอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น

๒. ปหานปธาน คือ เพียรประหัตประหารอกุศลที่เคยได้เกิดขึ้นแล้ว ให้หมดสิ้นโอกาสไป

๓. ภาวนาปธาน เพียรเจริญกุศลที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น

๔. อนุรักษนาปธาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ให้เจริญยิ่งขึ้นไป

เมื่อผู้ปฏิบัติเจริญสติปัฏฐานได้อารมณ์ปัจจุบันติดต่อกันต่อเนื่อง แสดงว่าฌณิกสมาธิและ
สติสัมปชัญญะแข็งแรง สภาวะเช่นนี้แหละ สัมมปธาน 4 ก็เกิดขึ้นทำกิจพร้อมเพรียงกันได้
โดยมีฌณิกสมาธิ สติ สัมปชัญญะ และปัจจุบันอารมณ์เป็นปัจจัยให้

เป็นที่น่าเสียดายว่า กว่าผู้ปฏิบัติจะได้อารมณ์ปัจจุบันต่อเนื่อง โดยเฉพาะพระภิกษุ
พอตรงกับวันลงปาติโมกข์ เห็นว่ากว่าจะได้อารมณ์ปัจจุบันยากนักหนา ก็ละเลยการลงปาติโมกข์เสีย

จาริตศีลอันเป็นข้อพึงประพฤติปฏิบัติก็พร้อมไป แม้วาริตศีลอันเป็นข้อห้ามที่ท่านรักษาได้ดีก่อนหน้าจะได้อารมณ์ปัจจุบันก็ตาม พอจาริตศีลพร้อม ศีลก็ไม่บริบูรณ์ อารมณ์ปัจจุบันก็เสียไป เพราะศีลไม่บริบูรณ์อยู่ดี ฆราวาสก็เช่นกัน ตั้งใจเข้าปฏิบัติ แต่ละเลยไม่ดูแลมารดาบิดากรรมฐานก็ไม่เจริญ การปฏิบัติจึงขาดความรู้ (ปริยัติ) และกัลยาณมิตรผู้รอบรู้ มากด้วยประสบการณ์ไม่ได้เลย

ความขื่อนี้สมจริงดังที่ตรัสไว้ว่า ” มมมहि อานนท กลยาณमितตํ อากम्म ชาติธมมา สุตตา ชาติยา ปริมุจจนติ ฯเปฯ โสภปริเทว ทุกขโทมนสสุปายาเสหิ ปริมุจจนติ.” แปลว่า ” ดูก่อนอานนท์ เพราะได้อาศัยเราผู้เป็นกัลยาณมิตร สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา จึงหลุดพ้นจากความเกิดได้ ฯเปฯ สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเศร้าโศก ความร่ำไห้รำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ จึงหลุดพ้นจากความเศร้าโศก ความร่ำไห้รำพัน ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจได้แล

เมื่อพระองค์เสด็จดับขันธไปแล้ว ก็ต้องอาศัยกัลยาณมิตรที่มีคุณสมบัติ ๗ ประการ ดังที่ทรงแสดงไว้ว่า

ปิโย ครุ ภาวนีโย วตฺตา จ วจนฺทขโม คมภีรณฺจ กถํ กตฺตา โน จฏฺฐานํ นิโยชเย

แปลว่า

๑. น่ารัก
๒. นำเคารพ
๓. นายกย่อง
๔. เป็นผู้ว่ากล่าว และอดทนการว่ากล่าว

สัมมปฺปธาน^{๘๙}

คือ ความเพียรชอบ ๔ ประการ หมายถึง สภาพธรรม คือ วิริยะเจตสิกที่เกิดกับกุศลจิตที่เป็นไปในวิปัสสนาภาวนา เพราะเป็นส่วนหนึ่งของโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ วิริยะเจตสิกที่เป็นสัมมปฺปธานมีอาการ ๔ อย่าง คือ

๑. สังวรปธาน เพียรระวังไม่ให้บาปอกุศลที่ยังไม่เกิดขึ้น มิให้เกิดขึ้น
๒. ปหานปธาน เพียรละบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว มิให้เกิดขึ้นอีกต่อไป
๓. ภาวนาปธาน เพียรอบรมเจริญกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดขึ้น ให้เกิดมีขึ้น
๔. อนุรักขนาปธาน เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว ให้ตั้งมั่นเจริญงอกงามไพบูลย์

ดังนั้น สัมมปฺปธาน จะต้องเป็น วิริยะเจตสิกที่เกิดกับจิตที่ตั้งงาม ที่เป็นกุศลธรรม ซึ่ง วิริยะเจตสิก ความเพียร เกิดกับจิตเกือบทุกประเภท เพราะฉะนั้นขณะที่เป็นอกุศลจิต ขณะนั้นก็มีความเพียร ที่เป็น วิริยะเจตสิกเกิดร่วมด้วยแล้ว เป็นความเพียรที่ผิด ไม่ถูกต้อง ในขณะที่ทำงาน ก็เป็นการทำงาน ของจิต เจตสิก ที่เกิดขึ้น ก็ต้องมีวิริยะเจตสิกเกิดขึ้น

ในขณะที่เป็นกุศล อกุศล เพราะฉะนั้น ขณะที่ทำงาน ขณะที่เป็นอกุศล มีความเพียรที่จะทำด้วยความต้องการ ในขณะนั้นก็มีความเพียร แต่ในเมื่อเป็นอกุศล จะเป็นสัมมปฺปธานไม่ได้ เพราะ อกุศลเกิดขึ้นในขณะนั้น ไม่ใช่ สัมมปฺปธาน ที่จะไปถึงการดับกิเลส

^{๘๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๓.

สัมมปปธาน^{๙๐}

ต้องเป็นกุศลธรรม และ ต้องประกอบด้วยปัญญา เป็นสำคัญ ความเพียรทุกอย่างจึงไม่ได้ว่าจะต้องเป็น สัมมปปธาน เพราะ ความเพียรที่เกิดกับจิตที่เป็นอกุศลก็มี สมดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า เราไม่กล่าวว่า ควรปรารถนาความเพียรทุกอย่าง และเราไม่กล่าวว่า ไม่ควรปรารถนาความเพียรทุกอย่าง ความเพียรได้ กระทำแล้ว กุศลเจริญ อกุศลเสื่อม ความเพียรนั้นควรเจริญ ความเพียรใด กระทำแล้ว กุศลเสื่อม อกุศลเจริญ ความเพียรนั้น ไม่ควรเจริญ

ในความละเอียดของสัมมปปธาน อีกประการหนึ่ง คือ สัมมปปธานต้องเป็นกุศลที่ประกอบด้วยปัญญา เพราะฉะนั้น ขณะที่ทำงาน แม้กุศลจิตเกิดที่เป็นกุศลชั้นทาน ชั้นศีล แต่ก็ไม่ใช่สัมมปปธาน ที่จะนำไปเพื่อถึงการดับกิเลสได้ ครั้น แต่กุศลที่ประกอบด้วยปัญญา คือ ขณะใดที่สติปัญญาเกิดรู้ความจริงของสภาพธรรมที่กำลังปรากฏ ขณะนั้น มีความเพียรชอบ ที่เป็นสัมมาวายะ เพียรระลึกลักษณะของสภาพธรรม และเป็นสัมมปปธานในขณะนั้นด้วย คือ ในขณะที่สติปัญญาเกิด

ดังนั้น ในชีวิตประจำวัน แม้ในขณะที่ทำงาน ขณะที่เป็นอกุศลในขณะที่ทำงาน มีความต้องการทำกิจธุระต่างๆ มีความเพียร แต่เพียรเป็นไปในอกุศล ไม่ใช่ สัมมปปธาน และแม้เกิดกุศลจิตชั้นทาน ศีล มีความเพียรในกุศลชั้นทาน ศีล ก็ไม่จัดเป็น สัมมปปธาน เพราะ ไม่เป็นความเพียร ที่จะนำไปเพื่อถึงการดับกิเลส และ ไม่ประกอบด้วยปัญญา แต่ ขณะใดที่สติปัญญาเกิดรู้ความจริงของสภาพธรรม ขณะนั้น มี สัมมปปธานเกิดร่วมด้วย เป็นความเพียรชอบ สัมมาวายามะ อันจะถึงการดับกิเลสได้ เพราะฉะนั้น การเจริญสติปัญญา จึงไม่มีตัวตนที่จะทำความเพียรประการใด ไม่มีตัวตนที่จะทำสัมมปปธาน แต่อาศัยการฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรม ในเรื่องของสภาพธรรม ก็จะเป็นปัจจัยให้ความเข้าใจมากขึ้น จนมีเหตุปัจจัยให้สติปัญญาเกิด ขณะนั้น ก็มีความเพียรชอบ ที่เป็นสัมมปปธาน ทำกิจหน้าที่ ตามความเหมาะสมแล้ว

ปธาน ๔ (ความเพียร - effort; exertion)

๑. สังวรปธาน (เพียรระวังหรือเพียรปิดกั้น คือ เพียรระวังยับยั้งบาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด มิให้เกิดขึ้น - the effort to prevent; effort to avoid)

๒. ปหานปธาน (เพียรละหรือเพียรกำจัด คือ เพียรละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว - the effort to abandon; effort to overcome)

๓. ภาวนาปธาน (เพียรเจริญ หรือเพียรก่อให้เกิด คือ เพียรทำกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดมี - the effort to develop)

๔. อนุรักษนาปธาน (เพียรรักษา คือ เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นและให้เจริญยิ่งขึ้นไปจนไพบูลย์ - the effort to maintain)

ปธาน ๔ นี้ เรียกอีกอย่างว่า สัมมปปธาน ๔ (ความเพียรชอบ, ความเพียรใหญ่ - right exertions; great or perfect efforts)

^{๙๐} วิ.ป. (ไทย) ๘/๖๓๓/๕๕๒.

สรุปได้ว่าหลักพุทธธรรม ได้แก่ ปธาน ๔ คือ

๑. สังวรปธาน คือ การระมัดระวังและการป้องกันอันตรายที่จะพึงมีแก่โบราณสถาน
๒. ปหานปธาน คือ การปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับโบราณสถาน
๓. ภาวนापธาน คือ การพัฒนาและสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน
๔. อนุรักษ์นาปธาน คือ การบำรุงรักษาโบราณสถานให้มีความมั่นคงสวยงาม

๒.๗ บริบทที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

พระนครศรีอยุธยา มีลักษณะเป็นเกาะเรียกว่า เกาะเมืองอยุธยา ล้อมรอบด้วยแม่น้ำสำคัญ ๓ สาย ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก ที่ไหลมาบรรจบกัน ทำให้กรุงศรีอยุธยามีชัยภูมิที่ดีในที่ราบลุ่มภาคกลาง มีความอุดมสมบูรณ์ในทางกสิกรรม เป็นทำเลที่ดีในการตั้งถิ่นฐานสร้างบ้านเรือน มีการคมนาคมที่สะดวก เอื้ออำนวยต่อการค้า เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ และมีวัฒนธรรมที่รุ่งเรือง เจริญทั้งการเมืองและการปกครองที่มีกฎหมายใช้ถึง ๓ ฉบับ คือ พระอัยการลักษณะเบ็ดเสร็จ พระอัยการลักษณะทาส และพระอัยการลักษณะกู้หนี้^{๙๑}

จังหวัดพระนครศรีอยุธยานั้น ประกอบด้วยวัดวาอารามหลายแห่ง ทั้งที่สร้างมานานหลายร้อยปี และที่สร้างขึ้นใหม่ในยุคปัจจุบัน จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้น ผู้ศึกษาจึงขอนำเสนอเฉพาะวัดที่ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของสำนักงานศิลปากร ที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อธิบายประวัติความเป็นมา โบราณสถานที่สำคัญ และเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน ดังนี้

๑) วัดพนัญเชิงวรวิหาร พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดพนัญเชิงวรวิหาร ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๘ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๒ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

วัดพนัญเชิง เป็นวัดโบราณ ตามพระราชพงศาวดารกล่าวไว้ว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้งทรงสร้างพระอารามนี้ขึ้นในที่พระราชทานเพลิงศพพระนางสร้อยดอกหมาก พระอัครมเหสี วัดนี้จึงมีนามว่า วัดเจ้าพระนางเชิง ต่อมาสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า วัดพแนงเชิงบ้าง วัดพระเจ้าพแนงเชิงบ้าง ในสมัยรัชกาลที่ ๔ พระราชทานนามว่า วัดพนัญเชิง ต่อมาได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์จากพระมหากษัตริย์ในพระบรมราชวงศ์จักรีองค์ต่อ ๆ มา โดยลำดับในปีพุทธศักราช ๒๓๓๙ รัชกาลที่ ๔ เสด็จมาทรงปิดทองพระพุทธรูป วัดพนัญเชิง และพระราชทานนามว่า พระพุทธไตรรัตนนายก และเสด็จมาติดพระเนตรถมปิดอีกครั้ง ได้โปรดให้พระยาโชฎึกราชเศรษฐีจัดตั้งเครื่องสังเวทตามแบบธรรมเนียมจีน ในสมัยต่อมาเจ้าอาวาสของแต่ละยุคได้สร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ปูชนียวัตถุและถาวรวัตถุตลอดมาปี

^{๙๑}พระครูวินัยธรอารยพงศ์ อารยธมโม, วัดพนัญเชิงวรวิหาร พระนครศรีอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๓), หน้า ๗๙.

โบราณสถานที่สำคัญ

๑. พระอุโบสถ เป็นสถาปัตยกรรมแบบทรงโรง วัดโดยยาว ๘ วา ๑๘ นิ้ว กว้าง ๕ วา ๖ นิ้ว มีหน้ามุขยาว ๒ วา สูงแต่พื้นถึงอกไก่ ๖ วาเศษ เป็นมุขลดไม่มีลวดลายประดับ ระหว่างประตู ด้านหน้าพระอุโบสถทำซุ้มติดกับผนัง เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปย่อม ๆ รวมทั้งพระทองด้วย ในปัจจุบันได้มีการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังภายในพระอุโบสถ ด้านหน้าเป็นภาพเขียนมารผจญ รอบข้างเป็นภาพเทพชุมนุมและภาพพุทธประวัติชาดก และได้มีการติดเครื่องปรับอากาศภายในพระอุโบสถ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ภาพเขียนให้มีความคงทนยาวนานยิ่งขึ้น

๒. พระวิหารเขียน พระวิหารเขียน คือ พระวิหารตั้งคู่กับพระอุโบสถ อยู่ทางเบื้องซ้ายของพระวิหารหลวง ในตำนานการสร้างโบสถ์กล่าวไว้ว่า บุตรเขยพระยารามัญเป็นผู้สร้าง ลักษณะสถาปัตยกรรมแบบทรงโรง วัดรอบนอกยาว ๘ วา ๑๘ นิ้ว กว้าง ๔ วา ๒ คอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว หน้ามุข ๗ คอก ๓ นิ้ว สูงจากพื้นถึงอกไก่ ๖ วาเศษ เป็นมุขลดมีซุ้มหน้าเหมือนพระอุโบสถ ภายในซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยอยุธยา ปางมารวิชัย ๒ องค์ ตั้งเรียงกัน ภายในวิหารมีการเขียนภาพลวดลายกระถางต้นไม้ต่าง ๆ เครื่องใช้ เครื่องบูชาแบบของชาวจีน เหตุนี้จึงเรียกว่า “วิหารเขียน” สิ่งสำคัญในพระวิหารเขียนยังมีพระพุทธรูปปูนปั้น สมัยอยุธยา พระพุทธรูปของทางฝ่ายมหายาน

๓. พระวิหารหลวง พระวิหารใหญ่ที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไตรรัตน์นายก เรียกพระวิหารหลวง สูงแต่พื้นถึงอกไก่ ๑๘ วา ๒ คอก กว้าง ๑๓ วา อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ตามฝาผนังใหญ่ทั้งสี่ด้าน เจาะช่องเป็นซุ้มไว้สำหรับตั้งพระพุทธรูปและพระพิมพ์เป็นระยะอย่างเป็นระเบียบ ช่องพระพิมพ์นั้นสำหรับบรรจุพระพิมพ์ ๘ หมื่น ๔ พันองค์ เป็นพระขนาดเล็ก ชาวบ้านเรียกว่าพระงั่งเสภาภายในพระวิหารหลวงเขียนด้วยดินสีแดงตัดเส้นเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์เป็นฝีมือช่างสมัย รัชกาลที่ ๔ หัวเสาประดับด้วยบัวกลุ่มสมัยอยุธยา รอบผนังทั้งสี่ด้าน ตั้งพระพุทธรูปปางต่างๆ เอาไว้ พระวิหารหลวงนี้มีศิลปกรรมสมัยอยุธยา คือบานประตูซึ่งสลักเป็นลายก้านขดยกดอกนูนออกมาเหนือลวดลาย ในปัจจุบันได้มีการทำความสะอาดทำให้ปรากฏร่องรอยแห่งความสวยงามของ สถาปัตยกรรมอันวิจิตร

๔. ศาลาการเปรียญ ตั้งอยู่ชาน้ำทางทิศตะวันตก เป็นศาลาทรงไทยสร้างด้วยเครื่องไม้ เป็นสถาปัตยกรรมสมัยรัชกาลที่ ๔ ขนาดยาว ๑๑ วา กว้าง ๖ วา มีเฉลียงสองชั้น หน้าบันสลักลวดลายสลักด้วยช่อฟ้าใบระกา ภายในเพดานประดับด้วยดาวระหว่งคอสองมีภาพเขียนพุทธประวัติโดยรอบ จารึกว่าเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ปัจจุบันใช้เป็นที่ประกอบศาสนพิธีของพุทธศาสนิกชน

สิ่งสำคัญในศาลาการเปรียญนี้ คือ บุษบกธรรมาสน์ ที่ได้สร้างขึ้นมาแทนธรรมาสน์หลังเก่า ซึ่งมีลักษณะยาวรีบรรจุพระสวดได้ ๔ รูป มีมุขและช่อฟ้าใบระกา พระครูมงคลเทพมณี (ปิ่น) จำลองแบบสร้างมาแต่วัดสุวรรณดาราม แต่ไฟไหม้ จึงได้สร้างบุษบกธรรมาสน์หลังนี้ขึ้นมาแทน

๕. ตึกเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก เป็น ศาลเจ้าของจีน ถือว่าเป็นที่สถิตของพระนางสร้อยดอกหมาก ธิดาพระเจ้ากรุงจีนซึ่งเป็นมเหสีของพระเจ้าสายน้ำผึ้ง ตามที่กล่าวไว้ในจำนวนการสร้างวัด ชาวจีนเรียกกันว่า “ศาลเจ้าแม่อาเนี้ย” ตั้งอยู่ริมน้ำด้านเหนือนอกกำแพงแก้ว เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมจีน มุขด้านหลังเป็นอาคารสองชั้น ชั้นบนตั้งแท่นบูชาและรูปเจ้าแม่สร้อยดอกหมาก ชั้นล่างตั้งแท่นบูชารูปเจ้าพ่อกวนอู ไกลๆ ศาลนี้มีสมอเรืออันหนึ่ง ชาวบ้านงมขึ้นมา

ประดิษฐานรูปปั้นของพระสังกัจจายน์ เจ้าแม่กวนอิม (พระโพธิสัตว์) เจ้าพ่อกวนอู(เทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์)และเทพเจ้าอุ่ยท้อ (เทพเจ้าผู้คุ้มครองพระศาสนา) ซึ่งประชาชนให้ความเคารพนับถือมาก

เจ้าอวารสองคัจจุบัน คือ พระธรรมรัตนมงคล (นพปฎล กตสาร์)

๒) วัดใหญ่ชัยมงคล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดใหญ่ชัยมงคล ตำบลคลองสวนพลู อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๘ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ภาค ๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

วัดใหญ่ชัยมงคล ถือว่าเป็นวัดมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากที่สุดและเป็นวัดที่เก่าแก่กว่าวัดหนึ่ง สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้นคือในรัชสมัยของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรืออีกพระนามหนึ่งคือ สมเด็จพระเจ้าอู่ทองพระมหากษัตริย์ผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา ตามตำนานกล่าวว่า เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐ สมเด็จพระเจ้าอู่ทองได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชุดศพเจ้าแก้ว ซึ่งทิวคงด้วยอหิวาตกโรคขึ้นมาเผา ที่ปลงศพนั้นโปรดให้สถาปนาเป็นพระอาราม นามว่า วัดป่าแก้วต่อมาคณะสงฆ์สำนักวัดป่าแก้วบวชเรียนมา จากสำนักรัตนมหาเถระ ในประเทศศรีลังกา คณะสงฆ์นี้ได้เป็นที่เคารพเลื่อมใสแก่ชาวกรุงศรีอยุธยาเป็นอันมาก ทำให้ผู้คนต่างมาบวชเรียนในสำนักสงฆ์คณะป่าแก้วมากขึ้น สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง จึงทรงตั้งอธิบดีสงฆ์ในสำนักนี้ขึ้นเป็นสมเด็จพระวันรัตน์ มีตำแหน่งเป็นพระสังฆราชฝ่ายชวาคุกับสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ซึ่งมีตำแหน่งเป็นสังฆราชฝ่ายคันถธุระ^{๙๒}

เรื่องราวสำคัญในประวัติศาสตร์ของวัดป่าแก้วมีอยู่ว่า อุโบสถของวัดเคยเป็นที่ซึ่งคณะคิดกำจัดขุนวรวงศาธิราชกับท้าวศรีสุดาจันทร์มาประชุมเสี่ยงเทียนอธิษฐาน ครั้งนั้นได้รับผลสำเร็จจึงอัญเชิญพระเทียรราชาลาผนวช ขึ้นครองราชสมบัติทรงพระนามว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พ.ศ. ๒๑๐๔ ในรัชกาลของสมเด็จพระมหาจักรพรรดินั้นเอง ได้มีพระบรมราชโองการให้เอา สังฆราชวัดป่าแก้วไปสำเร็จโทษ ฐานฝ่าฝืนให้ฤกษ์ยามแก่ฝ่ายกบฏพระศรีศิลป์

พ.ศ. ๒๑๓๕ ในแผ่นดินของพระนเรศวรมหาราช มีเหตุการณ์สำคัญที่ชวนให้เข้าใจว่ามีการสร้างปฏิสังขรณ์เจดีย์ประธานวัด เพื่อเฉลิมพระเกียรติยศของพระองค์ที่ได้ชัยชนะพระมหาอุปราชาแห่งพม่า จึงทำให้เชื่อว่าเป็นที่มาของชื่อวัดใหญ่ชัยมงคล

โบราณสถานที่สำคัญ

๑. เจดีย์ชัยมงคล อนุสรณ์แห่งชัยชนะอันยิ่งใหญ่ ที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงรบชนะ มังกะยอชวา พระมหาอุปราชาของหงสาวดี ที่ ต.หนองสาหร่าย จ.สุพรรณบุรีในครั้งนั้นพม่าได้ยกทัพเข้ามาในขอบขันขันทสีมา สมเด็จพระนเรศวรฯ และสมเด็จพระเอกาทศรถผู้เป็นพระอนุชาจึงได้นำทัพไปรบศึก และได้ขับช้างเข้าไปอยู่ในวงล้อมของข้าศึกที่คอยระดมยิงปืนเข้าใส่พระและพระคชาธาร โดยที่เหล่าแม่ทัพนายกองวิ่งตามพระองค์มาไม่ทันพระองค์จึงประกาศด้วยพระสุรเสียงอันดังว่า พระเจ้าพี่เราจะยืนอยู่ไยในร่มไม้เล่าเชิญออกมาทำยุทธหัตถีด้วยกัน ให้เป็นเกียรติยศไว้ในแผ่นดินเถิด ภายหน้าไปไม่มีกษัตริย์ที่จะได้ยุทธหัตถีแล้ว พระอุปราชาของพม่าจึงไสยช้างออกมากระทำ

^{๙๒}สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานศิลปะและการออกแบบ, ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม, รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๙.

ยุทธหัตถีด้วยกัน ในการทำยุทธหัตถีครั้งนั้นสมเด็จพระนเรศวรได้ทรงใช้พระแสงพลม่วยฟาดฟันพระอุปราชาตตะพายแล่งเมื่อกลับมาสู่พระนครแล้ว พระองค์ก็จะลงโทษเหล่าทหารที่ตามพระองค์ไปไม่ทันตอนกระทำศึกยุทธหัตถี ซึ่งกฎระเบียบแล้วต้องโทษถึงขึ้นประหารชีวิต ช่วงเวลาที่รออาญาสมเด็จพระพันรัตน พระสังฆราชพร้อมด้วยพระสงฆ์ ๒๕ รูปได้ขอให้พระนเรศวรพระราชทานอภัยยกเว้นโทษให้กับทหารเหล่านั้น โดยให้เหตุผลว่าพระองค์เปรียบดังพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่แวดล้อมด้วยหมู่ฆราวาสก่อนจะตรัสรู้ เป็นการประกาศเกียรติและบารมีความกล้าหาญและเก่งกาจของพระองค์ให้ขจรกระจายไปทั่วแคว้นทั่วแผ่นดิน สมเด็จพระนเรศวรจึงโปรดให้สร้างเจดีย์องค์ใหญ่ขึ้น

เพื่อเป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะ และความมีน้ำพระทัยของพระองค์ ที่มีต่อเหล่าทหารเหล่านั้น และพระระราชทานนามว่า “เจดีย์ชัยมงคล”^{๙๓}

๒. พระอุโบสถ เดิมสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติกรรมฐานรวมทั้งประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ พระอุโบสถหลังนี้เคยถูกใช้เป็นสถานนัดพบของเหล่าขุนนาง นำโดยขุนพิเรนทร์เทพและพรรคพวก ซึ่งมาเสี่ยงเทียนเพื่อจะเป็นนิมิตหมายในการไปปราบขุนวรวงค์ษาและท้าวศรีสุดาจันท์ วิธีการเสี่ยงเทียนคือการพันเทียนขึ้นมา ๒ เล่ม เล่มหนึ่งแทนตัวขุนวรวงค์ษา กษัตริย์ที่นักวิชาการ/แหล่งข้อมูลหลายท่านไม่นับรวมว่าเป็นหนึ่งในกษัตริย์อยุธยา เทียนอีกเล่มหนึ่งแทนตัวพระเจียรราชา หน่อเนื้อเชื้อกษัตริย์อันหลบหลีกปัญหาการแย่งชิงบัลลังค์ และไปบวชอยู่ที่วัดราชประดิษฐาน และจุดเทียนขึ้นพร้อมกันแต่เทียนเล่มที่เป็นตัวแทนของขุนวรวงค์ษามีเหตุให้ดับลงก่อนจึงถือว่าการล้มล้างจะเป็นผลสำเร็จภายในอุโบสถมีพระพุทธรูปสำคัญหลายองค์ ส่วนที่เป็นองค์ประธานเป็นพระพุทธรูปซึ่งมีลักษณะเด่นจากที่อื่น คือปั้นด้วยหินทรายตลอดทั้งองค์ ส่วนที่เป็นจิวรถูกลงรักปิดทองประดับแก้ว ส่วนที่ไม่ใช่จิวรนั้นวางเว้นเห็นเป็นเนื้อหินทรายที่สวยงามสร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าอู่ทอง ลักษณะเป็นปางมารวิชัย หรือปางสดุ้งมาร

๓. วิหารพระพุทธรุไสยาสน์เมื่อเดินผ่านประตูทางเข้าด้านในก็จะพบวิหารพระพุทธรุไสยาสน์อยู่ทางซ้ายมือภายในประดิษฐานพระพุทธรุไสยาสน์ซึ่งสร้างขึ้นในแผ่นดินของ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเพื่อใช้เป็นที่ สักการบูชาและปฏิบัติพระกรรมฐาน พระพุทธรูปองค์นี้ได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่ในปี พ.ศ. ๒๕๐๘ รูปแบบอาคารเป็นลักษณะวิหาร สันนิษฐานว่ามีประตูทางเข้าอยู่ ๒ ช่อง ทางด้านทิศเหนือ (ปัจจุบันได้สูญสิ้นหมดแล้ว) ภายในอาคารมีหน้าต่างสี่เหลี่ยมเพียง ๔ บาน เสาของอาคารเป็นลักษณะกลม ปรากฏร่องรอยบัวหัวเสาที่ประดับอยู่บนยอด องค์พระประธานของวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออกอันเป็นด้านหน้าของวัด ภายหลังได้รับการปฏิสังขรณ์

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม)

^{๙๓}ประเวศ วะสี, “การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”, จุลสารการท่องเที่ยว, (กรกฎาคม-กันยายน, ๒๕๔๔) : ๕-๑๐.

๓) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๖ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

ประวัติ

ตำนานกล่าวถึงวัดนี้ว่า พระองค์อินทรในสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ รัชกาลที่ ๑๐ แห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงสร้างเมื่อจุลศักราช ๘๖๔ (พ.ศ. ๒๐๔๖) ประทานนามว่า “วัดพระเมรุราชิการาม” แต่ประชาชนส่วนมากนิยมเรียกว่า “วัดพระเมรุ” จึงเป็นนามของวัดที่ใช้มาจนทุกวันนี้

ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงเหตุการณ์คราวทำสัญญาสงบศึกระหว่างสมเด็จพระมหาจักรพรรดิกับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง มีการปลุกพลับพลาเป็นที่ประทับซึ่งอยู่ด้านหน้าวัดพระเมรุกับวัดหัสดาวาส (ปัจจุบันวัดหัสดาวาสเหลือเพียงซากเจดีย์)

อีกตอนหนึ่งเมื่อคราวสมเด็จพระเจ้าอะลองพญามาตีกรุงศรีอยุธยา เมื่อเดือน ๖ ขึ้น ๑ ค่ำพ.ศ. ๒๓๐๓ พม่า เอาปืนใหญ่มาตั้งที่วัดพระเมรุราชิการามกับวัดหัสดาวาส พระเจ้าอะลองพญาทรงบัญชาการและทรงจุดปืนใหญ่เอง ปืนใหญ่ที่ตั้งอยู่ในวัดพระเมรุราชิการามแตกต้องพระองค์บาดเจ็บสาหัส ประชวรหนักในวันนั้น พอรุ่งขึ้น ๒ ค่ำ เดือน ๖ พ.ศ. ๒๓๐๓ พม่าเลิกทัพกลับไปทางเหนือหวังออกทางด่านแม่ละเมา แต่ยังไม่พ้นแดนเมืองตาก พระเจ้าอะลองพญาก็สิ้นพระชนม์ระหว่างทาง

โบราณสถานที่สำคัญ

พระอุโบสถ^{๙๔} ยาวประมาณ ๕๐ เมตร กว้างประมาณ ๑๖ เมตร มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หน้าพระอุโบสถสู่ทิศใต้ หลังพระอุโบสถสู่ทิศเหนือ พระอุโบสถมีส่วนยาวและกว้างมาก มีอากาศ ถ่ายเท ไม่อับ ไม่มีหน้าต่างอย่างพระอุโบสถสันนิษฐานว่าผู้สร้างคงจะสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น หน้าบันเป็นไม้สักแกะสลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑเหยียบเศียรนาครและมีรูปราหูสองข้างติดกับเศียรนาครล้อมรอบด้วยหมู่เทพนม (เทพขุมนม) จำนวน ๒๖ องค์มีบัฏฐานและกระจัง ลงรักปิดทอง ติดกระจกสี เช่นเดียวกับด้านหน้า

ภายในพระอุโบสถเดิมมีภาพเขียนด้วยสีโบราณเป็นรูปภิกษุณีสงฆ์การบูรณะในชั้นต่อๆ มาถูกฉาบทาด้วยปูนสีขาวปรากฏดังเช่นปัจจุบันนี้ การบูรณะส่วนอื่นๆ ของตัวพระอุโบสถได้รักษาส่วนและรูปทรงของเดิมไว้ทุกส่วนคงมีแต่ลายที่เสาะและลายเขียนที่ฝาผนัง ซึ่งถูกลบเลือนสันนิษฐานว่าการบูรณะครั้งหลังนี้คงจะหาช่างที่มีฝีมือทัดเทียมของเดิมได้ยาก ประกอบกับจะต้องใช้งบประมาณและเวลามากด้วย

ในพระอุโบสถมีพระพุทธรูป (พระประธาน) เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยทองสำริด ภายนอกฉาบด้วยปูนลงลักปิดทองปางมารวิชัยทรงเครื่องพระมหากษัตริราช^{๙๕} สมัยกรุงศรีอยุธยา หน้าตัก

^{๙๔}วัชรวิ วัชรสินธุ์, รศ., วัดพระเมรุราชิการาม, (กรุงเทพมหานคร : แกลเลอรีการ พิมพ์, ๒๕๕๓), หน้า ๑๘-๒๖.

^{๙๕}เสฐียรพงษ์ วรรณปก, ศาสตราจารย์พิเศษ, ราชบัณฑิต, “พระพุทธรูปจิตร ๖๐ ปาง”, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันนันทิธรรม, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙๑.

กว้างประมาณ ๔.๔๐ เมตร สูงประมาณ ๖.๐๐ เมตร พระนามว่า “พระพุทธรูปนิมิตวิชิตมารโมลีศรีสรรเพชญ์บรมไตรโลกนาถ” เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ที่สุดองค์หนึ่งมีพระลักษณะสวยงามมาก พระนามบ่งชัดถึงพระลักษณะอันพิเศษ มีพระอภินิหาร เป็นสรณะที่พึ่ง ที่เคารพสักการะอย่างยิ่งแก่โลกทั้ง ๓ เกิด ปิติศรัทธาแก่ผู้ที่ได้เข้ามานมัสการ เป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง และคุ้มครองบ้านคู่เมือง ทำให้ข้าศึกเกิดความเกรงกลัวไม่ทำลายวัดนี้ได้ เป็นที่น่าอัศจรรย์ควรแก่การที่จะไปนมัสการอย่างยิ่ง

พระวิหารหลังเดิม ตั้งอยู่ด้านหลังพระอุโบสถ(เหนือพระอุโบสถ) เรียกชื่อกันต่อๆมาแต่โบราณว่า “วิหารขาว” พระประธานในวิหารขาวเป็นพระพุทธรูปปั้นด้วยปูนชำระตักองค์เศียรหัก ผาผนังวิหารชำระหักพังเหลือแต่ซาก เมื่อสมัยพระครูครุฑพิหารโศภน (เลียง) เป็นเจ้าอาวาส ได้ทำการบูรณะโดยวิธีเก็บอิฐที่หักพังมาก่อหุ้มพระประธานที่ชำระไว้ภายในเป็นพระพุทธรูปปางพุทธลีลาไว้ด้านหน้าตรงพระอุระ นำพระพุทธรูปศิลา ปางมารวิชัยที่ชำระมาบูรณะขึ้นใหม่ ประดิษฐานไว้ด้านหลังตรงพระปฤษฎางค์ของพระประธานองค์เดิมที่ก่อหุ้มไว้ และสร้างห้องสำหรับบำเพ็ญกัมมัฏฐาน โดยการก่ออิฐถือปูนขึ้นใหม่จำนวน ๓ ห้อง หลังพระประธาน ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ทางวัดได้บรรจุอัฐิตีตเจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุ ณ วิหารนี้ พระวิหารหลังนี้สร้างขึ้น ในสมัยที่สร้างวัดชำระหักพังเพราะ ธรรมชาติ มิได้มีการบูรณะ ปัจจุบันทางวัดได้สร้างสถานที่ต่อเติมออกมาทางด้านทิศตะวันออก ใช้เป็นสถานที่บำเพ็ญกัมมัฏฐานของพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่มีศรัทธาจากทุกสารทิศ

พระวิหารสรรเพชญ์ (ประชาชนเรียกชื่อว่าพระวิหารคันธารราชู) เป็นที่ประทับของพระพุทธรูปพระนามว่า “คันธารราชู” และเรียกชื่อว่า “วิหารเขียน” เพราะมีลายเขียนใน พระวิหาร และมีชื่อเรียกกันอีกว่า “วิหารน้อย” เพราะมีขนาดน้อยด้วยยาวประมาณ ๑๖ เมตร กว้างประมาณ ๖ เมตร มีมุขทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของพระอุโบสถ ห่างจากพระอุโบสถประมาณ ๒ เมตรเศษ พระยาไชยวิชิต (เผือก) ผู้รักษากรุงในรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ สร้างในปี พ.ศ. ๒๓๘๑ ผู้สร้างได้อัญเชิญพระพุทธรูปศิลา (ศิลาเขียว) ประทับนั่งห้อยพระบาท พระนามว่า “พระคันธารราชู” ย้ายมาจากวัดมหาธาตุในเกาะเมือง ข้างวัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นวัดร้างในยุคนั้นมาประดิษฐานในวิหารน้อยที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ผู้สร้างได้จารึกไว้ในศิลาติดตั้งไว้ที่ฝาผนังเมื่อ พ.ศ. ที่สร้างว่า “พระคันธารราชู” นี้ พระอุบาสีซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดธรรมาราม นำมาจากประเทศลังกา ในคราวที่ท่านเป็นสมณทูต พร้อมด้วยพระสงฆ์สยามวงศ์ นำพระพุทธรูปไปประดิษฐานในประเทศลังกา นักโบราณคดีมีความเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดี สร้างระหว่าง พ.ศ. ๑๐๐๐ – ๑๒๐๐ และสันนิษฐานว่าก่อนที่จะนำมาไว้ที่วัดมหาธาตุในสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมอยู่ที่วัดพระเมรุราชิการาม จังหวัดนครปฐม เนื่องจากทางราชการขุดพบเรือนแก้วที่ชำระ สันนิษฐานว่าเป็นเรือนแก้ว ของพระพุทธรูปองค์นี้^{๑๖}

มณฑปนาคนาคปรก ตั้งอยู่หน้าพระวิหารน้อย ห่างจากพระวิหารประมาณ ๒๕ เมตร พระยาไชยวิชิต(เผือก) สร้างในปีที่สร้างพระวิหารน้อย (ปี พ.ศ. ๒๓๘๑) อัญเชิญพระพุทธรูปศิลานาคปรก ซึ่งย้ายมาจากวัดมหาธาตุกับพระคันธารราชูประดิษฐานในมณฑปนาคนาคปรก เมื่อปี ๒๔๗๔ วัดหน้าพระ

^{๑๖}วีรวิ วัชรสินธุ์, รศ., วัดพระเมรุราชิการาม, หน้า ๖๗-๗๔.

เมรุว่างจากเจ้าอาวาส มีพระสงฆ์อยู่เฝ้ารักษาวัดเพียงรูปเดียว ทางราชการกรมศิลปากรจึงนำพระพุทธรูปศิลาขนาดปรกในมณฑลนี้ไปเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑ์ สถานแห่งชาติกรุงเทพพร้อมกับได้นำพระพุทธรูปอุ้มบาตรที่ประดิษฐาน ณ บุษบกัญชรหน้าพระอุโบสถ พระพุทธรูปศิลาขนาดปรกหน้าพระวิหารสรรเพชญ์ จำนวน ๒ องค์ พระพุทธรูปศิลาเย็นที่หลังพระวิหารน้อย ๑ องค์ รอยพระพุทธรูปบาทหล่อด้วยโลหะที่มณฑลพระบาท ตั้งอยู่หน้าพระวิหารน้อย ทางวัดก่อฐานตั้งศิวิลิ่งไว้แทนมณฑลไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉนทโกโร)

๔) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา

วัดธรรมิกราช ตำบลท่าवासกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๗ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘)

ประวัติ

วัดธรรมิกราช ตั้งอยู่ด้านหน้าพระราชวังหลวงในพงศาวดารเหนือกล่าวว่า พระยาธรรมิกราชโอรสของพระเจ้าสายน้ำผึ้งเป็นผู้สร้าง จึงสันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นก่อนที่จะสถาปนากรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อวัดมุขราชต่อมาได้เปลี่ยนชื่อตามผู้สร้างเป็นวัดธรรมิกราช

หลักฐานของโบราณสถานของวัดแสดงว่าได้รับการบูรณะมาแล้ว อย่างน้อยหนึ่งครั้ง ในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในคราวเสียกรุงครั้งสุดท้ายหลักฐานด้านเอกสารระบุว่าวัดนี้ถูกไฟไหม้เสียหาย

โบราณสถานที่สำคัญ

เจดีย์ทรงกลมที่มีปูนปั้นรูปสิงห์ล้อม ความโดดเด่นเมื่อแรกเห็นวัดนี้ คือ เจดีย์ทรงกลมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ คือมีปูนปั้นรูปสิงห์ล้อมรอบไว้อย่างงามสง่าและหาชมได้ยากในเมืองไทย ในอยุธยา มีประติมากรรม สิงห์ปูนปั้นอีกแห่งหนึ่งที่วัดแม่นางปลื้มตั้งอยู่ริมคลองเมือง (แม่น้ำลพบุรีเดิม) ตรงข้ามกับตลาดหัวรอ ในตำบลหัวรอ เพราะโดยทั่วไปอย่างสุโขทัย ศรีสัชชาลัย กำแพงเพชร ก็มีแต่วัดช้างล้อมในกรุงศรีอยุธยาก็มีเจดีย์ช้างล้อม ที่วัดมเหยงคณ์ และวัดแม่นางปลื้ม (ที่เชียงใหม่ ซึ่งเป็นศิลปะล้านนาที่ได้รับอิทธิพลจากพม่า ก็มีหลายวัดที่มีรูปสิงห์เฝ้าเจดีย์ ทว่าส่วนใหญ่ปูนไว้ ๔ ตัวสำหรับ ๔ ทิศ) แต่วัดธรรมิกราชมีสิงห์ล้อมรอบนับได้ ๒๐ ตัว ซึ่งแม้จะหักพังไปตามกาลเวลาอันเนิ่นนานมาถึง ๕๐๐ ปี แต่ก็ยังหลงเหลือที่สมบูรณ์อีกหลาย

นักประวัติศาสตร์ลงความเห็นว่า กรุงศรีอยุธยาได้รับอิทธิพลทางศิลปะการปั้นตัวสิงห์มาจากจีนและขอม^{๙๗} ซึ่งกำลังเกรียงไกรอยู่ในเวลานั้น (ราว พ.ศ. ๑๖๐๐) ตามคติความเชื่อของจีนและขอมนั้น สิงห์หรือสิงโตเป็นสัญลักษณ์แห่งพลังอำนาจ และในตำนานของศาสนาพราหมณ์หรือฮินดู (ซึ่งขอมนับถืออยู่ในขณะนั้น) เล่าว่าพระนารายณ์หรือวิษณุหนึ่งในเทพชั้นสูงของฮินดูเคยอวตารเป็นสิงห์ ขณะเดียวกันตามลัทธิเทวราชาซึ่งไทยรับมาจากขอม ก็เชื่อว่าพระมหากษัตริย์คือเทพวิษณุ

^{๙๗} ศักดิ์ชัย สายสิงห์, “เศียรธรรมิกราชจากวัดธรรมิกราชควรมีอายุอยู่ในช่วงเวลาใด”, *ตำราวิชาการ* ๖, ๑ (ม.ค.-มิ.ย. ๒๕๕๐) : ๑๐๘.

ลงมาจุติบนโลกมนุษย์ จึงปรากฏว่าไทยเราใช้ตราครุฑเป็นสัญลักษณ์ของ "ข้าราชการ" (ผู้รับใช้พระราชอา) มาจวบจนถึงปัจจุบัน ก็เพราะครุฑเป็นสัตว์พาหนะของพระวิษณุ

อาคารสำคัญของวัดคือ วิหารหลวงขนาด ๑๑ ห้อง (๑๙ x ๕๓ เมตร) ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ ที่ยังเหลือเพียงพระเศียรดังกล่าวข้างต้น วิหารนี้ยังมีกำแพงซึ่งเจาะช่องรับแสงแบบวัดหน้าพระเมรุเหลืออยู่ และยังมีเสาวิหารขนาดใหญ่ที่ใช้รองรับเครื่องบน วิหารนี้มีกำแพงแก้วล้อมรอบ (๓๓ x ๘๐ เมตร) เนื่องจากขนาดใหญ่และตั้งอยู่ด้านหน้าพระราชวัง จึงให้ชื่อวิหารนี้กันว่า พระวิหารทรงธรรม

ด้านหน้าวิหารหลวงเป็นองค์เจดีย์ทรงระฆังที่พังทลายไปครึ่งองค์แล้ว รอบฐานของเจดีย์มีสิงห์ปูนปั้นแบบศิลปะขอมเขมร ยืนอยู่โดยรอบ จึงอาจเป็นไปได้ว่าองค์เจดีย์นี้ น่าจะสร้างในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งเป็นยุคสมัยที่นิยมศิลปะขอมเขมรอีกครั้ง

วิหารหลวงมีอาคารขนาดใหญ่ขนาดด้านข้างทั้ง ๒ ด้าน ด้านเหนือเป็นฐานของวิหารขนาดใหญ่ ส่วนด้านใต้เป็นอุโบสถ อาคารนี้น่าจะสร้างขึ้นใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ด้านทิศเหนือของวัดใกล้กับองค์เจดีย์ มีวิหารพระนอน หรือพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดยาว ๑๒ เมตร หันพระพักตร์ไปทางทิศเหนือ ที่ฝาพระบาทมีรอยมวงคลปิดทองประดับกระจก วิหารแห่งนี้ซ่อมแซมในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๔๙๙ ภายหลังจากการบูรณะจึงมีพระสงฆ์จำพรรษาอีกครั้งหลังจากเป็นวัดร้างมาแต่ครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒

หลักฐานที่แสดงให้เห็นความสำคัญของวัดนี้ในสมัยอยุธยา นอกเหนือจากเรื่องที่ตั้งและขนาดที่ใหญ่โตแล้ว ในสมัยอยุธยาตอนปลาย เมื่อพระเจ้าบรมโกศสวรรคตเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๐๑ นั้น ได้เกิดเหตุการณ์พระราชโอรสแย่งชิงราชสมบัติกัน กระทั่งพระราชอาคณเฑาะ ๕ รูป จาก ๕ วัดสำคัญของอยุธยาต้องออกมาเกลี้ยกล่อมให้เหล่าพระราชโอรสของพระเจ้าบรมโกศสมานฉันท์และยอมรับการเป็นกษัตริย์ของพระเจ้าอู่หม่พร หนึ่งในพระราชอาคณเฑาะนี้คือ พระธรรมโคดมแห่งวัดธรรมิกราช (อีก ๔ รูป ได้แก่ พระธรรมเจดีย์ วัดสวนหลวงสภสวรรค์, พระพุทธโฆษาจารย์ วัดพุทไธสวรรย์, พระเทพมุนี วัดกุฎีดาว และพระเทพกระวี วัดพระรามาวาส)^{๙๘}

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระครูธรรมิกาจารย์คุณ (ธรรมภณ ธรรมโพโล), ดร.

^{๙๘}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อยุธยา Discovering Ayutthaya, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๒-๖๕.

๕) วัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดสุวรรณดาราราม ตำบลหอรัตนไชย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๒ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘^{๙๙})

ประวัติ

วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร ตั้งอยู่ในเขตเกาะเมืองพระนครทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ใกล้กับบ่อมเพชร ตำบลหอรัตนไชย อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอารามหลวงชั้นเอกชนิดราชวรวิหาร เดิมชื่อ “วัดทอง”

ทิศเหนือจรดลำรางวัดกระบือ ทิศตะวันออกจรดถนนอุโมงและแม่น้ำป่าสัก ทิศใต้จรดจรดถนนอุโมงและแม่น้ำสองสายที่มาบรรจบกัน คือ แม่น้ำป่าสักและแม่น้ำเจ้าพระยา ทิศตะวันตกติดกับลำรางวัดกำแพงและวัดท่าโพธิ์

วัดสุวรรณดารารามเป็นวัดที่พระราชบิดาของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกนามเดิม “ทองดี” สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย ในสมัยสมเด็จพระเจ้าท้ายสระ^{๑๐๐} ที่ตั้งของวัดสุวรรณดารารามในสมัยอยุธยา กล่าวได้ว่าตั้งอยู่ในเขตย่านการค้าและชุมชนชาวจีน ย่านฝั่งตรงข้ามเป็นชุมชนการค้าของชาวจีนแถบปากคลองข้าวสาร ปากคลองสวนพลู และวัด พันธุ์เชิง ส่วนคั้งโค้งน้ำบริเวณนี้ของแม่น้ำป่าสักก็คือท่าจอดเรือสำเภาและเรือเดินทะเลทำการค้าระหว่างอาณาจักร^{๑๐๑}

เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่า วัดวาอารามและบ้านเมืองภายในกำแพงเมืองถูกเผา ทำให้วัดสุวรรณดารารามถูกทำลายเหลือเพียงซาก ต่อมาเมื่อมีการสถาปนาราชวงศ์จักรีที่กรุงเทพมหานครแล้ว ได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์วัดสุวรรณดารารามในฐานะเป็นวัดสำคัญของราชวงศ์เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ในปี พ.ศ. ๒๓๒๘ รัชกาลที่ ๑ และสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท (วังหน้า) ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดสุวรรณดารารามขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม โดยรวบรวมช่างจากกรุงเก่ามาออกแบบสร้าง และพระราชทานนามว่า “วัดสุวรรณดาราราม” เพื่อเป็นอนุสรณ์แด่พระราชบิดา

ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเสวยราชสมบัติในปี พ.ศ. ๒๓๕๒ ได้ทรงโปรดให้สร้างศาลาการเปรียญเป็นศาลาดินก่ออิฐถือปูนเพิ่มเติมขึ้นอีกหลังหนึ่ง แต่ยังไม่แล้วเสร็จ

^{๙๙}วาสนา พบลาภ, “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗.

^{๑๐๐}ระพีพรรณ ใจภักดี, คู่มือชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แสงแดดเพื่อเด็ก, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑๒.

^{๑๐๑}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

พ.ศ. ๒๓๙๓ ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงสร้างศาลาการเปรียญต่อจากรัชกาลที่ ๒ จนเสร็จสมบูรณ์และซ่อมภาพเขียนในพระอุโบสถ ซึ่งชำรุดให้บริบูรณ์ต่อไป

ในปี พ.ศ. ๒๔๐๖ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงสร้างพระเจดีย์ใหญ่และพระวิหารขึ้นอีกหนึ่งหลัง ทรงโปรดให้ช่างจำลองพระแก้วมรกตทำด้วยศิลาไปประดิษฐานไว้ในพระวิหาร และทรงสร้างกำแพงแก้วก่ออิฐถือปูนล้อมอยู่โดยรอบเป็นสัดส่วน สร้างกำแพงชั้นนอกมีทางเข้าออก ทำไว้เป็นระยะๆ ด้านหลัง ๒ ประตู ด้านหน้า ๑ ประตู ด้านเหนือกับใต้ด้านละ ๑ ประตู ประตูบลดายตรงกลางซุ้มประตูด้านบนเป็นมโหฬารกุ่ม ซึ่งเป็นคราเครื่องหมายประจำรัชกาล และสร้างโรงครัว ๑ หลัง

รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑ ได้ทรงปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ รวมทั้งกุฏิสงฆ์ด้วย ถึงรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนหลังคาพระอุโบสถ และพระวิหารเป็นกระเบื้องเคลือบ ซ่อมภาพเขียนในพระอุโบสถ ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ โปรดเกล้าฯ ให้พระยาอนุศาสน์จิตรกรเขียนภาพพระราชประวัติสมเด็จพระนเรศวรมหาราชไว้ที่ผนังวิหาร

จนในรัชกาลปัจจุบันโปรดให้มีการปฏิสังขรณ์พระอุโบสถ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๐๗ และโปรดให้เสด็จพระราชดำเนินทรงยกข้อฟ้าพระอุโบสถเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๑ และได้พระราชทานพระราชทรัพย์ด้วยเป็นครั้งคราว^{๑๐๒}

โบราณสถานที่สำคัญ

ในปัจจุบัน อาคารสำคัญของวัดนี้คือ พระอุโบสถและพระวิหาร ตั้งอยู่คู่กันด้านหลังพระวิหารมีเจดีย์ประธานทรงระฆังขนาดใหญ่

พระอุโบสถเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบสมัยอยุธยาตอนปลาย คือ มีฐานอ่อนโค้งคล้ายเรือสำเภา หน้าต่างประตูลงรักปิดทอง ปัจจุบันทองที่หน้าต่างลอกหมดแล้วคงเหลือแต่ที่ประตู หน้าบันสลักไม้ เป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑ รอบๆ อุโบสถมีเสมาคู่ ภายในอุโบสถมีพระประธานปางมารวิชัย เพดานประดับดาว ผนังมีภาพจิตรกรรมภาพเทพชุมนุมใหญ่ เช่นเดียวกับที่ผนังพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ที่ผนังส่วนบน ทางด้านล่างเขียนเรื่องทศชาติชาดกและสุวรรณสามชาดกไว้รอบผนัง สภาพค่อนข้างสมบูรณ์

ในส่วนของพระวิหารที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ ฐานวิหารมีลักษณะเป็นเส้นตรง ไม่ใช่ฐานอ่อนโค้งแบบอุโบสถ มีจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นโดยพระยาอนุศาสน์จิตรกร (จันทร์ จิตรกร) ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ เป็นภาพพระราชประวัติของพระนเรศวร ซึ่งภาพเหล่านี้จะได้รับการนำมาเผยแพร่ว่าเป็นเสมือนหนึ่งประวัติศาสตร์ของการกู้เอกราชของกรุงศรีอยุธยาจากพม่า เช่นภาพพระนเรศวรสมัยเป็นองค์ประกันอยู่เมืองหงสาวดีเล่นชนไก่กับมังสามเกียด ภาพการป็นค่ายพม่า ภาพการยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา และภาพการทำพิธีปฐมกรรมพระยาละแวก กษัตริย์กัมพูชา ซึ่งคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น (ตามข้อมูลทาง

^{๑๐๒}วาสนา พบลาภ, “การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, หน้า ๑๗-๑๘.

ประวัติศาสตร์ปรากฏว่า เมื่อพระนเรศวรตีเมืองละแวกได้ พระยาละแวกหรือกษัตริย์เขมรได้เสด็จหนีไปเมืองลาว หาได้ถูกกระทำปฐมกรรมหรือตัดพระเศียร เอาโลหิตมาล้างพระบาทพระนเรศวรไม่)

จิตรกรรมฝาผนังภายในวิหารวัดสุวรรณดาราราม แสดงให้เห็นถึงการนำรูปแบบศิลปกรรมตะวันตกเข้ามาผสมผสานศิลปวัฒนธรรมของไทย และยังเป็น การเปลี่ยนแปลงในเรื่องของเนื้อหาที่ใช้ ซึ่งแตกต่างจากอดีตโดยทั่วไปที่

พบตามพุทธสถานต่างๆ ที่มักจะเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนา มาเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่สำคัญของวีรกษัตริย์ไทยคือพระนเรศวรมหาราชแทน^{๑๐๓}

ภายในวัดยังมีหอรบซังตั้งอยู่ด้านหน้าอุโบสถทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ สถาปัตยกรรมแบบตะวันตก เป็นหอเล็กๆ ทรงสี่เหลี่ยมสองชั้น ก่ออิฐถือปูน ชั้นล่างเจาะช่องประตูเป็นรูปกลีบบัว สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งมีแทนพระศรีมหาโพธิ์ เป็นแทนปูนปั้นตกแต่งด้วยกระเบื้องหินอ่อนทรงแปดเหลี่ยมฐานบัวคว่ำและบัวหงาย เป็นที่ประดิษฐานพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้มาจากประเทศอินเดีย โดยรัชกาลที่ ๔ ทรงนำมาปลูกไว้บริเวณด้านหน้าของอุโบสถ^{๑๐๔}

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระมหาเวษยันต์ เวชยุโธ

๖) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร พระอารามหลวง อ.พระนครศรีอยุธยา

วัดกษัตราธิราชได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๑๑๕ ตอนที่ ๓๗ ง วันที่ ๑๙ พฤษภาคม ๒๕๔๑

ที่ตั้งวัด

ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา นอกเกาะเมืองทางด้านทิศตะวันตก ตรงข้ามกับวังหลังหรือวังสวนหลวง

ประวัติวัดกษัตราธิราชวรวิหาร

เป็นวัดที่มีมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีเดิมชื่อ “วัดกระษัตรา” หรือ “วัดกระษัตรา ราม” แต่จะสร้างเมื่อใดและใครเป็นผู้สร้างไม่ปรากฏหลักฐาน ขณะที่ชื่อของวัดชวนให้ท่านผู้รู้ส่วนมาก สันนิษฐานว่า คงจะเป็นวัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์ครั้งกรุงศรีอยุธยาพระองค์ใด พระองค์หนึ่งทรงสร้างหรือทรงบูรณปฏิสังขรณ์ขึ้น ดังนั้น วัดนี้จึงมีชื่อว่าวัดกระษัตรา หรือ วัดกระษัตรา ราม ซึ่งหมายความว่า เป็นวัดของพระมหากษัตริย์ หรือวัดของพระเจ้าแผ่นดิน

วัดกษัตราธิราชวรวิหาร เป็นวัดโบราณสร้างขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีพระปรารักษ์เป็นประธานของวัด ในสมัยรัชกาลที่ ๑ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ กรมพระราชวัง และกรมขุนอิศราณรงค์ (เกศ) ทรงปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ทั้งพระอาราม วัดกษัตราเปลี่ยนชื่อเป็น “วัดกษัตราธิราช” ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

วัดกษัตราธิราช คงจะถูกข้าศึกทำลายอย่างยับเยินเมื่อคราวเสียกรุงฯ ครั้งสุดท้ายเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๓๑๐ หรือก่อนหน้านั้น เนื่องจากที่ตั้งวัดอยู่ไม่ไกลกับวัดท่ากา ร้อง วัดลอดช่องและ

^{๑๐๓}เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

^{๑๐๔}ระพีพรรณ ใจภักดี, คู่มือชมศิลปะและสถาปัตยกรรมไทย พระนครศรีอยุธยา, หน้า ๑๑๓.

วัดวรเชษฐ ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งค่ายของพม่ามากนัก ผู้คนจึงพากันอพยพหลบหนีภัยสงคราม แม้พระสงฆ์ก็ คงจะอยู่ไม่ได้ วัดจึงต้องร้างไปในที่สุดและคงจะตกเป็นวัดร้างมาเป็นเวลาหลายปี^{๑๐๕}

สถานที่สำคัญภายในวัด คือ พระประธานในพระอุโบสถที่มีแท่นฐานผ้าทิพย์ปูนปั้น ฝีมือ ประณีตงดงาม ใบเสมาของพระอุโบสถเป็นใบเสมาคู่แกะสลักลวดลายวิจิตรบรรจง

สำหรับพระอุโบสถที่พระประธานประดิษฐานอยู่ มีขนาด ๙ ห้อง กว้าง ๒๒ เมตร ยาว ๔๖ เมตร ผนังก่ออิฐเจาะช่องแสงแบบเสาถักมณฑป ด้านหน้าพระอุโบสถมีบันไดขึ้น ๒ ทาง ช่องกลางก่อเป็นซุ้มบัญชร ช่องหน้าต่าง ด้านหลังมีมุขเด็จ ทำเป็นบันไดขึ้น ๓ ทาง ที่ประตูกลางของ มุขเด็จ ด้านหลังก่อเป็นซุ้มกั้นห้องประดิษฐานพระพุทธรูปปฏิมา ปางป่าเลไลยก์

ส่วนหลังคาพระอุโบสถช่อฟ้าใบระกาหางหงส์ประกอบด้วยเครื่องไม้หลังคามุงด้วย กระเบื้องกาบ หรือกระเบื้องกาบกล้วยดินเผา หน้าบันทั้ง ๒ ด้าน จำหลักลายดอกพุดตาน มีสาหร่าย รวงผึ้งคั่นสลักระหว่างเสา ลงรักปิดทองประดับกระจก มีคันทวย รองรับระหว่างชายคา ที่แกะสลัก อย่างงดงาม สืบทอดรูปแบบมาจากสมัยกรุงศรีอยุธยา

ภายในพระอุโบสถเสากลมมีบัวที่หัวเสาเป็นแบบดอกบัวตูมจำนวน ๖ คู่ รองรับเครื่องบน เพดานเขียน ลายทองเป็นลายราชวัตร ดอกกลมและพุ่มข้าวบิณฑ์ สลักกันเป็นระยະบนพื้นสีแดง เพดานสลักไม้ลง รักปิดทองพื้น

ภายในพระอุโบสถปูด้วยหินอ่อนจากประเทศอิตาลีที่รัชกาลที่ ๕ พระราชทานแต่พระครู วินยานุวัติคุณ (ทรง ธรรมสิริโชติ) อดีตเจ้าอาวาส เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา หลังจากการก่อสร้างพระ อุโบสถวัดเบญจมบพิตรฯ

วัดกษัตราธิราช ปรากฏนามในจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ในพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.๒๔๓๑ เดิมชื่อ “วัดกษัตรา หรือวัดกษัตราธิราช” วัดนี้เป็น พระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เลขที่ ๑๕ หมู่ ๗ ตำบลบ้านป้อม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดนี้ปรากฏนามในพระราชพงศาวดารครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ด้วย เป็นวัดที่พม่าใช้เป็นที่ตั้งปืนใหญ่ยิงเข้ามาในพระนคร ทำให้บ้านเรือนเสียหายและราษฎรล้มตาย มาก และวัดได้รกร้างไปในเวลาต่อมา สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ระหว่าง พ.ศ.๒๓๒๘ - ๒๓๔๙ สมเด็จพระ เจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬา โลกมหาราช ทรงพระราชศรัทธาปฏิสังขรณ์ และสร้างขึ้นใหม่เกือบทั้งพระอาราม และโปรด ประทานนามพระอารามใหม่ว่า “วัดกษัตราธิราช”

ต่อมาใน พ.ศ.๒๓๖๑ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระเจ้า หลานเธอเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีจรงค์ (เกศ) ก็ได้ทรงปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้งหนึ่งและเข้าใจว่า น่าจะ ได้รับการปฏิสังขรณ์อีกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะลวดลายที่ประดับ บนหน้าบันของศาลาตรีมุขเป็นลายพระเกี้ยว อันเป็นตราพระราชลัญจกรของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{๑๐๕}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อยุธยา Discovering Ayutthaya, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๖๒-๖๕.

วัดกษัตราธิราชนี้ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี เมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๒๐ ตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๙๔ ตอนที่ ๒๓ วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ.๒๕๒๐ หน้า ๑๒๖๑ มีเนื้อที่ ๓๖ ไร่ ๓ งาน ๓๒ ตารางวา

เนื่องจากอาคารโบสถ์วิหารต่างๆ ภายในวัดส่วนใหญ่ได้รับการปฏิสังขรณ์ใหม่หมด และใน พ.ศ. ๒๕๓๔ ก็ซ่อมแซมปฏิสังขรณ์ใหม่อีก ดังนั้นรูปแบบอาคารภายนอก จึงเป็นรูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมแบบประเพณีสมัยใหม่ แต่ยังคงปรากฏร่องรอยที่แสดงว่าเป็นวัดมาแต่โบราณ ได้แก่ พระอุโบสถ พระปรางค์ประธาน พระเจดีย์สี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง และพระปรางค์เล็กด้านหน้าพระอุโบสถ หอระฆัง มีรูปแบบคล้ายหอระฆังที่สร้างในรัชกาลที่ ๔ ด้วยยอดเป็นทรงยอดมงกุฏ ศาลาตรีมุข และกุฏิติกแบบฝรั่งสร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตามพระราชนิยม อันแสดงให้เห็นว่า วัดกษัตราธิราชนี้ได้รับการดูแลทะนุบำรุง ปรับปรุง และปฏิสังขรณ์ สืบต่อมาทุกยุคสมัยจนปัจจุบัน

โบราณสถานที่สำคัญ

พระอุโบสถก่อด้วยอิฐถือปูน ยกพื้นสูงมีประตูทางเข้าด้านหน้า ๒ ประตู อาคารพระอุโบสถมีขนาดกว้าง ๒๒ เมตร ยาว ๔๖ เมตร หลังคาซ้อน ๒ ชั้น หน้าบันประดับหลายเครือเถา ลงรักปิดทองประดับกระจก ตัวพระอุโบสถก่ออิฐเป็นผนังหนา เพื่อรองรับหลังคา ด้านนอกทำเป็นเสาในตัวตามแบบศิลปะอยุธยา ยอดเสาเป็นลายบัวแฉก มีทวยไม้จำหลักรูปพญานาครองรับชายคาอยู่บนเสาทุกเสา ด้านหน้าประดับด้วยซุ้มบุษบกบัณเฑาะว์ตั้งอยู่บนแท่นใหญ่ ด้านหลังสร้างเป็นมุขขนาดเล็กเรียกมุขเด็จประดิษฐานพระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ หน้าต่างเจาะเป็นช่องเล็กๆ ระหว่างช่องหน้าต่างประดับด้วยลายดอกไม้เครือเถา ภายในพระอุโบสถบนฐานชุกชีประดิษฐานพระประธาน ซึ่งเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ประทับบนฐานบัวผ้าทิพย์ พระนามว่า พระพุทธกษัตราธิราชเป็นพระพุทธรูปในศิลปะอยุธยา ที่เพดานและซุ้มประดับลายจำหลักลงรักปิดทองเป็นช่องกระจกดอกจอกอย่างสวยงาม บนลานพระอุโบสถโดยรอบตั้งใบเสมาอยู่บนฐานบัว ลักษณะใบเสมาสลักจากหิน ตรงกลางสกัดเป็นเส้นโค้งคล้ายรูปหัวใจ มีแถบยาวตัดตรงกลางอันเป็นลักษณะของเสมาในสมัยอยุธยาตอนกลางถึงสมัยอยุธยาตอนปลาย

พระวิหารในวัดกษัตราธิราช มีพระวิหาร ๔ หลัง คือ พระวิหารใหญ่ ๒ หลัง ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ และพระวิหารน้อย ๒ หลัง ซึ่งตั้งอยู่ตรงมุมกำแพงแก้วของพระอุโบสถด้านทิศตะวันออก และตะวันตก

สำหรับพระวิหารใหญ่มีขนาดกว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๓ เมตร ๕๐ เซนติเมตร หลังคาเป็นชั้นลด ๓ ชั้น พระวิหารหลังทิศใต้ ด้านหน้าทำเป็นประตูซุ้มยอดมณฑป หน้าบันของพระวิหารด้านทิศเหนือ สลักเป็นรูปพระนารายณ์ทรงครุฑ ล้อมรอบด้วยลายกระหนก ภายในพระวิหารบนฐานชุกชีประดิษฐานพระพุทธรูปยืน ปางถวายเนตร และปางประทานอภัย รวม ๒ องค์ ที่ผนังโดยรอบมีร่องรอยเจาะเป็นช่องสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็ก แต่ปัจจุบันทำเป็นหน้าต่างด้านละ ๓ บาน ส่วนหน้าบันของพระวิหารหลังใต้สลักภาพพราหมณ์อาลัมพายนจับพญานาคฤทธิพิศ ภายในพระวิหารด้านทิศใต้ประดิษฐานพระพุทธรูปปางสมาธิเป็นพระประธาน และรูปพระศรีอารียเมตไตรยจิวรดอก ประดิษฐานอยู่ด้านหน้าของพระประธาน ที่ผนังเจาะเป็นช่องสำหรับประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็ก ซึ่งลักษณะการเจาะผนังนี้นิยมมากในสมัยอยุธยาตอนปลายถึง

รัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๓ แต่สำหรับพระพุทธรูปและพระศรีอารียเมตไตรยนั้นเป็นศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น

พระปรารค์ประธาน มีขนาดสูง ๒๒ เมตร ๖๐ เซนติเมตร เชื่อกันว่าประดิษฐานบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ด้วย พระปรารค์นี้ทรงฝึกข้าวโพด ตรงเรือนธาตุมีจระนำชุ่มทิศทั้ง ๔ ด้าน ภายในจระนำมีรูปจำลองเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองประดับเป็นภาพนูนสูง ลายอุณาโลมประดับอยู่ในส่วนหน้าบนเหนือชุ่ม ทั้งลักษณะของพระปรารค์ และรูปเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง รวมทั้งอุณาโลมเป็นลักษณะศิลปะอยุธยา

พระเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มี ๔ องค์ อยู่ด้านหลังพระวิหาร และเป็นที่บรรจุอัฐิอดีตเจ้าอาวาส ลักษณะของพระเจดีย์แสดงรูปศิลปะอยุธยาตอนปลาย

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระราชทานินทราจารย์ (สุชาติ ฐานิสโร)

๗) วัดพุทไธสวรรย์ พระอารามหลวง อ.พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดพุทไธสวรรย์ ตั้งอยู่ในเขตตำบลสำเภาล่ม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา นอกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาทางด้านทิศใต้ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดพุทไธสวรรย์เป็นโบราณสถาน โดยได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ปัจจุบันวัดพุทไธสวรรย์ ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระอารามหลวง ชั้นตรี ชนิดสามัญ เมื่อวันที่ ๒๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๙ เนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงครองสิริราชสมบัติครบ ๖๐ ปี

ประวัติ

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาวัดพุทไธสวรรย์ เป็นวัดสำคัญแห่งหนึ่งมีฐานะเป็นพระอารามหลวง (พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา, ๒๕๐๐, หน้า ๒๑๕) ซึ่งสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นหลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติแล้ว ๓ ปี โดยเลือกภูมิสถานบริเวณที่เรียกกันว่า ตำบลเวียงเหล็ก เรื่องราวของการสร้างวัดนี้ปรากฏอยู่ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาว่า “ศักราช ๗๑๕ ปีมะเส็ง เบญจศก (พ.ศ. ๑๘๙๖) วันพฤหัสบดี เดือน ๔ ขึ้น ๑ ค่ำ เพลา ๒ นาฬิกา ๕ บาท ทรงพระกรุณาตรัสว่า ที่พระตำหนักเวียงเหล็กนั้นให้สถาปนาพระวิหารและพระมหาธาตุเป็นอารามแล้ว ให้นามชื่อ วัดพุทไธสวรรย์” ^{๑๐๖}

พระตำหนักเวียงเหล็ก ที่กล่าวไว้ในพงศาวดารนี้ คือ บริเวณที่ประทับเดิมของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ก่อนที่จะยกข้ามแม่น้ำไปสร้างพระราชวังที่ ตำบลหนองโสน หรือที่เรียกว่า “บึงพระราม” ในปัจจุบันและสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานีใน พ.ศ. ๑๘๙๓

ส่วนเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ของสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง ผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยา นั้นในปัจจุบันยังคงเป็นประเด็นสำคัญทางด้าน ประวัติศาสตร์ ซึ่งยังหาข้อสรุปที่ยุติยังไม่ได้ นักโบราณคดีและนักประวัติศาสตร์ได้ศึกษาเรื่องราวความเป็นมาของสมเด็จพระเจ้าอู่ทอง และสรุปได้ ๓ ทฤษฎี คือ

^{๑๐๖}ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อยุธยา, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

ทฤษฎีที่ ๑ เชื่อกันว่าพระเจ้าอู่ทอง เป็นขามาดา (ลูกเขย) เจ้าเมืองสุพรรณบุรี เป็นเชื้อสายของเจ้าชายไชยศิริ แห่งเมืองเชียงราย ซึ่งอพยพลอยร่นกันมาจากเมืองเหนือ ผ่านดินแดนต่างๆ จนกระทั่งมาตั้งถิ่นฐานทำกินที่เมืองอู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ต่อมาได้หนีโรคห่า มาตั้งนครหลวงใหม่ที่เมืองอโยธยาในปี พ.ศ. ๑๘๙๐ นักปราชญ์รุ่นต่อมาจึงเรียกกษัตริย์ที่สืบเชื้อสายต่อกันมาว่า วงศ์เชียงราย

ทฤษฎีที่ ๒ เป็นเจ้าเมืองเพชรบุรี ซึ่งสืบเชื้อสายมาจากชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามายังเมืองปัตตานี แล้วอพยพเดินทางเข้ามาทางเมืองนครศรีธรรมราช และเพชรบุรี จนกระทั่งตั้งพระนครศรีอยุธยาเป็นราชธานี ทฤษฎีนี้ไม่ได้ให้กำเนิดชาติวงศ์ไว้ชัด แต่ก็ได้สรุปเป็นแนวทางว่าพระเจ้ากรุงจีน ได้เมตตาอนุญาตให้เข้าไปค้าขายในประเทศจีนได้เป็นกรณีพิเศษ

ทฤษฎีที่ ๓ เป็นเจ้าชายเมืองลพบุรี (อาจเชื้อสายขอม?) เจ้าของทฤษฎีนี้ได้แก่ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ ซึ่งทรงพระราชทานกระแสพระราชดำริแก่พระยาอนุমানราชชน อธิบดีกรมศิลปากร แต่ไม่ทันได้ให้เหตุผลชัดเจนท่านได้ท้วงคัดเสียก่อน พระยาโบราณราชธานินทร์ จึงกำหนดอายุของเมืองอยุธยาว่าในสมัยต้น เป็นทราวดี และนายมานิต วัลลิโภดม อธิบดีกรมศิลปากร ได้ศึกษา ขยายความ ปรากฏรายละเอียดเพิ่มเติมในบทความเรื่องละโว้ - อโยธยา - ตามพรลิงค์ ว่าเป็นกษัตริย์เมืองละโว้ - อโยธยา

ในจดหมายเหตุโหรได้กล่าวถึง เหตุการณ์ครั้งที่พระเจ้าอู่ทอง ทรงอพยพพาไพร่พลหนีโรคภัยมาจากเมืองอู่ทองนั้น ในตอนแรกได้มาตั้งที่ตำบลเวียงเหล็ก เมื่อปีกุน จุลศักราช ๗๐๙ (พ.ศ. ๑๘๙๐) และได้พักไพร่พลอยู่ ณ ที่นี้ถึง ๓ ปี จนกระทั่งเห็นว่าไพร่พลของพระองค์พ้นจากความอดโรย มีความเข้มแข็งขึ้น จึงยกไพร่พลข้ามแม่น้ำมาสร้างพระนครศรีอยุธยา อยู่ในบริเวณปัจจุบันและทำพระราชพิธีราชาภิเษกสถาปนาพระนคร เมื่อปีเถาะ โทศก จุลศักราช ๗๑๒ (พ.ศ. ๑๘๙๓)

ครั้นเมื่อพระองค์ครองราชย์สมบัติได้ ๓ ปี ใน พ.ศ. ๑๘๙๖ (จ.ศ. ๗๐๕) จึงได้สถาปนาพระอารามขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ในการสร้างชาติของพระองค์ ด้วยความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าวข้างต้น

การศึกษาของ ประยูร อุลุชาฎะ (น. ณ ปากน้ำ) ได้ระบุว่า บริเวณที่ตั้งพระตำหนักเวียงเหล็กนั้น ตั้งอยู่ภายในเขตของเมืองปะทาคูจาม (ปะทา แปลว่า ป้อม และจาม หมายถึง ขาวเวียตนามที่นับถือศาสนาอิสลาม) ซึ่งตั้งอยู่บริเวณคลองปะจาม ซึ่งอยู่ถัดจากวัดพุทธไศวรารักษ์ ไปทางทิศตะวันออกไม่ไกลนัก (น. ณ ปากน้ำ, ๒๕๐๖, หน้า ๔๕) อันปรากฏในแผนที่ของชาวต่างชาติ ว่าเป็นบริเวณที่ตั้งถิ่นฐานของชาวญวนในสมัยอยุธยา (อัมพร สายสุวรรณ, แผนผังกรุงศรีอยุธยาไม่มีเลขหน้า) ในสมัยอยุธยา บริเวณปากคลองคูจามนี้ เป็นตลาดน้ำที่ใหญ่ที่สุด ๑ ใน ๔ ตลาดของกรุงศรีอยุธยา ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นบริเวณที่มีชุมชนขนาดใหญ่และมีความสำคัญอาศัยอยู่ บริเวณนี้ (กรมศิลปากร, ๒๕๑๑, หน้า ๑๗๐)

ประยูร อุลุชาฎะ ได้สันนิษฐานว่าคลองคูจามนี้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นคูเมือง ของเมืองปะทาคูจาม ตัวเมืองอาจเป็นที่ดินซึ่งเรียกว่า แหลมบางกะจะในเขตตำบลสำเภาลุ่ม อันโอบล้อมด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาทางทิศเหนือ และแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งไหลโอบจากวัดพันธุเชิง ลงใต้ทางทิศตะวันออก ส่วนคลองปะจามนั้นอยู่ทางทิศตะวันตก หรือตัวเมืองปะทาคูจามอาจจะเป็นบริเวณ ตำบลเวียงเหล็ก ที่วัดพุทธไศวรารักษ์ โดยมีคลองปะจามเป็นคูเมืองทางทิศตะวันออก คลองตะเคียนเป็นคูเมืองทางทิศตะวันตก มีแม่น้ำเจ้าพระยาโอบทั้งทางทิศเหนือและใต้

ในรัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ วัดพุทไธสวรรย์ ได้ถูกใช้เป็นสถานที่ตั้งทัพของพม่า ในคราวที่ยกทัพมาล้อมกรุงเทพฯ เพื่อทำการรบกับกรุงศรีอยุธยา เนื่องจากวัดพุทไธสวรรย์ เป็นวัดที่ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองกรุงศรีอยุธยา กล่าวคือ เมื่อครั้งที่พระเจ้าบุเรงนอง แห่งกรุงหงสาวดี ทรงส่งพระราชสาส์น มาขอฆ่าและช้างเผือก จากสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ แต่ถูกปฏิเสธ พระเจ้าบุเรงนองจึงยกทัพเข้ามาและกวาดต้อนเอากำลังทางหัวเมืองของไทยมาสมทบ ด้วย เมื่อยกทัพมาถึงกรุงศรีอยุธยา

ในรัชกาลสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (ขุนหลวงสรศักดิ์ หรือ สมเด็จพระเจ้าเสือ) ราว พ.ศ. ๒๒๔๓ สมเด็จพระมหาลงโยธาเทพ และสมเด็จพระมหาลงโยธาทิพ สมเด็จพระอัครมเหสีฝ่ายซ้าย และฝ่ายขวา ในสมเด็จพระเพทราชา ได้ทูลลาสมเด็จพระเจ้าเสือ ออกจากพระราชวัง พร้อมด้วยเจ้าตรีสร้อยราชบุตร (พระราชโอรสของสมเด็จพระเพทราชา) ไปตั้งนิวาสสถานอยู่ใกล้วัดพุทไธสวรรย์ ครั้งเมื่อปีมะโรง โทศกเจ้าตรีสร้อยพระชนม์ครบ ๑๓ พรรษา เจ้ากรมหลวงโยธาเทพพระราชมารดา นั้น ก็ได้กระทัมหมายมงคลพิธีโสกันต์พระราชบุตร ครั้นโสกันต์แล้วจึงให้ไปทรงผนวชเป็นสามเณร อยู่ในสำนักพระพุทโธษาจารย์ราชาคณะ เพื่อทรงเรียน พระปริยัติไตรปิฎกธรรม และคัมภีร์เลขยันต์ มนต์คาถาสรรพวิทยาคุณต่างๆ จนกระทั่งพระชนม์ได้ ๑๘ พรรษา จึงลาผนวช ออกเที่ยวเรียน ศิลปศาสตร์ แขนงต่างๆ จนพระชนม์ครบอุปสมบทก็ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ

ในช่วงสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้มีเหตุการณ์ในพระราชพงศาวดารระบุว่า บริเวณวัดพุทไธสวรรย์นั้น ได้ใช้เป็นสถานที่ประกอบกรรมที่สำคัญถึง ๒ ครั้ง

ต่อมา ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมเด็จพระมหาลงโยธาเทพ ได้ทิวงคตลง ณ ตำหนักริมวัดพุทไธสวรรย์ พระองค์ได้ทรงโปรดให้ทำการเมรุ ณ วัดพุทไธสวรรย์

“ใน ปีเถาะ สมเด็จพระอัยกีกรมหลวงโยธาเทพ ซึ่งเสด็จอยู่ ณ พระตำหนักริมวัดพุทไธสวรรย์ นั้นดับสูญสิ้นพระชนม์ จึงโปรดให้ทำพระเมรุมาศขนาดน้อย ณ วัดพุทไธสวรรย์นั้น แล้วเชิญพระโกศ ขึ้นพระยานมาศแห่มาเข้าพระเมรุ พระราชทานพระสงฆ์ดับปรภรณ์ และมีงานมหรสพสามวันแล้วเสด็จไปพระราชทานเพลิง ตามโบราณราชประเพณีสืบๆ กันมา”

วัดพุทไธสวรรย์น่าจะมีความสำคัญมากขึ้นใน พ.ศ. ๒๒๙๓ เมื่อสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้นำคณะทูตชาวสิงหลไปนมัสการและประกอบศาสนกิจที่ วัดพุทไธสวรรย์ โดยการเข้ามาของคณะทูตชาวสิงหลในครั้งนี้ปรากฏ ข้อความในราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา

“ลุดีกราช ๑๑๑๕ ปีระกา เบญจศก ฝ่ายพระเจ้ากิตติศิริราชสีห์ ได้เสวยสมบัติในเมืองสังขัณฑนคร เป็นอิสราธิบดีในลังกาทวีป ครั้งนั้น พระพุทธศาสนาในเกาะลังกาหาพระภิกษุสงฆ์ไม่ได้ จึงแต่งตั้งให้ศิริวัฒนอำมาตย์เป็นราชทูต กับอุปทูต ตรีทูตจำทูลพระราชสาส์นคุมเครื่องมงคลราชบรรณาการ มีพระบรมสารีริกธาตุเป็นอาทิ มากับกำปั่นโอลันชาพานิชวิลันดาเข้ามาจำเริญทางพระราชไมตรี ณ กรุงเทพมหานคร จะขอพระภิกษุสงฆ์ออกไปให้อุปสมบทบวช กุลบุตรสืบพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป ทรงพระกรุณาดำรัสสั่งให้จัดแจงรับทูตานุทูตลังกาตามธรรมเนียม...แล้วโปรดให้ อารารณา พระอุบาลี พระอริยมุนี พระราชาคณะสองพระองค์กับพระสงฆ์อันดับสิบสองรูป

ในหนังสือ “เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป” ของสมเด็จพระมหารัชมงคลมุนี ได้ทรงกล่าวถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งที่คณะ ราชทูตลังกา ได้เข้ามาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมโกศนี้โดยได้ระบุว่าในจดหมายเหตุราชทูตลังกาซึ่งเข้ามาในช่วงนั้น ได้มีการเขียนบันทึกพรรณนาถึงสภาพของวัดพุทไธสวรรย์ไว้อย่างละเอียด ซึ่งถือได้ว่าเป็นข้อมูลสำคัญส่วนหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นถึง

สิ่งก่อสร้างภายในวัดพุทไธสวรรย์ ในช่วงอยุธยาตอนปลาย (สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงสถาปนา, ๒๕๐๓, หน้า ๑๒๔)

หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็ไม่มีหลักฐานทางด้านเอกสารใดกล่าวถึงวัดพุทไธสวรรย์อีก จนกระทั่งถึงในสมัย กรุงรัตนโกสินทร์ ในสมัยสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ พระเจ้าลูกยาเธอกรมหมื่นเทพพลภักดิ์ ซึ่งบัญชาการกรมพระคชบาล เสด็จออกไปชมพินียดทรงพบว่าที่ด้านมุขของปราสาทประธานวัดพุทไธสวรรย์นั้น มีพระรูปพระเจ้าอยู่หัวตั้งอยู่ ต่อมาเข้าจึงกราบทูลมายังสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ พระองค์จึงโปรดให้อัญเชิญ เทวรูปนั้นลงมากรุงเทพฯ ใน พ.ศ. ๒๓๒๗ แล้วโปรดให้หล่อตัดแปลงใหม่เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง หุ้มเงินทั้งองค์ และโปรดให้ประดิษฐานไว้ ณ หอพระเทพบิดรภายในวัดพระศรีรัตนศาสดารามในปัจจุบัน ส่วนรูปที่เรียกกันว่า “พระเจ้าอยู่หัว” ในปัจจุบันนี้ เป็นของหล่อขึ้นใหม่แทนของเดิม ทำเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ประทับยืนอยู่ภายในซุ้มจระนำบริเวณผนังด้านทิศเหนือของมุขด้านทิศตะวันออก เหตุการณ์ดังกล่าวปรากฏข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ดังนี้

“...โปรดให้เชิญพระเทพบิดร คือ พระรูปสมเด็จพระรามธิบดี (อยู่หัว) ซึ่งเป็นปฐมวงศ์สร้างกรุงเก่ามาแปลงเป็นพระพุทธรูปหุ้มเงินปิดทองประดิษฐาน ไว้ในพระวิหาร พระวิหารนั้นพระราชทานนามว่า หอพระเทพบิดร...”

ในรัชกาลสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดพุทไธสวรรย์ เป็นวัดในกรุงศรีอยุธยาวัดหนึ่งที่พระองค์ทรงเสด็จมาพระราชทานพระกฐินโดย กระบวนพระยุหยาตราทางชลมารค เมื่อครั้งเสด็จพระราชทานพระกฐิน ณ เมืองปทุมธานี และกรุงเก่าหรือพระนครศรีอยุธยา ดังปรากฏข้อความเกี่ยวกับเหตุการณ์พระราชทานพระกฐินครั้งนี้ในจดหมายเหตุ ในรัชกาลที่ ๔

ในรัชกาล พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ปรากฏหลักฐานว่าชาวพระนครศรีอยุธยาได้ช่วยกัน บูรณปฏิสังขรณ์ยอดพระปราสาทประธานของวัดขึ้น ในราว พ.ศ. ๒๔๔๑

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนวัดพุทไธสวรรย์เป็นโบราณสถาน โดยได้ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

โบราณสถานที่สำคัญ

วัดพุทไธสวรรย์ เป็นวัดที่มีความสำคัญอย่างยิ่งวัดหนึ่งในยุคต้นของสมัยอยุธยา ด้วยเป็นวัดที่สมเด็จพระรามธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอยู่หัว) โปรดเกล้าฯ ให้สร้างเมื่อ พ.ศ. ๑๘๙๖ หลังจากทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นเป็นราชธานี ๓ ปี วัดพุทไธสวรรย์นับจากแรกสร้างจนถึงปัจจุบัน จึงมีอายุรวมถึง ๖๕๔ ปี

ด้วยเหตุที่วัดพุทไธสวรรย์ตั้งอยู่นอกเกาะเมืองอยุธยา จึงทำให้ได้รับผลกระทบจากสงครามไทยกับพม่าครั้งต่างๆ น้อยมากเมื่อเทียบกับวัดอื่นๆ ซึ่งตั้งอยู่ภายในเกาะเมือง ดังนั้นสิ่งก่อสร้างที่สำคัญส่วนใหญ่จึงยังคงสภาพดีอยู่ จะมีชำรุดเสียหายบ้าง ก็ด้วยสาเหตุของการเสื่อมสภาพตามกาลเวลา

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานที่ผ่านมา สภาพของอาคารสถานที่ต่างๆ ทั้งภายในเขตพุทธาวาส และเขตสังฆาวาส ของวัดพุทไธสวรรย์ ได้มีทั้งส่วนที่พัฒนาสร้างขึ้นใหม่ และส่วนที่บูรณะปฏิสังขรณ์

จากของเดิมที่ชำรุดเสื่อมโทรมตามกาลเวลา ดังนั้นสิ่งต่างๆ ที่ยังคงสภาพเหลืออยู่ จึงมีความสำคัญ และมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ให้ลูกหลานรุ่นหลังได้ศึกษาและเรียนรู้

๑. พระมหาธาตุ (ปราสาทประธาน) องค์พระปราสาทซึ่งเป็นประธานของวัด ตั้งหันหน้าไปสู่ทิศตะวันออก อยู่บนฐานไพทีที่รองรับไปถึงมณฑปที่อยู่ทางด้านทิศเหนือและทิศใต้ อีก ๒ หลัง ลักษณะโดยทั่วไปขององค์พระปราสาทได้รับอิทธิพลรูปแบบของสถาปัตยกรรมมาจาก ปราสาทขอม ซึ่งเปรียบประดุจเขาพระสุเมรุ หรือเขาไกรลาสที่ประทับของเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ ในการสร้างปราสาทตามคติเดิมของขอม ได้จำลองตัวอาคารหรือเรือนธาตุซ้อนกันเป็นชั้นๆ ขึ้นไปตามลำดับ ซึ่งก็คือวิมานของเทพเจ้า และมีเทพผู้รักษาที่คอยคุ้มครองทุกด้าน ประจำอยู่ตามทิศต่างๆ

พระมหาธาตุ หรือพระปราสาทประธานองค์นี้ จะมีห้องพระครรภธาตุ ภายในมีพระเจดีย์ทรงปราสาทยอด ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ มีประวัติว่าได้เริ่มสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นและมีอายุยืนยาวมาตลอด ระยะเวลา ๔๑๗ ปี ของความเป็นราชธานีกรุงศรีอยุธยา วัดพุทธโศภนารามซึ่งจัดเป็นวัดสำคัญวัดหนึ่งมาตั้งแต่ปฐมกษัตริย์อยุธยา ย่อมต้องได้รับการทำนุบำรุงองค์อื่นๆ ที่สร้างขึ้นในระยะเวลาใกล้เคียงกันเพียงแต่ยังคงมีรูปแบบแผนผังที่ยังคง อยู่เท่านั้น

๒. พระระเบียง โดยรอบองค์พระมหาธาตุมีพระระเบียงล้อมรอบผนัง ด้านนอกทึบ ด้านในมีเสารับเครื่องบนหลังคาและชายคาเป็นระยะๆ ทำให้ไม่มีผนังทางด้านใน ที่ริมผนังด้านทึบมีพระพุทธรูปนั่งเรียงอยู่โดยรอบ หลักฐานที่เกี่ยวข้องในพระระเบียงรอบพระปราสาทประธาน คงเป็นพระพุทธรูปที่นั่งเรียงรายอยู่โดยรอบ พระพุทธรูปเหล่านั้นแต่เดิมเป็นพระพุทธรูปหินทราย ฉาบปูนและลงรักปิดทอง ต่อมาได้ชำรุดทรุดโทรมลง ทำให้ปูนที่พอกกะเทาะหลุด พระพุทธรูปหินทรายซึ่งประกอบขึ้นด้วยหินทรายหลายชิ้นจึงตกลงและสูญหายไป พุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้บริจาคเงินบูรณะพระพุทธรูปที่ชำรุดเหล่านั้น ตามกำลังแห่งทรัพย์ที่ตนมีอยู่ ด้วยฝีมือช่างท้องถิ่น ทำให้พระพุทธรูปที่ซ่อมขึ้นใหม่มีลักษณะ เป็นไปตามกำลังทรัพย์และฝีมือของช่างปั้นที่รับปั้น ดังนั้น พระพุทธรูปที่ออกมาจึงไม่เป็นที่น่าชื่นชมอันจะนำมาซึ่งความ ศรัทธาได้ ท่านพระครูภัทรกิจโสภณ (หลวงพ่อหวล) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสได้รวบรวมศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธา ทำการบูรณะปั้นใหม่ขึ้นมาทั้งหมด เป็นแบบพิมพ์เดียวกัน โดยยึดเอาพุทธศิลปะแบบสุโขทัยเป็นหลัก

บนผนังระเบียงมุมด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือ มีภาพกิจกรรมบนฝาผนังรูปเรือนแก้ว ส่วนที่เป็นรัศมีด้านหลังพระพุทธรูปที่นั่งเรียงอยู่ในพระระเบียง ลักษณะของภาพจิตรกรรมเป็นศิลปะแบบรัตนโกสินทร์สมัยรัชกาลที่ ๕ ภาพนี้คงจะเขียนขึ้นมาเมื่อครั้งมีการซ่อมปฏิสังขรณ์พระปราสาทครั้งใหญ่ในปี พ.ศ. ๒๔๔๑

๓. พระอุโบสถ อยู่ทางด้านตะวันตกของปราสาทประธาน เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ยาว ๓๒ เมตร กว้าง ๑๔ เมตร ฐานค่อนข้างตรงไม่แอ่นท้องเสาเหมือนอาคารในสมัยอยุธยาตอนปลาย ภายในมีพระพุทธรูปสามองค์ขนาดใหญ่ที่บนฐานชุกชี ได้รับการปฏิสังขรณ์ลงรักปิดทองใหม่ แม้รูปแบบของประติมากรรมจะดูไม่ชัดเจนนัก ว่าเป็นศิลปกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น แต่ลักษณะของฐานพระพุทธรูปที่ทำเป็นบัวคว่ำบัวหงายอยู่บนฐานเชิงไม้สูงนั้น อาจสะท้อนให้เห็นได้ว่าพระพุทธรูปทั้งสามองค์นี้ มีอายุเก่าไปถึงสมัยอยุธยาตอนกลางราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑

โดยรอบพระอุโบสถทั้ง ๘ ทิศ มีใบเสมาหินชนวนขนาดใหญ่ และหนา (๑๒๗ x ๙๒ x ๒๓.๕ ซม.) จำนวน ๘ คู่ ๑๖ ใบ ลักษณะใบเสมามีรูปสามเหลี่ยมที่คอคบกับท้องเสมา กักรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ตะแคงครงอกเสมาด้วย ที่ฐานเสมาเป็นบัวตื้นๆ สันเสมาหนาและคม ใบเสมาคงเป็นแบบหินยานลึงกาเหมือนสมัยสุโขทัยตอนต้น ใบเสมาลักษณะเช่นเดียวกันนี้ ได้พบที่วัดมหาธาตุ ราชบูรณะ และวัดพระศรีสรรเพชญ์ ซึ่งเป็นแบบที่นิยมทำในสมัยอยุธยาตอนต้นทั้งสิ้น ส่วนใหญ่มักปักอยู่บนพื้นดิน

๔. วิหารพระพุทธไสยาสน์ ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ในเขต พุทธาวาส ลักษณะของพระวิหารมีลักษณะแอ่นท้องสำเภาเล็กน้อย เจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมทางด้านยาวด้านละ ๓ ช่อง รวม ๖ ช่อง มีช่องประตูทางเข้า ๑ ช่อง เครื่องบนหลังคาหักพังไปหมดสิ้นแล้ว องค์พระพุทธรูปไสยาสน์หันพระเศียรไปทางทิศตะวันตกตรงกับช่องประตูทางเข้าพอดี แม้พระพุทธรูปไสยาสน์องค์นี้จะได้รับการบูรณะซ่อมแซมใหม่แล้วก็ตาม แต่จากพุทธศิลป์และลักษณะรูปแบบของอาคาร อาจกำหนดอายุของพระพุทธรูปไสยาสน์และพระวิหารหลังนี้ อยู่ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓

๕. ตำหนักพระพุทธรูปโฆษาจารย์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเขต พุทธาวาส เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงไทย ๒ ชั้น ลักษณะอาคารเป็นทรงเรือสำเภา ขนาดความยาว ๗ ห้อง ชั้นบนมีประตูทางเข้า ๓ ประตู อยู่ทางทิศเหนือ ทิศใต้ และทิศตะวันตก ด้านละ ๑ ประตู มีหน้าต่างรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ๗ ช่อง ทิศตะวันตก ๖ ช่อง ภายในอาคารมีภาพจิตรกรรมฝาผนังโดยรอบ ชั้นล่างของอาคารมีช่องประตูและหน้าต่างเหมือนกับชั้นบนแต่หน้าต่างมีลักษณะซุ้มโค้งยอดแหลม

ภาพจิตรกรรมในพระตำหนัก ทางด้านทิศเหนือหรือผนังด้านตัด เขียนเรื่องไตรภูมิโดยตอนบนสุดของผนังเขียนเป็นวิมารที่เรียงรายอยู่เป็นแถว ตลอดแนวผนังชั้นกลางเขียนเป็นเขาพระสุเมรุ และเขาสัตตบรรพต แม่น้ำนทีสีทันดร ทางด้านทิศตะวันตกเป็นภาพป่าหิมพานต์ และการกำเนิดของแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ ๔ สาย ที่ไหลออกมาจากปาก ช้าง ม้า วัว และสิงห์ ตอนล่างของภาพแสดงชุมนุมรุกต่างๆ ทางด้านทิศตะวันออกเป็นรูปพระเวสสันดร

ผนังทางด้านทิศตะวันตก เริ่มต้นทศชาติ เรื่องพระเทมีย์ขาดก จากทางมุมด้านทิศเหนือ เรียงลำดับไปจนสุดผนังทางด้านทิศใต้

ผนังทางด้านทิศใต้ เขียนภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งเหนือบัลลังก์ภายในซุ้มเรือนแก้ว มีมาร ซึ่งเป็นคนต่างชาติกำลังเข้ามาผจญ

ผนังทางด้านทิศตะวันออก เป็นภาพพระพุทธรูปโฆษาจารย์ เสด็จไปนมัสการพระพุทธบาทที่ลึงกา ภาพต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นภาพจิตรกรรมที่เขียนขึ้น ในสมัยอยุธยาตอนปลาย รัชกาลพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งมีอายุอยู่ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๒๗๕-๒๓๑๐

๖. พระอนุสาวรีย์กษัตริย์ ๓ พระองค์ จัดสร้างขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยพระภัทรกิจ โสภณ (หลวงพ่อดวง) เจ้าอาวาสวัดพุทธไสยาสน์ เพื่อเป็นสถานที่ให้ลูกหลานและคนรุ่นหลัง กราบไหว้ สักการบูชารำลึกถึงพระคุณของพระปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ผู้สร้างวัดพุทธไสยาสน์ (พระเจ้าอู่ทอง), พระมหากษัตริย์ผู้กู้ชาติ (สมเด็จพระนเรศวรมหาราช) และพระอนุชา (สมเด็จพระเอกาทศรถ)

ตำนานเหล็กไหล จตุคามรามเทพ และสำนักดาบวัดพุทไธศวรรย์

นอกจากจะเป็นวัดที่มีชื่อเสียงด้านประวัติศาสตร์อันยาวนานและสำคัญแล้ว วัดพุทไธศวรรย์ ยังถูกพูดถึงในแง่ที่ว่า เป็นวัดที่มีพระพุทธรูปและเครื่องรางศักดิ์สิทธิ์ ด้านในอุโบสถเป็นสถานที่ประดิษฐานของ "หลวงพ่อดำ" พระพุทธรูปปูนปั้นสีดำปางมารวิชัย ลักษณะศิลปะแบบอยุธยาตอนต้น สมัยก่อนใครเจ็บป่วยก็มาขอหลวงพ่อดำให้หายเจ็บป่วย ขอบุตรก็จะได้บุตร และยังมีการเล่าขานกันว่า ตีตวัดแห่งนี้ เป็นสถานที่ฝึกอาวุธยุทธโปกรณ์ของทหารก่อนที่จะออกศึกสงคราม จึงเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ด้านอู่ยงคงกระพัน

เจ้าอวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระพุทไธศวรรย์วรคุณ หรือหลวงพ่อหวล ฐิริภักโท

๘) วัดภูเขาทอง อ.พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดภูเขาทอง ตั้งอยู่บนโคกซึ่งพื้นที่โดยรอบมีน้ำท่วมถึง ทั้งยังเป็นพื้นที่ยุทธภูมิครั้งสำคัญระหว่างกองทัพอยุธยา กับกองทัพพม่า ทั้ง ๒ ยุคสมัยของการเสียกรุง ซึ่งในคราวสงครามสมัยก่อนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งแรกนั้น ได้มีการขุด คลองมหานาค เพื่อความสะดวกในการคมนาคมระหว่างพระนครด้านแม่น้ำลพบุรีกับวัดภูเขาทองนี้

ประวัติ

เจดีย์ภูเขาทอง เป็นมหาเจดีย์สำคัญ ตั้งอยู่นอกเกาะกรุงศรีอยุธยา ด้านตะวันตกเฉียงเหนือไปประมาณ ๒ กิโลเมตร มีความสูงถึง ๙๐ เมตร ส่วนเจดีย์วัดใหญ่ชัยมงคลเป็นมหาเจดีย์สำคัญที่อยู่นอกเกาะด้านตะวันออกเฉียงใต้ที่สูงกว่าเจดีย์ภูเขาทองเพียง ๒ เมตร

พระราชพงศาวดารอยุธยา กล่าวว่า **วัดภูเขาทอง** นั้น สถาปนาในรัชสมัยพระรามาเมศวร หรือสมัยต้นอยุธยา แต่ไม่มีรายละเอียดถึงสิ่งก่อสร้างสมัยนั้น ขณะเดียวกันก็ยิ่งได้ระบุไว้ด้วยว่า ในคราวสงครามที่พระเจ้าบุเรงนองแห่งพม่ามีชัยเหนืออยุธยาในคราวเสียกรุง ครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๑๑๒ นั้น พระเจ้าบุเรงนองทรงให้สร้างเจดีย์ก่อที่บองค์เจดีย์เดิมของวัดแห่งนี้ แต่ก็ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับรูปแบบของเจดีย์เช่นกัน

เจดีย์ภูเขาทอง ที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้น่าจะได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ให้เป็นมหาเจดีย์สูงเด่นในระหว่างรัชสมัยพระมหาธรรมราชาถึงสมัยพระเพทราชา (ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๑๒ – ๒๒๔๖) และมีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่อีกครั้งในสมัยพระเจ้าบรมโกศ หรืออยุธยาตอนปลาย นั่นคือ มีฐานทักษิณ ๔ ชั้น เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสโดยชั้นพื้นยาวด้านละ ๖๙ เมตร ชั้นที่ ๒ ยาวด้านละ ๖๓ เมตร ชั้นที่ ๓ ยาวด้านละ ๔๙.๔ เมตร และชั้นที่ ๔ ยาวด้านละ ๓๒.๔ เมตร ทั้ง ๔ ด้านมีบันไดขึ้นไปจนถึงฐานทักษิณชั้นบนสุด บนชั้นนี้มีฐานสี่เหลี่ยมขององค์เจดีย์ที่มีอุโมงค์รูปโค้งเข้าไปข้างใน ซึ่งมีพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่ ๑ องค์ สูงขึ้นไปเป็นฐานแปดเหลี่ยม องค์ระฆัง บัลลังก์ ส่วนเหนือขึ้นไปที่เป็นปล้องไฉน ปลียอด และลูกแก้วนั้น ของเดิมได้พังไปแล้วตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้มีการซ่อมแซมขึ้นใหม่ในสมัยรัฐบาลจอมพล ป.พิบูลสงคราม เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ในครั้งนั้น ได้ทำลูกแก้วด้วยทองคำหนัก ๒๕๐๐ กรัม อันหมายถึง การบูรณะในวาระฉลอง ๒๕ พุทธศตวรรษของไทยนั่นเอง

เขตพุทธาวาสของวัดยังปรากฏแนวกำแพงแก้วล้อมรอบ ยาวรวม ๖๘๘ เมตร จากประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออก ซึ่งมีถนนมาถึงในปัจจุบันเป็นฐานของวิหารขนาดเล็ก ถัดไปเป็นอุโบสถใหญ่ (ขนาด ๑๑ x ๔๐ เมตร) ด้านหน้าอุโบสถเป็นเจดีย์ย่อมุมไม้สิบสองที่ยังสมบูรณ์อยู่ทั้ง ๔ องค์ ก็เป็นอันสิ้นสุดเขตพุทธาวาส นอกออกไปนั้นเป็นเขตสังฆาวาส

หลังการเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ ๒ วัดนี้เป็นวัดร้างเรื่อยมา แต่พระมหาเจดีย์ก็ยังเป็นสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่มีคนเดินทางมากราบไหว้ ดังเช่นที่ปรากฏเป็น **นิราศภูเขาทอง** ของสุนทรภู่ ที่เดินทางมานมัสการในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ วัดนี้มีพระมาจำพรรษาอีกครั้งนับแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และในปัจจุบัน บนกลางถนนของทางเข้ายังวัดแห่งนี้ ได้สร้างอนุสาวรีย์พระนเรศวรทรงม้าศึกไว้ด้วย^{๑๐๗}

โบราณสถานที่สำคัญ

ตามประวัติกล่าวว่าวัดแห่งนี้สร้างขึ้นโดยสมเด็จพระราเมศวร พระราชโอรสในสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ หรือพระเจ้าอู่ทอง เมื่อปีพุทธศักราช ๑๙๓๐ ซึ่งภายในวัดจะประกอบไปด้วย

พระอุโบสถ ยาว ๔๐ เมตร กว้าง ๑๑ เมตร มี ๓ ตอน มี ๒ ประตู ที่ซุ้มประตูมีลวดลายบนเสาเป็นลายเฟืองไทย ภายในมีพระพุทธรูปศิลาทราย ปางสมาธิ ศิลปะสมัยอยุธยา

วิหาร มี ๒ หลัง หลังแรกมีขนาดกว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๑.๗๕ เมตร สูง ๓ เมตร มี ๑ ประตู หลังที่ ๒ มีขนาดกว้าง ๘ เมตร ยาว ๑๔.๘ เมตร

เจดีย์ราย มี ๗ องค์ เป็นแบบย่อมุมไม้สิบสอง ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ

หอรบขัง ตั้งอยู่บนฐานสี่เหลี่ยม ก่ออิฐถือปูนกว้างด้านละ ๔ เมตร ปัจจุบันชำรุดเหลือแต่รากฐาน

เจดีย์ใหญ่ ก่ออิฐถือปูนแบบไทย สูง ๘๐ เมตร ตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ ๔ ชั้น เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ฐานแต่ละชั้นที่ต่อจากชั้นที่ ๑ มีผนังย่อเหลี่ยม มีฐานบัวคว่ำสลัฐานหน้ากระดานเป็นชั้นขึ้นไป ตรงกลางฐานประทักษิณชั้นที่ ๔ เป็นอุโมงค์รูปโค้งเข้าไปในเจดีย์ มีพระพุทธรูปอยู่ ๑ องค์ ตัวระฆังย่อมุมไม้สิบสองไปจนถึงบันลึงก์มีปล้องไฉน ปลียอด และลูกแก้ว ที่ปลายลูกแก้วประดับด้วยทองคำ สองหมื่นห้าพันกรัม

ซึ่งเจดีย์องค์นี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นโดยพระเจ้าบุเรงนองกษัตริย์พม่าเพื่อประกาศชัยชนะเหนือกรุงศรีอยุธยา แต่ทำได้เพียงรากฐานแล้วยกทัพกลับ ต่อ มาสมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกอบกู้เอกราชคืนได้สำเร็จเมื่อปีพุทธศักราช ๒๑๒๗ จึงโปรดเกล้าให้สร้างเจดีย์แบบไทยไว้เหนือฐานแบบมอญและพม่า เจดีย์องค์นี้จึงมีลักษณะสถาปัตยกรรมสองแบบผสมกัน ต่อมาส่วนยอดเดิมได้หักพังลงมาสมเด็จพระเจ้าบรมโกศโปรดเกล้าฯ ให้ซ่อมแซมขึ้น ใหม่ ซึ่งปัจจุบันกรมศิลปากรได้บูรณะใหม่โดยทาสีขาวทั้งองค์ และได้สร้างพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงม้าบริเวณด้านหน้าวัดภูเขาทอง

^{๑๐๗} กรมศิลปากร, ศิลปากรบริการงานศิลปวัฒนธรรม ๑๐๐ เรื่องกรมศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แพลนโมทีฟ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔๒.

อนุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวร

มหาวีรกรรมของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เป็นเรื่องราวหนึ่งในประวัติศาสตร์ของชาติไทย ที่คนไทยแทบทุกคนรับรู้และจดจำมานานกว่า ๑๕๐ ปี ถ่ายทอดจากคนรุ่นสู่รุ่นผ่านการสื่อสารเจ้านาย (ยังไม่มีสื่อสารมวลชน) ในสมัยก่อน ทั้งที่เป็นเรื่องราวของพระราชพงศาวดาร เรื่องราวในภาพเขียนโคลงภาพพระราชพงศาวดาร ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนัง ในหนังสือศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ ในหนังสือเรียนชั้นประถมมัธยม จนเมื่อสื่อสารมวลชนเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์ มหาวีรกรรมแห่งชัยชนะยิ่งถูกผลิตซ้ำซ้ำแล้วซ้ำเล่า ในรูปแบบของภาพยนตร์ ละเม็งละคอน หนังสือการ์ตูน นวนิยายอิงประวัติศาสตร์ จนปัจจุบันกลายมาเป็นมหากาพย์ภาพยนตร์ที่ใช้ทุนสร้างมหาศาล แต่สุดท้าย เนื้อหาของเรื่อง ก็ยังคงเป็นเช่นเดิม ตามพระราชพงศาวดารที่เขียนขึ้นโดยเจ้านาย"ฝ่ายไทย"

ปริศนาสงครามคราวศึกยุทธหัตถี ได้นำไปสู่ข้อถกเถียงของผู้รู้ ประชาชนท้องถิ่น และผู้ศึกษาในแต่ละมุมมอง ส่วนใหญ่ก็ยังเชื่อถือตามกรมพระยาดำรงราชานุภาพ"พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย" จากจดหมายพระยาอัครเสนาบดี ความว่า"พบเจดีย์ร้างที่หนองสาหร่าย ตามที่พระองค์วินิจฉัยไว้แล้ว...ว่าอยู่ที่สุพรรณบุรี ชาวบ้านบอกว่าเป็นที่พระนารายณ์ชนช้างกับพระนเรศวร" ตอกย้ำความเชื่อด้วยการสร้างอนุสรณ์สถานโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตอนเจดีย์หรือเจดีย์ยุทธหัตถี จึงอยู่ที่สุพรรณบุรีในทันที

ในขณะที่การขุดแต่งองค์พระเจดีย์โดยกรมศิลปากร ก็พบร่องรอยของปูนปั้นประดับศิลปะร่วมสมัยในยุคอยุธยาตอนกลาง เป็นข้อสรุปสำคัญว่าเจดีย์ร้างกลางป่าองค์นี้ ในอดีตคือเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามพระราชพงศาวดารนั่นเอง

ร่องรอยของพงศาวดารฝ่ายพม่าบางเล่ม ได้นำให้ประชาชนท้องถิ่นกาญจนบุรี...ไม่เชื่อเช่นนั้น สมมุติฐานที่ขัดแย้งเกิดขึ้นจากเนื้อความว่า "เจดีย์ที่สร้างขึ้นสวามิภักดิ์พระศพของพระมหาอุปราชา มีขนาดเล็ก และสมรภูมิมียุทธในเส้นทางเดินทัพ" อำเภอพนมทวนจึงกลายเป็นอีกปริศนาของพระเจดีย์อีกองค์หนึ่งที่เชื่อว่า เป็นเจดีย์อนุสรณ์ในมหาวีรกรรมในครั้งนั้น

ถึงแม้ว่าจะมีการพิสูจน์โดยกรมศิลปากรแล้วว่า เจดีย์ที่พนมทวน เป็นอุเทสิกเจดีย์ในสมัยปลายกรุงศรีอยุธยา แต่ชาวกาญจนบุรีก็ยังคงเชื่อมั่นในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของเขา เพราะเส้นทางเดินทัพโบราณ จากด่านพระเจดีย์สามองค์ ผ่านแม่น้ำแคว มาขึ้นที่กาญจนบุรี ต้องผ่านพนมทวน ล่องตามแม่น้ำจรเข้สามพัน ผ่านอุโมง เขาพระยาแมน ตัดเข้าสวนแดง บึงไผ่แขก จนถึงเมืองสุพรรณบุรีตามลำน้ำ เรื่องที่จะเดินทัพบกจำนวนมาก...อ้อมขึ้นไปถึงดอนระฆัง ดอนเจดีย์ เป็นเส้นทางสงครามที่ไม่อาจสามารถอธิบายได้ชัดเจนนัก ประกอบกับบริเวณรอบพื้นที่พนมทวนก็มีการขุดพบกระดูกช้าง ม้า และศรธนูธรรมาวุธเป็นจำนวนมาก ชาวพนมทวนในทุกวันนี้ ยังคงเชื่อมั่นว่า มหาวีรกรรมครั้งศึกยุทธหัตถี เกิดขึ้นที่นี่ยังแน่นอน

บันทึกของวันวลิตหรือฟานฟรีส (เข้ามาในสมัยของพระเจ้าปราสาททอง) อธิบายเรื่องราวของสงคราม "ปลดแอก" ของเจ้าชายชาวสยามว่า....."เกิดขึ้นที่วัดร้างแห่งหนึ่งชื่อ"หนองสาหร่าย" หรือ "แครง"นอกกำแพงเมืองของอยุธยาไปประมาณ ๒.๕ กิโลเมตรและชาวสยามประสบชัยชนะเหนือกองทัพพะโค " ในขณะที่พงศาวดารพม่าฉบับอุกาลา กล่าวว่า "สงครามครั้งนี้เกิดขึ้นใกล้พระนคร และพระนเรศวรใช้พระนครตั้งรับศึก"

หมอแกมเฟอร์ เข้ามาตามเส้นทางการค้าของ VOC ในสมัยของพระเพทราชา เขาเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นชาวต่างประเทศคนเดียวที่มีภูมิหลัง ทางวิชาการ มีประสบการณ์และรอบรู้มากกว่าชาวต่างประเทศคนใดที่บ้านทีกเรื่องราวของชาว สยามในยุคกรุงศรีอยุธยา

หมอแกมเฟอร์เข้ามาอยู่อยุธยาเพียง ๒ เดือน แต่เรื่องราวในบ้านทีกของเขาเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ของไทยเป็น อย่างมาก ทั้งเรื่องการคลี่คลายการสืบราชสมบัติของพระเพทราชา บ้านเมืองของสยาม รวมทั้งการเยือนมหาเจดีย์องค์ "สำคัญ" องค์หนึ่งของชาวสยาม ที่เขาระบุตามคำบอกเล่าของขุนนางระดับสูงแห่งราชสำนักว่า " เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นเพื่อระลึกถึงชัยชนะเหนือหงสาวดี โดยพระนเรศวร" พร้อมภาพวาดลายเส้นรูปทรงสัญลักษณ์เจดีย์โดยละเอียด

ปริศนาเจดีย์ยุทธหัตถีจึงเกิดขึ้นอีกครั้ง เมื่อมีวิชาการรุ่นใหม่นำเรื่องราวในบ้านทีกมาเป็นข้อเสนอโดยสรุปว่า " เจดีย์ยุทธหัตถีควรจะอยู่ที่ทุ่งภูเขาทอง พระนครอยุธยานี้เอง" ซึ่งก็ไม่ค่อยได้รับการยอมรับโดย "ตรง"จากนักวิชาการรุ่นเก่าและผู้ชื่นชมพระ ราชพงศาวดารมากนัก แต่ในทาง"อ้อม"อนุสรณ์สถานพระนเรศวรทรงม้าขนาดใหญ่ กลับถูกสร้างขึ้นบริเวณด้านทิศเหนือในช่วงระยะเวลาไม่กี่ปีมานี้ รวมทั้งการจัดงานระลึกรมหาวีรกรรม ในวันกองทัพไทยก็เลือกเจดีย์ภูเขาทองเป็นสถานที่จัดงาน

เจดีย์ภูเขาทอง เป็นเจดีย์เพียงองค์เดียวในคติพุทธบูชาหลังสงครามเพื่อระลึกถึงการปลดแอก ซึ่งนำไปสู่การฆ่าฟันและทำลายล้างชีวิตศัตรู หรือจะเป็นหนึ่งในเจดีย์ที่สร้างขึ้นในยุคสมัยของปริศนามหาวีรกรรม หรือไม่ไม่ใช่เรื่องสำคัญของปริศนาครับ ปริศนาของเรื่องไม่ได้อยู่ที่เรื่องราวหรือประวัติศาสตร์

แต่หลักฐานที่เป็นรูปทรงสัญลักษณ์ต่างหากที่ยืนยันความสำคัญของมหาเจดีย์องค์นี้

การบูรณะครั้งใหญ่ในปี ๒๕๔๑ ทำให้เห็นรากฐานเดิมและรากฐานที่มีการสร้างทับ มีการบูรณะถึง ๔ ครั้ง ครั้งสุดท้ายอยู่ในสมัยของจอมพล ป. พิบูลสงครามและเชื่อว่าในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศก็ได้มีการซ่อมแซมจริง แต่ไม่ได้มีการสร้างพระเจดีย์ขึ้นใหม่ การซ่อมในครั้งนั้นพบรอยร้าวก่อเป็นช่องอากาศขนาดใหญ่ แยกส่วนของผิวนอกกับแกนในออก จึงต้องใช้เทคนิคการฉีดซีเมนต์เพื่อยึดเข้าด้วยกัน

จากการบูรณะทำให้เราว่าการสร้างทับในครั้งแรกนั้น เกิดขึ้นร่วมสมัยกับการสร้างครั้งแรก นั่นก็คือสร้างขึ้นในช่วงรัชสมัยของพระนเรศวรราชาธิราชนั่นเอง การบูรณะในครั้งนี้ได้เปิดเผยความจริงบางอย่างของการสร้างมหาเจดีย์ที่เป็น ปริศนามายาวนาน

เจดีย์องค์นี้ สร้างขึ้นโดยสองกษัตริย์ยิ่งใหญ่ หรือสร้างขึ้นโดยสองจักรพรรดิราชา.....แห่งสุวรรณภูมิ

ระบบการปกครองและการควบคุมคนในสมัยโบราณ มีคัมภีร์ทางศาสนาความเชื่อ และคติชนมาเป็นตัวกำหนดโครงสร้างและรายละเอียด ในยุคสมัยของบุเรงนอง ระบอบการปกครองแบบจักรพรรดิราชา ผู้ครอบครองทวีปทั้งสี่ ผู้เป็นจักรพรรดิเหนือราชา ครอบครองสัญลักษณ์แก้วเจ็ดประการ อันได้แก่ ช้างแก้ว ม้าแก้ว จักรแก้ว มณีแก้ว นางแก้ว ขุนคลังแก้ว ลูกแก้ว การสงครามขยายพระราชอาณาจักรคือการขยายทิศจักรวรรดิในไตรภูมิ

ในประวัติศาสตร์ไม่เข้าใจเรื่องคติชน จึงเอาเรื่องของช้างแก้ว กลายเป็นเรื่องการอ้างขอช้างเผือกของพระมหาจักรพรรดิเป็นเหตุของการสงคราม และเหตุที่พระมหาจักรพรรดิประกาศตน

เป็นเจ้าของราชาทิ้งปวงเช่นกัน จักรพรรดิราชามีได้เพียงองค์เดียว สงครามระหว่างทวีปจึงเกิดขึ้นและก็เป็นเรื่องราวของการเสียเอกราชของสยามใน ประวัติศาสตร์ แต่ในศาสนาความเชื่อ พระเจ้าบุเรงนอง ได้เข้าครอบครองทวีปทั้ง ๘ ทิศ โดยสมบูรณ์และได้สร้างพระราชวังของผู้ใต้การปกครองของจักรวรรดิ รอบพระที่นั่งของพระองค์ที่หงสาวดี เป็นสัญลักษณ์"ศูนย์กลางของจักรวาล" ดังที่เกิดพระราชวังโยเดียในหงสาวดีเพื่อเป็นที่ประทับของพระมหาจักรพรรดิ แห่งกรุงศรีอยุธยา^{๑๐๘}

พระเจ้าบุเรงนอง จะสร้างมหาเจดีย์รูปทรงปิรามิด ที่มีสัญญาณสี่เหลี่ยมขนาดใหญ่ ย่อชั้นปะทักชันขึ้นไปมีบันไดทางขึ้นทั้งสี่ทิศในทุกแคว้นแคว้นที่ทรงครอบ ครองได้ คติของเจดีย์ คือการสร้าง"เขาพระสุเมรุ" ในสัญลักษณ์ของจักรวาลทั้งสี่ทิศ ด้านบนเป็นสถูปในพระพุทธศาสนา รูปทรงโอคว่ำครึ่งวงกลม ปัจจุบันยังพบเจดีย์รูปทรงเดียวกันนี้ทั่วไปในประเทศพม่า

ด้วยสัญลักษณ์มงคลพระสุเมรุของมหาเจดีย์รูปทรงปิรามิดที่มีขนาดใหญ่ที่ สร้างขึ้นในสมัยของบุเรงนอง ขานกรุงศรีอยุธยา เมื่อสิ้นรัชกาล พระนเรศวรราชาธิราช ผู้ได้รับการถ่ายทอดศิลปะวิทยาการครั้งไปปะกันตนในราชสำนักบุเรงนอง พระองค์ได้รับการสั่งสอนมาจากบุเรงนองโดยตรง จักรวรรดิราชหงสาวดีได้ถึงกาลสิ้นสุดแล้ว

จักรพรรดิราชพระองค์ใหม่ จะเกิดขึ้นที่กรุงศรีอยุธยา สงครามปลดแอก สงครามกู้เอกราช หรือสงครามปราบกบฏ ไต ๆ ก็ตามจึงเกิดขึ้นเป็นเวลายาวนานในสมัยของพระองค์ นั่นคือการสถาปนาระบอบจักรพรรดิราชขึ้นใหม่

มหาเจดีย์ทุ่งภูเขาทอง จึงมิใช่เป็นเพียงสัญลักษณ์ อนุสรณ์สถานหรือที่ระลึกในมหาวิกรรมคราวพระมหาอุปราชา ด้วยความสำคัญมันมีมากกว่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์หลายเท่านี้

พระนเรศวรราชาธิราช ทรงโปรดให้สร้างพระสถูปทรงสยาม บนสัญลักษณ์"เขาพระสุเมรุ" ของจักรวรรดิราชแห่งหงสาวดี ในความหมายว่า "นับแต่ขึ้นไป กรุงศรีอยุธยาคือจักรพรรดิราชเหนือราชาแห่งหงสาวดีและราชาทิ้งปวง" สัญลักษณ์ใหม่เกิดขึ้น พร้อมกับการขยายพระราชอาณาจักรแห่งจักรวรรดิ ออกไปทุกทิศทาง พืชกัมพูชา มาลายู เชียงใหม่ ล้านช้าง หงสาวดี มอญและครอบครองเบลกอล เปิดสถานีการค้าของสยามอยุธยาเป็นครั้งแรก นำมาสู่ความมั่นคงและมั่งคั่งของมหานครกรุงศรีอยุธยาในยุคสมัยต่อมา

พระมหาเจดีย์ทุ่งภูเขาทอง จึงเป็นสัญลักษณ์ของสองมหาจักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของอุษาคเนย์หรือ สุวรรณภูมิ ในยุคสมัยหนึ่ง มิใช่เป็นเพียงเจดีย์ยุทธหัตถี แต่เป็นมหาเจดีย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของกรุงศรีอยุธยา

สัญลักษณ์แห่งมหาจักรวรรดิ ผู้ปกครองทวีปทั้งสี่ ผู้ครอบครองแก้วเจ็ดประการหรือผู้ปกครองโลกในไตรภูมิ ๒ พระองค์ สถิตอยู่ที่นันทาปิรามิดแห่งอยุธยาอดชญา ...ฐานรามัญ

เจ้าอวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญญา

^{๑๐๘}กรมศิลปากร, ศิลปากรบริการงานศิลปวัฒนธรรม ๑๐๐ เรื่องกรมศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แพลนโมทีฟ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔๒.

๙) วัดศาลาปูนวรวิหาร พระอารามหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วัดศาลาปูนวรวิหารจ.พระนครศรีอยุธยา

วัดศาลาปูนวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโทชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ ๓๘ หมู่ ๔ ตำบลท่า วาสูกี อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นวัดโบราณตั้งอยู่ริมคลองเมือง พระนครศรีอยุธยา (แม่น้ำลพบุรีเดิม) ฝั่งตรงกันข้ามกับเกาะเมืองห่างจากปากคลองหัวแหลม ประมาณ ๑๐ เส้น มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๒๘ ไร่ อาณาเขตติดต่อดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อ คลองมหา นาค ทิศใต้ ติดต่อ คลองเมือง ทิศตะวันออก ติดต่อ ที่ดินราษฎร ทิศตะวันตก ติดต่อวัดพรหมนิवास วรวิหาร (วัดขุนยวน) วัดศาลาปูนเป็นที่สถิตของ พระราชาคณะตำแหน่งพระธรรมราชา สืบต่อกัน มาตั้งแต่รัชกาลที่ ๑ จนถึงรัชกาลที่ ๖ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และรัชกาลที่ ๕ วัดศาลาปูนเป็นที่สถิตของ พระราชาคณะชั้นสมเด็จเจ้าพระยาสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ซึ่งเป็นสมเด็จเจ้าพระยาเพียงรูปเดียวที่ ได้รับพระราชทานตั้งขึ้นในเขตหัวเมืองชั้นนอก

พระราชาคณะผู้ใหญ่และพระเถระ ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดศาลาปูน

๑. พระธรรมราชา (อู่) ในรัชกาลที่ ๑
๒. พระธรรมราชา (คุ่ม) ในรัชกาลที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๙ - ๒๓๘๗
๓. พระธรรมราชา (เรือง) ในรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๘๙
๔. พระธรรมราชา (อิน) ในรัชกาลที่ ๓ พ.ศ. ๒๓๙๔
๕. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ป.ธ.๓ ในรัชกาลที่ ๔ พ.ศ. ๒๓๙๔ - ๒๔๒๗
๖. พระธรรมราชานุวัตร (อาจ) ในรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๒๘ - ๒๔๖๓
๗. พระครูจันทรรักษ์ (อยู่) ป.ธ.๓ ในรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๖๕ - ๒๔๙๒
๘. พระสุนทรธรรมโกศล (เกตุ ธรรมทินโน) ป.ธ.๖ ในรัชกาลปัจจุบัน พ.ศ. ๒๔๖๕ - ๒๔๙๒
๙. พระครูสาธุกิจโกศล (ไวยท์ มุตตถาโม) ป.ธ.๕ สมศักดิ์ปัจจุบันคือ พระธรรมญาณมูรี เป็นที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา สถิต ณ วัดพนัญเชิงวรวิหาร
๑๐. พระราชสิทธิมงคล (สวัสดิ์ จิตตะทศ) พ.ศ. ๒๕๒๔ - ๒๕๕๙

เมื่อมีการประกาศใช้ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พุทธศักราช ๒๔๔๕ พระธรรมราชานุวัตร (อาจ) ได้รับแต่งตั้งให้เป็น เจ้าคณะมณฑลกรุงเก่า ซึ่งรวมเอา ๗ หัวเมือง คือ กรุงเก่า อ่างทอง สระบุรี ลพบุรี อินทร์บุรี สิงห์บุรี เข้าเป็นมณฑลข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑล คือ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่น มรุพงษ์ศิริพัฒน์ ทรงเป็นพระเจ้าน้องยาเธอในรัชกาลที่ 5 พระธรรมราชานุวัตร (อาจ) เป็นผู้อำนวยการจัดการศาสนา การศึกษา การโรงเรียนหนังสือไทยตามวัด ในมณฑลกรุงเก่า โดยมี ธรรมการมณฑลทำหน้าที่ช่วยเจ้าคณะมณฑล ในปี พ.ศ. ๒๔๔๖ ทั่วทั้งมณฑลกรุงเก่า มีโรงเรียนสอน หนังสือไทยตามวัด ๔๕ โรงเรียน มีนักเรียน ๒,๔๒๑ คน ใน พ.ศ. ๒๔๒๙ โรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นในวัดมี อยู่ ๕ แห่ง คือ วัดกษัตราธิราชวัดนิเวศธรรมะประวัติ วัดรวก วัดเสนาสนาราม และวัดศาลาปูน จึง กล่าวได้ว่าสมัยนั้น วัดศาลาปูนเป็นศูนย์รวมอำนาจ การปกครองคณะสงฆ์ ทั้งมณฑลมีชื่อเสียงใน การศึกษาอบรม การบำรุงรักษาวัด ตลอดจนการให้ความสะดวกในการบำเพ็ญกุศลแก่ทางราชการ และพ่อค้าประชาชนทั่วไป

ศิลปกรรมและโบราณวัตถุที่สำคัญ พระพุทธรูปโบราณศักดิ์สิทธิ์ ชาวบ้านเรียกว่า หลวงพ่อ แขนกลายเป็นศิลปสมัยก่อนอยุธยา เป็นพระพุทธรูปนั่งขนาดหน้าตักกว้าง ประมาณ ๒๙ นิ้ว ลักษณะคล้ายพระอัครสาวกของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือ พระโมคคัลลา พระสารีบุตร เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ สามารถบันดาลโชคลาภความสำเร็จปัดเป่าให้หายจากทุกข์ภัยไข้เจ็บ เคยถูกโจรกรรมหลายครั้งแต่ไม่ประสบผล พระอุโบสถ จิตรกรรมฝาผนังคล้ายคลึงกับวัดหน้าพระเมรุ

พระอุโบสถวัดศาลาปูนนี้เคยเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุระพาพระประธานในอุโบสถวัดไร่ขิงมาก่อน เนื่องจากสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พุก) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดศาลาปูน และเป็นชาวเมืองนครชัยศรี ได้อัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ณวัดไร่ขิง หอไตรปิฎก มีความงดงามเป็นเอกมีคุณค่าทางศิลปกรรมสมัยอยุธยา หน้าบันประดับปูนปั้นรูปนารายณ์ทรงครุฑเหยียบนาค เป็นอาคารที่เก็บพระไตรปิฎก พระคัมภีร์และใบลาน ซึ่งเป็นหนังสือสำคัญของพระพุทธศาสนา คือ หอสมุดของพระภิกษุสงฆ์นั่นเอง ธรรมาสน์ เป็นศิลปกรรมเครื่องไม้จำหลักในสมัยอยุธยาตอนต้น รูปทรงงดงาม จำลองมาจากพระแท่นประทับของพระมหากษัตริย์ มีช่อฟ้า ใบระกา บราลี หางหงส์ ชุ่มรังไก่อ ยอดเหมปราสาทเช่นเดียวกับปราสาทจริงๆ สังเค็ด เป็นธรรมาสน์สำหรับพระสงฆ์ขึ้นไปเทศน์พร้อมๆ กันหลายองค์ แต่ไม่เกิน ๔ องค์ ซึ่งเรียกการเทศน์แบบนี้ว่าปฐจาวิสัยนา ธรรมาสน์จึงต้องขยายยาวออกไป ส่วนหลังคานิยมทำเป็นหลังคาปราสาทซ้อนขึ้นไปเป็นชั้นๆ คล้ายหลังคาโบสถ์ สังเค็ดของวัดศาลาปูนเก่าแก่ที่สุดและงดงามที่สุด แต่อยู่ในสภาพชำรุดทรุดโทรมตามกาลเวลา^{๑๐๙}

เจ้าอาวาสองค์ปัจจุบัน คือ พระครูอนุกูลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก)

จากการ บททวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่าพื้นที่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีวัดและพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนมาก มีวัดเป็นศูนย์กลาง และวัดได้เป็นสถานที่พัฒนาทางด้านจิตใจ รวมถึงการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์และหวงแหนแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ที่เป็นมรดกของพระพุทธศาสนาของชาติไทยอีกทั้งเป็นที่ในการอบรมขัดเกลา สร้างความสามัคคีในชุมชน และพัฒนาด้านวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ ดังนั้นผู้ทำการศึกษาวิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น นั้นนำมาเป็นแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ด้วย

^{๑๐๙}กรมศิลปากร, ศิลปากรบริการงานศิลปวัฒนธรรม ๑๐๐ เรื่องกรมศิลปากร, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท แพลนโมทีฟ จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๒๔๒.

๒.๘ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัด เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องที่ผู้วิจัยทำการศึกษา จึงได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์ที่ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบันสามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถานโบราณวัตถุไว้ได้ แต่ยังขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญา ความรู้วัสดุและฝีมือช่าง การอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียง แค่นำด้านวัตถุหรือรูปธรรมทำให้ปรากฏเป็นซากโบราณสถานที่ใช้ชีวิตและปราศจากการใช้สอยการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดจะมีธรรมชาติที่แตกต่างกันไปตามกาล และเทศะ ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของปัญหาหลัก ๆ คือ ตัวโบราณสถาน ต่าง ๆ อยู่ในสภาพอย่างไร ซ้ำรุดหักพังมากน้อยอย่างไร มีประวัติและความสำคัญทางการศึกษาหรือไม่เพียงไร ได้รับการขึ้นทะเบียนโบราณสถานหรือไม่ วัสดุและโครงสร้างของตัวโบราณสถานเป็นปัจจัยในการกำหนดแนวทางในการบูรณะ ซึ่งจะสัมพันธ์กับองค์ประกอบที่สองคือหลักการหรือปรัชญาของการบูรณะว่าจะใช้แนวทางการอนุรักษ์เพื่อรักษาหลักฐาน หรือใช้วิธีปฏิสังขรณ์ให้คืนรูปดั้งเดิม หรืออาจจะมีการปรับแก้ครั้งทาง คำตอบนี้อาจเป็นสิบแต่ที่สำคัญคือทุกคำตอบจะแตกต่างกันไป ตัวแปรที่สำคัญอีกประการคือคนที่เกี่ยวข้อง ทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ศรัทธาชาวบ้าน นักวิชาการ นักอนุรักษ์ นักพัฒนา นักทำโครงการ ทั้งฝ่ายท้องถิ่นและส่วนกลาง และฝ่ายราชการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ ซึ่งมักมีภูมิหลักและแนวคิดคำนึงถึงการอนุรักษ์โบราณสถานที่แตกต่างกันไป^{๑๑๐}

สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า การอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเป็นการจัดการที่ซับซ้อนซึ่งต้องอาศัยความชำนาญในหลักการและแนวทางสากลในการอนุรักษ์นักอนุรักษ์จึงต้องได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างเข้มงวดในเรื่องวิธีการและขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสมการวางโครงการอนุรักษ์ในแต่ละโครงการจึงควรได้รับการศึกษาและประเมินผลโดยละเอียดถึงวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์คุณค่าของแหล่งมรดกและการประเมินผลทางกายภาพมีอิทธิพลต่อการวางรูปแบบของวิธีการอนุรักษ์วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกคือการพยายามคงไว้ซึ่งสภาพดั้งเดิมของโบราณสถานนั้น ๆ จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างขั้นตอนซึ่งมีลักษณะเฉพาะในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกนั้นขึ้นมาโดยลำดับแรกต้องสร้างพื้นฐานการปกป้องและการรักษาคุณค่าของทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมนั้นได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกวิธีการอนุรักษ์ต้องประกันได้ว่า จะป้องกันความเป็นของแท้ดั้งเดิมของแหล่งมรดกได้โดยสามารถยืดระยะเวลาสภาพความสมบูรณ์ของโบราณสถานนั้นได้รวมทั้งควรให้แหล่งมรดกโลกนั้นได้ทำหน้าที่ประโยชน์ใช้สอย

^{๑๑๐}สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (เชียงใหม่ : คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙), หน้า ๔๗.

ตามประเพณีที่มีมาแต่ดั้งเดิมโดยต้องมีการควบคุมมิให้เกิดความเสียหายต่อความสมบูรณ์ของโบราณสถานนั้นได้หากการใช้งานของแหล่งมรดกโลกนั้นไม่อาจกระทำได้อย่างต่อเนื่องก็ต้องมีการปรับใช้ให้เหมาะสมโดยขึ้นกับแผนงานหรือโครงการที่วางไว้โดยต้องจัดการให้เกิดการยอมรับถึงลักษณะเด่นๆในด้านคุณค่าสากลและตระหนักถึงบทบาททางการศึกษาของแหล่งมรดกนั้นด้วย^{๑๑๑}

สาริต กฤตตาลักษณ์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายที่มีส่วนช่วยให้การอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาโบราณสถานในชุมชนประสบความสำเร็จคือประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนครูนักเรียนพระสงฆ์กำนันผู้ใหญ่บ้านหน่วยงานราชการในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเทศบาลองค์การเอกชนที่มีความสนใจทางด้านการอนุรักษ์โบราณสถานรูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานคือการบำรุงรักษาให้โบราณสถานคงสภาพเดิมให้มากที่สุดโดยคนในชุมชนด้วยความสมัครใจใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อมไม่ขัดต่อการดำรงชีวิตหาพันธมิตรช่วยทำด้วยวิธีการที่ไม่ยุ่งยากทำได้ทุกวันเช่นการทำความสะอาดเผ่าระวังรักษาและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโบราณสถานให้กับชุมชนรูปแบบการฟื้นฟูโบราณสถานคือใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านจัดงานประเพณีเพื่อสร้างความสำคัญให้แก่โบราณสถานเพื่อให้โบราณสถานอยู่ในจิตใจของคนในชุมชนรูปแบบการพัฒนาโบราณสถานคือการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบโบราณสถานให้มีความสะอาดสะดวกสบายต่อผู้มาใช้บริการเพื่อทำให้เกิดความประทับใจและความมีคุณค่าของโบราณสถานเช่นจัดป้ายแสดงประวัติของโบราณสถาน^{๑๑๒}

รจนา คุณพล และประครอง คุณพล ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการบูรณะกุฏิทรงไทย เรือนหมู่วัดท้ายยอด อำเภอมือง จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า กุฏิเจ้าอาวาส ถูกสร้างขึ้นตามหลักมณฑลสูตรและมาตราสูตร ของความเชื่อในการสร้างเรือนให้มีความจำเป็น “มงคล” โดยนำความเชื่อทางพุทธศาสนาและหลักการครองเรือนมาผูกร้อยเป็นคำกลอน เพื่อเลือกตำแหน่งที่ตั้งเรือนเลือกใช้ขนาดของไม้เนื้อแข็งในการทำโครงสร้างต่างๆ ของเรือน โดยคำนึงถึงสัดส่วนของเจ้าของเรือนเป็นหลัก เพื่อใช้เป็นสัดส่วนของเรือนให้มีขนาดที่เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัย และมีความเป็นศิริมงคล กุฏิหลังนี้มีอายุกว่า ๒๐๐ ปี จึงมีสภาพเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา และมีการซ่อมแซมด้วยไม้หรือวัสดุที่หาได้ง่ายภายในวัดซึ่งบางชิ้นส่วนมีขนาดและรูปแบบที่อาจทำให้สถาปัตยกรรมตามประวัติศาสตร์ผิดเพี้ยนไปได้งานวิจัยนี้จึงจัดทำรูปแบบรายการของกุฏิที่ใช้เป็นวัสดุก่อสร้างเช่นไม้เนื้อแข็งตามรูปแบบเดิมและแบบบูรณะรายการของกุฏิที่ใช้วัสดุทดแทนเช่นไม้เทียม และผลจากการเปรียบเทียบงบประมาณในการบูรณะโดยการเลือกใช้วัสดุทดแทนนั้น ใช้งบประมาณในการบูรณะที่สูงกว่าการ

^{๑๑๑}สุณีย์ ทองจันทร์ (และคณะ), “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๖), หน้า ๓๒.

^{๑๑๒}สาริต กฤตตาลักษณ์, “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑).

เลือกใช้วัสดุตามรูปแบบเดิมในอัตราร้อยละ ๓๕ แต่มีอายุการใช้งานที่ยาวนานมาก และใช้เวลาในการบูรณะที่รวดเร็วกว่าเพราะว่าเป็นวัสดุที่หาง่ายในปัจจุบัน^{๑๓๓}

เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์ ได้วิจัยเรื่อง “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม” ผลการวิจัยพบว่า จากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม ได้ข้อมูลทั้งที่เป็นพิกัดทางภูมิศาสตร์ของโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียน ประวัติ และภาพถ่ายของโบราณสถานในมุมต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาจัดระเบียบและเชื่อมโยงเข้ากับแผนที่ฐานของจังหวัดนครปฐม ทำให้สามารถแสดงข้อมูลทั้งหมดในรูปของเว็บเพจได้ ทำให้ผู้สืบค้นข้อมูลสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้จากหน้าจอแรก ซึ่งเป็นแผนที่นำไปสู่ข้อมูลรายละเอียดด้านต่างๆ ของโบราณสถาน ตลอดจนสามารถชมภาพถ่ายของโบราณสถานนั้น ๆ ได้ และยังสามารถที่จะทำสำเนาและข้อมูลและภาพ หรือพิมพ์ข้อมูลและภาพในส่วนที่ผู้ใช้ต้องการใช้งานได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีถ่ายเอกสาร ผลการดำเนินการในเบื้องต้นนี้แสดงให้เห็นว่า การนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศ มาประยุกต์ใช้กับการสำรวจและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของการจัดการข้อมูลที่ได้จากการสำรวจอย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้สามารถนำเสนอข้อมูลแก่ผู้ใช้ได้อย่างสะดวกและครบถ้วน ผู้วิจัยจึงเห็นว่าผลการวิจัยเบื้องต้นนี้จะ เป็นแนวทางให้กับการทำงานในลักษณะเดียวกันได้ต่อไปในอนาคต^{๑๓๔}

วสุ โปษยะนันท์ ได้วิจัยเรื่อง “อนัสติโลซิสเพื่อการบูรณะปราสาทศักดิ์ก๊กอกรม” ผลการวิจัยพบว่า ในการดำเนินการที่ปราสาทประธานซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของโบราณสถานได้ทดลองนำแนวคิดด้านการสื่อความหมายมาผสมผสานกับความแท้ตามทิศทางของแนวคิดการอนุรักษ์ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันและกำหนดขั้นตอนวิธีการทำงานเพิ่มเติมขึ้นเพื่อจะได้แก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในอดีตถือว่าได้บรรลุตามเป้าหมายสามารถสื่อสารให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของโบราณสถานได้เป็นอย่างดีเป็นพัฒนาการของแนวทางที่นำมาใช้เป็นตัวกำหนดในการออกแบบอนุรักษ์อย่างไรก็ตามในรายละเอียดยังคงมีปัญหาคือจะต้องแก้ไขอยู่ซึ่งได้สรุปไว้เป็นข้อเสนอแนะต่อกรมศิลปากรสำหรับการปรับแก้ไขและใช้กับแหล่งโบราณสถานประเภทหินอื่นๆที่มีปัจจัยแวดล้อมในลักษณะเดียวกันต่อไปทั้งทางด้านการบริหารจัดการแนวความคิดในการอนุรักษ์และในแต่ละขั้นตอนของการทำงาน^{๑๓๕}

สมหวัง แสงไสย ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา หอพระไตรปิฎกเป็นศาสนสถานที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นหอสมุดของวัดที่ใช้เก็บรวบรวมพระไตรปิฎก คัมภีร์โบราณ สมุดข่อย เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาค้นคว้า ส่วนใหญ่จะสร้างกลางสระน้ำ เพื่อป้องกันสัตว์ที่จะมาทำลาย ป้องกัน

^{๑๓๓}รจนา คุณพล และประครอง คุณพล, “ศึกษารูปแบบการบูรณะปฏิสังขรณ์ไทยเรือนหมู่วัดท้ายยออำเภอมือง จังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย, (คณะวิศวกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘.

^{๑๓๔}เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์, “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม”, รายงานการวิจัย, (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), ๒๕๔๖), หน้า ๓๑.

^{๑๓๕}วสุ โปษยะนันท์, “อนัสติโลซิสเพื่อการบูรณะปราสาทศักดิ์ก๊กอกรม”, วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์ดุสิต (สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๒.

อัคคีภัยและทำให้บรรยากาศเย็นสบายอีกด้วยหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี อยู่ที่วัดใหญ่สุวรรณรามา วัดคงคาราม วัดยางและวัดพระพุทธไสยาสน์ หอพระไตรปิฎกวัดใหญ่สุวรรณรามาสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นหอไตรที่มีเสาสามเสา ซึ่งหมายถึง พระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น สามภาค นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและแปลกกว่าหอไตรหลังอื่นๆ หอไตรวัดใหญ่สุวรรณรามา วัดคงคาราม วัดยาง สร้างกลางสระน้ำ ส่วนหอไตรวัดพระพุทธไสยาสน์เดิมอยู่กลางสระน้ำ แต่ปัจจุบันย้ายมาอยู่บนบกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดมากมาย และอาจทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระไตรปิฎกขึ้นด้วย เพราะพระองค์ทรงเป็นศาสนูปถัมภกที่ทรงมีศรัทธาแก่วัดในพระพุทธศาสนา และสมัยนี้ได้มีการประดิษฐ์แท่นพิมพ์ชาวพุทธจึงได้สร้างพระไตรปิฎกถวายวัดมากมาย ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่าทำให้ธรรมะเป็นทานชนะการทิ้งปวง คำสอนของพระพุทธองค์ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นนั้น ได้พิมพ์ออกมาเป็นพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งชาวพุทธถือว่าเป็นหนังสือที่สูงที่สุดที่จะต้องเคารพบูชา จึงต้องมีการสร้างหอไตรเพื่อเก็บรวบรวมหนังสือเหล่านี้หอไตรในจังหวัดเพชรบุรี เป็นหอไตรที่สร้างอย่างประณีตงดงาม เป็นฝีมือช่างชั้นครู ปัจจุบันหอไตรหลายแห่งทรุดโทรมลงมาก การบูรณะจะต้องผ่านกรมศิลปากร ซึ่งมีขั้นตอนมาก หอพระไตรปิฎกแสดงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมคุณค่าทางคุณธรรมและทางจริยธรรม ควรจะได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์และอนุรักษ์ไว้สืบไป^{๑๑๖}

สมพร รุธี ได้วิจัยเรื่อง “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า จากการเสื่อมสภาพของจิตรกรรมฝาผนังทำให้ความสวยงามขาดหายไป เนื้อเรื่องลบเลือนไปทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลอาจจะคลาดเคลื่อนการบันทึกข้อมูลเอกสารมีน้อยผู้ให้ข้อมูลมีความคลาดเคลื่อนทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนจึงต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาต้องทำครบวงจรคืออนุรักษ์ฟื้นฟูส่งเสริมและพัฒนาให้เห็นคุณค่าอย่างแท้จริงเพื่อนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นเป็นการบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์สังคมเศรษฐกิจ หากพบว่ามีเหตุทำให้เกิดความเสียหายต้องมีการป้องกันอย่างจริงจังเป็นการพัฒนามิติทางวัฒนธรรมลักษณะใหม่ซึ่งทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบและทางวัดชุมชนจะต้องได้รับการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในท้องถิ่นหรือเยาวชนให้มีส่วนร่วมรับรู้โดยเฉพาะนักศึกษาผู้รักในงานศิลปะจะต้องร่วมมือร่วมใจเพราะไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของใครแต่เป็นของชาติไทยเรานั่นเอง^{๑๑๗}

พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิไล) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑. หลักการและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดนนทบุรีในการอนุรักษ์โบราณสถาน มีบรรทัดฐานในการดำเนินการของทุกฝ่ายซึ่งต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติของกรมศิลปากรในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดได้มีการสำรวจโบราณสถาน เป็นขั้นตอน มีการค้นหาโบราณสถานเพื่อกำหนดรายละเอียดเป็นอย่างไร ในการเพิ่มประสิทธิภาพในมาตรฐานเดียวกัน

^{๑๑๖}สมหวัง แสงไสย, “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

^{๑๑๗}สมพร รุธี, “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดสงขลา”, รายงานการวิจัย, (คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๘๗.

๒. บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรีพบว่าในแต่ละด้านได้ผล ดังนี้ ๑. ด้านการดูแลรักษา มีการดำเนินการตรวจสอบความเสียหายและความเสื่อมโทรมของโบราณสถานในวัดอย่างต่อเนื่อง๒.ด้านการปกป้องคุ้มครอง มีการป้องกันและหมั่นสำรวจไม่ให้มีสิ่งบดบังทัศนียภาพของโบราณสถานและมีการป้องกันไม่ให้มีการบุกรุกทำลายหรือขุดหาโบราณวัตถุและในเขตโบราณสถานรวมถึงการจัดบริเวณโดยรอบควบคุมดูแลไม่ให้มีสิ่งกีดขวางเส้นทางการสัญจรที่อาจจะนำมาซึ่งความไม่สะดวกปลอดภัย๓.ด้านการเสริมความมั่นคง พิจารณาถึงคุณค่าโบราณสถานไม่ให้เสื่อมลง รักษาตามแบบดั้งเดิม และปรึกษาผู้รู้ก่อนที่จะดำเนินการ๔. ด้านการใช้ประโยชน์ มีการเปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการค้นคว้าวิจัยวัดที่มีโบราณสถาน สนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีและการอนุรักษ์เบื้องต้นของโบราณสถานนั้น รวมถึงมีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนและการใช้ประโยชน์โบราณสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อโบราณสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถาน

๓. การพัฒนาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ๑. ด้านการอนุรักษ์ รูปแบบอนุรักษ์จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อป้องกันดูแลรักษา เป็นขั้นตอนแรกของการอนุรักษ์ที่สำคัญมาก เป็นวิธีป้องกันและรักษาไม่ให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ เกิดการเสียหายเสื่อมสภาพหรือเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเนื่องมาจากมนุษย์หรือผู้ใช้ประโยชน์ การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสมทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์เพื่อป้องกันมิให้เสียหาย๒. ด้านการฟื้นฟูการฟื้นฟูวิธีการและแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟูสภาพการส่งเสริมคุณค่าศิลปกรรมท้องถิ่นไปในทิศทางที่เหมาะสม การวางแผนงานเป็นขั้นตอน มีเจ้าหน้าที่นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถทางสังคมและวัฒนธรรมการฟื้นฟูที่ดีควรจะทำขึ้นเพื่อจัดหาประโยชน์ที่เหมาะสมกับทรัพย์สินที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้และการเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มองเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟู ศิลปะพื้นบ้าน การจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และ ๓. ด้านการพัฒนาที่มีการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชนไปด้วยรวมถึงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการพัฒนาส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอีกทั้งส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมซึ่งก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในด้านการพัฒนา^{๑๑๘}

จากการบททวนผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นกล่าวโดยสรุปได้ว่าการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานนั้นกรมศิลปกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง เพื่อให้การปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นพระสงฆ์ที่มีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในวัดที่เข้าไปศึกษา มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์และควรสร้างจิตสำนึกและสร้างแนวทางให้มีความสอดคล้องซึ่งกันและกันและรวมถึงการอนุรักษ์โบราณสถานที่มีระเบียบ แบบแผนคงไว้ซึ่งคุณค่าของประวัติศาสตร์ ในสิ่ง

^{๑๑๘}พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิโส), “บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี”, *ดุชนิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต* สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๘๖.

ที่อนุรักษ์ไว้นั้นเองจะเห็นได้ว่าการพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดจะต้องมีพระสังฆาธิการเป็นผู้นำและให้ความรู้ต่าง ๆ ต่อพุทธศาสนิกชนและมีพุทธศาสนิกชนเป็นกำลังช่วยในการ บริจาคทรัพย์และแรงงาน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางและวัดได้พัฒนาทางด้านจิตใจ ในการอบรมขัดเกลา สร้างความสามัคคีในชุมชน และพัฒนาด้านวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์ ดังนั้นผู้ทำการศึกษาวิจัยจึงได้นำเอาแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ของท่านผู้รู้ทั้งหลายที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้นนั้นนำมาเป็นแนวคิดในการศึกษาค้นคว้าวิจัยในครั้งนี้ด้วย

ตารางที่ ๒.๑๐ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานของวัด

นักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, (๒๕๓๙, หน้า ๔๗)</p>	<p>: ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์ที่ดำเนินการบนพื้นฐานแนวคิดจากตะวันตกในปัจจุบันสามารถรักษารูปแบบศิลปกรรม สถาปัตยกรรม โบราณสถานโบราณวัตถุไว้ได้ แต่ยังขาดข้อมูลในด้านภูมิปัญญา ความรู้วัสดุและฝีมือช่าง การอนุรักษ์ที่ผ่านมาจึงทำได้เพียง แค่นำด้านวัตถุหรือรูปธรรม ทำให้ปรากฏเป็นซากโบราณสถานที่ไร้ชีวิตและปราศจากการใช้สอย การอนุรักษ์โบราณสถานและวัดจะมีธรรมชาติที่แตกต่างกันไป ตามกาล และเทศะ ตัวแปรที่สำคัญอีกประการคือคนที่เกี่ยวข้องทั้งฝ่ายพระสงฆ์ ครุฑธาวาชาวบ้าน นักวิชาการ นักอนุรักษ์ นักพัฒนา นักทำโครงการ ทั้งฝ่ายท้องถิ่นและส่วนกลาง และฝ่ายราชการที่เกี่ยวข้องรับผิดชอบ ซึ่งมักมีภูมิหลักและแนวคิดคำนึงถึงการอนุรักษ์โบราณสถานที่แตกต่างกันไป</p>
<p>สุนีย์ ทองจันทร์ (และคณะ), (๒๕๕๖, หน้า ๓๒)</p>	<p>: ได้วิจัยเรื่อง “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณี เกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเป็นการจัดการที่ซับซ้อนซึ่งต้องอาศัยความชำนาญในหลักการและแนวทางสากลในการอนุรักษ์นักอนุรักษ์จึงต้องได้รับการฝึกฝนอบรมอย่างเข้มงวดในเรื่องของวิธีการ</p>

ตารางที่ ๒.๘ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานของวัด (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>รจณา คุณพูล และประครอง, (๒๕๕๑, หน้า ๒๘)</p>	<p>และขั้นตอนที่ถูกต้องเหมาะสมการวางโครงการอนุรักษ์ในแต่ละโครงการจึงควรได้รับการศึกษาและประเมินผลโดยละเอียดถึงวัตถุประสงค์ในการอนุรักษ์และการประเมินผลทางกายภาพมีอิทธิพลต่อการวางรูปแบบของวิธีการอนุรักษ์วัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกคือการพยายามคงไว้ซึ่งสภาพดั้งเดิมของโบราณสถานนั้นๆเพื่อให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมนั้นได้รับการพิจารณาขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกวิธีการอนุรักษ์ต้องประกันได้ว่าจะป้องกันความเป็นของแท้ดั้งเดิมของแหล่งมรดกได้โดยสามารถยืดระยะเวลาสภาพความสมบูรณ์ของโบราณสถานนั้นได้</p> <p>: ได้วิจัยเรื่อง “ การศึกษารูปแบบการบูรณะกุฏิทรงไทยเรือนหมู่วัดท้ายยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ” ผลการศึกษาพบว่ากุฏิเจ้าอาวาส ถูกสร้างขึ้นตามหลักมงคลสูตรและมาตราสูตร เพื่อเลือกตำแหน่งที่ตั้งเรือน เลือกใช้ขนาดของไม้เนื้อแข็งในการทำโครงสร้างต่างๆ กุฏิหลังนี้มีอายุกว่า ๒๐๐ ปี จึงมีสภาพเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา และมีการซ่อมแซมด้วยไม้เนื้อแข็งตามรูปแบบเดิมและแบบรูปารายการของกุฏิที่ใช้วัสดุทดแทนเช่นไม้เทียม และผลจากการเปรียบเทียบงบประมาณในการบูรณะโดยการเลือกใช้วัสดุทดแทนนั้น ใช้งบประมาณในการบูรณะที่สูงกว่าการเลือกใช้วัสดุตามรูปแบบเดิมในอดีตร้อยละ ๓๕ แต่มีอายุการใช้งานที่ยาวนานมาก และใช้เวลาในการบูรณะที่รวดเร็วกว่าเพราะว่าเป็นวัสดุที่หาง่ายในปัจจุบัน</p>
<p>เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์, (๒๕๕๖, หน้า ๒๘)</p>	<p>: ได้วิจัยเรื่อง “ สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม ” ผลการศึกษาพบว่าสืบค้นข้อมูลสามารถเข้าถึงข้อมูลที่ต้องการได้จากหน้าจอ ซึ่งเป็นแผนที่นำไปสู่ข้อมูลรายละเอียดด้านต่างๆ ของโบราณสถาน ตลอดจนสามารถชมภาพถ่ายของโบราณสถานนั้นๆ ได้ และยังสามารถที่จะทำสำเนาและข้อมูลและภาพ หรือพิมพ์ข้อมูลและภาพในส่วนที่ผู้ใช้ต้องการใช้งานได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว โดยไม่จำเป็นต้องใช้วิธีถ่ายเอกสาร ผลการดำเนินการในเบื้องต้นนี้แสดงให้เห็นว่า ได้มีการกรณนำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศ</p>

ตารางที่ ๒.๘ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานของวัด (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>วสุ โปษยะนันท์, (๒๕๕๑, หน้า ๑๒)</p>	<p>ประยุกต์ใช้กับการสำรวจและนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโบราณสถานเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง ทั้งในแง่ของการจัดการข้อมูลที่ได้จากการสำรวจอย่างมีประสิทธิภาพ น่าจะเป็นแนวทางให้กับการทำงานในลักษณะเดียวกันได้ต่อไปในอนาคต</p> <p>: ได้วิจัยเรื่อง “อนัสติโลซิสเพื่อการบูรณะปราสาทสติกกือกรม” ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดการอนุรักษ์ที่ได้เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันและกำหนดขั้นตอนวิธีการทำงานเพิ่มเติมขึ้นเพื่อจะได้แก้ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในอดีต ถือว่าได้บรรลุตามเป้าหมายสามารถสื่อสารให้ผู้มาเยี่ยมชมได้เข้าใจถึงคุณค่าและความหมายของโบราณสถานได้เป็นอย่างดี เป็นพัฒนาการของแนวทางที่นำมาใช้เป็นตัวกำหนดในการออกแบบอนุรักษ์อย่างไรก็ตามในรายละเอียดยังคงมีปัญหาที่จะต้องแก้ไขอยู่ซึ่งได้สรุปไว้เป็นข้อเสนอแนะต่อกรมศิลปากรสำหรับการปรับแก้ไข และใช้กับแหล่งโบราณสถานประเภทหินอื่นๆที่มีปัจจัยแวดล้อมในลักษณะเดียวกันต่อไปทั้งทางด้านการบริหารจัดการแนวความคิดในการอนุรักษ์และในแต่ละขั้นตอนของการทำ</p>
<p>สมหวัง แสงไสย, (๒๕๔๒, หน้า ๒๐)</p>	<p>: ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี” ผลการศึกษาพบว่าพระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา หอพระไตรปิฎกเป็นศาสนสถานที่ มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นหอสมุดของวัดที่ใช้เก็บรวบรวมพระไตรปิฎก คัมภีร์ใบลาน สมุดข่อย เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาค้นคว้า ส่วนใหญ่จะสร้างกลางสระน้ำ เพื่อป้องกันสัตว์ที่จะมาทำลาย ป้องกันอัคคีภัยและทำให้บรรยากาศเย็นสบายอีกด้วยหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี อยู่ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยางและวัดพระพุทธไสยาสน์ หอพระไตรปิฎกวัดใหญ่สุวรรณารามสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นหอไตรที่มีเสาสามเสา ซึ่งหมายถึง พระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น สามภาค นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและทรงคุณค่า แปลกกว่าหอไตรหลังอื่นๆ</p>

ตารางที่ ๒.๘ แสดงสาระสำคัญของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานของวัด (ต่อ)

นักวิจัย	ผลการวิจัย
<p>สมพร อูรี, (๒๕๕๒, หน้า ๒๘๗)</p>	<p>: ได้วิจัยเรื่อง “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดสงขลา” ผลการศึกษาพบว่าจากการเสื่อมสภาพของจิตรกรรมฝาผนังทำให้ความสวยงามขาดหายไปเนื้อเรื่องลบเลือนไปทำให้การวิเคราะห์ข้อมูลอาจจะคลาดเคลื่อนการบันทึกข้อมูลเอกสารมีน้อยผู้ให้ข้อมูลมีความคลาดเคลื่อนทำให้ได้ข้อมูลไม่ครบถ้วนจึงต้องให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาต้องทำคอบวงจรคืออนุรักษ์ฟื้นฟูส่งเสริมและพัฒนาให้เห็นคุณค่าอย่างแท้จริงเพื่อนำมาซึ่งความภาคภูมิใจของคนในท้องถิ่นเป็นการบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์สังคมเศรษฐกิจ หากพบว่ามีเหตุทำให้เกิดความเสียหายต้องมีการป้องกันอย่างจริงจังเป็นการพัฒนามิติทางวัฒนธรรมลักษณะใหม่ซึ่งทั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบและทางวัดชุมชนจะต้องได้รับการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในท้องถิ่นหรือเยาวชนให้มีส่วนร่วมรับรู้โดยเฉพาะนักศึกษาผู้รักในงานศิลปะจะต้องร่วมมือร่วมใจเพราะไม่ใช่สมบัติส่วนตัวของใครแต่เป็นของชาติไทยเรานั่นเอง</p>

๒.๙ กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับ

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ๔ ด้าน คือ ๑. การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ ๒. การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ ๓. การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ ๔. การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม^{๑๑๙}

๒. แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก ได้แก่ ๑. การจัดการด้านงบประมาณ ๒. การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ๓. การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ๔. หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา^{๑๒๐}

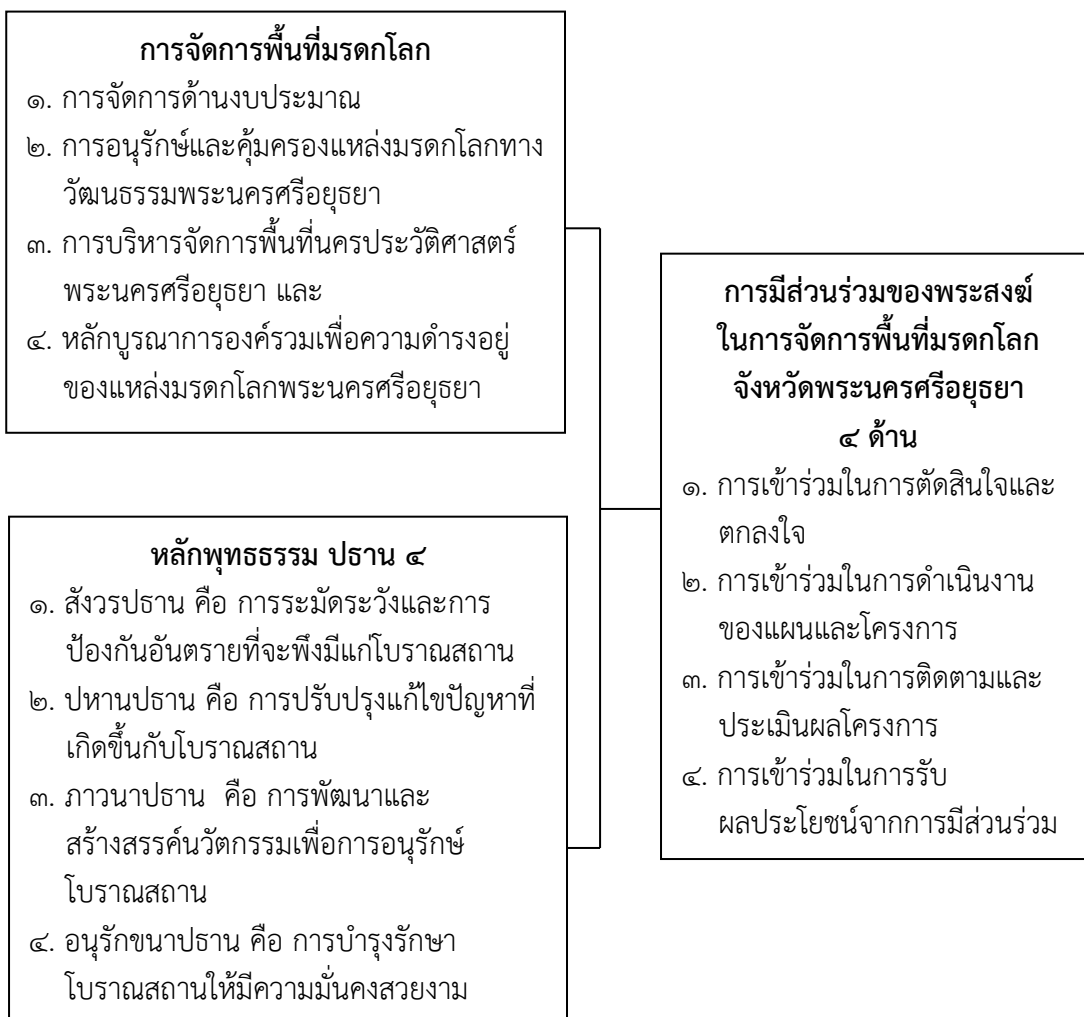
^{๑๑๙}ชาญชัย ศิลปะอวยชัยและคณะ, “ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในท้องถิ่นของสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดแพร่”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐.

^{๑๒๐}ชาติรี มหันตรัตน์และคณะ, “แนวทางการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร”, วารสารวิชาการอยุธยา, ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๒, (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๙) ๘๘.

๓. หลักพุทธธรรม ได้แก่ ปธาน ๔ คือ ๑. สังวรปธาน คือ การระมัดระวังและการป้องกันอันตรายที่จะพึงมีแก่โบราณสถาน ๒. ปหานปธาน คือ การปรับปรุงแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับโบราณสถาน ๓. ภาวนापธาน คือ การพัฒนาและสร้างสรรค์นวัตกรรมการอนุรักษ์โบราณสถาน ๔. อนุรักษนาปธาน คือ การบำรุงรักษาโบราณสถานให้มีความมั่นคงสวยงาม ^{๑๒๑}

ตัวแปรต้น

ตัวแปรตาม

แผนภาพที่ ๒.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ซึ่งผู้วิจัยได้ กำหนดหัวข้อสำหรับดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอนในแต่ละประเด็นดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบในการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Method Research) กล่าวคือ ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มุ่งศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ พระสงฆ์ที่อยู่จำพรรษาในวัดต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๓๓๙ รูป^๑

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้ทำการสุ่มมาจากประชากรจำนวน ๓๓๙ รูป โดยคำนวณตามสูตรของทาโร ยามาเน่ (Taro Yamane) ดังนี้^๒

^๑สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, สถิติจำนวนพระภิกษุสามเณร ประจำปี ๒๕๕๗, (พระนครศรีอยุธยา : สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๗), หน้า ๒๘-๓๔.

^๒สุวริย์ ศิริโกคาภิรมย์, การวิจัยทางการศึกษา, (ลพบุรี : ฝ่ายเอกสารการพิมพ์สถาบันราชภัฏเทพสตรี, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๙-๑๓๐.

$$n = \frac{N}{1+N(e)^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = จำนวนประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับให้เกิดขึ้นในการวิจัยครั้งนี้ เท่ากับ ๐.๐๕

$$\begin{aligned} \text{แทนค่าในสูตร} \quad n &= \frac{339}{1 + 339(0.05)^2} \\ &= 183 \end{aligned}$$

ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 183 รูป

ตารางที่ ๓.๑ แสดงพื้นที่ในการวิจัย จำนวนประชากร และขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

พื้นที่ในการวิจัย	ประชากร	กลุ่มตัวอย่าง
๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา	๒๓	๑๓
๒) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา	๓๓	๑๘
๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร	๒๖	๑๔
๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา	๙๕	๕๒
๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา	๔๕	๒๔
๖) วัดศาลาปูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา	๒๑	๑๐
๗) วัดพุทไธสวรรค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา	๒๖	๑๔
๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา	๔๔	๒๔
๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา	๒๖	๑๔
รวม	๓๓๙	๑๘๓

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อสนับสนุน แนวคิดที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๒๐ รูป/คน ได้แก่

- ๑) พระธรรมรัตนมงคล (นพพล กตสาโร) เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๒) พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๓) พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุญโญ) รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร
- ๔) พระราชานินทราจารย์ (สุชาติ ฐานิสฺสโร) เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร
เจ้าคณะอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕) พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทโกโร) เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการราม
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๖) พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก) เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร เจ้าคณะ
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๗) พระมหาเวชยันต์ เวชยนต์ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราช
วรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๘) พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม) เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๙) พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญโญ เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

๑๐) พระปลัดอติโชติ ธมมวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธไธสวรรย์ อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๑) นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๒) นายประดับ โพธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

๑๓) นางสาวสุกัญญา เบาเนิด ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

๑๔) นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๕) ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล นายกเทศมนตรีเทศบาลนคร
พระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๖) นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๗) นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา

๑๘) นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด นักโบราณคดี สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑๙) นายบดินทร์ เกษมศานต์ นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒๐) นางอรสา อาวุธคม ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย
สำนักงานพระนครศรีอยุธยา

๓.๒.๓ ผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้แก่ กลุ่มที่ ๑ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการ

๑) ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๒) รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓) รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รัชส์สัตย์ อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย

๔) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

๕) ดร.อำนาจ บัวศิริ ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กลุ่มที่ ๒ พระสงฆ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง (วัดจัดอยู่ในพื้นที่มรดกโลก)

๖) พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๗) พระครูธรรมิกาจารย์คุณ (ธรรมภณ ธรรมพโล), ดร. เจ้าอาวาสวัดธรรมิการาช

กลุ่มที่ ๓ ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานราชการ

๘) นายประดับ โพธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๙) นางสาวสุกัญญา เบาเนติ ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

กลุ่มที่ ๔ ผู้ทรงคุณวุฒิภาคเอกชน/ประชาชน

๑๐) ดร.ประดิษฐ์ หิริยูประดิษฐ์

๑๑) นางวรพรรณ หิริยูประดิษฐ์

กลุ่มที่ ๕ อาจารย์ประจำหลักสูตร ผู้ทรงคุณวุฒิ

๑๒) พระอุดมสิทธิธนายก, ผศ.ดร. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๓) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๔) ดร.ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๕) พระปลัดระพี พุทธิสารโร, ผศ.ดร. ประธานที่ปรึกษา อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑๖) พระมหากฤษฏา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. กรรมการที่ปรึกษา อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๑ เครื่องมือสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่

๑) **แบบสัมภาษณ์ (Interview)** เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structure In-depth Interview) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒) **การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)** เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการนี้ด้วยรูปแบบการจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จะเป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้ หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ ซึ่งเกิดจากการสนทนา โดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างประชากร คือ กลุ่มที่ ๑ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการ กลุ่มที่ ๒ พระสงฆ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง (วัดจัดอยู่ในพื้นที่มรดกโลก) กลุ่มที่ ๓ ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานราชการ กลุ่มที่ ๔ ผู้ทรงคุณวุฒิภาคเอกชน/ประชาชน และกลุ่มที่ ๕ อาจารย์ประจำหลักสูตร ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนทั้งสิ้น ๑๖ รูป/คน ทั้งนี้กลุ่มประชากรที่กล่าวมาได้รับ

การคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว ดังนั้นการจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จึงเป็นไปในลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

๓) การสร้างเครื่องมือการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาแล้วนำมาร่างข้อคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่ม ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ ต่อจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์และข้อคำถามในการสนทนากลุ่มมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์และนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓.๒ เครื่องมือสำหรับงานวิจัยเชิงปริมาณ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ แบบสอบถาม (Questionnaire) โดยมีขั้นตอน ลักษณะ และการตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

๑) ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

๑.๑ ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากเอกสาร และผลงานการวิจัยที่เคยมีผู้ดำเนินการวิจัยเอาไว้

๑.๒ กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๑.๓ กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาคุณูปนิพนธ์

๑.๔ สร้างเครื่องมือ

๑.๕ นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคุณูปนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๑.๖ นำเครื่องการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๑.๗ ปรับปรุงแก้ไข

๑.๘ จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล กับกลุ่มตัวอย่าง

๒) ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามกรอบของทราบการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อใช้เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามที่เกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ การศึกษาชั้นสูงสุด และประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับระดับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใน ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

- ๑) ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ จำนวนทั้งสิ้น ๔ ข้อ
- ๒) ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ จำนวนทั้งสิ้น ๔ ข้อ
- ๓) ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ จำนวนทั้งสิ้น ๔ ข้อ
- ๔) ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม จำนวนทั้งสิ้น ๔ ข้อ

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

- ๕ หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากที่สุด
- ๔ หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับมาก
- ๓ หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง
- ๒ หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อย
- ๑ หมายถึง มีส่วนร่วมอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๓ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐	หมายความว่า	ระดับการมีส่วนร่วมมากที่สุด
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙	หมายความว่า	ระดับการมีส่วนร่วมมาก
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙	หมายความว่า	ระดับการมีส่วนร่วมปานกลาง
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙	หมายความว่า	ระดับการมีส่วนร่วมน้อย
ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙	หมายความว่า	ระดับการมีส่วนร่วมน้อยที่สุด

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับแนวทางในการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open Ended Question)

๓) การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาคุณุณีพันธ์และผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้
๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างเสร็จเสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาคุณุณีพันธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญแล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม จำนวน ๕ ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระและโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงครายข้อ (Index of Item-objective Congruence : IOC)^๔

^๓ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

^๔พระมหาภุชญา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร., ระเบียบวิธีวิจัยทางการจัดการเชิงพุทธ, (พระนครศรีอยุธยา : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า ๒๒๔-๒๒๖.

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

๑) พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒) พระสุธีวีระบัณฑิต, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓) ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔) ดร.ประเสริฐ ธิลา	อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕) ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา	อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. ทาคความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability) นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มประชาชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย จำนวน ๓๐ คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha Coefficient) ของครอนบาค (Cronbach)^๕ ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๘๗๗

๔. นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาคุณิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ งานวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดังนี้

๑) การวิเคราะห์เชิงเอกสาร ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ดังนี้

(๑) ข้อมูลแบบปฐมภูมิ (Primary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือ อังอิงทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ จากพระไตรปิฎก (ภาษาบาลี) ฉบับ มหาจุฬาเตปิฎก ๒๕๐๐, พระไตรปิฎก (ภาษาไทย) ฉบับ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ

(๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) โดยการรวบรวมจากหนังสือวารสารบทความ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับหลักการ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตลอดจนข้อมูลทางสถิติที่รวบรวมโดยหน่วยงานราชการหรือสถาบันการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่เป็นที่ยอมรับ

^๕Lee J. Cronbach, *Essentials of Psychological Testing*, 4th ed., (New York : Harper & Row, 1971), p. 67.

อนึ่ง ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดถึงบทความ งานวิจัยในวารสาร สิ่งพิมพ์ต่างๆ แล้ว ทำให้เห็นกรอบแนวคิด ประเด็นปัญหาของการวิจัย จาก เอกสารที่ได้มีการทบทวนก่อนหน้านี้นี้ หลังจากที่ได้ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอย่างละเอียด แล้ว ผู้วิจัยได้สร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และจากการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่ เกี่ยวข้องในครั้งนี้ ผู้วิจัยจะได้ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

(๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่าง โดยให้แบบสัมภาษณ์ เจาะลึก (In -depth Interview Guide) แยกระหว่างกลุ่มผู้บริหารและผู้ปฏิบัติให้ตรงกับกลุ่ม ตัวอย่างที่ต้องการ

(๒) ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ จำนวนอย่างน้อย ๕ ท่าน เช่น ด้านการ จัดการพื้นที่มรดกโลก ด้านการบริหารจัดการ เป็นต้น ในการตรวจเครื่องมือการวิจัยว่ามีความ เทียงตรงและสามารถใช้ในการเก็บข้อมูลได้หรือไม่

(๓) ติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการ จัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุญาตและขอ ความร่วมมือถึงผู้บริหาร หรือหัวหน้างานกลุ่มเป้าหมาย และเวียนหนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้บริหาร หัวหน้าหน่วยงานต่างๆ ที่จะเข้าสัมภาษณ์

(๔) นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหารหรือหัวหน้า หน่วยงานที่เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยกำหนดวันที่จะไปขอสัมภาษณ์ด้วยตนเอง

(๕) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสัมภาษณ์แล้วนำไป วิเคราะห์ข้อมูล

๒) การสัมภาษณ์ (Interview)

การวิจัยครั้งนี้ใช้ทั้งการสัมภาษณ์แบบกึ่งทางการ (Semi-formal interview) และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (Informal interview) ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มประชากร ทั้งหมด จึงมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

(๑) **ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์** ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดย การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมายวันเวลาที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่าง พร้อมกับขอ เอกสารต่างๆ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา พร้อมกันนั้น ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล เตรียมและศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อน ดำเนินการสัมภาษณ์

(๒) **ขั้นดำเนินการสัมภาษณ์** ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนา สร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุผลและขออนุญาต ใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่างๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ หากผู้ให้สัมภาษณ์ไม่ ประสงค์ที่จะให้บันทึกเสียงในช่วงใด ผู้วิจัยก็จะไม่บันทึกเสียงเลย

๓) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

วัตถุประสงค์ของการจัดสนทนากลุ่มเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลตามประเด็นกรอบแนวคิดที่ได้กำหนดไว้ในเบื้องต้น เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎี เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างประชากร จำนวนทั้งสิ้น ๘ รูป/คน ซึ่งผู้วิจัยจะได้ทำการสนทนากลุ่ม โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการตามระเบียบวิธี ดังต่อไปนี้

(๑) การนัดหมายวันเวลาจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม คณะผู้วิจัยจะทำการนัดหมายวันเวลาที่จะจัดกิจกรรมสนทนาดังกล่าว

(๒) หลังจากตกลงดั่งที่นัดหมายแล้ว คณะผู้วิจัยจะเดินทางไปยังพื้นที่กลุ่มเป้าหมายก่อนอย่างน้อย ๑ วัน ทั้งนี้เพื่อเตรียมความพร้อมของการจัดกิจกรรมสนทนากลุ่ม

(๓) ดำเนินการจัดสนทนากลุ่ม โดยที่คณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการของกิจกรรม

(๔) ขณะสนทนากลุ่ม มีการบันทึกการดำเนินกิจกรรมด้วยเครื่องบันทึก (Recorder) และภาพ (Camera)

(๕) สรุปผลจากการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๓.๔.๒ งานวิจัยเชิงปริมาณ สามารถเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดังนี้

(๑) จัดเตรียมเครื่องมือตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างโดยให้แบบสอบถาม (Questionnaire) ตรงตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการแจกแบบสอบถาม

(๒) ให้ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ จำนวนอย่างน้อย ๕ ท่าน เช่น ด้านการจัดการพื้นที่มรดกโลก ด้านการบริหารจัดการ เป็นต้น ในการตรวจเครื่องมือการวิจัยว่ามีความเที่ยงตรงและสามารถใช้ในการเก็บข้อมูลได้หรือไม่

(๓) ติดต่อขอหนังสือจากหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหาร หรือหัวหน้างานกลุ่มเป้าหมาย และเวียนหนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้บริหาร หัวหน้าหน่วยงานต่างๆ ที่จะเข้าแจกแบบสอบถาม (Questionnaire)

(๔) นำส่งหนังสือขออนุญาตและขอความร่วมมือถึงผู้บริหารหรือหัวหน้าหน่วยงานที่เป็นกลุ่มเป้าหมายโดยกำหนดวันที่จะไปขอแจกแบบสอบถาม (Questionnaire) ด้วยตนเอง

(๕) ตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม (Questionnaire) แล้วนำไปวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยเชิงคุณภาพ สามารถดำเนินการดังนี้

๑) ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

๒) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้าง

ข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

๓) การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ดังต่อไปนี้

(๑) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบ คือ การตรวจสอบแหล่งของข้อมูลแหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบได้แก่ ๑) แหล่งเวลา ถ้าเวลาต่างกันข้อมูลที่รับจะเหมือนกันหรือไม่ ๒) แหล่งสถานที่ ถ้าสถานที่ต่างกันข้อมูลที่รับจะเหมือนกันหรือไม่ ๓) แหล่งบุคคล ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมอยู่อีกหรือไม่

(๒) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยลงไปเก็บแต่ละครั้งจะแตกต่างกันอย่างไร ในกรณีที่ไม่นั่นใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคนขึ้น

(๓) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี (Theory Triangulation) คือ การตรวจสอบว่า ถ้าใช้แนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

(๔) การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (Methodology Triangulation) คือ การใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีการสังเกตควบคู่กับการซักถามพร้อมกัน นั่นก็คือการศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสารประกอบด้วยนั่นเอง

(๕) การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่าง ๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยเชิงปริมาณ สามารถดำเนินการดังนี้

๑) การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงปริมาณ (Quantitative Analysis) เป็นหลักโดยการดำเนินการขั้นแรก คือ นำแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมได้ จำนวน ๑๘๓ ชุด นำมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสำรวจ (Editing) แล้วดำเนินการลงรหัสตามคู่มือการลงรหัส (Code Book) หลังจากนั้นได้มีการตรวจสอบแบบสำรวจเพื่อความถูกต้องอีก ๑ ครั้ง แล้วจึงดำเนินการถ่ายรหัสดังกล่าวลงในแบบฟอร์มถ่ายข้อมูล (Transfer Sheet) บรรจุข้อมูลลงในคอมพิวเตอร์ และวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ เพื่อหาค่าทางสถิติ

๒) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลนั้นผู้วิจัยหาความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตามโดยใช้การประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์เสนอข้อมูล ดังนี้

(๑) สถานภาพ วิเคราะห์โดยหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage)

(๒) ข้อมูลเกี่ยวกับระดับปฏิบัติการของพระสงฆ์ในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใช้การวิเคราะห์โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation : S.D.)

(๓) การทดสอบสมมติฐานในการวิจัยใช้สถิติสหสัมพันธ์ (Correlation) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson Product Moment Correlation) เพื่อบอกทิศทางและขนาดความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ในการแปลความหมายดังนี้

ลักษณะของความสัมพันธ์ (r)

ข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากอย่างสมบูรณ์

- สัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์ทางบวก
- สัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์ทางลบ

ข้อมูลมีความสัมพันธ์กันมากอย่างไม่สมบูรณ์

- สัมพันธ์กันอย่างไม่สมบูรณ์ทางบวก
- สัมพันธ์กันอย่างไม่สมบูรณ์ทางลบ

ข้อมูลไม่มีความสัมพันธ์

- ค่าความสัมพันธ์จะเป็นศูนย์
- โดยมีเกณฑ์การแปลค่า ดังนี้^๖

๐.๘๑ - ๑.๐๐	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันมาก
๐.๕๑ - ๐.๘๐	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันปานกลาง
๐.๒๑ - ๐.๕๐	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันน้อยหรือต่ำ
๐.๐๑ - ๐.๒๐	หมายถึง มีความสัมพันธ์กันน้อยมาก
๐.๐๐	หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์กัน

(๔) ข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด นำมาจับกลุ่มคำตอบวิเคราะห์รายข้อวิเคราะห์โดยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis techniques) นำเสนอข้อมูลโดยเขียนเป็นความเรียงประกอบตาราง

^๖Bartz, A.E., *Basic Statistical Concepts*, 4th ed., (New Jersey : Prentice-Hall, 1999), p.84.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มุ่งศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น ๔ ตอน ดังนี้

๔.๑ สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๒ ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๓ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๑.๑ การจัดการด้านงบประมาณ

จากการลงพื้นที่วิจัยในวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลापูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก อันประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ คน และ กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ รูป ในประเด็นเกี่ยวกับการจัดการด้านงบประมาณ ผลการวิจัยพบว่า

๑) ในการดำเนินการเกี่ยวกับพื้นที่มรดกโลกภายในวัดนั้น ทางวัดมีการบริหารจัดการอยู่สองทางหลักๆก็คือ ประการแรกเป็นงบประมาณของวัดเองซึ่งได้รับการบริจาคจากประชาชนผู้เคารพ หลวงพ่อโต และวัดพนัญเชิง รวมถึงเงินปัจจัยจากการทอดกฐินบ้าง จากการทอดผ้าป่าสามัคคีบ้าง ปีหนึ่งๆก็จะมียกงบประมาณในส่วนนี้น้อยบาง มากบ้างตามสถานการณ์ ทางวัดมีการนำเงินส่วนนี้มาบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างสม่ำเสมอ เช่นมีการลงรักปิดทององค์หลวง พ่อโต และพระพุทธรูปสำคัญๆหลายองค์ มีการก่อสร้างศาลารายเพื่อใช้ประโยชน์รอบพระอุโบสถ มีการบูรณะศาสนสถานที่สำคัญๆ โดยมีคณะกรรมการวัด ไวยาวัจกร และผู้ช่วยเจ้าอาวาสที่ได้รับมอบหมายดูแลเกี่ยวกับการเงิน แล้วรายงานให้เจ้าอาวาสทราบเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะดำเนินการแล้วเสร็จ ส่วนที่สองเป็นงบประมาณที่ได้รับการอุดหนุนจากหน่วยงานราชการ ในส่วนนี้ทางวัดก็มอบหมายให้หน่วยงานราชการดำเนินการตามความเหมาะสม โดยจะต้องได้รับการอนุญาตจากเจ้าอาวาสก่อนดำเนินการใดๆทั้งสิ้น^๑

๒) ทางจังหวัด โดยกรมศิลปากร สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการดูแลจัดการพื้นที่มรดกโลก โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทางวัดวาอาราม ก็จะมีสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเข้าไปร่วมสนับสนุนอยู่แล้ว ทางจังหวัดมีเพียงแนวนโยบายในการพัฒนาเท่านั้นเอง ในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลกนั้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับการอุดหนุนงบประมาณมากพอสมควร แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาทั่วทั้งหมด เนื่องจากพื้นที่มรดกโลกมีจำนวนมาก

^๑สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพภูถ กตสโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

และกว้างขวางมาก จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดวาอาราม ซึ่งบางวัดเป็นวัดขนาดใหญ่ เช่น วัดพนัญเชิงวรวิหาร วัดใหญ่ชัยมงคล วัดหน้าพระเมรุราชิการาม เป็นต้น ก็จะมีกำลังทรัพย์ในการดูแลตนเอง เป็นห่วงก็แต่วัดเล็กๆที่มีงบประมาณน้อย ทางวัดก็จะปล่อยปะละเลยตามยถากรรม ทำให้พื้นที่มรดกโลกในบริเวณนั้นทรุดโทรม ไม่ได้รับการดูแลรักษาอย่างจริงจัง^๒

๓) วัดบรมวงศ์อิศรวรารามวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ที่ตำบลสวนพริก อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีที่ดินตั้งวัด เนื้อที่ ๓๐ ไร่ นอกจากนี้ยังเป็นวัดโบราณ สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อว่า วัดทะเลหญ้าหรือวัดท่าหญ้า เพราะตั้งอยู่กลางทุ่งหญ้า ต่อมาเป็นวัดร้างสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ได้บูรณปฏิสังขรณ์ และถวายเป็นพระอารามหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๕ และมีนามใหม่ว่า วัดบรมวงศ์อิศรวราราม ต่อมาอาคารเสนาสนะ ได้ชำรุดทรุดโทรม ในปีพุทธศักราช ๒๕๐๓ พระพจนโกศล เจ้าอาวาส ได้บูรณปฏิสังขรณ์โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากตระกูลมาลากุล เป็นพระอารามที่ตั้งอยู่ด้านนอกของเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในพื้นที่อันห่างไกลกว่าวัดอื่นๆพอสมควร ดังนั้นรายได้ที่ทางวัดได้รับจากการท่องเที่ยวจึงมีน้อยกว่าวัดอื่นๆเมื่อเปรียบเทียบกับวัดอื่นๆ งบประมาณที่มีและได้รับในแต่ละปีนั้นมีน้อย ไม่เพียงพอต่อการบูรณะปฏิสังขรณ์ให้สวยงามได้ จึงต้องอาศัยการอุทิศร่างกายและจิตวิญญาณของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัดในการปลุกฝังจิตสำนึก ความรัก ความห่วงแหนศาสนสถาน ดังนั้นทางวัดจึงได้กำลังหลักคือพระภิกษุสามเณรในการปิดกวาดเช็ดถู ดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุภายในวัดให้สวยงามดังเดิม^๓

๔) องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีงบประมาณในการสนับสนุนวัดในการพัฒนาศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ทั้งที่เป็นโบราณสถาน ทั้งที่เป็นสิ่งปลูกสร้างใหม่ อาทิเช่น สนับสนุนงบประมาณในการก่อสร้างลานจอดรถเอนกประสงค์ภายในวัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว หรือแม้แต่การสนับสนุนงบประมาณในการจัดพิมพ์แผ่นพับประชาสัมพันธ์วัดให้นักท่องเที่ยวรู้จัก และเดินทางไปท่องเที่ยวภายในวัด เป็นการกระจายรายได้ให้แก่วัดและชุมชนอีกทางหนึ่งด้วย ทางวัดเองก็จะมีรายได้ในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือแม้กระทั่งมีงบประมาณในการจ้างชาวบ้านในการดูแลรักษาความสะอาดโบราณสถาน โบราณวัตถุ ด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีนโยบายในการสนับสนุนวัดวาอารามในการพัฒนา เพียงทางวัดจัดทำโครงการแล้วเสนอมายังองค์การบริหารส่วนจังหวัด ทางองค์การบริหารส่วนจังหวัดก็จะพิจารณาสนับสนุนเป็นรายวัดไปทุกปี^๔

๕) เฉพาะอำเภอพระนครศรีอยุธยา มีโบราณสถาน โบราณวัตถุแทบทุกวัดก็ว่าได้ การดูแลศาสนสถาน ศาสนวัตถุเป็นเรื่องหนักหนาเอาการพอสมควรแก่เจ้าอาวาสทุกวัด วัดขนาดใหญ่ก็มีสรรพกำลังในการดูแลตัวเอง ส่วนวัดขนาดเล็กก็ยากต่อการบูรณปฏิสังขรณ์ ในฐานะผู้บังคับบัญชา

^๒สัมภาษณ์ นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^๓สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๔สัมภาษณ์ นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

มีการสั่งการให้วัดทุกวัดจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในการใช้สอย ในการบูรณปฏิสังขรณ์ทุกรายการ ให้สามารถตรวจสอบได้ มีความโปร่งใส มีการเก็บรักษาเอกสารสำคัญอย่างเป็นระบบ และมีการรายงานบัญชีทุกเดือน เพื่อป้องกันการฉ้อโกงของเจ้าอาวาส^๕

๖) วัดพุทไธสวรรค์ เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี วัดตั้งอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งนอกกรุงศรีอยุธยาทางด้านใต้ โดยอยู่ตรงกับปากคลองท่อ หรือคลองฉะไกรใหญ่ ซึ่งเป็นคลองที่ตึงน้ำจากแม่น้ำลพบุรีหรือคลองคูเมืองตอนเหนือ โดยมีแนวคลองผ่านด้านหลังของพระราชวังโบราณ แล้วมาบรรจบกับแม่น้ำเจ้าพระยาตรงบริเวณหน้าวัดพอดี วัดนี้ในสมัยอยุธยานั้นมีชุมชนหลากหลายเชื้อชาติ ศาสนาอยู่โดยรอบทั้งชุมชนชาวจีน มุสลิม โปรตุเกสและอินโดจีน ซึ่งนับถือศาสนาคริสต์ ปัจจุบันทางวัดต้องอาศัยงบประมาณในการดูแลโบราณสถาน โบราณวัตถุจากศรัทธาของพุทธศาสนิกชนในการบริจาคทรัพย์ในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์ และปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนวัดพุทไธสวรรค์เป็นโบราณสถาน โดยได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ภายหลังจากที่วัดพุทไธสวรรค์ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานแล้ว กรมศิลปากรก็ได้ดำเนินการบูรณะสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัด ครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๗ หลังจากนั้นก็ได้มีการบูรณะเรื่อยมา^๖

๗) วัดกษัตราธิราช เป็นวัดโบราณ สร้างสมัยกรุงศรีอยุธยา เดิมชื่อว่า วัดกษัตรา หรือ วัดกษัตราราม เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์หรือพระบรมวงศานุวงศ์แห่งกรุงศรีอยุธยาทรงสร้างหรือปฏิสังขรณ์ จึงได้ชื่อว่า วัดกษัตรา หรือวัดกษัตราราม หมายความว่า เป็นวัดของพระมหากษัตริย์ ต่อมากลายเป็นวัดร้าง ภายหลังในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เปลี่ยนนามใหม่ว่า วัดกษัตราธิราช ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ระหว่างปีพุทธศักราช ๒๓๒๘-๒๓๔๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีจรงค์ (เกศ) ในรัชกาลที่ ๑ ได้บูรณปฏิสังขรณ์ปีพุทธศักราช ๒๓๔๙ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงอนุรักษ์เทเวศร์ (ทองอิน) ทิวังคตแล้วสมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนอิศราบุรีจรงค์ (เกศ) ได้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่ ส่วนนามวัดกษัตราธิราช สันนิษฐานว่า ได้เปลี่ยนนามในรัชกาลที่ ๕ ตามจดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน พุทธศักราช ๒๔๓๑ ครั้งเสด็จพระราชดำเนินมายังวัดนี้ ซึ่งได้กล่าวถึงวัดกษัตราธิราชไว้ และได้รับพระราชทานให้ยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อปีพุทธศักราช ๒๕๒๐ ทางวัดมีงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานและโบราณวัตถุจากงบประมาณการบริจาคของประชาชน จากการทอดพระกฐินพระราชทาน จากการอุดหนุนของกรมศิลปากร เป็นต้น^๗

๘) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๖ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ทางวัดมี

^๕สัมภาษณ์ พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุณโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๖สัมภาษณ์ พระปลัดคอตีโชติ ธมมวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทไธสวรรค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๗สัมภาษณ์ พระราชธานินทรจารย์ (สุชาติ ฐานิสสโร), เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

งบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานและโบราณวัตถุจากงบประมาณการบริจาคของประชาชน จากการทอดพระกฐินพระราชทาน จากการอุดหนุนของกรมศิลปากร เป็นต้น^๘

๙) วัดใหญ่ชัยมงคลถือว่าเป็นวัดมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากที่สุดและเป็นวัดที่นักท่องเที่ยวนิยมมากที่สุดวัดหนึ่งในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จึงเป็นธรรมดาที่จะพบเห็นนักท่องเที่ยวจำนวนมากเดินทางมายังวัดแห่งนี้ จุดสนใจของวัดใหญ่ชัยมงคลนี้ คือ เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา รวมไปถึงสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น ชมเจดีย์ที่สูงที่สุดในอยุธยา ด้านหลังวัดมีตำหนักสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ให้ผู้นับถือศรัทธาเข้ามากราบไหว้ ทางวัดมีงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานและโบราณวัตถุจากงบประมาณการบริจาคของประชาชน จากการทอดพระกฐินพระราชทาน จากการอุดหนุนของกรมศิลปากร เป็นต้น^๙

๑๐) วัดภูเขาทอง ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (เป็นโบราณสถานที่ขึ้นทะเบียนใน สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา ลำดับที่ ๑๕ และประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๒ หน้า ๓๖๙๑ เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘ ทางวัดมีงบประมาณในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานและโบราณวัตถุจากงบประมาณการบริจาคของประชาชน จากการทอดกฐิน การจัดผ้าป่า และจากการอุดหนุนของกรมศิลปากร เป็นต้น^{๑๐}

๑๑) นอกจากนั้นนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และเมืองบริวาร แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมยังอยู่ภายใต้การดูแล และรับผิดชอบโดยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอีกด้วย ที่มุ่งเน้นนโยบายการเป็นนครแห่งการท่องเที่ยวโลก โดยมีเป้าประสงค์ต่อการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกในพื้นที่ นครประวัติศาสตร์ และใช้ประโยชน์จากแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพื่อเพิ่มพูนมูลค่าด้านการท่องเที่ยว สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาโดยตลอดจนถึง ฉบับที่ ๑๑ และฉบับปัจจุบัน (ฉบับที่ ๑๒) ที่เน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟู และสืบสานมรดกทางวัฒนธรรม เพื่อดำรงไว้ซึ่งวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ทางสังคม สร้างค่านิยมให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พัฒนา และสืบทอดวิถีชีวิตของชุมชนอย่างต่อเนื่อง^{๑๑}

๑๒) ปัจจุบันนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยามีการขยายตัวทางกายภาพอย่างมากในเชิงพื้นที่ที่มีการขยายเขตเมือง เพื่อสร้างอาคารที่อยู่อาศัยบดบังทัศนียภาพ ทำลายคุณค่าของโบราณสถาน ตลอดจนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในเขตเมือง รองรับบริการคมนาคมและนักท่องเที่ยวทำให้พื้นที่มีการพัฒนาไม่สอดคล้องกับการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม เช่น การสร้างเสาไฟขนาดใหญ่ ที่กระจายอยู่โดย ทั่วเขตเมือง ปัญหาขยะมูลฝอย การสร้างบ้านพัก

^๘สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๙สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐}สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญญา, เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑}สัมภาษณ์ นางอรสา อารุชคม, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ที่อยู่อาศัย บ้านจัดสรร อยู่โดยรอบโบราณสถาน และการถมคูคลองต่าง ๆ แม้ว่าเมืองเก่าและเป็นพื้นที่การควบคุมสิ่งก่อสร้าง ก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถหยุดยั้งการพัฒนาและความเจริญในท้องถิ่นได้ เพราะความเป็นเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเป็นพื้นที่เมืองใหม่ที่ซ้อนทับซ้อนกับพื้นที่เมืองเก่า วิธีของผู้คนยังคงดำเนินไปในพื้นที่อนุรักษ์นี้ ทำให้คนท้องถิ่นอาจมีความเห็นขัดแย้งกับแนวทางในการอนุรักษ์โบราณสถาน ก่อให้เกิดปัญหาการรुक้าแหล่งมรดกโลก ก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างลงในพื้นที่ของวัดร้าง การบุกรุกพื้นที่ การทำลายโบราณสถาน และการอ้างกรรมสิทธิ์ของตนในที่ดินภายในเขตบริเวณโบราณสถาน^{๑๒}

๑๓) การบูรณะนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา แหล่งงบประมาณเป็นปัจจัยสำคัญที่จะดำเนินการด้วยการบริหารจัดการได้ตามวัตถุประสงค์ และเมื่อพิจารณาย้อนไปถึงอดีตมีการกำหนดแผนงบประมาณเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ไว้จำนวนประมาณ ๓ พันล้านบาท สำหรับระยะเวลาดำเนินการ ๑๑ ปี โดยในปีแรกกรมศิลปากรยังได้เงินงบประมาณไม่เป็นไปตามแผน ซึ่งส่วนใหญ่ใช้สำหรับแผนการบูรณะพื้นที่นครประวัติศาสตร์ จากแผนทั้งหมดรวมทั้งการบริหารจัดการ การทำความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน แต่อย่างไรก็ตามภายหลังจากได้งบประมาณมาในปีแรกแล้ว กรมศิลปากรก็ยังไม่ได้งบประมาณใดๆ เพิ่มเติมอีกเลย แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลยังมีข้อจำกัดในการจัดสรรงบประมาณตามแผนงานที่กำหนดไว้ การบริหารจัดการพื้นที่ซึ่งมีปัญหา โดยเฉพาะค่าใช้จ่ายในการจัดการดูแลรักษาพื้นที่สูง อีกทั้งไม่มีหน่วยงานที่ต้องการรับผิดชอบเป็นเจ้าภาพหลัก ซึ่งต่างกับประเทศสิงคโปร์ที่มีงบประมาณใช้ซ่อมแซมอาคารเก่า สร้างพิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้ ส่วนใหญ่ประเทศไทยมักใช้เงินงบประมาณโฆษณาและประชาสัมพันธ์ (advertising budget) พองบโฆษณาหมดก็จบกัน^{๑๓} ตลอดจนมีประเด็นคำถามว่ารัฐบาลมีเงินงบประมาณให้และรายได้จากการเก็บค่าเข้าชมโบราณสถานนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ราวปีละ ๒๕ ล้านบาท ประชาชนไม่ทราบว่าการศิลปากรนำไปดำเนินการอะไรบ้าง ได้มีการดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์อย่างต่อเนื่องหรือไม่ แต่ปัญหาและอุปสรรคต่อการอนุรักษ์มรดกโลกยังคงอยู่ถาวรคู่กับการจัดการด้านงบประมาณ^{๑๔}

^{๑๒} สัมภาษณ์ นางสาวสุกัญญา เบนเนต, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓} โครงการพิทักษ์มรดกสยาม, บทสรุปการเสวนาเรื่อง “อยุธยา: มรดก(โลก)ที่น่าเป็นห่วง”, วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๕๔ ณ สยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล, นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๑ สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้านการจัดการงบประมาณ

ประเด็นสำคัญ	จำนวน (รูปหรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
๑. ใช้งบประมาณของวัดในการดำเนินการส่วน หนึ่ง อีกส่วนหนึ่งได้รับการจัดสรรจากกรม ศิลปากร และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น	๔	๑, ๒, ๑๑, ๑๔
๒. มีการสั่งการให้วัดทุกวัดจัดทำบัญชีรายรับ รายจ่ายในการใช้สอย ในการบูรณปฏิสังขรณ์ ทุกรายการ	๓	๓, ๔, ๑๐
๓. อาศัยการอุทิศร่างกายและจิตวิญญาณของ พระภิกษุสงฆ์ภายในวัดในการปลูกฝังจิตสำนึก ความรัก และคุณค่าของศาสนสถาน	๓	๕, ๘, ๙
๔. ขาดงบประมาณสนับสนุนที่เพียงพอ	๓	๑๓, ๑๔, ๒๐

๔.๑.๒ การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา

จากการลงพื้นที่วิจัยในวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช
อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณ
ดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา
๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลาปูนวรวิหาร อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรย์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วน
เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก อันประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์
พระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา
จำนวน ๑๐ คน และ กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกใน
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ รูป ในประเด็นเกี่ยวกับการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดก
โลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัย พบว่า

๑) พระสงฆ์จะพัฒนาวัดให้สะอาด น่าเยี่ยมชม และหาวิธีการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้
เข้ามาช่วยเหลือดูแล และทางวัดจะเน้นในด้านการปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชนในท้องถิ่น ให้รู้จักรักษา

สิ่งแวดล้อมและโบราณวัตถุสถาน ไม่ให้ขุดทำลายหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ ให้เกิดความเสียหาย มีการจัดตั้งกองอาสาสมัครชุมชนเฝ้าระวังการโจรกรรมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุร่วมกับพระสงฆ์ พร้อมทั้งติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อสามารถติดตามภาพเหตุการณ์โจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้ มีการปกป้องคุ้มครองไม่ให้สัตว์เข้ามาอยู่อาศัยในโบราณสถาน การปกป้องคุ้มครองไม่ให้มีการบุกรุกทำลายหรือขุดหาโบราณวัตถุ การปกป้องคุ้มครองตรวจตราโบราณสถานที่เสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ^{๑๕}

๒) เมื่อพิจารณาความเป็นเมืองมรดกโลกมีทั้งข้อดีและความรับผิดชอบที่ต้องปฏิบัติ กล่าวคือ ความรับผิดชอบการบำรุงรักษาต้องรายงานสภาพต่อองค์การยูเนสโกอย่างสม่ำเสมอ ปัจจุบันมีความน่ากังวล และความเป็นแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยาจะถูกถอดถอน^{๑๖} ซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายมหาศาล สิ่งที่น่าเป็นห่วงยิ่งคือการก่อสร้างโครงสร้างขนาดใหญ่ และการสร้างบ้านเรือนในเขตเกาะเมืองอยุธยาจนทำให้เมืองอยุธยาสูญเสียภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Outstanding Universal Value :OUV) หรือความโดดเด่นอันเป็นสากล กรณีของพระนครศรีอยุธยาอยุธยา ก็คือ ความเป็นเมืองที่ประชาชนอาศัยอยู่กับวัฒนธรรมน้ำซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ โบราณสถานที่อยู่ในวัดจึงมีปัญหาในการอนุรักษ์เบื้องต้น จากภัยธรรมชาติ เช่น อุทกภัย แม้ว่าจะเป็นเหตุการณ์ปกติ แต่ก็ไม่ควรปล่อยให้โบราณสถานถูกแช่น้ำอย่างปกติ นอกจากภัยธรรมชาติแล้ว โบราณสถานในวัดยังต้องเผชิญกับความต้องการจากผู้ประกอบการในทางพุทธพาณิชย์ ซึ่งเป็นตัวทำลายโบราณสถานอันดับหนึ่ง อันถือว่าโบราณสถานถูกทำลายโดยผู้เกี่ยวข้องดูแลโบราณสถานเสียเอง^{๑๗}

๓) ทางวัดมีการปลูกต้นไม้อย่างเป็นระเบียบไม่ดูรุงรัง เพื่อตกแต่งภูมิทัศน์ และทัศนียภาพให้สวยงามดูร่มรื่น และไม่บดบังตัวโบราณสถาน วัดรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน ทางวัดจัดส่งพระไปอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ประจำท้องถิ่น^{๑๘}

๔) ภาครัฐควรแก้ไขข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุจากแนวทางที่เน้นการบูรณะ ซ่อมแซม และคงสภาพ ให้เป็นไปเพื่อการป้องกันการชำรุด หักพังเสียหายที่เกิดขึ้น ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมมือกันจัดทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในรูปแบบของเอกสารหรือหนังสือประจำบ้านแล้วแจกจ่ายให้แก่ทุกหลังคาเรือนในชุมชน โดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วน

^{๑๕}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพมูล กตสโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖}สัมภาษณ์ พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุญโญ), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗}สัมภาษณ์ นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๘}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก), เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ควรดำเนินการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในชุมชน ^{๑๙}

๕) ทั้ง ๓ ฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องวัดและชุมชน ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ คณะสงฆ์และภาครัฐให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุผู้มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลโบราณสถาน ให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง หน่วยงานราชการที่ได้รับงบประมาณเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในชุมชน มีการเปิดเผยรายละเอียดของการใช้งบประมาณแก่ประชาชนอย่างโปร่งใสตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชน กรมศิลปากรและฝ่ายคณะสงฆ์ต้องประชุมสัมมนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพิ่มพูนความรู้ และปรับเปลี่ยนทัศนคติที่ผิดๆ ของพระสงฆ์ สนับสนุนพระสงฆ์ที่สนใจในการเรียนรู้ทางการซ่อมแซมบูรณะโบราณสถานที่ไม่เป็นการทำลาย (ซ่อมจนไม่เหลือสภาพเดิม) ^{๒๐}

๖) พระสงฆ์เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งพิงของประชาชนในหลายวาระตั้งแต่เกิดกระทั่งตาย และยังมีประชาชนได้อุดหนุนบำรุงวัดโดยการบริจาคทรัพย์และกำลังกายตามศรัทธาที่มีของแต่ละบุคคล ปัจจุบันหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ได้จัดประชุมอบรมถวายความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่พระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์นำไปถ่ายทอดแก่ประชาชนต่อไปได้และมีการนำแนวคิดไปปฏิบัติเป็นรูปธรรมแล้ว โดยการให้เด็กนักเรียนเป็นมัคคุเทศก์ในการนำชมพิพิธภัณฑ์ของวัด ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่อยู่ในวัด ^{๒๑}พระสงฆ์มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับประวัติ ความเป็นมา และคุณค่าของโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุแก่นักเรียน เพื่อให้เด็กนักเรียนมีความรู้ สามารถเป็นมัคคุเทศก์น้อยนำคณะนักท่องเที่ยวเยี่ยมชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่อยู่ในวัดได้เป็นอย่างดี ^{๒๒}

๗) สอดคล้องกับการที่กรมศิลปากรได้จัดทำโครงการอนุรักษ์หรือโครงการถวายความรู้ แต่พระสังฆาธิการเรื่องการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุภายในวัด สังเกตได้จากที่หลายๆวัด ขออนุญาตดำเนินการต่างๆ ต่อโบราณสถานกับกรมศิลปากร แสดงให้เห็นโดยชัดเจนว่า วัดต่างๆ มีความเข้าใจในการติดต่อสื่อสารกับหน่วยงานราชการ ขอให้หน่วยงานราชการเข้าไปดำเนินการให้ ซึ่งเป็นภาพของความเข้าใจกันยิ่งขึ้นระหว่างวัดกับหน่วยงานราชการที่ดีกว่าในอดีต ทั้งราชการและภาคประชาชนจึงต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการอนุรักษ์ โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนาบทบาทร่วมกัน ^{๒๓}

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระปลัดต่อโตโชติ ธมฺมวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธโสธรวรยศ อำเภอมโนรพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล, นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอมโนรพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต, ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอมโนรพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทโกโร), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอมโนรพนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางสาวสุกัญญา เบาเนิต, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๘) แนวนโยบายของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถานในวัด จึงมีแนวทางการบริจาคทรัพย์เพื่อให้ประชาชนรักและผูกพัน รู้สึกว่าร่วมเป็นเจ้าของ เป็นหนทางในการสร้างความสนใจในการเรียนรู้ให้แก่ประชาชนอีกทางหนึ่ง รวมถึงเรื่องแนวปฏิบัติตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงส่งผลให้พระสงฆ์ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจ สามารถปฏิบัติกรดูแลรักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ ได้ดียิ่งขึ้น โดยข้ามขั้นตอนของสายการบังคับบัญชาบางส่วนที่ไม่จำเป็น เพื่อให้ทันการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน^{๒๔}

๙) เพื่อใช้ในการจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ในการดูแลรักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด^{๒๕} พระสงฆ์ให้ความสำคัญเข้าร่วมโครงการเพื่อรับฟังข้อมูลทางวิชาการเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อโบราณสถาน โบราณวัตถุตามหลักวิชาการ คัดเลือกและแต่งตั้งบุคลากรผู้มีความสามารถที่ผ่านการอบรม ให้เป็นนักวิชาการด้านการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุประจำชุมชน^{๒๖}

๑๐) ปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์แหล่งมรดกโลกนครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยาเริ่มต้นจาก นโยบายขาดความต่อเนื่อง ด้านเจตคติ ความรู้ความเข้าใจของประชาชน การบูรณาการและครอบครองพื้นที่แหล่งมรดกโลก การมีส่วนร่วม บุคลากรเฉพาะไม่เพียงพอต่อการจัดการดูแลพื้นที่ งบประมาณขาดการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง และการบังคับใช้กฎหมาย เนื่องจากมีหน่วยงานหลายฝ่ายที่มีอำนาจในการบังคับใช้กฎหมายในพื้นที่มรดกโลก^{๒๗} อาทิ เช่น กรมศิลปากรมีอำนาจระงับยับยั้งหรือเพิกถอนการก่อสร้างสิ่งปลูกสร้างบนพื้นที่มรดกโลกตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ โดยอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ และฉบับที่ ๒ พ.ศ. ๒๕๓๕ ส่วนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือราชการส่วนภูมิภาคอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ ถึงฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๕๘ ในการอนุญาต อนุมัติให้มีสิ่งปลูกสร้าง ภูมิสถาปัตยกรรมในเขตพื้นที่ ขณะเดียวกันก็มีอำนาจหน้าที่จัดระบบบริการสาธารณะและดูแลพัฒนาความเจริญในเขตพื้นที่ จึงเกิดปัญหาการใช้ อำนาจที่ทับซ้อนกัน ข้อเสนอแนวนโยบายในการกระจายอำนาจให้แก่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กล่าวคือ สร้างความพร้อมให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บุคลากร งบประมาณเพื่อรองรับกับแผน

^{๒๔}สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมฺโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๕}สัมภาษณ์ นายประดับ โปธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด พระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๖}สัมภาษณ์ นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล, นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๗}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก), เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวารี อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

กระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น^{๒๘}

๑๑) บางวัดไม่มีกองทุนเฉพาะสำหรับจัดซื้อ จัดหาจัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ในการดูแล รักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด พระสงฆ์ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์โบราณสถานที่ตั้งอยู่ในพื้นที่วัด ผลของการบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะภายในวัด จึงทำให้โบราณสถานเกิดความเสียหาย ผิดเพี้ยน ไม่คงสภาพเดิม ไม่ค่อยมีการกำจัดวัชพืชที่ขึ้นตาม โบราณสถานและหน่วยงานของรัฐแสดงความเป็นเจ้าของมากเกินไป การแผ้วถางการโครงการของ มิฉฉาซีฟโดยพระสงฆ์ขาดประสิทธิภาพ เนื่องด้วยพระสงฆ์มีบทบาทซ้ำซ้อน มีภารกิจต้องปฏิบัติเป็นประจำ อาทิ การทำวัตรสวดมนต์ การเดินทางไปฉลองศรัทธาพุทธศาสนิกชน เป็นต้น^{๒๙}

๑๒) ประชาชนไม่ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในชุมชนชาตนักวิชาการ ผู้มีความรู้ ความเข้าใจโดยตรงในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ขาดการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่สามารถเข้าถึงประชาชนในชุมชนได้อย่างแท้จริง ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ทั้ง ๓ ฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องวัด และชุมชน ขาดการประสานความร่วมมือกันอย่างเป็นทางการ รูปแบบของการอนุรักษ์จึงเป็นไปในลักษณะต่างฝ่ายต่างทำ^{๓๐}

๑๓) ระบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์และระบบราชการเป็นการทำงานตามระบบสายการบังคับบัญชา อาจก่อให้เกิดความล่าช้า ไม่ทันต่อเหตุการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น หน่วยงานราชการที่ได้รับงบประมาณเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในชุมชน ไม่เปิดเผยรายละเอียด ของการใช้งบประมาณแก่ประชาชนทั่วไป ส่งผลให้ประชาชนบางส่วนมีอคติ ต่อหน่วยงานราชการในเรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน การดูแลรักษาโบราณสถานยังไม่ได้รับการบูรณะให้มั่นคงแข็งแรง พระสงฆ์ไม่มีความรู้ข้อกฎหมายเกี่ยวกับโบราณสถานและโบราณวัตถุ ความเข้าใจผิดว่า โบราณสถานเมื่อขึ้นทะเบียนกับกรมศิลปากรแล้ว จึงมิให้ความรับผิดชอบของพระสงฆ์

๑๔) กรมศิลปากรยังไม่สามารถเข้าถึงพระสงฆ์ได้อย่างแท้จริง พระสงฆ์ให้ความสนใจ สิ่งก่อสร้างใหม่ ทดแทนสิ่งก่อสร้างเก่า เพราะสะดวกและดำเนินการได้ด้วยตนเองไม่ต้องผ่านราชการ พระสงฆ์ขาดความรู้ เครื่องมือ และช่างผู้ชำนาญการ ความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่า เมื่อเจ้าหน้าที่ของรัฐขึ้นทะเบียนโบราณวัตถุแล้วจะมายึดโบราณวัตถุไปจากวัด กลุ่มมิฉฉาซีฟจึงอาศัยช่วงเวลาที่พระสงฆ์ในวัดเดินทางออกนอกวัด หรือทำวัตรสวดมนต์ในเวลาเช้าและเย็น เป็นช่องทางในการโครงการ โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ พระสงฆ์ไม่มีงบประมาณเพียงพอสำหรับดำเนินการงานอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่ตั้งอยู่หรือเก็บรักษาอยู่ในวัด ส่วนใหญ่เป็นโบราณสถานโบราณวัตถุ

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางอรสา อารุคม, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เกษมคานธี, นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ พระราชธานินทรจารย์ (สุชาติ ฐานิสโร), เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

และศิลปวัตถุ ที่ขึ้นทะเบียนเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินกับกรมศิลปากรแล้ว ซึ่งมีข้อกำหนดระบุไว้ว่า ให้ผู้ครอบครองโบราณวัตถุ พระสงฆ์จึงเกรงอันตรายขณะเข้าไปดูแลความสะอาด ศิลปวัตถุนั้นแจ้งเป็นหนังสือไปยังอธิบดีภายในสามสิบวันนับแต่วันชำระ หักพัง เสียหายดังกล่าวนี้ ระบุให้ผู้ครอบครองแจ้งเมื่อเสียหายเท่านั้น ^{๓๑}

๑๕) แนวทางในการอนุรักษ์จึงเป็นไปในเชิงรับ คือ รอรับนโยบายจากทางราชการ ก่อให้เกิดความล่าช้าไม่ทันการณ์ จึงไม่ต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ด้วยเกรงความผิดที่อาจเกิดขึ้นจากการละเมิดข้อกำหนดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับเมือง และย่านประวัติศาสตร์ ตลอดจนเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่ประชาชน ทำได้โดยให้ความรู้และการศึกษาทั้งในโรงเรียน และนอกระบบ มีการฝึกอบรม รวมไปถึงการประชาสัมพันธ์ จัดทำแนวทางหรือคู่มือการพัฒนาเมือง และย่านประวัติศาสตร์ เผยแพร่แก่ประชาชน โดยให้ข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการการควบคุมการพัฒนา โดยเฉพาะรูปแบบอาคารและสิ่งก่อสร้างที่เหมาะสม^{๓๒}

ตารางที่ ๔.๒ สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา

ประเด็นสำคัญ	จำนวน (รูปหรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
๑. พระสงฆ์จะพัฒนาวัดให้สะอาด น่าเยี่ยมชม และหาวิธีการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาช่วยเหลือดูแล และทางวัดจะเน้นในด้านการปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชนในท้องถิ่น	๖	๑, ๓, ๖, ๑๐, ๑๑, ๑๔
๒. มีการปลูกต้นไม้ เพื่อตกแต่งภูมิทัศน์ และทัศนียภาพให้สวยงามดูร่มรื่น และไม่บดบังตัวโบราณสถาน	๓	๕, ๗, ๑๓
๓. หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องวัดและชุมชน ทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน	๔	๖, ๘, ๑๒, ๑๕
๔. จัดประชุมอบรมถ่ายทอดความรู้ด้านการอนุรักษ์แก่พระสงฆ์	๕	๔, ๑๖, ๑๗, ๑๙, ๒๐

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

๔.๑.๓ การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

จากการลงพื้นที่วิจัยในวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลาปูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดกุฎีทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก อันประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ คน และ กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ รูป ในประเด็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า

๑) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำนวนมาก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี วัดร่วมกับกรมศิลปากรและหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีนโยบายและให้การอุปถัมภ์วัดในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน^{๓๓}

๒) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดอุทกภัยเป็นประจำทุกปี เกิดปัญหาวัชพืชและสัตว์ทำลายโบราณสถาน ยังขาดผู้เชี่ยวชาญ วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณภาพ^{๓๔}

๓) ชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ทันสมัยและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัด กรมศิลปากรให้ความสำคัญและช่วยเหลือวัดในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างจริงจัง ประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์เมือง และย่านประวัติศาสตร์เข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาคและท้องถิ่น เช่น ประสานการควบคุมเข้ากับผังเมืองรวม ข้อบัญญัติท้องถิ่นใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์ เชิงบวกในการแก้ปัญหา โดยประนีประนอม หรือเจรจาต่อรอง

^{๓๓}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพภูถ กตสโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๔}สัมภาษณ์ พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุณโญ), รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ประสานผลประโยชน์ เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น^{๓๕}

๔) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจำนวนมาก ขาดการควบคุมและส่งเสริมให้ได้รับการพัฒนาอย่างเท่าเทียมกัน วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งขาดงบประมาณในการพัฒนาศาสนสถานเก่าและการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ที่คงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นตนเอง วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีพื้นที่ในการพัฒนาวัดน้อย ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้^{๓๖}

๕) พระสงฆ์และบุคลากรของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งขาดทักษะทางด้านภาษาและการอธิบายประวัติความเป็นมาของวัดที่ชัดเจนได้ พระสงฆ์และบุคลากรของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีความรู้ความสามารถยังมีน้อย ไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น พระสงฆ์และบุคลากรของวัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาซึ่งขาดความพร้อมในการแนะนำศาสนสถาน การดูแลศาสนสถานที่ถูกต้อง^{๓๗}

๖) คณะสงฆ์และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดโครงการอบรมถวายความรู้แก่พระสงฆ์ด้านการพัฒนาวัดเป็นประจำทุกปี มีปราชญ์ชาวบ้านและผู้ทรงคุณวุฒิในการอธิบายประวัติความเป็นมาของวัดและศาสนสถาน มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการสืบค้นประวัติความเป็นมาที่สำคัญ และวิธีในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ^{๓๘}

๗) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ร่วมกับหน่วยงานราชการและชุมชนในการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีไทย วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา และการเผยแพร่หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาผ่านการท่องเที่ยว วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน และส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม^{๓๙}

๘) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ร่วมกับศาสนาอื่นๆ ในการพัฒนาร่วมกัน^{๔๐} วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ องค์การบริหารส่วนจังหวัด กรมศิลปากร และอื่นๆ ในการสนับสนุนกิจกรรมและการปรับปรุงทัศนียภาพให้

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระราชธานินทร์ทราจารย์ (สุชาติ ฐานิสโร), เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ พระปลัดอดิโชติ ธมมาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธไธศวรย์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล, นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เกษมคานต์, นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สวยงาม สะอาด เป็นระเบียบ และส่งเสริมการท่องเที่ยว^{๔๑} วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีจุดยุทธศาสตร์ที่ดีในการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม เชิงอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ และประวัติศาสตร์อันยาวนาน^{๔๒}

๙) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีงบประมาณในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมน้อยไม่ต่อเนื่อง^{๔๓} วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังขาดการวางแผนในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในระยะยาว ขาดแผนปฏิบัติการประจำปี^{๔๔} วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขาดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง เน้นการก่อสร้างมากกว่าการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ความร่วมมือ และการใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า^{๔๕}

๑๐) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งอยู่ในยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม เช่น อยู่ใกล้กรุงเทพมหานคร อยู่ใกล้แม่น้ำ อยู่ใกล้อุตสาหกรรม เป็นต้น^{๔๖} จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นเมืองมรดกโลก มีอุทยานประวัติศาสตร์ แหล่งการศึกษา ค้นคว้า ที่ทันสมัย^{๔๗} จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีสภาพเศรษฐกิจที่ดี ประชาชนอยู่ดีกินดี^{๔๘} รัฐบาลให้การสนับสนุนงบประมาณด้านการท่องเที่ยว

๑๑) พระนครศรีอยุธยา นั้น ประสบปัญหาภัยธรรมชาติทุกปี ทำให้การอนุรักษ์โบราณสถาน เป็นไปด้วยความยากลำบาก การคมนาคมไม่สะดวก เกิดปัญหาโรคติดต่อ^{๔๙} เกิดมลภาวะทางเสียงและควันทoxic ปัญหาขยะมูลฝอยจากนักท่องเที่ยว การทำลายโบราณสถาน โบราณวัตถุจากนักท่องเที่ยว ไม่ต้องการมีส่วนร่วมในการปกป้องคุ้มครองโบราณสถาน ด้วยเกรงความผิดที่อาจเกิดขึ้นจากการละเมิดข้อกำหนดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ไม่เปิดเผยรายละเอียดของการใช้งบประมาณแก่ประชาชนทั่วไป ส่งผลให้ประชาชนบางส่วนมีอคติต่อหน่วยงานราชการในเรื่องการทุจริตคอร์รัปชัน แนวทางในการปกป้องคุ้มครองโบราณสถาน จึงเป็นไปในเชิงรับการท่องเที่ยวประจำจังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๕๐}

^{๔๑}สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๒}สัมภาษณ์ นายประดับ โปธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๓}สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญญา, เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๔}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก), เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวชิรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๕}สัมภาษณ์ นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด, นักโบราณคดี สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๖}สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต, ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๗}สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๘}สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทโร), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๙}สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เกษมสานต์, นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๐}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก), เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวชิรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๓ สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

ประเด็นสำคัญ	จำนวน (รูปหรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
๑. มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี วัดร่วมกับกรมศิลปากรและหน่วยงานภาครัฐ	๖	๑, ๓, ๔, ๑๐, ๑๕, ๑๗
๒. เกิดอุทกภัยเป็นประจำทุกปี เกิดปัญหาวัชพืชและสัตว์ทำลายโบราณสถาน ยังขาดผู้เชี่ยวชาญ วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณภาพ	๕	๘, ๙, ๑๒, ๑๖, ๑๙
๓. ประสานการควบคุมเข้ากับผังเมืองรวม ข้อบัญญัติท้องถิ่นใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์เชิงบวกในการแก้ปัญหา โดยประณีประนอมหรือเจรจาต่อรองประสานผลประโยชน์ เพื่อเก็บรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ไม่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น	๔	๒, ๖, ๗, ๑๘
๔. วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาอย่างขาดงบประมาณในการพัฒนาศาสนสถานเก่าและการก่อสร้างศาสนสถานใหม่ที่คงไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมท้องถิ่นตนเอง วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีพื้นที่ในการพัฒนาวัดน้อย ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้	๓	๕, ๖, ๑๙

๔.๑.๔ หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลก
พระนครศรีอยุธยา

จากการลงพื้นที่วิจัยในวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลापุนวรวิหาร อำเภอ

พระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรย์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก อันประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ คน และ กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ รูป ในประเด็นเกี่ยวกับหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า

๑) หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม มีการจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ กรมศิลปากร และหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ควรประสานความร่วมมือในการจัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ แก่พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในสังกัดวัดซึ่งเป็นที่ตั้งหรือเก็บรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ มีนักท่องเที่ยวในประเทศและนอกประเทศมาเดินชมและศึกษาโบราณสถานภายในวัดพระสังฆาธิการและคณะกรรมการวัดได้ส่งเสริมสนับสนุน เพราะจะเกิดผลดีแก่วัดทั้งทางตรงและทางอ้อม วัดใดมีโบราณศิลปวัตถุที่สวยงาม นอกจากจัดเก็บรักษามั่นคงปลอดภัย จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบหรือถ้าจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ยิ่งดี ^{๕๑}

๒) พระสังฆาธิการและคณะกรรมการวัดมีการส่งเสริมการเรียน การสอน การศึกษาค้นคว้าในรูปแบบต่างๆ เกิดระบบการศึกษานอกโรงเรียน เกิดมหาวิทยาลัยชาวบ้าน เกิดทักษิณคดีศึกษาวัดวาอารามเข้ามาเกี่ยวข้องทางด้านสังคมศาสตร์ ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วัดโบราณที่มีชื่อเสียงจึงกลายเป็นแหล่งที่น่าสนใจ นอกจากนักท่องเที่ยวแล้วยังมีนักเรียน นักศึกษา ครู อาจารย์ อีกกลุ่มหนึ่งที่จำเป็นต้องแวะเวียนเข้าไปในวัดเสมอ ^{๕๒}

๓) ภาครัฐจึงมีหน่วยงานซึ่งทำหน้าที่ดูแลการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในยุคปัจจุบันนี้ ซึ่งได้แก่ “กรมศิลปากร” มีหน้าที่จัดทำโครงการการอนุรักษ์ซ่อมแซมและบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โครงการพัฒนาศักยภาพบุคลากร รวมถึงการศึกษา ค้นคว้าวิจัยเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ^{๕๓}

^{๕๑}สัมภาษณ์ นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล, นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๒}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพภูถ กตสาโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๓}สัมภาษณ์ พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุณโญ), รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔) พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน^{๕๔} เช่น สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการจัดตั้งอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษาโบราณสถานโดยการจัดหาอาสาสมัคร อบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชาติ^{๕๕} เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นให้มั่นคงสวยงามทรงคุณค่าอยู่เสมอ เช่น การดูแลกลางทำความสะอาดโบราณสถานเป็นประจำ หรือส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีไทยที่ดงามเนื่องในวันนักขัตฤกษ์ต่างๆ เป็นต้น รวมถึงการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐบาลในการทำนุบำรุงและสงวนรักษาเอกสารโบราณ ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีแห่งการร่วมมือกันจรรโลงรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาติให้ดำรงอยู่เป็นมรดกอันน่าภาคภูมิใจยิ่งแก่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป^{๕๖}

๕) บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โดยมีรูปแบบในลักษณะของการมีส่วนร่วมกับภาคประชาสังคมว่า^{๕๗} พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งต่างๆ ตามกำลังเท่าที่ตนสามารถกระทำได้ และอาจใช้วิธีชักชวนชาวบ้านให้ร่วมบูรณปฏิสังขรณ์ศาสนวัตถุ นั้น ด้วยกิจดังกล่าวถือเป็นวัตรอันพึงปฏิบัติในหมู่พระสงฆ์ เพื่อซ่อมแซมสิ่งอันเป็นศาสนวัตถุ เสมือนการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา การปรับปรุงหรือฟื้นฟูเมืองหรือชุมชนโบราณ และการดัดแปลงให้เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันจะต้องได้รับการวางแผนและดำเนินการ โดยให้ความเคารพต่อเอกลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าของที่ตั้งและสถาปัตยกรรม ความงาม และความสมดุลของสังคมที่มีอยู่เดิม^{๕๘}

๖) การอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณควรประสานเข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติภาคหรือ ท้องถิ่น โดยในแผนดังกล่าวจะต้องถือการอนุรักษ์เป็นส่วนสำคัญและเร่งด่วนเนื่องจากเอกลักษณ์และโครงสร้างเฉพาะตัวของเมืองโบราณหรือชุมชนโบราณนั้น เป็นสิ่งที่จะหาของใหม่มาทดแทนไม่ได้ การดัดแปลงนำเอาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ และโบราณสถานนำมาใช้ในลักษณะการอย่างใหม่ที่ดีขึ้นกว่าเดิมและเกิดความสอดคล้องกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน แต่กิจการดังกล่าวจะสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อสามารถรักษาหลักการของการอนุรักษ์ไว้ได้ คือผลของการดัดแปลงจะต้องยังคงไว้ซึ่งลักษณะส่วนใหญ่ และรายละเอียดส่วนสำคัญของสถาปัตยกรรมหรือโบราณสถานนั้นเช่นเดียวกับคงไว้ซึ่ง

^{๕๔}สัมภาษณ์ นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๕๕}สัมภาษณ์ นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖}สัมภาษณ์ นายวิระศักดิ์ แสนสะอาด, นักโบราณคดี สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๗}สัมภาษณ์ นางสาวสุกัญญา เบาเนิด, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๕๘}สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล, นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

คุณค่าทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม และคงไว้ซึ่งคุณค่าทางประวัติศาสตร์โบราณคดีและวิชาที่เกี่ยวข้อง^{๕๙}

๗) พระสงฆ์จะเป็นผู้ดูแลเกี่ยวกับการเปิด - ปิด และทำความสะอาดพิพิธภัณฑสถานและด้านการจัดแสดง^{๖๐} ได้รับความร่วมมือจากศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดในการจัดหมวดหมู่และจัดแสดงไว้ในตู้กระจก พระสังฆาธิการและคณะกรรมการวัดได้มีการจัดทำป้ายสื่อความหมาย จะต้องเป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนแม่บทการอนุรักษ์โบราณสถาน หากไม่มีแผนแม่บทความเร่งรัดให้มีการกำหนดแนวทางไว้เป็นหลักปฏิบัติ เนื่องจากการจัดทำป้ายสื่อความหมาย นอกจากจะต้องมีใจความที่ถูกต้อง อ่านเข้าใจง่ายและสื่อสารได้ชัดเจนแล้ว ยังต้องพิจารณาในเรื่องรูปแบบ ขนาด และตำแหน่งที่ตั้งของป้ายที่เหมาะสมด้วยทั้งนี้ จะต้องอยู่ในหลักการไม่สร้างปัญหา กีดขวางหรือบดบังทัศนียภาพของโบราณสถานและมีความกลมกลืนโดยภาพรวม ไม่เด่นชมโบราณสถานไม่ตั้งอยู่บนแนวแกนสำคัญ หรือสร้างทับลงบนซากโบราณสถาน^{๖๑}

๘) การดูแลรักษาและการพัฒนา ได้ดำเนินการอนุรักษ์ขั้นพื้นฐาน โดยการดูแลรักษาหมั่นตรวจตรา ไม่ให้แหล่งโบราณสถานถูกทำลาย^{๖๒} ดังนั้นทุกคนจึงถือเป็นเรื่องสำคัญช่วยกันดูแลรักษาแหล่งโบราณสถานแห่งนี้ไว้ให้คงอยู่ เพื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป ทำให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ตั้งแต่รับรู้ปัญหา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลประโยชน์จากผลของการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน ซึ่งเป็นกระบวนการที่สร้างจิตสำนึกให้กับประชาชนในการอนุรักษ์แหล่งโบราณสถาน ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้ยั่งยืน^{๖๓}

๙) พระสงฆ์เป็นแกนนำในการอนุรักษ์ ซึ่งได้มองเห็นการทำลายโบราณวัตถุสถานยังมีความรุนแรงมากขึ้นกว่าเดิม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้างแนวคิดในการอนุรักษ์โบราณสถาน ให้มีขึ้นในหน่วยงานและองค์กรทั้งปวง ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน รวมไปถึงประชาชนในชาติทุกคน โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชน ตลอดจนให้มีการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถาน^{๖๔}

๑๐) นโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวม ตลอดจนความต้องการของชุมชน ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน การดำเนินการใด ๆ ต้องทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ก่อนถึงเหตุผลความ

^{๕๙}สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๐}สัมภาษณ์ นายประดับ โปธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๑}สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๒}สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญโญ, เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๓}สัมภาษณ์ นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๖๔}สัมภาษณ์ นางอรสา อารุณคม, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

จำเป็น และไม่กระทำโดยพลการ และต้องพิจารณาถึงคุณค่าโบราณสถานไม่ให้เสื่อมลง เมื่อดำเนินการตามวิธีที่เลือก หากเมื่อต้องการดำเนินการซ่อมแซมควรคงรูปแบบของโบราณสถานของเดิมไว้ และอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกรมศิลปากรอย่างใกล้ชิด^{๖๕}

๑๑) พระสงฆ์มักดำเนินการซ่อมแซมสิ่งนั้นตามกำลังเท่าที่ตนสามารถกระทำได้ การดูแลรักษาโบราณสถานโดยการจัดเวรยาม การสำรวจความมั่นคงให้กับโบราณสถาน เป็นต้น ซึ่งอาจมีการจัดตั้งกลุ่มผู้ดูแลโบราณสถานโดยคนในชุมชน สลับสับเปลี่ยนกันในแต่ละวันหรือแต่ละช่วงเวลาเพื่อดูแลรักษาโบราณสถานให้มีสภาพที่พร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวอยู่เสมอ การรื้อซ่อมของหลังคาอาคารโบราณสถาน หลังคาควรได้รับการป้องกันเป็นการชั่วคราวก่อน เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายลุกลามไปมาก การซ่อมแซมโบราณสถานส่วนที่ชำรุด ให้เลือกวัสดุรูปแบบและเทคนิคการก่อสร้างตามชนิด ส่วนผสม ลักษณะ และวิธีการตามแบบดั้งเดิม^{๖๖}

๑๒) ถ่ายทอดความรู้และวิธีการดูแลรักษาโบราณสถานให้กับชุมชน จัดอบรมเพื่อเผยแพร่ความรู้และข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์และดูแลรักษาเบื้องต้น โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิหรือผู้เชี่ยวชาญ รวมถึงผู้ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่จากหน่วยราชการ ส่งเสริมให้คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าของโบราณสถาน และสามารถเผยแพร่ความรู้ที่จำเป็นต่อไปได้ สามารถทำได้โดยการจัดสัมมนาภายในชุมชน การสร้างความรู้สึกรักชาตินิยมโดยเน้นความเป็นไทยในแบบท้องถิ่นนิยม เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของไทย ผ่านกระบวนการรักษาสมดุลและประสานระหว่างวัฒนธรรมไทยดั้งเดิมและวัฒนธรรมใหม่เพื่อให้คงอยู่ร่วมกันได้^{๖๗}

๑๓) เอกชนมาร่วมดำเนินการเพื่อให้คำปรึกษาหรือคำแนะนำต่างๆ นอกจากนี้ควรมีการจัดทำคู่มือการดูแลรักษาโบราณสถานเพื่อเป็นแนวทางให้แต่ละชุมชนด้วย ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการหรือกิจกรรม เพื่อขจัดแก้ปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน ชาวบ้านทั่วไปได้ ร่วมกันสละบริจาคทรัพย์ อุปกรณ์ และโบราณวัตถุให้กับพิพิธภัณฑ์สถานวัด โรงเรียน ได้จัดกิจกรรมให้กับนักเรียนได้เห็นความสำคัญของโบราณวัตถุในท้องถิ่นของตนเอง เพื่อให้มีลักษณะอันพึงประสงค์ทางสติปัญญา ร่างกาย จิตใจ และสังคม เป็นต้น^{๖๘}

๑๔) รณรงค์ให้มีการอนุรักษ์โบราณวัตถุสถานในท้องถิ่นอย่างเร่งด่วน จริงจัง ทัวถึงต่อเนื่อง และถูกหลักวิชา ให้บุคคลรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ในภายหลัง ในฐานะที่เป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณ รักษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนเป็นอย่างดี จึงได้คิดค้นวิธีการต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์โบราณวัตถุสถานและแนวคิดในการสร้างพิพิธภัณฑ์สถานที่วัดขึ้น เพื่อได้สืบทอดเป็นแหล่งเรียนรู้ไปสู่อนุชนรุ่นหลังต่อไป ในอนาคตพระสงฆ์มีแนวคิดที่จะพัฒนาพิพิธภัณฑ์สถาน เพื่อให้

^{๖๕} สัมภาษณ์ พระราชธานินทรจารย (สุชาติ ฐานิสโร), เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๖๖} สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต, ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๗} สัมภาษณ์ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๖๘} สัมภาษณ์ นางสาวสุกัญญา เบนนิต, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ เอกชน ตลอดจนองค์กรท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดูแลรักษา
อย่างเต็มที่^{๖๙}

ตารางที่ ๔.๔ สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลก
พระนครศรีอยุธยา

ประเด็นสำคัญ	จำนวน (รูปหรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
๑. หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และ องค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาค ประชาสังคม มีการจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มี โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ	๙	๑, ๓, ๕, ๑๓, ๑๔, ๑๕, ๑๖, ๑๗, ๑๘
๒. พระสังฆาธิการและคณะกรรมการวัดมีการ ส่งเสริมการเรียน การสอน การศึกษาค้นคว้าใน รูปแบบต่างๆ เกิดระบบการศึกษานอกโรงเรียน เกิดมหาวิทยาลัยชาวบ้าน	๓	๘, ๙, ๑๒
๓. กรมศิลปากร มีหน้าที่จัดทำโครงการการ อนุรักษ์ซ่อมแซมและบูรณะโบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โครงการพัฒนา ศักยภาพบุคลากร รวมถึงการศึกษา ค้นคว้าวิจัย เพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและ ศิลปวัตถุ	๔	๔, ๗, ๑๗, ๒๐
๔. การอนุรักษ์เมืองหรือชุมชนโบราณควร ประสานเข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติภาค หรือ ท้องถิ่น โดยในแผนดังกล่าวจะต้องถือการ อนุรักษ์เป็นสำคัญและเร่งด่วนเนื่องจาก เอกลักษณ์และโครงสร้างเฉพาะตัวของเมือง โบราณหรือชุมชนโบราณนั้น	๓	๒, ๑๑, ๑๓

^{๖๙}สัมภาษณ์ นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอ
พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๑.๕ สรุปสภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการลงพื้นที่วิจัยในวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลาปูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก อันประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ คน และ กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ รูป ผลการวิจัยพบว่า

๑) ในการดำเนินการเกี่ยวกับพื้นที่มรดกโลกภายในวัดนั้น ทางวัดมีการบริหารจัดการอยู่สองทางหลักๆก็คือ ประการแรกเป็นงบประมาณของวัดเองซึ่งได้รับการบริจาคจากประชาชนผู้เคารพ หลวงพ่อโต และวัดพนัญเชิง รวมถึงเงินปัจจัยจากการทอดกฐินบ้าง จากการทำผ้าป่าสามัคคีบ้าง ปีหนึ่งๆก็จะมียกงบประมาณในส่วนนี้น้อยบ้าง มากบ้างตามสถานการณ์ ทางวัดมีการนำเงินส่วนนี้มาบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างสม่ำเสมอ เช่นมีการลงรักปิดทององค์หลวงพ่อโต และพระพุทธรูปสำคัญๆหลายองค์ มีการก่อสร้างศาลารายเพื่อใช้ประโยชน์รอบอุโบสถ มีการบูรณะศาสนสถานที่สำคัญๆ โดยมีคณะกรรมการวัด ไวยาวัจกร และผู้ช่วยเจ้าอาวาสที่ได้รับมอบหมายดูแลเกี่ยวกับการเงิน แล้วรายงานให้เจ้าอาวาสทราบเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะดำเนินการแล้วเสร็จ ส่วนที่สองเป็นงบประมาณที่ได้รับการอุดหนุนจากหน่วยงานราชการ ในส่วนนี้ทางวัดก็มอบหมายให้หน่วยงานราชการดำเนินการตามความเหมาะสม โดยจะต้องได้รับการอนุญาตจากเจ้าอาวาสก่อนดำเนินการใดๆทั้งสิ้น

๒) ทางจังหวัด โดยกรมศิลปากร สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการดูแลจัดการพื้นที่มรดกโลก โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทางวัดวาอาราม ก็จะมีสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเข้าไปร่วมสนับสนุนอยู่แล้ว ทางจังหวัดมีเพียงแนวนโยบายในการพัฒนาเท่านั้นเอง ในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลกนั้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับการอุดหนุนงบประมาณมากพอสมควร แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาทั่วทั้งหมด เนื่องจากพื้นที่มรดกโลกมีจำนวนมาก และกว้างขวางมาก จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดวาอาราม ซึ่งบางวัดเป็นวัดขนาดใหญ่ เช่น วัดพนัญเชิงวรวิหาร วัดใหญ่ชัยมงคล วัดหน้าพระเมรุ เป็นต้น ก็จะมีกำลังทรัพย์ในการดูแลตนเอง เป็นห่วงก็แต่วัดเล็กๆที่มีงบประมาณน้อย ทางวัดก็จะปล่อยปะละเลยตามยถากรรม ทำให้พื้นที่มรดกโลกในบริเวณนั้นทรุดโทรม ไม่รับการดูแลรักษาอย่างจริงจัง

๓) พระสงฆ์จะพัฒนาวัดให้สะอาด น่าเยี่ยมชม และหาวิธีการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาช่วยเหลือดูแล และทางวัดจะเน้นในด้านการปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชนในท้องถิ่น ให้รู้จักรักษาสิ่งแวดล้อมและโบราณวัตถุสถาน ไม่ให้ขุดทำลายหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ ให้เกิดความเสียหาย มีการจัดตั้งกองอาสาสมัครชุมชนเฝ้าระวังการโจรกรรมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุร่วมกับพระสงฆ์ พร้อมทั้งติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อสามารถติดตามภาพเหตุการณ์โจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้ มีการปกป้องคุ้มครองไม่ให้สัตว์เข้ามาอยู่อาศัยในโบราณสถาน การปกป้องคุ้มครองไม่ให้มีการบุกรุกทำลายหรือขุดหาโบราณวัตถุ การปกป้องคุ้มครองตรวจตราโบราณสถานที่เสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ

๔) ทางวัดมีการปลูกต้นไม้อย่างเป็นระเบียบไม่ดูรุงรัง เพื่อตกแต่งภูมิทัศน์ และทัศนียภาพให้สวยงามดูร่มรื่น และไม่บดบังตัวโบราณสถาน วัดรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน ทางวัดจัดส่งพระไปอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ประจำท้องถิ่น

๕) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำนวนมาก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี วัดร่วมกับกรมศิลปากรและหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีนโยบายและให้การอุปถัมภ์วัดในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน

๖) ชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัด กรมศิลปากรให้ความสำคัญและช่วยเหลือวัดในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างจริงจัง ประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์เมือง และย่านประวัติศาสตร์เข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาคและท้องถิ่น เช่น ประสานการควบคุมเข้ากับผังเมืองรวม ข้อบัญญัติท้องถิ่นใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์ เชิงบวกในการแก้ปัญหา โดยประณีประนอม หรือเจรจาต่อรอง ประสานผลประโยชน์ เพื่อเกื้อบรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น

๗) หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม มีการจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ กรมศิลปากรและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ควรประสานความร่วมมือในการจัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุแก่พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในสังกัดวัดซึ่งเป็นที่ตั้งหรือเก็บรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ มีนักท่องเที่ยวในประเทศและนอกประเทศมาเดินชมและศึกษาโบราณสถานภายในวัด พระสังฆาธิการและคณะกรรมการวัดได้ส่งเสริมสนับสนุน เพราะจะเกิดผลดีแก่วัดทั้งทางตรงและทางอ้อม วัดใดมีโบราณศิลปวัตถุที่สวยงาม นอกจากจัดเก็บรักษามั่นคงปลอดภัย จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบหรือถ้าจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ยิ่งดี

๘) พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการจัดตั้ง

อาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษาโบราณสถานโดยการจัดหาอาสาสมัคร อบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชาติ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นให้มั่นคง สวยงามทรงคุณค่าอยู่เสมอ เช่น การดูแลถากถางทำความสะอาดโบราณสถานเป็นประจำ หรือส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีไทยที่ดั้งเดิมเนื่องในวันนักขัตฤกษ์ต่างๆ เป็นต้น รวมถึงการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐบาลในการทำงานบำรุงและสงวนรักษาเอกสารโบราณ ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีแห่งการร่วมใจกันจรรโลงรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาติให้ดำรงอยู่เป็นมรดกอันน่าภาคภูมิใจยิ่งแก่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป

๔.๒ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

จากการลงพื้นที่วิจัย ด้วยการแจกแบบสอบถามระดับปฏิบัติการของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๘๓ รูป สามารถสรุปปัจจัยที่ส่งผลกับการพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ดังนี้

๔.๒.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้งในส่วนของสถานภาพ อายุ การศึกษาชั้นสูงสุด และประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ได้ปรากฏผลดังรายละเอียดของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ตารางที่ ๔.๕ แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

สถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน	ร้อยละ
สถานภาพ		
พระสังฆาธิการ	๙๖	๕๒.๕
พระลูกวัด	๘๗	๔๗.๕
รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐
อายุ		
๒๑ - ๔๐ ปี	๑๕๔	๘๔.๕
๔๑ - ๖๐ ปี	๒๔	๑๒.๗
๖๐ ปีขึ้นไป	๕	๒.๘
รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐
การศึกษาชั้นสูงสุด		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๘๔	๔๕.๙
ปริญญาตรี	๙๗	๕๓.๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๒	๑.๑
รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐
ประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก		
๑ - ๓ ปี	๑๖๒	๘๙.๕
๔ - ๖ ปี	๔	๑.๗
๗ ปีขึ้นไป	๑๗	๘.๘
รวม	๑๘๓	๑๐๐.๐

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ด้านสถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระสังฆาธิการ จำนวน ๙๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕ รองลงมาเป็นพระลูกวัด จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๕ ตามลำดับ

ด้านอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๕ รองลงมามีอายุ ๔๑-๖๐ ปี จำนวน ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๗ สุดท้ายมีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ ตามลำดับ

ด้านการศึกษาชั้นสูงสุด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๙๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๐ รองลงมามีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๘๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๙ สุดท้ายมีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๑ ตามลำดับ

ด้านประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ระหว่าง ๑-๓ ปี จำนวน ๑๖๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๕ รองลงมา มีประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ๔-๖ ปี จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘.๘ สุดท้ายมีประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ๗ ปีขึ้นไป จำนวน ๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๗ ตามลำดับ

๔.๒.๒ ระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การวิเคราะห์ระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใน ๙ ด้านคือ ๑) ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ๒) ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ๓) ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ๔) ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา ๕) ด้านหลักพุทธธรรม ๖) ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ ๗) ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ ๘) ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ และ ๙) ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดที่แสดงตัวอย่างค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation = S.D.) ในตารางที่ ๔.๖-๔.๑๑ ตามลำดับดังนี้

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในภาพรวมทั้ง ๙ ด้าน

(n = ๑๘๓)

การจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑) ด้านการจัดการด้านงบประมาณ	๓.๔๑	๐.๖๒๐	ปานกลาง
๒) ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา	๓.๔๔	๐.๖๒๘	ปานกลาง
๓) ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๓.๔๓	๐.๖๒๐	ปานกลาง
๔) ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา	๓.๔๓	๐.๖๒๑	ปานกลาง
๕) ด้านหลักพุทธธรรม ปธาน ๔	๓.๔๑	๐.๖๓๗	ปานกลาง
๖) ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ	๓.๔๑	๐.๖๓๗	ปานกลาง
๗) ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ	๓.๓๙	๐.๕๙๘	ปานกลาง
๘) ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ	๓.๓๘	๐.๖๑๑	ปานกลาง
๙) ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม	๓.๓๙	๐.๕๘๓	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๒	๐.๕๕๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๒$, S.D. = ๐.๕๕๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมมีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการจัดการด้านงบประมาณ

(n = ๑๘๓)

ด้านการจัดการด้านงบประมาณ	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. มีงบประมาณในการจัดการพื้นที่มรดกโลกภายในวัดที่เพียงพอ	๓.๔๖	๐.๙๐๔	ปานกลาง
๒. บริหารจัดการงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก ภายในวัดที่โปร่งใสตรวจสอบได้	๓.๒๙	๐.๗๗๘	ปานกลาง
๓. ใช้งบประมาณในการจัดการพื้นที่มรดกโลกภายในวัดได้อย่างคุ้มค่า	๓.๒๙	๐.๗๗๘	ปานกลาง
๔. ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ภายในวัดที่เพียงพอ	๓.๔๘	๐.๘๔๐	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๑	๐.๖๒๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๗ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการจัดการด้านงบประมาณอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$, S.D. = ๐.๖๒๐) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๔. ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดการพื้นที่มรดกโลกภายในวัดที่เพียงพอมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา

(n = ๑๘๓)

ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วางแผนร่วมกับชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่นในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	๓.๔๕	๐.๘๗๒	ปานกลาง
๒. เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	๓.๔๕	๐.๘๑๓	ปานกลาง
๓. ส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	๓.๓๙	๐.๗๗๘	ปานกลาง
๔. เป็นแกนนำในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	๓.๔๓	๐.๘๒๕	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๔	๐.๖๒๘	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๘ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๔$, S.D. = ๐.๖๒๘) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. วางแผนร่วมกับชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่นในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

(n = ๑๘๓)

ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	๓.๔๒	๐.๘๓๐	ปานกลาง
๒. เข้าใจสภาพปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี	๓.๔๓	๐.๘๓๑	ปานกลาง
๓. สามารถบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี	๓.๓๙	๐.๗๗๘	ปานกลาง
๔. นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี	๓.๔๓	๐.๘๔๕	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๓	๐.๖๒๐	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๙ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๓$, S.D. = ๐.๖๒๐) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๒. เข้าใจสภาพปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดีมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านหลักบูรณาการองค์รวม เพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา

(n = ๑๘๓)

หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. เน้นการเจรจากับทุกฝ่าย เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓.๔๓	๐.๘๑๑	มาก
๒. เน้นสร้างความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลก	๓.๔๓	๐.๘๔๔	ปานกลาง
๓. มีการจัดการความรู้ในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลก	๓.๔๕	๐.๘๓๙	ปานกลาง
๔. มีแนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลก	๓.๔๓	๐.๘๔๕	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๓	๐.๖๒๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยาอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๓$, S.D. = ๐.๖๒๑) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๓. มีการจัดการความรู้ในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ปธาน ๔

(n = ๑๘๓)

ด้านการบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ปธาน ๔	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. มีความเพียรพยายามในการระวังป้องกันไม่ไห้คน สัตว์ เข้ามาทำลายพื้นที่มรดกโลก	๓.๓๘	๐.๘๓๘	ปานกลาง
๒. มีความเพียรพยายามในการแก้ไข้ปัญหาที่เกิด้ขึ้นจากคนและสัตว์ที่เข้ามาทำลายพื้นที่มรดกโลก	๓.๔๑	๐.๘๖๓	ปานกลาง
๓. มีความเพียรพยายามสร้างควา้ใจและร่ว้กับชาวบ้านในการปลุกจิตสำนึกในการดูแลพื้นที่มรดกโลก	๓.๔๔	๐.๘๕๒	ปานกลาง
๔. มีความเพียรพยายามในอนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่มรดกโลกเป็นอยา้งดีตลอดเวลา	๓.๔๓	๐.๘๔๕	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด้	๓.๔๑	๐.๖๓๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$, S.D. = ๐.๖๓๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๓. มีความเพียรพยายามสร้างควา้ใจและร่ว้กับชาวบ้านในการปลุกจิตสำนึกในการดูแลพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

(n = ๑๘๓)

ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. เข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓.๖๖	๐.๙๓๘	มาก
๒. มีบทบาทสำคัญในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	๓.๑๙	๐.๘๙๙	ปานกลาง
๓. มีการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓.๔๗	๐.๘๔๐	ปานกลาง
๔. มีการจัดองค์การเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓.๓๑	๐.๘๔๕	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๔๑	๐.๖๓๗	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$, S.D. = ๐.๖๓๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๓. มีความเพียรพยายามสร้างความเข้าใจและร่วมกับชาวบ้านในการปลูกจิตสำนึกในการดูแลพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน

(n = ๑๘๓)

ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. ดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกเป็นอย่างดี	๓.๕๒	๐.๘๐๐	มาก
๒. มีการจัดบุคคลเข้าทำงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓.๓๔	๐.๙๓๒	ปานกลาง
๓. มีการสั่งการหรืออำนวยการเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓.๔๓	๐.๘๕๑	ปานกลาง
๔. มีการประสานงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓.๒๘	๐.๘๓๙	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๓๙	๐.๕๙๘	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง (\bar{X} = ๓.๓๙ , S.D. = ๐.๕๙๘) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. ดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกเป็นอย่างดีมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

ตารางที่ ๔.๑๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

(n = ๑๘๓)

ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. มีเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓.๔๘	๐.๘๓๔	ปานกลาง
๒. เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบผลการดำเนินงาน	๓.๓๗	๐.๘๘๓	ปานกลาง
๓. มีการรายงานผลการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓.๓๗	๐.๘๕๗	ปานกลาง
๔. ไม่มีความขัดแย้งกับชุมชนและหน่วยงานราชการเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๓.๓๑	๐.๘๗๓	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๓๘	๐.๖๑๑	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๔ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๘$, S.D. = ๐.๖๑๑) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. มีเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

(n = ๑๘๓)

ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์	ระดับปฏิบัติการ		
	\bar{X}	S.D.	แปลผล
๑. วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด	๓.๔๑	๐.๖๓๗	ปานกลาง
๒. วัดมีรายได้จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด	๓.๓๙	๐.๕๙๘	ปานกลาง
๓. วัดได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	๓.๓๘	๐.๖๑๑	ปานกลาง
๔. ประชาชนเข้าวัดเพิ่มมากขึ้น	๓.๓๑	๐.๘๗๓	ปานกลาง
รวมค่าเฉลี่ยทั้งหมด	๓.๓๙	๐.๕๘๓	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๑๕ พบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๙$, S.D. = ๐.๕๘๓) เพื่อพิจารณาเป็นรายชื่อพบว่า ข้อที่ ๑. วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

๔.๒.๓ การทดสอบสมมติฐานการวิจัย

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยไว้ ๒ ข้อ คือ

- ๑) ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กันมาก
- ๒) ปัจจัยด้านหลักพุทธธรรมกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กันมาก

ผลการวิจัยมีดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความสัมพันธ์กันมาก

ตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา		ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์	การจัดการพื้นที่มรดกโลก
ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์	Pearson Correlation	๐.๘๔๔**	๑
	Sig.(๒-tailed)	๐.๐๐๐	
	N	๑๘๓	๑๘๓
การจัดการพื้นที่มรดกโลก	Pearson Correlation	๑	๐.๘๔๔**
	Sig.(๒-tailed)		๐.๐๐๐
	N	๑๘๓	๑๘๓

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๖ การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการหาค่าสหสัมพันธ์ Pearson พบว่า ค่า Significant Level มีค่าเท่ากับ ๐.๐๐๐ ซึ่งน้อยกว่า ๐.๐๐๕ นั่นคือ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กันมาก

โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) แล้วพบว่ามีค่า ๐.๘๔๔ ซึ่งแสดงว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กันมาก และมีความสัมพันธ์กันมากในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๑๗ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ	๑. การจัดการด้านงบประมาณ	๐.๗๕๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๒. การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม พระนครศรีอยุธยา	๐.๗๔๙**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๓. การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และ	๐.๗๔๙**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๔. หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลก พระนครศรีอยุธยา	๐.๗๑๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
รวมทุกด้าน		๐.๘๖๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๗ จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = 0.862$, $p\text{-value} = 0.000$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รายด้านทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

ตารางที่ ๔.๑๘ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ	๑. การจัดการด้านงบประมาณ	๐.๗๗๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๒. การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา	๐.๘๐๓**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๓. การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ	๐.๗๘๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๔. หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา	๐.๗๑๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
รวมทุกด้าน		๐.๗๑๔**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๘ จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = 0.714$, $p\text{-value} = 0.000$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

ตารางที่ ๔.๑๙ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผล กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผล	๑. การจัดการด้านงบประมาณ	๐.๗๕๖**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๒. การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม พระนครศรีอยุธยา	๐.๗๗๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๓. การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และ	๐.๗๙๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๔. หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลก พระนครศรีอยุธยา	๐.๗๑๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
รวมทุกด้าน		๐.๙๐๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๙ จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผล มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๙๐๐$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผล มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

ตารางที่ ๔.๒๐ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม	๑. การจัดการด้านงบประมาณ	๐.๗๔๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๒. การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม พระนครศรีอยุธยา	๐.๗๖๙**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๓. การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และ	๐.๗๘๙**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๔. หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลก พระนครศรีอยุธยา	๐.๗๒๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
รวมทุกด้าน		๐.๘๖๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๐ จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = 0.762$, $p\text{-value} = 0.000$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

สมมติฐานที่ ๒ ปัจจัยด้านหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตารางที่ ๔.๒๑ การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ปัจจัยด้านหลักพุทธธรรมปธาน ๔	การจัดการพื้นที่มรดกโลก
Pearson Correlation	๐.๘๖๗**	๑
ปัจจัยด้านหลักพุทธธรรม Sig.(๒-tailed)	๐.๐๐๐	
N	๑๘๓	๑๘๓
Pearson Correlation	๑	๐.๘๖๗**
การจัดการพื้นที่มรดกโลก Sig.(๒-tailed)		๐.๐๐๐
N	๑๘๓	๑๘๓

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๑ การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ปัจจัยด้านหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการหาค่าสหสัมพันธ์ Pearson พบว่าค่า Significant Level มีค่าเท่ากับ ๐.๐๐๐ ซึ่งน้อยกว่า ๐.๐๐๕ นั่นคือ ปัจจัยด้านหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กันมาก

โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) แล้วพบว่า มีค่า ๐.๘๖๗ ซึ่งแสดงว่า ปัจจัยด้านหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กันมาก และมีความสัมพันธ์กันมากในระดับมาก

ตารางที่ ๔.๒๒ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านสังวรปธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยหลัก พุทธธรรม	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านสังวร ปธาน	๑. การจัดการด้าน งบประมาณ	๐.๗๕๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๒. การอนุรักษ์และคุ้มครอง แหล่งมรดกโลกทาง วัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา	๐.๗๔๙**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๓. การบริหารจัดการพื้นที่ นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และ	๐.๗๔๙**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๔. หลักบูรณาการองค์รวม เพื่อความดำรงอยู่ของแหล่ง มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา	๐.๗๑๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
รวมทุกด้าน		๐.๘๖๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๒ จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านสังวรปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๘๖๒$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านสังวรปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านปธานปธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยหลัก พุทธธรรม	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านปธาน ปธาน	๑. การจัดการด้าน งบประมาณ	๐.๗๗๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๒. การอนุรักษ์และคุ้มครอง แหล่งมรดกโลกทาง วัฒนธรรม พระนครศรีอยุธยา	๐.๘๐๓**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๓. การบริหารจัดการพื้นที่ นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และ	๐.๗๘๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๔. หลักบูรณาการองค์รวม เพื่อความดำรงอยู่ของแหล่ง มรดกโลก พระนครศรีอยุธยา	๐.๗๑๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	รวมทุกด้าน	๐.๙๑๕**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๓ จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านปธานปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๙๑๕$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านปธานปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

ตารางที่ ๔.๒๔ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านภาวนापธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยหลัก พุทธธรรม	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านภาวนา ปธาน	๑. การจัดการด้าน งบประมาณ	๐.๗๕๖**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๒. การอนุรักษ์และคุ้มครอง แหล่งมรดกโลกทาง วัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา	๐.๗๗๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๓. การบริหารจัดการพื้นที่ นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และ	๐.๗๙๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๔. หลักบูรณาการองค์รวม เพื่อความดำรงอยู่ของแหล่ง มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา	๐.๗๑๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
รวมทุกด้าน		๐.๙๔๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๔ จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านภาวนापธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๙๔๐$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านภาวนापธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

ตารางที่ ๔.๒๕ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) และ p-value ระหว่างปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านอนุรักษนาปธาน กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยหลัก พุทธธรรม	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านอนุรักษนา ปธาน	๑. การจัดการด้าน งบประมาณ	๐.๗๔๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๒. การอนุรักษ์และคุ้มครอง แหล่งมรดกโลกทาง วัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา	๐.๗๖๙**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๓. การบริหารจัดการพื้นที่ นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา และ	๐.๗๘๙**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
	๔. หลักบูรณาการองค์รวม เพื่อความดำรงอยู่ของแหล่ง มรดกโลกพระนครศรีอยุธยา	๐.๗๒๑**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
รวมทุกด้าน		๐.๘๒๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

**ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๕ จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านอนุรักษนาปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน (r= ๐.๘๒๒ , p-value = ๐.๐๐๐)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านอนุรักษนาปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม พระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลัก บูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทาง สถิติ .๐๑)

๔.๒.๔ สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยาสรุปได้ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒๖ สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์กับการจัดการพื้นที่ มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วม ของพระสงฆ์	การจัดการพื้นที่ มรดกโลก จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านการเข้าร่วมในการ ตัดสินใจและตกลงใจ	รวมทุกด้าน	๐.๘๖๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
ด้านการเข้าร่วมในการ ดำเนินงานของแผนและ โครงการ	รวมทุกด้าน	๐.๙๑๔**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
ด้านการเข้าร่วมในการ ติดตามและประเมินผล	รวมทุกด้าน	๐.๙๐๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
ด้านการเข้าร่วมในการรับ ผลประโยชน์จากการมีส่วน ร่วม	รวมทุกด้าน	๐.๘๖๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
รวมปัจจัยด้านการมีส่วน ร่วมของพระสงฆ์	รวมทุกด้าน	๐.๘๔๔**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

จากตารางที่ ๔.๒๖ พบว่า การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการหาค่าสหสัมพันธ์ Pearson พบว่า ค่า Significant Level มีค่าเท่ากับ ๐.๐๐๐ ซึ่งน้อยกว่า ๐.๐๐๕ นั่นคือ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กันมาก

โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) แล้วพบว่ามีค่า ๐.๘๔๔ ซึ่งแสดงว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กันมาก และมีความสัมพันธ์กันมากในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์กันมากทุกด้าน

ตารางที่ ๔.๒๗ สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔	การจัดการพื้นที่ มรดกโลก จังหวัด พระนครศรีอยุธยา	r	p-value	สรุปผลการทดสอบ
ด้านสังวรปธาน	รวมทุกด้าน	๐.๘๖๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
ด้านปหานปธาน	รวมทุกด้าน	๐.๙๑๕**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
ด้านภาวนापธาน	รวมทุกด้าน	๐.๙๔๐**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
ด้านอนุรักษนาปธาน	รวมทุกด้าน	๐.๘๒๒**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก
รวมปัจจัยหลักพุทธธรรม	รวมทุกด้าน	๐.๘๖๗**	๐.๐๐๐	มีความสัมพันธ์กันมาก

จากตารางที่ ๔.๒๗ พบว่า การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการหาค่าสหสัมพันธ์ Pearson พบว่า ค่า Significant Level มีค่าเท่ากับ ๐.๐๐๐ ซึ่งน้อยกว่า ๐.๐๐๕ นั่นคือ ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กันมาก

โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) แล้วพบว่ามีค่า ๐.๘๖๗ ซึ่งแสดงว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กันมาก และมีความสัมพันธ์กันมากในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์กันมากทุกด้าน

สรุปปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านสถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระสังฆาธิการ จำนวน ๙๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕ รองลงมาเป็นพระลูกวัด จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๕ ตามลำดับ

ด้านอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๕ รองลงมาคืออายุ ๔๑-๖๐ ปี จำนวน ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๗ สุดท้ายมีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ ตามลำดับ

ด้านการศึกษาชั้นสูงสุด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๙๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๐ รองลงมาคือมีการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๘๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๙ สุดท้ายมีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๑ ตามลำดับ

ด้านประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ระหว่าง ๑-๓ ปี จำนวน ๑๖๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๕ รองลงมาคือประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ๔-๖ ปี จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘.๘ สุดท้ายมีประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ๗ ปีขึ้นไป จำนวน ๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๗ ตามลำดับ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๒$, S.D. = ๐.๕๕๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมมีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการจัดการด้านงบประมาณ**อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$, S.D. = ๐.๖๒๐) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๔. ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ภายในวัดที่เพียงพอมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๔$, S.D. = ๐.๖๒๘) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. วางแผนร่วมกับชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่นในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๓$, S.D. = ๐.๖๒๐) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๒. เข้าใจสภาพปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดีมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา**อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๓$, S.D. = ๐.๖๒๑) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๓. มีการจัดการความรู้ในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ปธาน ๔** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$, S.D. = ๐.๖๓๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๓. มีความเพียรพยายามสร้างความเข้าใจและร่วมกับชาวบ้านในการปลูกจิตสำนึกในการดูแลพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ**อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$, S.D. = ๐.๖๓๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๓. มีความเพียรพยายามสร้างความเข้าใจและร่วมกับชาวบ้านในการปลูกจิตสำนึกในการดูแลพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน**อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๙$, S.D. = ๐.๕๙๘) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. ดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกเป็นอย่างดีมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล**อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๘$, S.D. = ๐.๖๑๑) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. มีเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์**อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๙$, S.D. = ๐.๕๘๓) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการหาค่าสหสัมพันธ์ Pearson พบว่าค่า Significant Level มีค่าเท่ากับ ๐.๐๐๐ ซึ่งน้อยกว่า ๐.๐๐๕ นั่นคือ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กัน โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) แล้วพบว่า มีค่า ๐.๘๔๔ ซึ่งแสดงว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กัน และมีความสัมพันธ์กันในระดับมาก

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๘๖๒$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รายด้านทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๙๑๔$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รายด้านทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๑๓ พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผล มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๙๐๐$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผล มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา รายด้านทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่

นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๘๖๒$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านพุทธธรรม กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการหาค่าสหสัมพันธ์ Pearson พบว่า ค่า Significant Level มีค่าเท่ากับ ๐.๐๐๐ ซึ่งน้อยกว่า ๐.๐๐๕ นั่นคือ ปัจจัยด้านพุทธธรรม กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กัน โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) แล้วพบว่ามีค่า ๐.๘๖๗ ซึ่งแสดงว่า ปัจจัยด้านพุทธธรรม กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กัน และมีความสัมพันธ์กันในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์กันทุกด้าน

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านสังวรปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๘๖๒$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านสังวรปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านปหานปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๘๑๕$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านปหานปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านภาวนาปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = 0.540$, $p\text{-value} = 0.000$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านภาวนาปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านอนุรักษนาปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = 0.522$, $p\text{-value} = 0.000$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านอนุรักษนาปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

๔.๓ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๔.๓.๑ การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ

จากการลงพื้นที่วิจัยในวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลาปูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก อันประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ คน และ กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ รูป ในประเด็นเกี่ยวกับการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ ผลการวิจัยพบว่า

๑. พยายามเก็บรักษาสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งเน้นสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งป้องกันการเสื่อมสลายหรือชำรุดในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการบ่งชี้บรรยากาศและคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมในประวัติศาสตร์ องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในที่นี้รวมความถึง ผิวจราจรประเภทต่าง ๆ เช่นถนน ทางเท้า ครุภัณฑ์ประกอบผังบริเวณ เช่น โคมไฟส่องสว่าง รั้ว ป้าย ม้านั่งริมทาง ต้นไม้ และพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิม คู คลอง รวมทั้งระบบสาธารณูปโภคดั้งเดิม ซึ่งองค์ประกอบในผังบริเวณหรือภูมิสถาปัตยกรรมเหล่านี้แสดงถึงคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่แต่ละพื้นที่^{๗๐}

๒. พิจารณาความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบรวมทั้งพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อความต่อเนื่องและบรรยากาศ^{๗๑}

๓. พิจารณาการจัดระบบระบายน้ำในบริเวณอาคารและพื้นที่รอบบริเวณเพื่อป้องกันการเสื่อมสลายของสถาปัตยกรรมและแหล่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรม^{๗๒}

^{๗๐}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพภูท กตสาโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๑}สัมภาษณ์ นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๗๒}สัมภาษณ์ พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุณโญ), รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔. ควรรักษาสภาพของลานหรือพื้นที่ผิวบริเวณรอบอาคารให้คงลักษณะเดิมมากที่สุด เพื่อป้องกันการเสื่อมสลายขององค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม^{๗๓}

๕. เตรียมการป้องกันการเสื่อมสลายของผิวหน้าวัสดุตามลักษณะทางธรรมชาติของวัสดุ นั้นๆ เช่น การทำความสะอาดผิวหน้า การกักสนิมผิวโลหะ และการกักสีกัดแต่ง รวมทั้งการ เตรียมการป้องกัน และบำรุงรักษาองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมอื่นๆ ซึ่งส่งผล มายังผิววัสดุของตัวสถาปัตยกรรม^{๗๔}

๖. ควรมีการประเมินคุณค่าโดยทั่วไปของวัสดุก่อสร้างของอาคารที่ต้องการอนุรักษ์ว่า นอกเหนือจากการป้องกันและบำรุงรักษาแล้ว ยังต้องการเสริมด้วยเทคนิควิทยาอื่น ๆ อีกหรือไม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา ทั้งนักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ สถาปนิกภูมิ สถาปนิกวิศวกร หรือนักวิทยาศาสตร์ ในสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง^{๗๕}

๗. ควรซ่อมแซมองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและผังบริเวณที่ชำรุด ในการซ่อมแซมนี้จำเป็นต้องระมัดระวังและศึกษาลักษณะเดิมให้ถ่องแท้ ในกรณีที่มีชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรม หรือส่วน ประณีตสถาปัตยกรรมที่ขาดหายไป การซ่อมแซมจำเป็นต้องศึกษาจากต้นแบบที่ยังพอหลงเหลืออยู่ โดยศึกษาเปรียบเทียบให้ชิ้นส่วนใหม่เหมือนหรือให้มีความแตกต่างน้อยที่สุด ชิ้นส่วนดังกล่าวอาจเป็น รั้ว ระเบียง ส่วนตกแต่ง ชายคา ฯลฯ การเลือกวัสดุในส่วนที่เพิ่มเติมให้พิจารณาวัสดุเดิมเป็นพื้นฐาน หากการใช้วัสดุใหม่สร้างความแตกต่างน้อยที่สุด เช่น วัสดุปูพื้น เป็นต้น^{๗๖}

๘. การออกแบบและการก่อสร้างส่วนของสถาปัตยกรรมหรือสภาพแวดล้อมในกรณีที่ องค์ประกอบนั้น ได้เสื่อมสลายหรือสูญหายไปโดยสิ้นเชิง เช่น ซุ้มประตูทางเข้า ลาน ถนน ทางเท้า และในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์มีความจำเป็นต้องสร้างใหม่ เพื่อให้ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรม และสภาพแวดล้อมคงบรรยากาศและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไว้เช่นเดิม การออกแบบใหม่ จำเป็นต้องอาศัยการค้นคว้าหลักฐานอย่างละเอียดรอบคอบ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมโดยการศึกษาจากเอกสาร ภาพถ่าย หรือจดหมายต่างๆ เพื่อให้การ ออกแบบในลักษณะเหมือนเดิมกระทำโดยถูกต้อง หรือหากมีความจำเป็นต้องออกแบบใหม่ จำเป็นต้องมีสถาปัตยกรรมใหม่ที่มีคุณลักษณะที่กลมกลืนกับอาคารและสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทาง ประวัติศาสตร์^{๗๗}

๙. กรณีที่การดำเนินการในขั้นตอนของการบูรณปฏิสังขรณ์ (Restoration) หรือการ สร้างใหม่ลักษณะเดิมได้ลุล่วงไป จำเป็นต้องมีการศึกษาส่วนเพิ่มเติมขององค์ประกอบสถาปัตยกรรม

^{๗๓} สัมภาษณ์ นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล, นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๔} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก), เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๕} สัมภาษณ์ พระปลัดอติโชติ ธมมวโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธไธสวรารย์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๗๖} สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล, นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๗๗} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

เพื่อประโยชน์ในการปรับสภาพการใช้งานใหม่ซึ่งอาจรวมรวมถึงการเพิ่มบริเวณจอดรถในพื้นที่ การเพิ่มส่วนประกอบสถาปัตยกรรมหรือประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการเพื่อการใช้งานใหม่ เช่น โถง หรือทางเดินต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปรับการใช้สอย ต้องแน่ใจว่าส่วนที่เพิ่มเติมไม่เป็น ปัญหาต่อคุณลักษณะทั่วไปของอาคารและสภาพแวดล้อมทั้งในแง่มุมของการออกแบบสถาปัตยกรรม และภูมิสถาปัตยกรรมในบริเวณ ^{๗๘}

๑๐. กรณีที่อาจต้องมีการปรับการออกแบบสภาพภายนอกของสถาปัตยกรรมบ้างเพื่อ การใช้งานใหม่ต้องพิจารณาลักษณะที่ให้ความกลมกลืนกับอาคารเดิม หรือสภาพแวดล้อมเดิม ทั้งรูปแบบ วัสดุ และสัดส่วน ซึ่งรวมรวมถึงองค์ประกอบของผังบริเวณและความเชื่อมโยงของส่วน เปิดโล่ง ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีการออกแบบใหม่เพิ่มเติม ^{๗๙}

การพัฒนาเมืองเชิงอนุรักษ์เป็นการพัฒนาโดยแยกพื้นที่พัฒนาเชิงเศรษฐกิจออกจาก พื้นที่ที่ควรอนุรักษ์ทางศิลปกรรมและธรรมชาติ แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมต่อของพื้นที่พัฒนา ทั้งสองลักษณะ โดยให้เห็นการคลี่คลายที่ค่อยๆ เปลี่ยนแปลงจากพื้นที่อนุรักษ์ไปสู่พื้นที่พัฒนาเชิง เศรษฐกิจ พื้นที่อนุรักษ์ต้องปรับปรุงให้องค์ประกอบของชุมชนเมืองเดิมปรากฏอย่างเด่นชัด ทั้งรูปแบบอาคาร ผังบริเวณ สิ่งแวดล้อม และบรรยากาศของทั้งพื้นที่

ส่วนพื้นที่ที่พัฒนาเพื่อเศรษฐกิจต้องให้ห่างจากพื้นที่อนุรักษ์ ระยะห่างระหว่างสองพื้นที่ ต้องขึ้นอยู่กับอัตราความเจริญเติบโตของเมืองแต่ละเมือง ทั้งนี้ต้องไม่ให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจเข้ามา รบกวนพื้นที่อนุรักษ์ในพื้นที่อนุรักษ์เมื่อได้รับการปรับปรุงจนอาคาร สถานที่ และสิ่งที่มีคุณค่าปรากฏ จนเห็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ชัดเจนในระดับหนึ่งแล้ว จะต้องมีการจัดการปรับปรุงในรายละเอียดต่างๆ และจัดการเพื่อให้ได้บรรยากาศของพื้นที่ที่ได้รับการอนุรักษ์นั้น ในการปรับปรุงจะต้องระมัดระวังมิให้ เน้นการตกแต่งมากเกินไปจนได้รับความรู้สึกแปลก ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเดิม หากเป็นเช่นนั้นจะไม่เรียกว่าการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ แต่จะเป็นการตกแต่งเมือง

การพัฒนาเมืองเก่าในเชิงอนุรักษ์นั้น นอกจากการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมสำคัญอัตลักษณ์ คุณลักษณะเฉพาะ บุรณภาพ และความเป็นของเดิมแท้ของเมืองเก่าแล้ว จะต้องคำนึงถึงระบบนิเวศ ของเมืองด้วย อาทิ สายน้ำหรือแหล่งน้ำที่หล่อเลี้ยงเมือง ระบบนิเวศเกษตรโดยรอบเมืองเก่า และระบบนิเวศธรรมชาติที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับเมืองเก่า เพราะระบบนิเวศเหล่านี้ย่อมมีผลในการทำให้ เมืองเก่าสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ดังนั้นภาพของการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าจึงมีบริบทที่ กว้างขวางมากขึ้น การพัฒนาโบราณสถานในปัจจุบันมีดังนี้

๑. การพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชน คือ ความรู้ด้านโบราณคดี ศิลปวัฒนธรรม และพระพุทธศาสนา และการสื่อความหมายทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ^{๘๐}

^{๗๘} สัมภาษณ์ นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา จังหวัด พระนครศรีอยุธยา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๗๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๐} สัมภาษณ์ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด พระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๒. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประเภทโบราณสถานและศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ ให้เชื่อมโยงกับอุทยานประวัติศาสตร์ฯ โดยใช้เส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ^{๘๑}

๓. การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น การล่องเรือน้ำเที่ยว ร้านอาหารโบราณ ที่พักนักท่องเที่ยวเรือนไทยริมน้ำ (โฮมสเตย์)^{๘๒}

๔. การส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเชื่อมโยงการท่องเที่ยวภายในเขตพื้นที่พิเศษฯ ทั้งภายในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งและระหว่างชุมชนท้องถิ่น สร้างเป็นเครือข่ายตลาดการท่องเที่ยวในระดับอนุภาคจังหวัดพระนครศรีอยุธยา^{๘๓}

๕. การส่งเสริมสินค้าหัตถกรรม สินค้าของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียง เช่น เครื่องทองอยุธยา เครื่องสังคโลก ผ้าขึ้นตีนจก งานแกะสลักไม้ เครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น^{๘๔}

กรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ การซ่อม บูรณะ หรือสงวนรักษานั้น จะต้องกระทำอย่างระมัดระวังมิให้เสียหายไปกว่าเดิม ทั้งนี้เพื่อรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ศิลปกรรม และความเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุของสิ่งนั้น กรมศิลปากรนั้นได้วางระเบียบปฏิบัติหลายประการว่าด้วยการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรม แต่ละข้อล้วนแต่นำมาซึ่งการรักษาคงคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด เช่น ระเบียบข้อที่ ๑๔ ระบุว่า "โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชาซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มีการแก้ไข เปลี่ยนแปลงลักษณะสี ทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป" เป็นต้น โบราณสถานและโบราณวัตถุ ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งเกิดขึ้นได้เอง แต่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหนึ่งที่มีมนุษย์ใช้สติปัญญาและความรู้ความสามารถสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมดหรือดัดแปลงจากทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นประโยชน์ต่อตน และสังคมในสมัยนั้น ๆ สถานที่และสิ่งของเหล่านั้น เมื่อตกทอดเป็นมรดกมาถึงคนรุ่นเรา ก็กลายเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุเช่นเดียวกับอาคารและวัตถุที่เราสร้างขึ้นสมัยนี้ ก็จะเป็นโบราณสถานและโบราณวัตถุของคนในอนาคตสืบต่อไป แบบนี้ไม่ขาดตอน^{๘๕}

^{๘๑}สัมภาษณ์ นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๘๒}สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เกษมสานต์, นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๓}สัมภาษณ์ อรสา อาวุธคม, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๔}สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๕}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพภูถ กตสโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๒๘ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ

ประเด็นสำคัญ	จำนวน (รูปหรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
๑. พยายามเก็บรักษาสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งเน้นสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งป้องกันการเสื่อมสลายหรือชำรุด	๖	๑, ๓, ๖, ๑๐, ๑๑, ๑๔
๒. พิจารณาความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมภูมิสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบรวมทั้งพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อความต่อเนื่องและบรรยากาศ	๓	๕, ๑๕, ๑๗
๓. อนุรักษ์สภาพของลานหรือพื้นที่ผิวบริเวณรอบอาคารให้คงลักษณะเดิมมากที่สุดเพื่อป้องกันการเสื่อมสลายขององค์ประกอบและส่วนประดับสถาปัตยกรรม	๔	๘, ๑๒, ๑๖, ๑๙
๔. พิจารณาการจัดระบบระบายน้ำในบริเวณอาคารและพื้นที่รอบบริเวณเพื่อป้องกันการเสื่อมสลายของสถาปัตยกรรมและแหล่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรม	๓	๑, ๘, ๒๐

๔.๓.๒ การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ

จากการลงพื้นที่วิจัยในวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลาปูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก อันประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัด

พระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๘ และ กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกใน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๒ รูป ในประเด็นเกี่ยวกับการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผน และโครงการ ผลการวิจัยพบว่า

ระเบียบกรมศิลปากรว่าด้วยการอนุรักษ์โบราณสถาน พ.ศ. ๒๕๒๘ เนื่องด้วยกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ควบคุม ดูแล รักษา โบราณสถานอันเป็นสมบัติ และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติ ดังนั้น เพื่อให้การอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปด้วยความถูกต้องทั้งทางด้าน ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี รวมทั้งให้มีความสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจ สังคม และประเพณีและวัฒนธรรม อาศัยอำนาจตามความในมาตรา ๑๐ และมาตรา ๑๑ แห่งพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๔ จึงออก ระเบียบไว้ การดูแลรักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้ รวมถึงการป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย การดูแลรักษาไว้ตามสภาพของเดิมเท่าที่เป็นอยู่ และป้องกันมิให้เสียหายต่อไป การทำให้กลับคืนสู่สภาพอย่างที่เคยเป็นมา การบูรณะ การซ่อมแซม และปรับปรุงให้มีรูปทรงลักษณะ กลมกลืนเหมือนของเดิมมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ แต่ต้องแสดงความแตกต่างของสิ่งที่มีอยู่เดิม และสิ่ง ที่ทำ ขึ้นใหม่ อสังหาริมทรัพย์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการก่อสร้างหรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับ ประวัติของอสังหาริมทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี และให้ หมายรวมถึง ศิลปวัตถุที่ติดตั้งประจำกับอสังหาริมทรัพย์นั้นด้วย คณะบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำ หน้าที่พิจารณา ควบคุม ดูแล การอนุรักษ์โบราณสถาน

นอกจากนี้ โบราณสถานเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ ดังนั้นการประเมินคุณค่าโบราณสถานจึงเป็น ขั้นตอนสำคัญในกระบวนการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อนำมาจัดลำดับความสำคัญและนำมาใช้ พิจารณาเลือกใช้วิธีการในการอนุรักษ์และบริหารจัดการที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อ สังคม ในการอนุรักษ์โบราณสถานต้องพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าโดดเด่นในด้านใดบ้าง เช่น ด้านสุนทรียภาพ ด้านโบราณคดี ด้านประวัติศาสตร์ ด้านศิลปกรรม ด้านสังคม เป็นต้น เพื่อวางแผน รักษาคุณค่าความสำคัญที่เด่นที่สุดเอาไว้ แต่ต้องคำนึงถึงคุณค่าความสำคัญที่เด่นที่สุดเอาไว้ แต่ต้อง คำนึงถึงคุณค่าความสำคัญในด้านที่รองลงไปด้วยตามความเหมาะสม การใช้และจัดการทรัพยากรทั้งที่ เป็นธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้นอย่างฉลาด ตลอดจนมีการวางแผนอย่างรอบคอบสำหรับทรัพยากร เหล่านั้น เพื่อบรรลุความต้องการในอนาคตและให้หมายรวมถึงการป้องกัน การดูแล การรักษา เพื่อให้คงคุณค่าไว้การสงวน และการปฏิสังขรณ์ และการบูรณะด้วย

ปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของชาติโดยเฉพาะ โบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัดต่างๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ผู้ดูแลวัด และปกครองคณะสงฆ์จะต้อง มีหน้าที่สำคัญในการดูแลรักษาและปกป้องคุ้มครอง เพื่อส่งเสริมสนับสนุนบทบาทดังกล่าว ของพระสงฆ์ องค์ภคภาครัฐมีหน้าที่รับผิดชอบในการอนุรักษ์โบราณสถาน ได้แก่ กรมศิลปากร และองค์กรที่ทำหน้าที่ดูแลปกครองสงฆ์ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและมหาเถรสมาคม

โดยพิจารณาเห็นว่า เจ้าอาวาสบางวัดได้ทำการรื้อถอนโบราณสถานภายในวัดและวัดร้าง ที่มีได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถาน ทำให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุของชาติเสียหาย

เพื่อเป็นการรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมของชาติที่ยังมิได้ทำการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ มิได้ถูกทำลายเสียหายไป จึงมีประกาศคณะสงฆ์ซึ่งได้กำหนดระเบียบไว้ดังต่อไปนี้

๑. ถ้าวัดใดจะเจาะ ขุดรื้อ ปูชนียสถาน เช่น เจดีย์ ปรามค์ ประติมากรรมหรือภาพฝาผนัง อุโบสถ วิหาร ตลอดจนซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของเก่าอื่นๆ ให้รายงานขออนุญาตต่อคณะกรรมการสงฆ์อำเภอ และจังหวัดโดยลำดับ^{๘๖}

๒. ให้ส่งรูปถ่ายของเก่าที่จะเจาะ ขุดรื้อ หรือเปลี่ยนแปลงสภาพนั้น พร้อมประวัติของโบราณวัตถุ และศิลปวัตถุนั้นมาด้วยโดยย่อทำให้มีแผนผังแบบแปลนที่จะก่อสร้างเปลี่ยนแปลงใหม่แนบมาด้วย^{๘๗}

๓. จะเจาะ ขุด รื้อ ปูชนียวัตถุ หรือซ่อมแซม เปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุนั้นได้ ต่อเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว^{๘๘}

๔. ให้คณะกรรมการสงฆ์จังหวัดกับผู้ว่าราชการจังหวัด ร่วมกันพิจารณาแล้วแจ้งกรมการศาสนา^{๘๙}

๕. ให้กรมการศานนากับกรมศิลปากรร่วมกันพิจารณา แล้วนำเสนอองค์การสาธารณูปการ เพื่อพิจารณาสั่งการในบางกรณีให้เห็นสมควรจะเสนอคณะสังฆมนตรีพิจารณาอนุมัติก็ได้^{๙๐}

๖. ผู้ใดฝ่าฝืนล่วงละเมิดประกาศนี้ ให้เจ้าคณะผู้บังคับบัญชาลงโทษตามควรแก่กรณี^{๙๑}

๗. ประกาศฉบับนี้ให้ใช้บังคับเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีได้ขึ้นบัญชีเป็นโบราณสถานแห่งชาติ โบราณสถานกิติ โบราณวัตถุกิติ ศิลปวัตถุกิติ^{๙๒}

เมื่อเราสงวนรักษาและซ่อมบูรณะไว้ดีแล้วก็ไม่ควรปิดหรือเก็บทิ้งไว้เฉยๆ ควรจะต้องหมั่นตรวจตราสภาพโดยทั่วไปให้คงดีอยู่เสมอ และที่สำคัญที่สุดคือต้องนำมาใช้งานให้เป็นประโยชน์จะเป็นทางตรงทางอ้อมจะมากหรือน้อยก็ตาม มิฉะนั้นก็คล้ายกับสูญเปล่าไม่คุ้มค่า อย่างเช่นบางวัดมีของดีของงามก็ปิดบังไม่ให้ใครรู้ หรือไม่กล้านำออกมาใช้งาน จริงอยู่ในบางกรณีอาจเกิดเป็นดาบ

^{๘๖} สัมภาษณ์ พระราชทานินทรจารย์ (สุชาติ ฐานิสโร), เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอบ้านแพรง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๘๗} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก), เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๘} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทโก), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุณโย), รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๐} สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยนต์, ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๑} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญญา, เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๒} สัมภาษณ์ นางสาวสุกัญญา เบนินิต, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สองคม อาจเกิดผลร้ายตามมาได้ เรื่องนี้เห็นว่า ถ้าเราดำเนินการอย่างรัดกุมรอบคอบ มีวิธีการที่ดี ถูกต้องก็ไม่น่าจะมีปัญหา เช่น วัดแห่งหนึ่งมีพระพุทธรูปงดงามมาก เจ้าอาวาสไม่ต้องการให้ใครเห็น ใครดู เพราะเกรงจะไปเข้าหูคนร้ายและมาลักขโมยจึงเก็บซ่อนไว้ในกุฏิอย่างเร้นลับ จนไม่มีใครรู้ ข้อเท็จจริงว่ายังมีอยู่จริงไม่ถูกสับเปลี่ยน หรือของจริงองค์เดิมหน้าตาเป็นอย่างไร เพราะคนรุ่นเก่าที่เคยเห็นตายไป ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในภายหลัง เมื่อเกิดอัคคีภัย เกิดโจรกรรม หรือเจ้าอาวาสสมรณภาพ ก็ยังสับสนและ ไม่เหลือหลักฐานอะไรเลย เป็นต้น ^{๙๓}

การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ นั้น มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากแสดงถึงประวัติความเป็นมาของชาติ อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัจฉริยภาพของบรรพบุรุษ ในการสร้างสรรค์ประเทศชาติ ทำให้เกิดความรักชาติ ภูมิใจในความเป็นไทย ก่อให้เกิดความรักสามัคคีในชาติ และแสดงถึงเอกลักษณ์ของชาติ และอาจก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชน หากมีการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากที่จะมีการอนุรักษ์ ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ต้องปฏิบัติดังนี้^{๙๔}

๑. ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้างและการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ต่อไป

๒. ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรมหรือสถาปัตยกรรม เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่า และความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

๓. พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้น ๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่ เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาเรื่องสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

การอนุรักษ์โบราณสถานใด ๆ ก็ตาม จะต้องคำนึงถึงภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม โดยรอบโบราณสถานนั้นด้วย สิ่งใดที่จะทำให้ลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ ให้ดำเนินการปรับปรุงให้เหมาะสมด้วย โดยมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาก่อนแล้ว จะต้องพิจารณาศึกษาให้ละเอียดว่า ได้บูรณะแก้ไขมาแล้วกี่ครั้ง ผิดถูกอย่างไร ระยะเวลานานเท่าใด การอนุรักษ์ใหม่ที่จะนี้ไม่จำเป็นจะต้องใช้แบบใดแบบหนึ่งเสมอไป แต่ให้พิจารณาเลือกแบบที่เหมาะสมที่สุด เป็นหลักในการอนุรักษ์ เพื่อให้โบราณสถานนั้นมีคุณค่าและความสำคัญมากที่สุด

ทั้งนี้ จะต้องทำเป็นหลักฐานแสดงให้ปรากฏถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไขจะด้วยวิธีการบันทึกเป็นเอกสาร เขียนแบบไว้ทำหุ่นจำลอง หรือโดยวิธีการอนุรักษ์ก็ได้ คุณค่าความสำคัญเยี่ยมยอดควรทำแต่เพียงเพิ่มความมั่นคง แข็งแรงหรือสงวนรักษาไว้เท่านั้น การนำวิธีการและเทคนิคฉบับใหม่

^{๙๓}สัมภาษณ์ นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๙๔}สัมภาษณ์ นางสาวสุกัญญา เบนนิต, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

มาใช้งานในงานอนุรักษ์ เพื่อความมั่นคงแข็งแรงจะต้องมีการศึกษาและทดลองจนได้ผลเป็นที่พอใจแล้ว จึงจะนำมาใช้ได้ โดยไม่ทำให้โบราณสถานนั้นเสื่อมคุณค่าไป การต่อเติมเพื่อความมั่นคงแข็งแรงของโบราณสถาน ควรทำเท่าที่จำเป็นให้ดูเรียบง่ายและมีลักษณะกลมกลืนกับของเดิม ในกรณีที่จำเป็นจะต้องทำขึ้นส่วนของโบราณสถาน ที่ขาดหายไปขึ้นใหม่เพื่อรักษาคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และให้การอนุรักษ์โบราณสถานนั้นสามารถดำเนินการได้ต่อไป ^{๔๕}

การทำขึ้นส่วนขึ้นใหม่นั้นอาจทำได้โดยวิธีการออกแบบที่แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าเป็นการทำขึ้นใหม่ จะด้วยวิธีการใช้วัสดุต่างๆ กัน การใช้สีต่างกัน หรือการทำพื้นผิวให้ต่างกับของเดิมก็ได้ แต่ต้องเป็นไปในลักษณะที่มีความผสมกลมกลืนกับของเดิม การอนุรักษ์ขึ้นส่วนที่มีคุณค่าเยี่ยมยอดทางจิตรกรรม ประติมากรรม และโบราณวัตถุ ซึ่งติดหรืออยู่ประจำ โบราณสถานนั้น ๆ ทำได้แต่เพียงการสงวนรักษา หรือเพิ่มความมั่นคงแข็งแรงขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้ เพื่อคุณค่าของเดิมให้ปรากฏเด่นชัดมากที่สุด ยกเว้นปูนยิววัตถุที่มีการเคลือบผิวสีเนื้อมาโดยตลอด และได้รับการพิจารณาเห็นชอบจากคณะกรรมการแล้ว มีซากโบราณสถานควรอนุรักษ์โดยการรวบรวมขึ้นส่วนต่าง ๆ ที่มีผู้มาประกอบขึ้นไว้ให้เหมือนเดิม หรืออาจจะเป็นเพียงการรวบรวมขึ้นส่วนต่าง ๆ มาประกอบขึ้นไว้เป็นบางส่วน สำหรับขึ้นส่วนที่ขาดหายไป ซึ่งจำเป็นในการสงวนรักษานั้น ก็อาจทำเพิ่มขึ้นใหม่ได้ ซึ่งมีคุณค่าทางประวัติ

ส่วนโบราณคดีนั้น ทำได้โดยรักษาไว้ตามสภาพเดิมหลังการขุดแต่ง แต่ต้องป้องกันมิให้เสียหายต่อไปด้วยวิธีที่ไม่ทำให้โบราณสถานเสียคุณค่า โบราณสถานที่เป็นปูชนียสถานอันเป็นที่เคารพบูชา ซึ่งเป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันดีของประชาชนโดยทั่วไป จะต้องบูรณะไว้โดยไม่มีการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ลักษณะสีและทรวดทรง ซึ่งจะทำให้โบราณสถานนั้นหมดคุณค่า หรือเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ไป เพื่อป้องกันมิให้ขึ้นส่วนของโบราณสถานที่มีคุณค่าทางศิลปะ ซึ่งรวมถึงประติมากรรม จิตรกรรม และศิลปกรรม เกิดการชำรุดเสียหาย หรือถูกโจรกรรม จะต้องนำขึ้นส่วนนั้นมาเก็บรักษาไว้ในสถานที่อันปลอดภัยและถูกต้องตามกฎหมาย พร้อมทั้งทำแบบจำลองให้เหมือนของเดิมไปประกอบไว้ในที่โบราณสถานนั้นแทน ซึ่งวิธีการนี้จะปฏิบัติได้ก็เมื่อไม่สามารถรักษาได้โดยวิธีอื่นแล้ว โบราณสถานใดที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยอยู่ จะกระทำการอนุรักษ์โดยการเสริมสร้างหรือต่อเติมสิ่งที่เป็นขึ้นใหม่ก็ได้เพื่อความเหมาะสม ^{๔๖}

ทั้งนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องทำให้เหมือนของเดิม ที่เดียวแต่สิ่งที่เพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นจะต้องลักษณะกลมกลืนและไม่ทำลายคุณค่าของโบราณสถานนั้น ๆ โบราณสถานต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นทะเบียนแล้ว และยังไม่ขึ้นทะเบียน จำต้องมีมาตรการในการบำรุงรักษาไว้ให้อยู่ในสภาพที่มั่นคงแข็งแรงสวยงามอยู่เสมอ กรณีที่โบราณสถานใดมีสภาพชำรุดทรุดโทรม อาจจะเป็นอันตราย การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสมทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหายต่อไป ในบางกรณีจะต้องดำเนินการติดต่อขอความร่วมมือกับหน่วยราชการ

^{๔๕} สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เกษมสานต์, นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

อื่นหรือสถาบันเอกชนซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบ หรือผู้เชี่ยวชาญในสาขาวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์สมบัติวัฒนธรรมของชาติ^{๙๗}

งานทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์หรือการขุดค้น จะต้องทำรายงานในรูปของการวิเคราะห์และวิจัย โดยมีภาพประกอบซึ่งเป็นภาพถ่ายและภาพถ่าย และต้องรายงานสิ่งที่ได้ปฏิบัติทุกขั้นตอนโดยละเอียด เช่น งานแผ้วถาง การจัดบริเวณ งานเสริมความมั่นคงขึ้นส่วนต่างๆ เป็นต้น และการบันทึกรายงานนี้จะต้องเก็บรักษาไว้ ณ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ การบำรุงรักษาให้โบราณสถานคงสภาพเดิมให้มากที่สุดโดยคนในชุมชน ด้วยความสมัครใจ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อม ไม่ขัดต่อการดำรงชีวิต หาพันธมิตรช่วยทำ ด้วยวิธีการที่ไม่ยุ่งยาก ทำได้ทุกวัน เช่น การทำความสะอาด เผ่าระวังรักษา และสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโบราณสถานให้กับชุมชน สิ่งของโบราณที่เคลื่อนที่ได้เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลารีก มีอายุเก่ากว่า ๑๐๐ ปีขึ้นไปหรือเป็นสิ่งหามิทรัพย์ที่เป็นของโบราณไม่ว่าจะเป็นสิ่งประดิษฐ์ หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือที่เป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ ซึ่งโดยอายุหรือโดยลักษณะแห่งการประดิษฐ์หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับประวัติของสิ่งหามิทรัพย์นั้นเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์หรือโบราณคดี^{๙๘}

แนวทางการปฏิบัติในการสงวนรักษาโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๓๕ ไว้ ๖ ประการ ในการพัฒนาโครงการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรม ดังนี้^{๙๙}

๑. ด้านวิชาการ ประกอบด้วย การทำความเข้าใจในคุณค่าของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และความมุ่งหมายของมรดกทางวัฒนธรรมสำหรับมนุษย์ในปัจจุบัน โดยวิธีการศึกษาทางวิชาการ

๒. ด้านกฎหมาย นักอนุรักษ์จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนต่อข้อปฏิบัติที่บัญญัติไว้ในกฎหมายของประเทศว่ามีอำนาจในการดำเนินงานมากน้อยแค่ไหนในการปฏิบัติงานแต่ละขั้นตอน

๓. ด้านมาตรฐานระหว่างประเทศ นักอนุรักษ์จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรม โดยการศึกษาอนุสัญญา ข้อเสนอแนะซึ่งสรุปแนวปฏิบัติโดยองค์การระหว่างประเทศ

๔. ด้านนโยบายและยุทธศาสตร์ของประเทศ นโยบายกลยุทธ์ศาสตร์ของประเทศได้กำหนดแนวทางไว้เช่นไร มีมาตรการอะไรบ้าง

๕. ด้านสังคมและวัฒนธรรม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมรดกทางวัฒนธรรมในอดีตกับประเพณีและสังคมปัจจุบัน ซึ่งมรดกทางวัฒนธรรมในอดีตไม่ว่ามรดกที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมย่อมส่งเสริมและเกื้อกูลวิถีชีวิตต่อชาวพื้นเมืองและบริเวณใกล้เคียงในการรักษาเอกลักษณ์ของสังคม

^{๙๗} สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล, นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๘} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๙๙} สัมภาษณ์ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๖. ด้านสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ข้อผิดพลาดจากอดีตเพื่อนำมาใช้ในการวางแผนอย่าง รมัดระวางต่อแผนปฏิบัติการเพื่อมิให้เกิดการปฏิบัติการที่ผิดพลาดซ้ำซาก และไม่เป็นการทำลาย ระบบนิเวศวิทยา และสิ่งที่มีชีวิตรวมทั้งเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม-เศรษฐกิจ ในอันที่จะ ทำให้ประชาชนมีชีวิตดีขึ้น

อุโบสถ วิหาร เจดีย์ ศาลา ฯลฯ ล้วนเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมได้ มิฉะนั้น คนโบราณเขาคงไม่ลงทุนสร้างขึ้นมาให้เหนื่อยยาก ดังนั้น เรื่องการจัดการนำโบราณสถานโบราณวัตถุ มาใช้งานในสังคมจึงนับเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่ง โดยเฉพาะโลกทุกวันนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปมาก เห็นว่า โบราณสถาน โบราณวัตถุควรจะได้จัดการเพื่อชุมชนดังนี้^{๑๐๐}

การใช้สอยประจำสำหรับภายในโบราณสถาน ที่ยังใช้งานอยู่ไม่ว่าโบสถ์ วิหาร ศาลา เจดีย์ กุฏิ มณฑป ฯลฯ จำเป็นต้องใช้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ อยู่เสมอ ทั้งในกิจของสงฆ์เองและกิจ ของชาวบ้านหรือศาสนิกชน กล่าวคือ พระสงฆ์ต้องใช้สวดมนต์ ทำวัตร ปลูกเสก บวชนาค เทศนา จำวัด ฯลฯ ประชาชนต้องมาตักบาตร ทำบุญ ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน บูชากราบไหว้ สรงน้ำพระ เวียนเทียน ฯลฯ^{๑๐๑}

อาคารสถานที่ที่เกี่ว โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุของวัดที่มีอยู่ต้องถูกใช้งานเสมอ แต่การใช้งาน อย่างไม่ดีและมีประโยชน์ควบคู่กัน มีข้อควรปฏิบัติคือการใช้ประโยชน์ใดๆ ควรเป็นไปด้วยความ รมัดระวาง หรือป้องกันดูแลรักษานั้นเอง เป็นขั้นตอนแรกของการอนุรักษ์ที่สำคัญมาก เป็นวิธี ป้องกันและรักษาไม่ให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ เกิดการเสียหายเสื่อมสภาพหรือเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเนื่องมาจากมนุษย์หรือผู้ใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็พระสงฆ์ เด็กวัด หรือชาวบ้านก็ตาม อย่างเช่น พื้นและฝาผนังอาคารทุกชนิดถ้าเราใช้อย่างไม่ปราณีปราศรัย อยากรจะลากอะไรก็ลากอยากรจะตอก ตะปูแหวนอะไรก็แหวนในไม่ช้าอาคารนั้นก็เกิดการสกรปรก ขาดความสวยงามและชำรุดทรุดโทรม ถ้าเป็นโบราณวัตถุก็จะเกิดการแตกหักงอ บิ่น ร้าว ไฟไหม้ รอยขีดขีดสกรปรก^{๑๐๒}

สิ่งของทุกอย่างต้องหมั่นทำความสะอาดและตกแต่งให้ดูสวยงามตามสมควร การซ่อม บำรุงเป็นเรื่องการขาดความเอาใจใส่ของคนไทยเป็นอย่างมาก อาคารศาสนสถานชอบสร้างมาก แต่ไม่ ชอบซ่อม จึงกลายเป็นสร้างแล้วทิ้งถือว่าฟุ่มเฟือยสิ้นเปลืองโภคทรัพย์เงินทองของชาติอย่างมาก สิ่งของทุกอย่างเมื่อเกิดชำรุดต้องรีบซ่อมบำรุง ถ้าทิ้งไว้นานขึ้นส่วนต่างๆ จะค่อยๆ หายไปจนหมดการ รักษาด้วยการเก็บเป็นที่เป็ทางมีทะเบียนบัญชี มีกุญแจติดป้องกันขโมย มีคนดูแลและเฝ้ารักษา ติดลูกกรงเหล็กเสริมความมั่นคงติดไฟฟ้าให้แสงสว่างอย่างพอเพียง การใช้สอยสำหรับคนภายนอก เป็นการเปิดบริการสาธารณะแก่ทางโลก^{๑๐๓}

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล(นพภูท กตสโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๒}สัมภาษณ์ พระราชธานินทรจารย (สุชาติ ฐานิสโร), เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร เจ้าคณะ อำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๓}สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต, ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณาารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

วัดที่มีชื่อเสียงเรื่องโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่สำคัญในท้องถิ่นทุกแห่งถือว่าเป็น “ของดี” ของบ้านเมือง ถ้ารู้จักจัดการด้านบริหารย่อมจะได้รับประโยชน์แก่ทุกฝ่าย เช่น วัดถ้ารู้จักดูแลรักษาโบราณสถานดีไม่ทรุดโทรม ก่อสร้างอย่างเป็นระเบียบ บริเวณวัดสะอาด^{๑๐๔}

ปลูกต้นไม้สวยงามร่มรื่นจัดเจ้าหน้าที่และพระสงฆ์คอยบริการอำนวยความสะดวกต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวผู้มาไหว้พระสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จัดให้มีการแสดงธรรม จัดให้มีโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ จัดงานเทศกาลและจัดงานวันสำคัญทางศาสนาอย่างเป็นระเบียบและสงบ วัดนั้นก็จะมีคนมากขึ้น รายได้เข้าวัดก็จะตามมาโดยไม่ต้องไปเรียกรื้อสร้างความเดือดร้อนแก่คนทั่วไป บางวัดพัฒนาไปมากสามารถเก็บเงินค่าเข้าชมได้อีก ยิ่งสังคมโลกปัจจุบันนี้แคบลง เพราะความเจริญก้าวหน้าทางการสื่อสารการคมนาคม และการท่องเที่ยว การแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาทอย่างมาก “จุดขาย” จึงอยู่ที่วัฒนธรรมประเพณีวิถีชีวิตของผู้คน โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ดังนั้น ถ้าคนไทยเราเห็นความสำคัญช่วยกันอนุรักษ์เอกลักษณ์ของท้องถิ่นไว้ได้ อย่างเช่น ถ้าเราไปเที่ยวภาคเหนือ ก็ต้องการดูคน ดูวัด และถ้าเกิดความอึดอัดใจก็แสดงว่าวัฒนธรรมไทยเรา ยังคงมีความหวังอยู่ เป็นต้น^{๑๐๕}

๑. การฟื้นฟูที่ดีควรจะทำขึ้นเพื่อจัดหาประโยชน์ที่เหมาะสมกับทรัพย์สินที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งต้องการเปลี่ยนแปลงที่น้อยที่สุดสำหรับตัวอาคาร โครงสร้างหรือแหล่งโบราณสถาน และสภาพแวดล้อมของมันหรือเพื่อใช้สมบัติที่มีค่าทางประวัติศาสตร์นี้ สำหรับจุดมุ่งหมายที่ได้ตั้งไว้แต่เดิม ^{๑๐๖}

๒. คุณภาพและลักษณะดั้งเดิมซึ่งสังเกตเห็นได้ชัดของตัวอาคารโครงสร้างหรือแหล่งโบราณสถานและสภาพแวดล้อมของมันไม่ควรถูกทำลาย ถ้าเป็นไปได้ควรหลีกเลี่ยงการเคลื่อนย้ายหรือการเปลี่ยนแปลงวัตถุทางประวัติศาสตร์ใดๆ ก็ตาม หรือลักษณะสำคัญทางสถาปัตยกรรมซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจน ^{๑๐๗}

๓. อาคารโครงสร้างและแหล่งโบราณสถานทั้งหมดควรจะต้องบ่งบอกถึงอายุสมัยของโบราณสถานเหล่านั้นโดยตัวของมันเองได้ ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งไม่มีพื้นฐานทางประวัติศาสตร์ และการเปลี่ยนแปลงซึ่งต้องค้นหาลักษณะดั้งเดิมที่ปรากฏตั้งแต่แรกเริ่มจึงไม่ควรจะถูกลบทิ้ง ^{๑๐๘}

๔. การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นตามกาลเวลานั้น เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์และการวิวัฒนาการของอาคาร โครงสร้าง หรือแหล่งโบราณสถานและสภาพแวดล้อม

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๕}สัมภาษณ์ นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐๖}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพกุล กตสโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๗}สัมภาษณ์ นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๐๘}สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก), เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้จำเป็นต้องอาศัยความสำคัญในทางที่ถูกต้องของมัน และความสำคัญนี้ควร จะได้รับการยอมรับและนับถือ^{๑๐๙}

๕. การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของรูปแบบที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนหรือตัวอย่างต่างๆ ของงานฝีมือที่มีความชำนาญ ซึ่งแสดงคุณสมบัติพิเศษเฉพาะของอาคาร โครงสร้างหรือแหล่ง โบราณสถาน ควรจะถูกปฏิบัติด้วยความระมัดระวังเป็นพิเศษ^{๑๑๐}

๖. ลักษณะต่างๆ ทางสถาปัตยกรรมที่เสื่อมสภาพ ควรจะได้รับการซ่อมแซมมากกว่าจะ ถูกสร้างขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะใดก็ตามที่เป็นไปได้ ในกรณีที่การสร้างขึ้นใหม่ทดแทนนั้นจำเป็นจริงๆ วัสดุใหม่ ก็ควรจะเข้ากันได้กับวัสดุที่ถูกแทนที่ ทั้งในด้านองค์ประกอบ การออกแบบสีสันทัน เนื้อวัสดุ และ คุณสมบัติที่มองเห็นได้อื่นๆ การซ่อมแซมหรือการสร้างขึ้นใหม่ทดแทนของลักษณะต่างๆ

ทางสถาปัตยกรรมที่สูญหายไปควรจะวางอยู่บนพื้นฐานของการจำลองแบบอย่างถูกต้อง และควรจะ ถูกทำให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นโดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กายภาพหรือบันทึกภาพถ่าย มากกว่าจะวางพื้นฐานอยู่บนการคาดคะเนรูปแบบ หรือความแตกต่างของวัสดุธาตุทางสถาปัตยกรรม ที่พอหาได้จากอาคารอื่นๆ และโครงสร้างอื่นๆ^{๑๑๑}

๗. ลักษณะต่างๆ ทางสถาปัตยกรรมที่เสื่อมสภาพ ควรจะได้รับการซ่อมแซมมากกว่าจะ ถูกสร้างขึ้นใหม่ ไม่ว่าจะใดก็ตามที่เป็นไปได้ ในกรณีที่การสร้างขึ้นใหม่ทดแทนนั้นจำเป็นจริงๆ วัสดุใหม่ ก็ควรจะเข้ากันได้กับวัสดุที่ถูกแทนที่ ทั้งในด้านองค์ประกอบ การออกแบบสีสันทัน เนื้อวัสดุ และคุณสมบัติที่มองเห็นได้อื่นๆ การซ่อมแซมหรือการสร้างขึ้นใหม่ทดแทนของลักษณะต่างๆ ทางสถาปัตยกรรมที่สูญหายไปควรจะวางอยู่บนพื้นฐานของการจำลองแบบอย่างถูกต้อง และควรจะ ถูกทำให้เป็นรูปเป็นร่างขึ้นโดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ กายภาพหรือบันทึกภาพถ่าย มากกว่าจะวางพื้นฐานอยู่บนการคาดคะเนรูปแบบ หรือความแตกต่างของวัสดุธาตุทางสถาปัตยกรรม ที่พอหาได้จากอาคารอื่นๆ และโครงสร้างอื่นๆ

๘. การทำความสะอาดผิวภายนอกของสิ่งก่อสร้าง ควรจะถูกดำเนินการด้วยความ นุ่มนวลที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ การทำความสะอาดด้วยการพ่นทรายขัด และกรรมวิธีการทำความสะอาด อื่นๆ ซึ่งจะเป็นอันตรายและทำลายวัสดุก่อสร้างอาคารทางประวัติศาสตร์ไม่ควรจะนำมาใช้^{๑๑๒}

^{๑๐๙}สัมภาษณ์ นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล, นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๐}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพภูล กตสโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๑}สัมภาษณ์ พระปลัดอติโชติ ธมมาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธไธศวรารักษ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๒}สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล, นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๒๙ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ

ประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน (รูปหรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
๑. ปัจจุบันพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของชาติโดยเฉพาะโบราณสถานที่ตั้งอยู่ภายในวัดต่างๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่พระสงฆ์ผู้ดูแลวัดและปกครองคณะสงฆ์จะต้องมีหน้าที่สำคัญในการดูแลรักษาและปกป้องคุ้มครอง	๑๑	๓, ๔, ๕, ๖, ๗, ๘, ๙, ๑๓, ๑๕, ๑๗, ๑๙
๒. ถ้าวัดใดจะเจาะ ขุดหรือ ปูชนียสถาน เช่น เจดีย์ ปรางค์ ประติมากรรมหรือภาพฝาผนัง อุโบสถ วิหาร ตลอดถึงซ่อมแซมเปลี่ยนแปลงโบราณวัตถุและศิลปวัตถุของเก่าอื่นๆ ให้รายงานขออนุญาตต่อคณะกรรมการสงฆ์อำเภอ และจังหวัดโดยลำดับ	๖	๑, ๔, ๕, ๗, ๑๑, ๑๒
๓. การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ นั้น มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ของชาติเป็นอย่างมาก เนื่องจากแสดงถึงประวัติความเป็นมาของชาติ อันก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในอัจฉริยภาพของบรรพบุรุษ	๖	๑, ๕, ๖, ๑๑, ๑๔, ๑๖
๔. การสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้างและการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหาย	๔	๑, ๑๐, ๑๓, ๑๕

๔.๓.๓ การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ

จากการลงพื้นที่วิจัยในวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลापูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก อันประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ ท่าน และกลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ รูป ในประเด็นเกี่ยวกับการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ ผลการวิจัยพบว่า

๑. การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development) หมายถึงการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นองค์รวมของทุกๆด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรม ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่มด้วยความเอื้ออาทรเคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเองและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม ซึ่งวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๙-๑๐ จะมุ่งให้ทุกหน่วยงานพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมตามแนวคิดนี้ทั้งสิ้น รวมทั้งแนวพระราชดำริเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงด้วยเช่นกัน^{๑๑๓}

๒. ประธานคณะผู้บริหารสูงสุดขององค์กร (Chief Executive Officer : CEO) ความหมายในภาคเอกชน หมายถึง ประธานคณะผู้บริหารสูงสุดขององค์กรซึ่งมีอำนาจในการที่จะตัดสินใจนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายได้ดังตัวอย่าง ในส่วนของผู้ว่าราชการจังหวัดนั้น หมายถึงการเป็นเจ้าภาพสูงสุดที่สามารถจะบูรณาการงานในจังหวัดให้สำเร็จ ซึ่งจะต้องรู้ปัญหาและสามารถระดมสรรพกำลังได้ และที่สำคัญจะต้องมีเครื่องชี้วัดการทำงานที่เกิดผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ตามวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี^{๑๑๔}

๓. การวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นกระบวนการสร้างภาพอนาคตขององค์กรและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามภาพอนาคตมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการคือ (๑) การมุ่งเน้นอนาคต (๒) การมุ่งเน้นจุดมุ่งหมายรวมขององค์กร (๓) การมุ่งเน้นกระบวนการ และ (๔) การมุ่งเน้นภาพรวม^{๑๑๕}

๔. การวิจัย (Research) หมายถึง การศึกษาค้นคว้า การหาคำตอบ การหาความรู้ในสิ่งที่ไม่รู้ โดยวิธีการที่เป็นระบบหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งการวิจัยมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า หาความรู้ แต่งานวิจัยที่สร้างสรรค์เพื่อประดิษฐ์คิดค้นสิ่งที่เป็นประโยชน์ใหม่ ๆ ที่องค์กรต่าง ๆ นิยมนำมาใช้คือการวิจัยและพัฒนา (Research and

^{๑๑๓}สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพพล กตสโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๔}สัมภาษณ์ นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๑๕}สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

experimental development) ซึ่งมีทั้งการวิจัยพื้นฐาน การวิจัยประยุกต์ และการพัฒนาการทดลอง^{๑๑๖}

๕. การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory management) เป็นหลักการบริหารอย่างหนึ่งในยุคใหม่ ที่มีทั้งการบริหารให้มีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ กลุ่มทำงานหรือให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สนับสนุน ร่วมกำกับติดตามการดำเนินงาน ร่วมระดมทรัพยากรที่มีทั้งการมีส่วนร่วมจากภายในและการมีส่วนร่วมจากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรับผิดชอบต่องาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในองค์กร^{๑๑๗}

๖. นวัตกรรมที่นำมาใช้ในการบริหารอื่น ๆ อย่างหลากหลาย อาทิเช่น

๖.๑ Balanced Scorecard คือ การกำหนดผลสำเร็จอย่างสมดุลรอบด้านเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผนและการประเมินผลการปฏิบัติงานให้สามารถมองเห็นความสมดุลและความสัมพันธ์ของการดำเนินงานด้านต่าง ๆ อย่างชัดเจนทั้ง ๔ ด้าน คือ (๑) ด้านลูกค้า (๒) ด้านกระบวนการภายในองค์กร (๓) ด้านการเรียนรู้และพัฒนา และ (๔) ด้านการเงินและงบประมาณ

๖.๒ การบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Management: TQM) เป็นการบริหารคุณภาพแบบองค์รวม ภายใต้หลักการ ๓ C คือ ๑) Customer focus เป็นการบริหารที่เน้นความพึงพอใจของลูกค้าเป็นสำคัญ ๒) Continuous improvement เป็นการปรับปรุงการทำงานอย่างต่อเนื่อง และ ๓) Company-wide involvement เป็นการบริหารที่ต้องทำให้คนทั้งองค์กรเข้ามามีส่วนร่วมปรับปรุงคุณภาพด้วยความมุ่งมั่นเต็มใจ และมีความสุขในการทำงาน

๖.๓ วงจร PDCA คือ วงจรคุณภาพ หรือ วงจรเดมมิ่ง ได้แก่ Plan (วางแผน) Do (ปฏิบัติตามแผน) Check (ตรวจสอบ) และ Action (ปรับปรุงพัฒนา) เป็นกระบวนการเชิงระบบที่นิยมใช้ในการปรับปรุงคุณภาพได้ทุกองค์กร

๖.๔ สำนักบริการแบบเบ็ดเสร็จ (one stop service) เป็นมิติใหม่แห่งการให้บริการประชาชน โดยรวมศูนย์การให้บริการพื้นฐานแก่ลูกค้าและประชาชนจากหลาย ๆ หน่วยงานมาไว้ ณ จุดเดียวกัน

มีการปรับปรุงทั้งระบบสำนักงาน การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เน้นให้ปฏิบัติงานบริการลูกค้าและประชาชนด้วยจิตสำนึกแห่งผู้ให้บริการที่ดีและมีการปรับปรุงระบบงานโดยนำระบบเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้ให้สามารถบริการได้อย่างถูกต้อง รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ฯลฯ

ความเป็นองค์กรรวมจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง มีวิสัยทัศน์กว้างไกล มองทุกส่วนอย่างบูรณาการไม่แยกส่วน และสามารถจัดองค์ประกอบทุกส่วนให้มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันอย่างเป็นระบบที่ครบวงจร เงื่อนไขความสำเร็จของการบริหารแบบองค์รวมประการหนึ่งคือ การทำงานเป็นทีม โดยทุกฝ่ายทุกกลุ่ม ทุกคนต้องพร้อมที่จะร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

^{๑๑๖} สัมภาษณ์ นางอรสา อารุณคม, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๗} สัมภาษณ์ นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี, ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

ตารางที่ ๔.๓๐ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ด้านการเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ

ประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน (รูปหรือ คน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
๑. มีเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๒	๑, ๘
๒. เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบผลการดำเนินงาน	๑	๑๑
๓. มีการรายงานผลการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๑	๒๐
๔. ไม่มีความขัดแย้งกับชุมชนและหน่วยงานราชการเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	๑	๑๗

๔.๓.๔ การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม

จากการลงพื้นที่วิจัยในวัดที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกโลกของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร เป็นวัดที่มีพระสงฆ์จำพรรษา ได้แก่ ๑) วัดธรรมิกราช อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๒) วัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๓) วัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๔) วัดพนัญเชิงวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๕) วัดกษัตราธิราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๖) วัดศาลาปูนวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๗) วัดพุทไธสวรรค์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา ๘) วัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา และ ๙) วัดกุเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก อันประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานราชการ ได้แก่ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการสำนักงานศิลปากรที่ ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้อำนวยการวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ ท่าน และกลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ เจ้าอาวาสวัดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑๐ รูป ในประเด็นเกี่ยวกับการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า

- ๑) ประโยชน์ในด้านวิชาการ โบราณสถานให้ประโยชน์ในด้านวิชาการมากมายไม่ว่าจะเป็นโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ศิลป์ ^{๑๑๘}
- ๒) ประโยชน์ในการศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยีในการก่อสร้าง การเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างเทคนิคต่าง ๆ การเลือกทำเลที่ตั้ง การทำรากฐานก่อนการก่อสร้าง เป็นต้น ^{๑๑๙}
- ๓) ได้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวโบราณสถานต่างๆ ส่วนมากจะเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว ^{๑๒๐}
- ๔) เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ^{๑๒๑}
- ๕) ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิด หวังแผนในการที่จะช่วยบำรุงรักษา ^{๑๒๒}
- ๖) ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนในชาติ ^{๑๒๓}
- ๗) การแสดงความเคารพเคารพระอ้อนน้อมถ่อมตนต่อโบราณสถานเหล่านั้น ^{๑๒๔}
- ๘) การใช้ประโยชน์โบราณสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบ ที่จะมีต่อโบราณสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถาน ^{๑๒๕}
- ๙) การใช้สอยพื้นที่ภายในโบราณสถาน ^{๑๒๖}
- ๑๐) การใช้สอยพื้นที่ภายนอกโบราณสถาน เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์ต้องดูแลรักษาโบราณสถานให้อยู่ในสภาพดีไม่ทรุดโทรม ^{๑๒๗}

^{๑๑๘} สัมภาษณ์ นายประดับ โปธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑๙} สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๐} สัมภาษณ์ นายบดินทร์ เกษมศานต์, นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๑} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉนทโกโร), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๒} สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญญา, เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๓} สัมภาษณ์ นายพิสันต์ จันทรศิลป์, ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๔} สัมภาษณ์ นางอรสา อาวุธคม, ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๕} สัมภาษณ์ พระราชธานินทรจารย (สุชาติ ฐานิสโร), เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒๖} สัมภาษณ์ พระปลัดอดิโชติ ธมมาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธไธศวรารย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๗} สัมภาษณ์ พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุณโญ), รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๑๑) เปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการค้ำคว้าวัดที่มีโบราณสถาน วัดมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการอนุรักษ์เบื้องต้นของโบราณสถานนั้น^{๑๒๘}

๑๒) มีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน^{๑๒๙}

๑๓) จัดหาผู้มีความรู้ให้เป็นผู้แนะนำในการชมและศึกษาค้นคว้าวิจัยโบราณสถานทางประวัติศาสตร์^{๑๓๐}

๑๔) อำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ของผู้ที่มาค้นคว้าวิจัยและศึกษาในพื้นที่โบราณสถาน เช่น มีห้องน้ำ ถังขยะ ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดวางให้เป็นระเบียบไม่บดบังสิ่งที่เป็นโบราณสถานอย่างเหมาะสม^{๑๓๑}

๑๕) เขตส่งเสริมให้เป็นเขตเศรษฐกิจที่เจริญมั่งคั่ง^{๑๓๒}

๑๖) โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น คูเมือง สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ สระพัง หรือบ่อบาดาลในสมัยสุโขทัย เป็นต้น^{๑๓๓}

๑๗) โบราณสถานที่เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ โบราณสถานที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ เช่น บ้านเรือน วัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติ เช่น ถ้ำที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัยและทิ้งร่องรอยไว้^{๑๓๔}

๑๘) โบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และไม่มีคนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์แล้ว^{๑๓๕}

๑๙) โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และยังมีคนอยู่อาศัย หรือเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่^{๑๓๖}

^{๑๒๘} สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล, นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๒๙} สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต, ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารามราชวรวิหาร อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๐} สัมภาษณ์ นายบดินทร์ เกษมศานต์, นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๑} สัมภาษณ์ พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม), เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๒} สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล, นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๓} สัมภาษณ์ นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล, นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๔} สัมภาษณ์ นางสาวสุกัญญา เบนเน็ต, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๕} สัมภาษณ์ พระปลัดอดิโชติ ธมมาโร, ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธไธศวรารักษ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๖} สัมภาษณ์ ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล, นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๒๐) ร่วมคิดค้นและสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ หรือเพื่อสนองความต้องการ^{๑๓๗}

๒๑) ร่วมวางนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหาและเพื่อสนองความต้องการ^{๑๓๘}

๒๒) ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์มากที่สุด^{๑๓๙}

๒๓) ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป^{๑๔๐}

๒๔) กำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษาที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด^{๑๔๑}

๒๕) จัดประโยชน์ในสถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ โบราณสถานที่สูงขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตูเมือง ป้อมประตูเมือง หรือกำแพงเมือง เป็นต้น^{๑๔๒}

ตารางที่ ๔.๓๑ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม

ประเด็นสำคัญ	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	
	จำนวน (รูปหรือคน)	ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่
๑. วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด	๖	๕, ๘, ๙, ๑๒, ๑๖, ๑๙
๒. วัดมีรายได้จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด	๖	๓, ๔, ๗, ๑๐, ๑๕, ๒๐
๓. วัดได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	๕	๘, ๑๐, ๑๓, ๑๔, ๑๕
๔. ประชาชนเข้าวัดเพิ่มมากขึ้น	๖	๑, ๓, ๕, ๑๑, ๑๔, ๑๙

^{๑๓๗} สัมภาษณ์ พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร), เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๘} สัมภาษณ์ นายบัณฑิต เกษมคานต์, นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๓๙} สัมภาษณ์ นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล, นายองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๐} สัมภาษณ์ นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์, ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔๑} สัมภาษณ์ พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุญโญ), รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๔๒} สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพภูล กตสาโร), เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔.๔ ผลการสนทนากลุ่มเฉพาะ

จากการสนทนากลุ่มเฉพาะ กับผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๖ รูป/คน สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

(๑) การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ มีดังนี้

๑. พยายามเก็บรักษาสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งเน้นสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งป้องกันการเสื่อมสลายหรือชำรุดในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการบ่งชี้บรรยากาศและคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมในประวัติศาสตร์ องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในที่นี้รวมความถึง ผิวจราจรประเภทต่าง ๆ เช่นถนน ทางเท้า ครุภัณฑ์ประกอบผังบริเวณ เช่น โคมไฟส่องสว่าง รั้ว ป้าย ม้านั่งริมทาง ต้นไม้ และพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิม คู คลอง รวมทั้งระบบสาธารณูปโภคดั้งเดิม ซึ่งองค์ประกอบในผังบริเวณหรือภูมิสถาปัตยกรรมเหล่านี้แสดงถึงคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่แต่ละพื้นที่ ^{๑๔๓}

๒. พิจารณาความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบรวมทั้งพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อความต่อเนื่องและบรรยากาศ

๓. พิจารณาการจัดระบบระบายน้ำในบริเวณอาคารและพื้นที่รอบบริเวณเพื่อป้องกันการเสื่อมสลายของสถาปัตยกรรมและแหล่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรม ^{๑๔๔}

๔. ควรรักษาสภาพของลานหรือพื้นที่ผิวบริเวณรอบอาคารให้คงลักษณะเดิมมากที่สุดเพื่อป้องกันการเสื่อมสลายขององค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม

๕. เตรียมการป้องกันการเสื่อมสลายของผิวหน้าวัสดุตามลักษณะทางธรรมชาติของวัสดุนั้นๆ เช่น การทำความสะอาดผิวหน้า การกักสนิมผิวโลหะ และการกักสีตกแต่ง รวมทั้งการเตรียมการป้องกัน และบำรุงรักษาองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมอื่นๆ ซึ่งส่งผลมายังผิววัสดุของตัวสถาปัตยกรรม

๖. ควรมีการประเมินคุณค่าโดยทั่วไปของวัสดุก่อสร้างของอาคารที่ต้องการอนุรักษ์ว่า นอกเหนือจากการป้องกันและบำรุงรักษาแล้ว ยังต้องการเสริมด้วยเทคนิควิทยาอื่น ๆ อีกหรือไม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา ทั้งนักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ สถาปนิกภูมิสถาปนิกวิศวกร หรือนักวิทยาศาสตร์ ในสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง ^{๑๔๕}

๗. ควรซ่อมแซมองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและผังบริเวณที่ชำ รุด ในการซ่อมแซมนี้จำ เป็นต้องระมัดระวังและศึกษาลักษณะเดิมให้ถ่องแท้ ในกรณีที่มีชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรม หรือส่วนประณีตสถาปัตยกรรมที่ขาดหายไป การซ่อมแซมจำเป็นต้องศึกษาจากต้นแบบที่ยังพอหลงเหลืออยู่ โดยศึกษาเปรียบเทียบให้ชิ้นส่วนใหม่เหมือนหรือให้มีความแตกต่างกันน้อยที่สุด ชิ้นส่วนดังกล่าวอาจเป็นรั้ว ระเบียง ส่วนตกแต่ง ชายคา ฯลฯ การเลือกวัสดุในส่วนที่เพิ่มเติมให้

^{๑๔๓}สนทนากลุ่มเฉพาะ ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๔๔}สนทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รัชส์ัตย์, คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๔๕}สนทนากลุ่มเฉพาะ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร., รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

พิจารณาวัสดุเดิมเป็นพื้นฐานหากการใช้วัสดุใหม่ที่สร้างความแตกต่างน้อยที่สุด เช่น วัสดุปูพื้น เป็นต้น ^{๑๔๖}

๘. การออกแบบและการก่อสร้างส่วนของสถาปัตยกรรมหรือสภาพแวดล้อมในกรณีที่ต้องประกอบนั้น ได้เสื่อมสลายหรือสูญหายไปโดยสิ้นเชิง เช่น ซุ้มประตูทางเข้า ลาน ถนน ทางเท้า และในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์มีความจำเป็นต้องสร้างใหม่ เพื่อให้ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมคงบรรยากาศและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไว้เช่นเดิม การออกแบบใหม่จำเป็นต้องอาศัยการค้นคว้าหลักฐานอย่างละเอียดรอบคอบ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมโดยการศึกษาจากเอกสาร ภาพถ่าย หรือจดหมายต่างๆ เพื่อให้การออกแบบในลักษณะเหมือนเดิมกระทำโดยถูกต้อง หรือหากมีความจำเป็นต้องออกแบบใหม่ จำเป็นต้องมีสถาปัตยกรรมใหม่ที่มีคุณลักษณะที่กลมกลืนกับอาคารและสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ^{๑๔๗}

๙. ในกรณีที่มีการดำเนินการในขั้นตอนของการบูรณปฏิสังขรณ์ (Restoration) หรือการสร้างใหม่ลักษณะเดิมได้ล่องไป จำเป็นต้องมีการศึกษาส่วนเพิ่มเติมขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์ในการปรับสภาพการใช้งานใหม่ซึ่งอาจรวมถึงการเพิ่มบริเวณจอดรถในพื้นที่ การเพิ่มส่วนประกอบสถาปัตยกรรมหรือประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการเพื่อการใช้งานใหม่ เช่น โถง หรือทางเดินต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปรับการใช้สอย ต้องแน่ใจว่าส่วนที่เพิ่มเติมไม่เป็นปัญหาต่อคุณลักษณะทั่วไปของอาคารและสภาพแวดล้อมทั้งในแง่มุมมองการออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมในบริเวณ

๑๐. ในกรณีที่ต้องมีการปรับการออกแบบสภาพภายนอกของสถาปัตยกรรมบ้างเพื่อการใช้งานใหม่ต้องพิจารณาลักษณะที่ให้ความกลมกลืนกับอาคารเดิม หรือสภาพแวดล้อมเดิม ทั้งรูปแบบ วัสดุ และสัดส่วน ซึ่งรวมความถึงองค์ประกอบของผังบริเวณและความเชื่อมโยงของส่วนเปิดโล่ง ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีการออกแบบใหม่เพิ่มเติม ^{๑๔๘}

(๒) การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ มีดังนี้

๑. ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้างและการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด

^{๑๔๖} สทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง, รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๔๗} สทนากลุ่มเฉพาะ รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รัชส์ัตย์, คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๔๘} สทนากลุ่มเฉพาะ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ต่อไป ^{๑๔๙}

๒. ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่า และความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

๓. พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้น ๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาเรื่องสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม ^{๑๕๐}

(๓) การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ มีดังนี้

๑. ด้วยการพัฒนายั่งยืน (Sustainable development)

๒. ด้วยประธานคณะผู้บริหารสูงสุดขององค์กร (Chief Executive Officer : CEO) มีอำนาจในการที่จะตัดสินใจนำองค์กรไปสู่เป้าหมาย

๓. ด้วยการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นกระบวนการสร้างภาพอนาคตขององค์กรและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามภาพอนาคตมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการคือ (๑) การมุ่งเน้นอนาคต (๒) การมุ่งเน้นจุดมุ่งหมายรวมขององค์กร (๓) การมุ่งเน้นกระบวนการ และ (๔) การมุ่งเน้นภาพรวม ^{๑๕๑}

๔. ด้วยการวิจัย (Research) หมายถึง การศึกษาค้นคว้า การหาคำตอบ การหาความรู้ในสิ่งที่ไม่รู้ โดยวิธีการที่เป็นระบบหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งการวิจัยมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า หากความรู้ แต่งานวิจัยที่สร้างสรรค์เพื่อประดิษฐ์คิดค้นสิ่งที่เป็นประโยชน์ใหม่ ๆ ที่องค์กรต่าง ๆ นิยมนำมาใช้คือการวิจัยและพัฒนา (Research and experimental development) ซึ่งมีทั้งการวิจัยพื้นฐาน การวิจัยประยุกต์ และการพัฒนาการทดลอง

๕. ด้วยการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory management) เป็นหลักการบริหารอย่างหนึ่งในยุคใหม่ ที่มีทั้งการบริหารให้มีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ กลุ่มทำงานหรือให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สนับสนุน ร่วมกำกับติดตามการดำเนินงาน ร่วมระดมทรัพยากรมีทั้งการมีส่วนร่วมจากภายในและการมีส่วนร่วมจากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรับผิดชอบต่องาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในองค์กร ^{๑๕๒}

^{๑๔๙} สทนากลุ่มเฉพาะ นางสาวสุกัญญา เบาเน็ด, ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๕๐} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประติษฐ์ หิรัญประดิษฐ์, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๕๑} สทนากลุ่มเฉพาะ นางวรรณพรพรรณ หิรัญประดิษฐ์, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

^{๑๕๒} สทนากลุ่มเฉพาะ ดร.อำนาจ บัวศิริ, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๖. ด้วยนวัตกรรมที่นำมาใช้ในการบริหารอื่น ๆ อย่างหลากหลาย อาทิเช่น Balanced Scorecard การบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Management: TQM) วงจร PDCA สำนักบริการแบบเบ็ดเสร็จ (one stop service) เป็นต้น

(๔) การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม มีดังนี้

๑. ประโยชน์ในด้านวิชาการ โบราณสถานให้ประโยชน์ในด้านวิชาการมากมาย ไม่ว่าจะเป็นโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ศิลป์

๒. ประโยชน์ในการศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยีในการก่อสร้าง การเลือกใช้วัสดุ ในการก่อสร้างเทคนิคต่าง ๆ การเลือกทำเลที่ตั้ง การทำรากฐานก่อนการก่อสร้าง เป็นต้น

๓. ได้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวโบราณสถานต่างๆ ส่วนมากจะเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว

๔. เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

๕. ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิด หวังเห็นในการที่จะช่วย บำรุงรักษา

๖. ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนในชาติ

๗. การแสดงความเคารพเคารพระอ้อนน้อมถ่อมตนต่อโบราณสถานเหล่านั้น

๘. การใช้ประโยชน์โบราณสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบ ที่มีต่อโบราณสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถาน

๙. การใช้สอยพื้นที่ภายในโบราณสถาน^{๑๕๓}

๑๐. การใช้สอยพื้นที่ภายนอกโบราณสถาน เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชน โดยทั่วไปสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์ต้องดูแลรักษาโบราณสถานให้อยู่ใน สภาพดีไม่ทรุดโทรม

๑๑. เปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการคั่นคว้าวัดที่มีโบราณสถาน วัดมีหน้าที่ ส่งเสริมสนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการอนุรักษ์เบื้องต้นของ โบราณสถานนั้น

๑๒. มีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์ โบราณสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

๑๓. จัดหาผู้มีความรู้ให้เป็นผู้แนะนำในการชมและศึกษาคั่นคว้าวัด โบราณสถานทางประวัติศาสตร์

๑๔. อำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ของผู้ที่มาคั่นคว้าวัดและศึกษาในพื้นที่ โบราณสถาน เช่น มีห้องน้ำ ถังขยะ ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดวางให้เป็นระเบียบไม่บดบังสิ่งที่เป็น โบราณสถานอย่างเหมาะสม^{๑๕๔}

๑๕. เขตส่งเสริมให้เป็นเขตเศรษฐกิจที่เจริญมั่งคั่ง

^{๑๕๓} สทนากลุ่มเฉพาะ พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส), รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

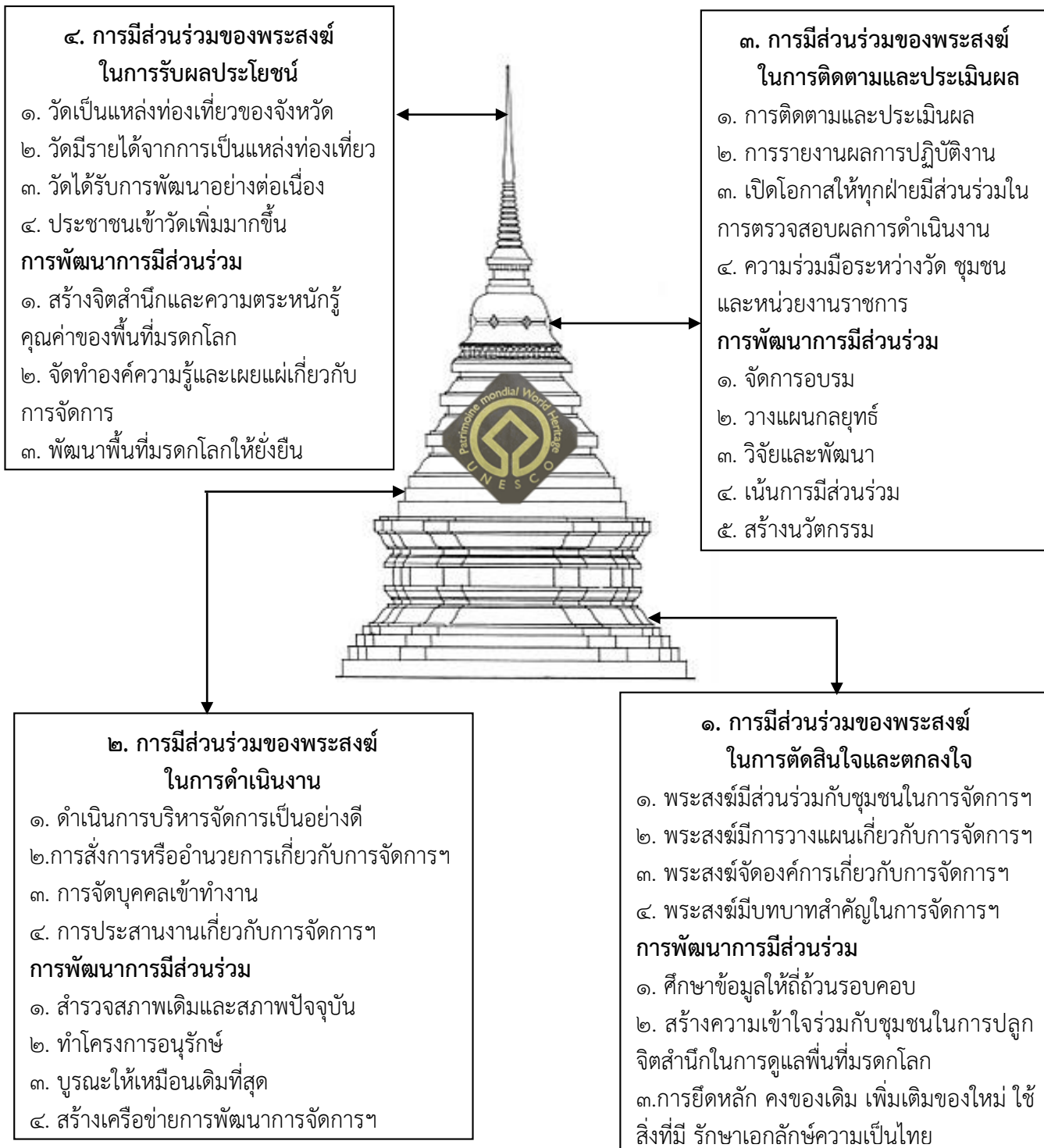
^{๑๕๔} สทนากลุ่มเฉพาะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๑๖. โบราณสถานที่ยังสร้างขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น คูเมือง สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ สระพัง หรือบ่อน้ำบาดาลในมัยสุโขทัย เป็นต้น
๑๗. โบราณสถานที่เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ โบราณสถานที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ เช่น บ้านเรือน วัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติ เช่น ถ้ำที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัย และทิ้งร่องรอยไว้
๑๘. โบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และไม่มีคนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์แล้ว
๑๙. โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และยังมีคนอยู่อาศัย หรือเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่
๒๐. ร่วมคิดค้นและสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ หรือเพื่อสนองความต้องการ
๒๑. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และเพื่อสนองความต้องการ
๒๒. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์มากที่สุด
๒๓. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป
๒๔. กำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษาที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด
- ๒๕) จัดประโยชน์ในสถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ โบราณสถานที่ยังสร้างขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตุมือง ป้อมประตุมือง หรือกำแพงเมือง เป็นต้น^{๑๕๕}

^{๑๕๕} สันทนา กลุ่มเฉพาะ ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒.

๔.๕ องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” สามารถสรุปองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย

ที่มา : พระปลัดโอภาส โอภาโส, ๒๕๖๒.

จากแผนภาพที่ ๔.๑ สรุปแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้ดังนี้

(๑) การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ เปรียบเสมือนฐานพระเจดีย์ มีดังนี้

๑. พยายามเก็บรักษาสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งเน้นสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งป้องกันการเสื่อมสลายหรือชำรุดในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้ เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการบ่งชี้บรรยากาศและคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมในประวัติศาสตร์ องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในที่นี้รวมถึงความถี่ ผิวจราจร ประเภทต่าง ๆ เช่นถนน ทางเท้า ครุภัณฑ์ประกอบผังบริเวณ เช่น โคมไฟส่องสว่าง รั้ว ป้าย ม้านั่งริมทาง ต้นไม้ และพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิม คู คลอง รวมทั้งระบบสาธารณูปโภคดั้งเดิม ซึ่งองค์ประกอบในผังบริเวณหรือภูมิสถาปัตยกรรมเหล่านี้แสดงถึงคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่แต่ละพื้นที่

๒. พิจารณาความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบรวมทั้งพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อความต่อเนื่องและบรรยากาศ

๓. พิจารณาการจัดระบบระบายน้ำในบริเวณอาคารและพื้นที่รอบบริเวณเพื่อป้องกันการเสื่อมสลายของสถาปัตยกรรมและแหล่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรม

๔. รักษาสภาพของลานหรือพื้นที่ผิวบริเวณรอบอาคารให้คงลักษณะเดิมมากที่สุด เพื่อป้องกันการเสื่อมสลายขององค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม

๕. เตรียมการป้องกันการเสื่อมสลายของผิวหน้าวัสดุตามลักษณะทางธรรมชาติของวัสดุนั้นๆ เช่น การทำความสะอาดผิวหน้า การกัดสนิมผิวโลหะ และการกัดสีตกแต่ง รวมทั้งการเตรียมการป้องกัน และบำรุงรักษาองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมอื่นๆ ซึ่งส่งผลมายังผิววัสดุของตัวสถาปัตยกรรม

๖. มีการประเมินคุณค่าโดยทั่วไปของวัสดุก่อสร้างของอาคารที่ต้องการอนุรักษ์ว่า นอกเหนือจากการป้องกันและบำรุงรักษาแล้ว ยังต้องการเสริมด้วยเทคนิควิทยาอื่น ๆ อีกหรือไม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา ทั้งนักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ สถาปนิกภูมิสถาปนิกวิศวกร หรือนักวิทยาศาสตร์ ในสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๗. การซ่อมแซมองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและผังบริเวณที่ชำรุด ในการซ่อมแซมนี้ จำเป็นต้องระมัดระวังและศึกษาลักษณะเดิมให้ถ่องแท้ ในกรณีที่มีชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรมหรือส่วนประณีตสถาปัตยกรรมที่ขาดหายไป การซ่อมแซมจำเป็นต้องศึกษาจากต้นแบบที่ยังพอหลงเหลืออยู่ โดยศึกษาเปรียบเทียบให้ชิ้นส่วนใหม่เหมือนหรือให้มีความแตกต่างกัน้อยที่สุด ชิ้นส่วนดังกล่าวอาจเป็นรั้ว ระเบียง ส่วนตกแต่ง ชายคา ฯลฯ การเลือกวัสดุในส่วนที่เพิ่มเติมให้พิจารณาวัสดุเดิมเป็นพื้นฐานหากการใช้วัสดุใหม่ที่สร้างความแตกต่างน้อยที่สุด เช่น วัสดุปูพื้น เป็นต้น

๘. การออกแบบและการก่อสร้างส่วนของสถาปัตยกรรมหรือสภาพแวดล้อมในกรณีที่ยังคงองค์ประกอบนั้น ได้เสื่อมสลายหรือสูญหายไปโดยสิ้นเชิง เช่น ซุ้มประตูทางเข้า ลาน ถนน ทางเท้า และในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์มีความจำเป็นต้องสร้างใหม่ เพื่อให้ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมคงบรรยากาศและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไว้เช่นเดิม การออกแบบใหม่จำเป็นต้องอาศัยการค้นคว้าหลักฐานอย่างละเอียดรอบคอบ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี

ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมโดยการศึกษาจากเอกสาร ภาพถ่าย หรือจดหมายต่างๆ เพื่อให้การออกแบบในลักษณะเหมือนเดิมกระทำโดยถูกต้อง หรือหากมีความจำเป็นต้องออกแบบใหม่ จำเป็นต้องมีสถาปัตยกรรมใหม่ที่มีคุณลักษณะที่กลมกลืนกับอาคารและสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

๙. ในกรณีที่มีการดำเนินการในขั้นตอนของการบูรณปฏิสังขรณ์ (Restoration) หรือการสร้างใหม่ลักษณะเดิมได้ลุล่วงไป จำเป็นต้องมีการศึกษาส่วนเพิ่มเติมขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์ในการปรับสภาพการใช้งานใหม่ซึ่งอาจรวมรวมถึงการเพิ่มบริเวณจอดรถในพื้นที่ การเพิ่มส่วนประกอบสถาปัตยกรรมหรือประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการเพื่อการใช้งานใหม่ เช่น โถง หรือทางเดินต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปรับการใช้สอย ต้องแน่ใจว่าส่วนที่เพิ่มเติมไม่เป็นปัญหาต่อคุณลักษณะทั่วไปของอาคารและสภาพแวดล้อมทั้งในแง่มุมของการออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมในบริเวณ

๑๐. ในกรณีที่อาจต้องมีการปรับการออกแบบสภาพภายนอกของสถาปัตยกรรมบ้างเพื่อการใช้งานใหม่ต้องพิจารณาลักษณะที่ให้ความกลมกลืนกับอาคารเดิม หรือสภาพแวดล้อมเดิม ทั้งรูปแบบ วัสดุ และสัดส่วน ซึ่งรวมรวมถึงองค์ประกอบของผังบริเวณและความเชื่อมโยงของส่วนเปิดโล่ง ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีการออกแบบใหม่เพิ่มเติม

(๒) การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ เปรียบเสมือนองค์พระเจดีย์ตอนต้น มีดังนี้

๑. ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้างและการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ต่อไป

๒. ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่า และความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

๓. พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้น ๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาเรื่องสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

(๓) การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ เปรียบเสมือนองค์พระเจดีย์ส่วนปลาย มีดังนี้

๑. ด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development)

๒. ด้วยประธานคณะผู้บริหารสูงสุดขององค์กร (Chief Executive Officer : CEO) มีอำนาจในการที่จะตัดสินใจนำองค์กรไปสู่เป้าหมาย

๓. ด้วยการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นกระบวนการสร้างภาพอนาคตขององค์กรและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามภาพอนาคตมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการคือ (๑) การมุ่งเน้นอนาคต (๒) การมุ่งเน้นจุดมุ่งหมายรวมขององค์กร (๓) การมุ่งเน้นกระบวนการ และ (๔) การมุ่งเน้นภาพรวม

๔. ด้วยการวิจัย (Research) หมายถึง การศึกษาค้นคว้า การหาคำตอบ การหาความรู้ในสิ่งที่ไม่รู้ โดยวิธีการที่เป็นระบบหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งการวิจัยมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า หากความรู้ แต่งานวิจัยที่สร้างสรรค์เพื่อประดิษฐ์คิดค้นสิ่งที่เป็นประโยชน์ใหม่ ๆ ที่องค์กรต่าง ๆ นิยมนำมาใช้คือการวิจัยและพัฒนา (Research and experimental development) ซึ่งมีทั้งการวิจัยพื้นฐาน การวิจัยประยุกต์ และการพัฒนาการทดลอง

๕. ด้วยการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory management) เป็นหลักการบริหารอย่างหนึ่งในยุคใหม่ ที่มีทั้งการบริหารให้มีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ กลุ่มทำงานหรือให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สนับสนุน ร่วมกำกับติดตามการดำเนินงาน ร่วมระดมทรัพยากรมีทั้งการมีส่วนร่วมจากภายในและการมีส่วนร่วมจากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรับผิดชอบต่องาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในองค์กร

๖. ด้วยนวัตกรรมที่นำมาใช้ในการบริหารอื่น ๆ อย่างหลากหลาย อาทิเช่น Balanced Scorecard การบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Management: TQM) วงจร PDCA สำนักบริการแบบเบ็ดเสร็จ (one stop service) เป็นต้น

(๔) การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม เปรียบเสมือนยอดพระเจดีย์ มีดังนี้

๑. ประโยชน์ในด้านวิชาการ โบราณสถานให้ประโยชน์ในด้านวิชาการมากมาย ไม่ว่าจะเป็นโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ศิลป์

๒. ประโยชน์ในการศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยีในการก่อสร้าง การเลือกใช้วัสดุในการก่อสร้างเทคนิคต่าง ๆ การเลือกทำเลที่ตั้ง การทำรากฐานก่อนการก่อสร้าง เป็นต้น

๓. ได้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวโบราณสถานต่างๆ ส่วนมากจะเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว

๔. เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

๕. ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิด หวังเห็นในการที่จะช่วยบำรุงรักษา

๖. ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนในชาติ

๗. การแสดงความเคารพคารวะอันน้อมถ่อมตนต่อโบราณสถานเหล่านั้น

๘. การใช้ประโยชน์โบราณสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบ ที่จะเกิดต่อโบราณสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถาน

๙. การใช้สอยพื้นที่ภายในโบราณสถาน

๑๐. การใช้สอยพื้นที่ภายนอกโบราณสถาน เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชน โดยทั่วไปสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์ต้องดูแลรักษาโบราณสถานให้อยู่ใน สภาพดีไม่ทรุดโทรม

๑๑. เปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการค้ำคว้าวัดที่มีโบราณสถาน วัดมีหน้าที่ ส่งเสริมสนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการอนุรักษ์เบื้องต้นของ โบราณสถานนั้น

๑๒. มีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์ โบราณสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

๑๓. จัดหาผู้มีความรู้ให้เป็นผู้แนะนำในการชมและศึกษาค้นคว้าวัด โบราณสถานทางประวัติศาสตร์

๑๔. อำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ของผู้ที่มาค้นคว้าวัดและศึกษาในพื้นที่ โบราณสถาน เช่น มีห้องน้ำ ถังขยะ ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดวางให้เป็นระเบียบไม่บดบังสิ่งที่เป็น โบราณสถานอย่างเหมาะสม

๑๕. เขตส่งเสริมให้เป็นเขตเศรษฐกิจที่เจริญมั่งคั่ง

๑๖. โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น คูเมือง สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ สระพัง หรือบ่อบาดาลในมัยสุโขทัย เป็นต้น

๑๗. โบราณสถานที่เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ โบราณสถานที่มีมนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็น ที่อยู่ เช่น บ้านเรือน วัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติ เช่น ถ้ำที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัย และทิ้งร่องรอยไว้

๑๘. โบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และไม่มีคนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์แล้ว

๑๙. โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และยังมีคนอยู่อาศัย หรือเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่

๒๐. ร่วมคิดค้นและสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาที่ เกิด หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ หรือเพื่อสนองความต้องการ

๒๑. ร่วมวางแผนนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และเพื่อสนองความต้องการ

๒๒. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

๒๓. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ ทำไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

๒๔. กำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อ ประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการ บำรุงรักษาที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด

๒๕) จัดประโยชน์ในสถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ โบราณสถานที่ยังสร้างขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตุมือง ป้อมประตุมือง หรือกำแพง เมือง เป็นต้น

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และงานวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) มุ่งศึกษาทฤษฎี แนวคิดที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สามารถสรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ สภาพทั่วไปในการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑) ในการดำเนินการเกี่ยวกับพื้นที่มรดกโลกภายในวัดนั้น ทางวัดมีการบริหารจัดการอยู่สองทางหลักๆก็คือ ประการแรกเป็นงบประมาณของวัดเองซึ่งได้รับการบริจาคจากประชาชนผู้เคารพ หลวงพ่อโต และวัดพนัญเชิง รวมถึงเงินปัจจัยจากการทอดกฐินบ้าง จากการทอดผ้าป่าสามัคคีบ้าง ปีหนึ่งๆก็จะมียอดประมาณในส่วนนี้ย่อยบาง มากบ้างตามสถานการณ์ ทางวัดมีการนำเงินส่วนนี้มาบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างสม่ำเสมอ เช่นมีการลงรักปิดทององค์หลวง พ่อโต และพระพุทธรูปสำคัญๆหลายองค์ มีการก่อสร้างศาลารายเพื่อใช้ประโยชน์รอบอุโบสถ มีการบูรณะศาสนสถานที่สำคัญๆ โดยมีคณะกรรมการวัด ไวยาวัจกร และผู้ช่วยเจ้าอาวาสที่ได้รับมอบหมายดูแลเกี่ยวกับการเงิน แล้วรายงานให้เจ้าอาวาสทราบเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง จนกว่าจะดำเนินการแล้วเสร็จ ส่วนที่สองเป็นงบประมาณที่ได้รับการอุดหนุนจากหน่วยงานราชการ ในส่วนนี้ทางวัดก็มอบหมายให้หน่วยงานราชการดำเนินการตามความเหมาะสม โดยจะต้องได้รับการอนุญาตจากเจ้าอาวาสก่อนดำเนินการใดๆทั้งสิ้น

๒) ทางจังหวัด โดยกรมศิลปากร สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ในการดูแลจัดการพื้นที่มรดกโลก โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับทางวัดวาอาราม ก็จะมีสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดเข้าไปร่วมสนับสนุนอยู่แล้ว ทางจังหวัดมีเพียงแนวนโยบายในการพัฒนาเท่านั้นเอง ในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลกนั้น จังหวัดพระนครศรีอยุธยาได้รับการอุดหนุนงบประมาณมากพอสมควร แต่ก็ไม่เพียงพอต่อการพัฒนาทั่วทั้งหมด เนื่องจากพื้นที่มรดกโลกมีจำนวนมาก กว้างขวางมาก จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดวาอาราม ซึ่งบางวัดเป็นวัดขนาดใหญ่ เช่น วัดพนัญเชิงวรวิหาร วัดใหญ่ชัยมงคล วัดหน้าพระเมรุ เป็นต้น ก็จะมีกำลังทรัพย์ในการดูแลตนเอง เป็นห่วงก็แต่วัดเล็กๆที่มีงบประมาณน้อย ทางวัดก็จะปล่อยปะละเลยตามยถากรรม ทำให้พื้นที่มรดกโลกในบริเวณนั้นทรุดโทรม ไม่ได้รับการดูแลรักษาอย่างจริงจัง

๓) พระสงฆ์จะพัฒนาวัดให้สะอาด น่าเยี่ยมชม และหาวิธีการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้ามาช่วยเหลือดูแล และทางวัดจะเน้นในด้านการปลูกฝังจิตสำนึกของชุมชนในท้องถิ่น ให้รู้จักรักษาสิ่งแวดล้อมและโบราณวัตถุสถาน ไม่ให้ขุดทำลายหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์ ให้เกิดความเสียหาย มีการจัดตั้งกองอาสาสมัครชุมชนเฝ้าระวังการโจรกรรมโบราณวัตถุและศิลปวัตถุร่วมกับพระสงฆ์ พร้อมทั้งติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อสามารถติดตามภาพเหตุการณ์โจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้ มีการปกป้องคุ้มครองไม่ให้สัตว์เข้ามาอยู่อาศัยในโบราณสถาน การปกป้องคุ้มครองไม่ให้มีการบุกรุกทำลายหรือขุดหาโบราณวัตถุ การปกป้องคุ้มครองตรวจตราโบราณสถานที่เสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ

๔) ทางวัดมีการปลูกต้นไม้อย่างเป็นระเบียบไม่ดูรุงรัง เพื่อตกแต่งภูมิทัศน์ และทัศนียภาพให้สวยงามดูร่มรื่น และไม่บดบังตัวโบราณสถาน วัดรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่นตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน ทางวัดจัดส่งพระไปอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ประจำท้องถิ่น

๕) วัดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีโบราณสถาน โบราณวัตถุ จำนวนมาก ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอันยาวนาน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุให้อยู่ในสภาพที่ดี วัดร่วมกับกรมศิลปากรและหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีนโยบายและให้การอุปถัมภ์วัดในการพัฒนาศาสนสถานร่วมกัน

๖) ชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันมีเทคโนโลยีที่ทันสมัย และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวัด กรมศิลปากรให้ความสำคัญและช่วยเหลือวัดในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุอย่างจริงจัง ประสานและเชื่อมโยงแผนอนุรักษ์เมือง และย่านประวัติศาสตร์เข้ากับแผนพัฒนาระดับชาติ ภาคและท้องถิ่น เช่น ประสานการควบคุมเข้ากับผังเมืองรวม ข้อบัญญัติท้องถิ่นใช้มาตรการเชิงสร้างสรรค์ เชิงบวกในการแก้ปัญหา โดยประนีประนอม หรือเจรจาต่อรอง ประสานผลประโยชน์ เพื่อเกื้อบรักษาส่วนที่ดีของเมืองและสร้างส่วนที่ดีใหม่ ให้สอดคล้องกับของเก่าที่ดีขึ้น

๗) หน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม มีการจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ กรมศิลปากรและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ควรประสานความร่วมมือในการจัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุแก่พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในสังกัดวัดซึ่งเป็นที่ตั้งหรือเก็บรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ มีนักท่องเที่ยวในประเทศและนอกประเทศมาเดินชมและศึกษาโบราณสถานภายในวัด พระสังฆาธิการและคณะกรรมการวัดได้ส่งเสริมสนับสนุน เพราะจะเกิดผลดีแก่วัดทั้งทางตรงและทางอ้อม วัดใดมีโบราณศิลปวัตถุที่สวยงาม นอกจากจัดเก็บรักษามั่นคงปลอดภัย จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบหรือถ้าจัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑ์ได้ยิ่งดี

๘) พระสงฆ์จะต้องเป็นผู้ประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้านให้ร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เช่น สนับสนุนการดำเนินงานของโครงการจัดตั้ง

อาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษาโบราณสถานโดยการจัดหาอาสาสมัคร อบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชาติ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ และขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบราณสถานในท้องถิ่นให้มั่นคง สวยงามทรงคุณค่าอยู่เสมอ เช่น การดูแลถากถางทำความสะอาดโบราณสถานเป็นประจำ หรือส่งเสริมการจัดกิจกรรมประเพณีไทยที่ดั้งเดิมเนื่องในวันนักขัตฤกษ์ต่างๆ เป็นต้น รวมถึงการให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐบาลในการทำงานบำรุงและสงวนรักษาเอกสารโบราณ ซึ่งเป็นนิมิตหมายที่ดีแห่งการร่วมใจกันจรรโลงรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาติให้ดำรงอยู่เป็นมรดกอันน่าภาคภูมิใจยิ่งแก่อนุชนรุ่นหลังสืบต่อไป

๕.๑.๒ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านสถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นพระสังฆาธิการ จำนวน ๙๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕ รองลงมาเป็นพระลูกวัด จำนวน ๘๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๕ ตามลำดับ

ด้านอายุ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๕๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๔.๕ รองลงมาอายุ ๔๑-๖๐ ปี จำนวน ๒๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๗ สุดท้ายมีอายุตั้งแต่ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๕ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๘ ตามลำดับ

ด้านการศึกษาชั้นสูงสุด พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน ๙๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๐ รองลงมาการศึกษาต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๘๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๙ สุดท้ายมีการศึกษาสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๑ ตามลำดับ

ด้านประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ระหว่าง ๑-๓ ปี จำนวน ๑๖๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๕ รองลงมาประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ๔-๖ ปี จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘.๘ สุดท้ายมีประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ๗ ปีขึ้นไป จำนวน ๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๗ ตามลำดับ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการจัดการพื้นที่มรดกโลกอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๒$, S.D. = ๐.๕๕๗) เพื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านการเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมมีค่าเฉลี่ยมากกว่าด้านอื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการจัดการด้านงบประมาณอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๑$, S.D. = ๐.๖๒๐) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๔. ท่านได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ภายในวัดที่เพียงพอมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๔$, S.D. = ๐.๖๒๘) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. ท่านวางแผนร่วมกับชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่นในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.43$, S.D. = 0.620) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๒. ท่านเข้าใจสภาพปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดีมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.43$, S.D. = 0.620) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๓. ท่านมีการจัดการความรู้ในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ปธาน ๔** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41$, S.D. = 0.637) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๓. ท่านมีความเพียรพยายามสร้างความเข้าใจและร่วมกับชาวบ้านในการปลูกจิตสำนึกในการดูแลพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.41$, S.D. = 0.637) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๓. ท่านมีความเพียรพยายามสร้างความเข้าใจและร่วมกับชาวบ้านในการปลูกจิตสำนึกในการดูแลพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.39$, S.D. = 0.558) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. ท่านดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกเป็นอย่างดีมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.38$, S.D. = 0.611) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. ท่านมีเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

พระสงฆ์ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีระดับปฏิบัติการในการปฏิบัติงาน **ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์** อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.39$, S.D. = 0.583) เพื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ ๑. วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดมีค่าเฉลี่ยมากกว่าข้ออื่นๆ

การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการหาค่าสหสัมพันธ์ Pearson พบว่า ค่า Significant Level มีค่าเท่ากับ 0.000 ซึ่งน้อยกว่า 0.005 นั่นคือ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กัน โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) แล้วพบว่า มีค่า 0.844 ซึ่งแสดงว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กัน และมีความสัมพันธ์กันในระดับมาก

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ ด้านการเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน (r = 0.862, p-value = 0.000)

การเปรียบเทียบความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านพุทธธรรม กับการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการหาค่าสหสัมพันธ์ Pearson พบว่า ค่า Significant Level มีค่าเท่ากับ ๐.๐๐๐ ซึ่งน้อยกว่า ๐.๐๐๕ นั่นคือ ปัจจัยด้านพุทธธรรม กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กัน โดยเมื่อพิจารณาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) แล้วพบว่ามีค่า ๐.๘๖๗ ซึ่งแสดงว่า ปัจจัยด้านพุทธธรรม กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกมีความสัมพันธ์กัน และมีความสัมพันธ์กันในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า มีความสัมพันธ์กันทุกด้าน

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) ในตารางที่ ๔.๒๔ พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านสังวรปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๘๖๒$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านสังวรปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านปทานปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๙๑๕$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านปทานปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านภาวนापธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๙๔๐$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านภาวนापธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

จากผลการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r) พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านอนุรักษนาปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทุกด้าน ($r = ๐.๘๒๒$, $p\text{-value} = ๐.๐๐๐$)

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยหลักพุทธธรรม ปธาน ๔ ด้านอนุรักษนาปธาน มีความสัมพันธ์กับการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาทางด้านทุกด้าน ได้แก่ ด้านการจัดการด้านงบประมาณ ด้านการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม พระนครศรีอยุธยา ด้านการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และ ด้านหลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา (ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .๐๑)

๕.๑.๓ การพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

(๑) การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ เปรียบเสมือนฐานพระเจดีย์ มีดังนี้

๑. พยายามเก็บรักษาสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งเน้นสภาพแวดล้อม พร้อมทั้งป้องกันการเสื่อมสลายหรือชำรุดในเวลาเดียวกันทั้งนี้ เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการบ่งชี้บรรยากาศและคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมในประวัติศาสตร์ องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในที่นี้รวมความถึง ผิวดิน ธรณีวิทยา ประเภทต่าง ๆ เช่นถนน ทางเท้า ครุภัณฑ์ประกอบผังบริเวณ เช่น โคมไฟส่องสว่าง รั้ว ป้าย ม้านั่งริมทาง ต้นไม้ และพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิม คู คลอง รวมทั้งระบบสาธารณูปโภคดั้งเดิม ซึ่งองค์ประกอบในผังบริเวณหรือภูมิสถาปัตยกรรมเหล่านี้แสดงถึงคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่แต่ละพื้นที่

๒. พิจารณาความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมและองค์ประกอบรวมทั้งพื้นที่เปิดโล่ง ซึ่งเป็นตัวกลางเชื่อมต่อความต่อเนื่องและบรรยากาศ

๓. พิจารณาการจัดระบบระบายน้ำในบริเวณอาคารและพื้นที่รอบบริเวณเพื่อป้องกันการเสื่อมสลายของสถาปัตยกรรมและแหล่งที่ตั้งของสถาปัตยกรรม

๔. รักษาสภาพของลานหรือพื้นที่ผิวบริเวณรอบอาคารให้คงลักษณะเดิมมากที่สุด เพื่อป้องกันการเสื่อมสลายขององค์ประกอบและส่วนประณีตสถาปัตยกรรม

๕. เตรียมการป้องกันการเสื่อมสลายของผิวหน้าวัสดุตามลักษณะทางธรรมชาติของวัสดุนั้นๆ เช่น การทำความสะอาดผิวหน้า การกัดสนิมผิวโลหะ และการกัดสีตกแต่ง รวมทั้งการเตรียมการป้องกัน และบำรุงรักษาองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมอื่นๆ ซึ่งส่งผลมายังผิววัสดุของตัวสถาปัตยกรรม

๖. มีการประเมินคุณค่าโดยทั่วไปของวัสดุก่อสร้างของอาคารที่ต้องการอนุรักษ์ว่า นอกเหนือจากการป้องกันและบำรุงรักษาแล้ว ยังต้องการเสริมด้วยเทคนิควิทยาอื่น ๆ อีกหรือไม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษา ทั้งนักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ สถาปนิกภูมิสถาปนิก วิศวกร หรือนักวิทยาศาสตร์ ในสาขาวิชาการที่เกี่ยวข้อง

๗. การซ่อมแซมองค์ประกอบสถาปัตยกรรมและผังบริเวณที่ชำรุด ในการซ่อมแซมนี้จำ เป็นต้องระมัดระวังและศึกษาลักษณะเดิมให้ถ่องแท้ ในกรณีที่มีชิ้นส่วนของสถาปัตยกรรมหรือส่วนประณีตสถาปัตยกรรมที่ขาดหายไป การซ่อมแซมจำเป็นต้องศึกษาจากต้นแบบที่ยังพอหลงเหลืออยู่ โดยศึกษาเปรียบเทียบให้ชิ้นส่วนใหม่เหมือนหรือให้มีความแตกต่างน้อยที่สุด ชิ้นส่วน

ดังกล่าวอาจเป็นรั้ว ระเบียง ส่วนตกแต่ง ชายคา ฯลฯ การเลือกวัสดุในส่วนที่เพิ่มเติมให้พิจารณาวัสดุเดิมเป็นพื้นฐานหากการใช้วัสดุใหม่ที่สร้างความแตกต่างน้อยที่สุด เช่น วัสดุปูพื้น เป็นต้น

๘. การออกแบบและการก่อสร้างส่วนของสถาปัตยกรรมหรือสภาพแวดล้อมในกรณีที่ยังคงประกอบนั้น ได้เสื่อมสลายหรือสูญหายไปโดยสิ้นเชิง เช่น ชุ่มประตูทางเข้า ลาน ถนน ทางเท้า และในการพัฒนาเพื่อการอนุรักษ์มีความจำเป็นต้องสร้างใหม่ เพื่อให้ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมคงบรรยากาศและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ไว้เช่นเดิม การออกแบบใหม่จำเป็นต้องอาศัยการค้นคว้าหลักฐานอย่างละเอียดรอบคอบ ทั้งในด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี ศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมโดยการศึกษาจากเอกสาร ภาพถ่าย หรือจดหมายต่างๆ เพื่อให้การออกแบบในลักษณะเหมือนเดิมกระทำโดยถูกต้อง หรือหากมีความจำเป็นต้องออกแบบใหม่ จำเป็นต้องมีสถาปัตยกรรมใหม่ที่มีคุณลักษณะที่กลมกลืนกับอาคารและสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์

๙. ในกรณีที่มีการดำเนินการในขั้นตอนของการบูรณปฏิสังขรณ์ (Restoration) หรือการสร้างใหม่ลักษณะเดิมได้ล่องไป จำเป็นต้องมีการศึกษาส่วนเพิ่มเติมขององค์ประกอบสถาปัตยกรรมเพื่อประโยชน์ในการปรับสภาพการใช้งานใหม่ซึ่งอาจรวมถึงการเพิ่มบริเวณจอดรถในพื้นที่ การเพิ่มส่วนประกอบสถาปัตยกรรมหรือประโยชน์ใช้สอยที่ต้องการเพื่อการใช้งานใหม่ เช่น โถง หรือทางเดินต่อเนื่อง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปรับการใช้สอย ต้องแน่ใจว่าส่วนที่เพิ่มเติมไม่เป็นปัญหาต่อคุณลักษณะทั่วไปของอาคารและสภาพแวดล้อมทั้งในแง่มุมมองการออกแบบสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมในบริเวณ

๑๐. ในกรณีที่ต้องมีการปรับการออกแบบสภาพภายนอกของสถาปัตยกรรมบ้างเพื่อการใช้งานใหม่ต้องพิจารณาลักษณะที่ให้ความกลมกลืนกับอาคารเดิม หรือสภาพแวดล้อมเดิม ทั้งรูปแบบ วัสดุ และสัดส่วน ซึ่งรวมถึงความถึงองค์ประกอบของผังบริเวณและความเชื่อมโยงของส่วนเปิดโล่ง ซึ่งอาจจำเป็นต้องมีการออกแบบใหม่เพิ่มเติม

(๒) การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ เปรียบเสมือนองค์พระเจดีย์ตอนต้น มีดังนี้

๑. ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้างและการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ต่อไป

๒. ทำโครงการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยพิจารณาว่าโบราณสถานนั้นมีคุณค่าและลักษณะความเด่นในด้านใดบ้าง อาทิเช่น ด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี จิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม เป็นต้น แล้ววางแผนรักษาคุณค่า และความสำคัญที่เด่นที่สุดเป็นหลักไว้ แต่ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงคุณค่าและความสำคัญในด้านที่รองลงมาด้วย

๓. พิจารณาก่อนว่าโบราณสถานนั้น ๆ ได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมมาแล้วหรือไม่ เพียงใด หากได้ถูกแก้ไขและส่วนแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นใหม่นั้นทำให้คุณค่าของเดิมเสียไป ควรพิจารณาเรื่องสิ่งที่แก้ไขเพิ่มเติมออก และบูรณะให้เหมือนเดิม

(๓) การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ เปรียบเสมือนองค์พระเจดีย์ ส่วนปลาย มีดังนี้

๑. ด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable development)
๒. ด้วยประธานคณะผู้บริหารสูงสุดขององค์กร (Chief Executive Officer : CEO) มีอำนาจในการที่จะตัดสินใจนำองค์กรไปสู่เป้าหมาย
๓. ด้วยการวางแผนกลยุทธ์ (Strategic Planning) เป็นกระบวนการสร้างภาพอนาคตขององค์กรและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามภาพอนาคตมีองค์ประกอบสำคัญ ๔ ประการคือ (๑) การมุ่งเน้นอนาคต (๒) การมุ่งเน้นจุดมุ่งหมายรวมขององค์กร (๓) การมุ่งเน้นกระบวนการ และ (๔) การมุ่งเน้นภาพรวม
๔. ด้วยการวิจัย (Research) หมายถึง การศึกษาค้นคว้า การหาคำตอบ การหาความรู้ในสิ่งที่ไม่รู้ โดยวิธีการที่เป็นระบบหรือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งการวิจัยมีหลายประเภท ขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า หากความรู้ แต่งานวิจัยที่สร้างสรรค์เพื่อประดิษฐ์คิดค้นสิ่งที่เป็นประโยชน์ใหม่ ๆ ที่องค์กรต่าง ๆ นิยมนำมาใช้คือการวิจัยและพัฒนา (Research and experimental development) ซึ่งมีทั้งการวิจัยพื้นฐาน การวิจัยประยุกต์ และการพัฒนาการทดลอง
๕. ด้วยการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory management) เป็นหลักการบริหารอย่างหนึ่งในยุคใหม่ ที่มีทั้งการบริหารให้มีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ กลุ่มทำงานหรือให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สนับสนุน ร่วมกำกับติดตามการดำเนินงาน ร่วมระดมทรัพยากรมีทั้งการมีส่วนร่วมจากภายในและการมีส่วนร่วมจากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรับผิดชอบต่องาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในองค์กร
๖. ด้วยนวัตกรรมที่นำมาใช้ในการบริหารอื่น ๆ อย่างหลากหลาย อาทิเช่น Balanced Scorecard การบริหารคุณภาพทั่วทั้งองค์กร (Total Quality Management: TQM) วงจร PDCA สำนักบริการแบบเบ็ดเสร็จ (one stop service) เป็นต้น

(๔) การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม เปรียบเสมือนยอดพระเจดีย์ มีดังนี้

๑. ประโยชน์ในด้านวิชาการ โบราณสถานให้ประโยชน์ในด้านวิชาการมากมาย ไม่ว่าจะเป็นโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ศิลป์
๒. ประโยชน์ในการศึกษาและพัฒนาเทคโนโลยีในการก่อสร้าง การเลือกใช้วัสดุ ในการก่อสร้างเทคนิคต่าง ๆ การเลือกทำเลที่ตั้ง การทำรากฐานก่อนการก่อสร้าง เป็นต้น

๓. ได้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวโบราณสถานต่างๆ ส่วนมากจะเป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว

๔. เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ

๕. ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความภาคภูมิใจ เกิด หวังเห็นในการที่จะช่วยบำรุงรักษา

๖. ดำรงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ของคนในชาติ

๗. การแสดงความเคารพเคารวะอ่อนน้อมถ่อมตนต่อโบราณสถานเหล่านั้น

๘. การใช้ประโยชน์โบราณสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบ ที่มีต่อโบราณสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถาน

๙. การใช้สอยพื้นที่ภายในโบราณสถาน

๑๐. การใช้สอยพื้นที่ภายนอกโบราณสถาน เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชน โดยทั่วไปสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์ต้องดูแลรักษาโบราณสถานให้อยู่ในสภาพดีไม่ทรุดโทรม

๑๑. ท่านเปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการค้ำคว้าวัดที่มีโบราณสถาน วัดมีหน้าที่ส่งเสริมสนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการอนุรักษ์เบื้องต้นของโบราณสถานนั้น

๑๒. ท่านมีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน

๑๓. ท่านจัดหาผู้มีความรู้ให้เป็นผู้แนะนำในการชมและศึกษาค้นคว้าวิจัยโบราณสถานทางประวัติศาสตร์

๑๔. ท่านอำนวยความสะดวกในด้านต่าง ๆ ของผู้ที่มาค้นคว้าวิจัยและศึกษาในพื้นที่โบราณสถาน เช่น มีห้องน้ำ ถึงขยะ ให้เพียงพอต่อการใช้สอยและจัดวางให้เป็นระเบียบไม่บดบังสิ่งที่เป็นโบราณสถานอย่างเหมาะสม

๑๕. เขตส่งเสริมให้เป็นเขตเศรษฐกิจที่เจริญมั่งคั่ง

๑๖. โบราณสถานที่สูงขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น คูเมือง สระน้ำ อ่างเก็บน้ำ สระพัง หรือบ่อบาดาลในมัยสุโขทัย เป็นต้น

๑๗. โบราณสถานที่เป็นที่อยู่อาศัย ได้แก่ โบราณสถานที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่อยู่ เช่น บ้านเรือน วัง เป็นต้น หรืออาจดัดแปลงโดยอาศัยธรรมชาติ เช่น ถ้าที่มีมนุษย์เข้าไปอาศัยและทิ้งร่องรอยไว้

๑๘. โบราณสถานที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และไม่มีคนอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์แล้ว

๑๙. โบราณสถานที่ยังใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์ของการก่อสร้าง และยังมีคนอยู่อาศัย หรือเข้าไปใช้ประโยชน์อยู่

๒๐. ร่วมคิดค้นและสร้างรูปแบบ วิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ หรือเพื่อสนองความต้องการ

๒๑. ร่วมวางนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และเพื่อสนองความต้องการ

๒๒. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เกิดประโยชน์มากที่สุด

๒๓. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการกิจกรรมที่ได้ทำไว้เพื่อใช้ประโยชน์ต่อไป

๒๔. กำหนดขอบเขตพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ ต้องให้เกิดความแน่ชัดเพื่อประโยชน์ในการบริหารพื้นที่ในการควบคุม การอนุรักษ์ การนำกลับมาใช้ประโยชน์ และการบำรุงรักษาที่ตั้งของพื้นที่ทางประวัติศาสตร์หรือองค์ประกอบของพื้นที่ที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด

๒๕) จัดประโยชน์ในสถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ โบราณสถานสร้างขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตูเมือง ป้อมประตูเมือง หรือกำแพงเมือง เป็นต้น

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

การเข้าร่วมในการตัดสินใจและตกลงใจ เปรียบเสมือนฐานพระเจดีย์ คือ พยายามเก็บรักษาสภาพเดิมขององค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรม ซึ่งเน้นสภาพแวดล้อมพร้อมทั้งป้องกันการเสื่อมสลายหรือชำรุดในเวลาเดียวกัน ทั้งนี้เพราะองค์ประกอบต่าง ๆ เป็นเครื่องมือสำคัญในการบ่งชี้บรรยากาศและคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมในประวัติศาสตร์ องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมในที่นี้รวมถึงถึง ผนังอาคารประเภทต่าง ๆ เช่นถนน ทางเท้า ครุภัณฑ์ประกอบผังบริเวณ เช่น โคมไฟส่องสว่าง รั้ว ป้าย ม้านั่งริมทาง ต้นไม้ และพืชพันธุ์ไม้ดั้งเดิม คู คลอง รวมทั้งระบบสาธารณูปโภคดั้งเดิม ซึ่งองค์ประกอบในผังบริเวณหรือภูมิสถาปัตยกรรมเหล่านี้แสดงถึงคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่แต่ละพื้นที่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **สาริต กฤตลักษณ์** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน” ผลการวิจัยพบว่า เครือข่ายที่มีส่วนช่วยให้การอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาโบราณสถานในชุมชนประสบความสำเร็จคือประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ในชุมชนครูนักเรียนพระสงฆ์ กำนันผู้ใหญ่บ้านหน่วยงานราชการในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลเทศบาลองค์การเอกชนที่มีความสนใจทางด้านอนุรักษ์โบราณสถานรูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถานคือการบำรุงรักษาให้โบราณสถานคงสภาพเดิมให้มากที่สุดโดยคนในชุมชนด้วยความสมัครใจใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ทิ้งสิ่งแวดล้อมไม่ขัดต่อการดำรงชีวิตหาพันธมิตรช่วยทำด้วยวิธีการที่ไม่ยุ่งยากทำได้ทุกวันเช่นการทำ ความสะอาดเฝ้าระวังรักษาและสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับโบราณสถานให้กับชุมชนรูปแบบ การฟื้นฟูโบราณสถานคือใช้วัฒนธรรมพื้นบ้านจัดงานประเพณีเพื่อสร้างความสำคัญให้แก่โบราณสถานเพื่อให้โบราณสถานอยู่ในจิตใจของคนในชุมชนรูปแบบการพัฒนาโบราณสถานคือการ พัฒนาสภาพแวดล้อมที่อยู่รอบโบราณสถานให้มีความสะอาดสะดวกสบายต่อผู้มาใช้บริการเพื่อทำให้

เกิดความประทับใจและความมีคุณค่าของโบราณสถานเช่นจัดป้ายแสดงประวัติของโบราณสถาน^๑ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิไล) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการอนุรักษ์ รูปแบบอนุรักษ์จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อป้องกันดูแลรักษา เป็นขั้นตอนแรกของการอนุรักษ์ที่สำคัญมาก เป็นวิธีป้องกันและรักษาไม่ให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ เกิดการเสียหายเสื่อมสภาพหรือเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเนื่องมาจากมนุษย์หรือผู้ใช้ประโยชน์ การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสมทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหาย ด้านการฟื้นฟู การฟื้นฟูวิธีการและแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟูสภาพ การส่งเสริมคุณค่าศิลปกรรมท้องถิ่นไปในทิศทางที่เหมาะสม การวางแผนงานเป็นขั้นตอน มีเจ้าหน้าที่นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถทางสังคมและวัฒนธรรมการฟื้นฟูที่ดีควรจะทำขึ้นเพื่อจัดหาประโยชน์ที่เหมาะสมกับทรัพย์สินที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้และการเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มองเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟู ศิลปะพื้นบ้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนามีการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชนไปด้วยรวมถึงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการพัฒนาส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอีกทั้งส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมซึ่งก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในด้านการพัฒนา^๒

การเข้าร่วมในการดำเนินงานของแผนและโครงการ เปรียบเสมือนองค์พระเจดีย์ตอนต้น คือ ทำการสำรวจศึกษาสภาพเดิม และสภาพปัจจุบันของโบราณสถานทั้งด้านประวัติการก่อสร้างและการอนุรักษ์ซึ่งรวมถึงรูปทรงสถาปัตยกรรม การใช้วัสดุ และสภาพความเสียหายที่ปรากฏอยู่ โดยการทำเป็นเอกสาร บันทึกภาพ และทำแผนผังเขียนรูปแบบไว้โดยละเอียด เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับนำมาประกอบพิจารณาทำโครงการอนุรักษ์ และเป็นเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์ ต่อไปซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สมหวัง แสงไสย ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี” ผลการวิจัยพบว่า พระไตรปิฎกเป็นคัมภีร์สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา หอพระไตรปิฎกเป็นศาสนสถานที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เป็นหอสมุดของวัดที่ใช้เก็บรวบรวมพระไตรปิฎก คัมภีร์ไบเบิล สมุดข่อย เพื่อให้ภิกษุสามเณรได้ศึกษาค้นคว้า ส่วนใหญ่จะสร้างกลางสระน้ำ เพื่อป้องกันสัตว์ที่จะมาทำลาย ป้องกันอัคคีภัยและทำให้บรรยากาศเย็นสบายอีกด้วยหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี อยู่ที่วัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยางและวัดพระพุทธไสยาสน์ หอพระไตรปิฎกวัดใหญ่

^๑สาธิต กฤตตาลักษณ์, “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑), หน้า ๗๘.

^๒พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิไล), “บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี”, ดุษฎีนิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๘๖.

สุวรรณารามสร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นหอไตรที่มีเสาสามเสา ซึ่งหมายถึง พระไตรปิฎก แบ่งออกเป็น สามภาค นับว่าเป็นสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าและแปลกกว่าหอไตรหลังอื่นๆ หอไตรวัดใหญ่สุวรรณาราม วัดคงคาราม วัดยาง สร้างกลางสระน้ำ ส่วนหอไตรวัดพระพุทธไสยาสน์เดิมอยู่กลางสระน้ำ แต่ปัจจุบันย้ายมาอยู่บนบกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์วัดมากมาย และอาจทรงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหอพระไตรปิฎกขึ้นด้วย เพราะพระองค์ทรงเป็นศาสนูปถัมภกที่ทรงมีศรัทธาแก่กล้าในพระพุทธศาสนา และสมัยนี้ได้มีการประดิษฐ์แท่นพิมพ์ชาวพุทธจึงได้สร้างพระไตรปิฎกถวายวัดมากมาย ตามคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า การให้ธรรมะเป็นทานชนะการทิ้งปวง คำสอนของพระพุทธองค์ ๘๔,๐๐๐ พระธรรมขันธ์นั้น ได้พิมพ์ออกมาเป็น พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก ซึ่งชาวพุทธถือว่าเป็นหนังสือที่สูงที่สุดที่จะต้องเคารพบูชา จึงต้องมีการสร้างหอไตรเพื่อเก็บรวบรวมหนังสือเหล่านี้หอไตรในจังหวัดเพชรบุรี เป็นหอไตรที่สร้างอย่างประณีตงดงาม เป็นฝีมือช่างชั้นครู ปัจจุบันหอไตรหลายแห่งทรุดโทรมลงมาก การบูรณะจะต้องผ่านกรมศิลปากร ซึ่งมีขั้นตอนมาก หอพระไตรปิฎกแสดงถึงคุณค่าทางวัฒนธรรม คุณค่าทางคุณธรรมและทางจริยธรรม ควรจะได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์และอนุรักษ์ไว้สืบไป^๓ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิไล)** ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการอนุรักษ์ รูปแบบอนุรักษ์จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะ และการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อป้องกันดูแลรักษา เป็นขั้นตอนแรกของการอนุรักษ์ที่สำคัญมาก เป็นวิธีป้องกันและรักษาไม่ให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ เกิดการเสียหายเสื่อมสภาพหรือเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเนื่องมาจากมนุษย์หรือผู้ใช้ประโยชน์ การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสมทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหายด้านการฟื้นฟูการฟื้นฟูวิธีการและแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟูสภาพ การส่งเสริมคุณค่าศิลปกรรมท้องถิ่นไปในทิศทางที่เหมาะสม การวางแผนงานเป็นขั้นตอน มีเจ้าหน้าที่นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถทางสังคมและวัฒนธรรมการฟื้นฟูที่ดีควรจะทำขึ้นเพื่อจัดหาประโยชน์ที่เหมาะสมกับทรัพย์สินที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้และการเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มองเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟู ศิลปะพื้นบ้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และ ด้านการพัฒนาที่มีการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชนไปด้วยรวมถึงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการพัฒนาส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอีกทั้งส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมซึ่งก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในด้านการพัฒนา^๔

^๓สมหวัง แสงไสย, “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี”, รายงานการวิจัย, (สำนักวิจัยและบริการวิชาการสถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒), หน้า ๒๐.

^๔พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิไล), “บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี”, **ดัชนีนิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๘๖.

การเข้าร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการ เปรียบเสมือนองค์พระเจดีย์ส่วนปลาย คือ ด้วยการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory management) เป็นหลักการบริหารอย่างหนึ่งในยุคใหม่ ที่มีทั้งการบริหารให้มีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ กลุ่มทำงานหรือให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น สนับสนุน ร่วมกำกับติดตามการดำเนินงาน ร่วมระดมทรัพยากรมีทั้งการมีส่วนร่วมจากภายในและการมีส่วนร่วมจากภายนอกองค์กร ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรเกิดความรับผิดชอบ ต่องาน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของและเกิดปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ก่อให้เกิดบรรยากาศที่ดีในองค์กร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิไล)** ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑. หลักการและวิธีการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดนนทบุรีในการอนุรักษ์โบราณสถาน มีบรรทัดฐานในการดำเนินการของทุกฝ่ายซึ่งต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามพระราชบัญญัติของกรมศิลปากรในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดได้มีการสำรวจโบราณสถาน เป็นขั้นตอน มีการค้นหาโบราณสถานเพื่อกำหนดรายละเอียดเป็นอย่างไร ในการเพิ่มประสิทธิภาพในมาตรฐานเดียวกัน ๒. บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรีพบว่าในแต่ละด้านได้ผลดังนี้ ๑. ด้านการดูแลรักษา มีการดำเนินการตรวจสอบความเสียหายและความเสื่อมโทรมของโบราณสถานในวัดอย่างต่อเนื่อง ๒. ด้านการปกป้องคุ้มครอง มีการป้องกันและหมั่นสำรวจไม่ให้มีสิ่งบดบังทัศนียภาพของโบราณสถานและมีการป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุกทำลายหรือขุดหาโบราณวัตถุและในเขตโบราณสถานรวมถึงการจัดบริเวณโดยรอบควบคุมดูแลไม่ให้เกิดขวางเส้นทางสัญจรที่อาจจะนำมาซึ่งความไม่สะดวกปลอดภัย ๓. ด้านการเสริมความมั่นคง พิจารณาถึงคุณค่าโบราณสถานไม่ให้เกิดเสื่อมลง รักษาตามแบบดั้งเดิม และปรึกษาผู้รู้ก่อนที่จะดำเนินการ ๔. ด้านการใช้ประโยชน์ มีการเปิดเป็นสถานที่เพื่อบริการค้นคว้าวิจัยวัดที่มีโบราณสถาน สนับสนุนในเชิงวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและการอนุรักษ์เบื้องต้นของโบราณสถานนั้นรวมถึงมีการจัดการเผยแพร่เอกสารประชาสัมพันธ์การส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานแก่พระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนและการใช้ประโยชน์โบราณสถานต้องคำนึงถึงผลกระทบที่จะมีต่อโบราณสถาน มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ให้ชัดเจน และไม่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของโบราณสถาน ๓. การพัฒนาบทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี พบว่า ๑. ด้านการอนุรักษ์ รูปแบบอนุรักษ์จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อป้องกันดูแลรักษา เป็นขั้นตอนแรกของการอนุรักษ์ที่สำคัญมาก เป็นวิธีป้องกันและรักษาไม่ให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ เกิดการเสียหายเสื่อมสภาพหรือเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเนื่องมาจากมนุษย์หรือผู้ใช้ประโยชน์ การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสมทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหาย ๒. ด้านการฟื้นฟู การฟื้นฟูวิธีการและแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟูสภาพ การส่งเสริมคุณค่าศิลปกรรมท้องถิ่นไปในทิศทางที่เหมาะสม การวางแผนงานเป็นขั้นตอน มีเจ้าหน้าที่นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถทางสังคมและวัฒนธรรมการฟื้นฟูที่ดีควรจะทำขึ้นเพื่อจัดหาประโยชน์ที่เหมาะสมกับทรัพย์สินที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้และการเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มองเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟู ศิลปะพื้นบ้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และ ๓. ด้านการพัฒนา มีการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชนไปด้วยรวมถึงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการพัฒนา

ส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอีกทั้งส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมซึ่งก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในด้านการพัฒนา^๕

การเข้าร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วม เปรียบเสมือนยอดพระเจดีย์ คือ การใช้สอยพื้นที่ภายนอกโบราณสถาน เปิดโอกาสให้พุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปสามารถเข้ามาใช้พื้นที่เขตโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์ต้องดูแลรักษาโบราณสถานให้อยู่ในสภาพดีไม่ทรุดโทรมจัดประโยชน์ในสถานที่ท่องเที่ยวโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันศัตรู ได้แก่ โบราณสถานที่สร้างขึ้นเพื่อป้องกันเมืองจากศัตรู เช่น ประตูเมือง บ่อมประตูเมือง หรือกำแพงเมือง เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ **รจณา คุณพูล และประครอง คุณพูล** ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษารูปแบบการบูรณะกุฏิทรงไทย เรือนหมู่วัดท้ายยอด อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” ผลการวิจัยพบว่า กุฏิเจ้าอาวาส ถูกสร้างขึ้นตามหลักมณฑลสูตรและมาตราสูตร ของความเชื่อในการสร้างเรือนให้มีความจำเป็น “มงคล” โดยนำความเชื่อทางพุทธศาสนาและหลักการครองเรือนมาผูกร้อยเป็นคำกลอน เพื่อเลือกตำแหน่งที่ตั้งเรือนเลือกใช้ขนาดของไม้เนื้อแข็งในการทำโครงสร้างต่างๆ ของเรือน โดยคำนึงถึงสัดส่วนของเจ้าของเรือนเป็นหลัก เพื่อใช้เป็นสัดส่วนของเรือนให้มีขนาดที่เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัย และมีความเป็นศิริมงคล กุฏิหลังนี้มีอายุกว่า ๒๐๐ ปี จึงมีสภาพเสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา และมีการซ่อมแซมด้วยไม้หรือวัสดุที่หาได้ง่ายภายในวัดซึ่งบางชิ้นส่วนมีขนาดและรูปแบบที่อาจทำให้สถาปัตยกรรมตามประวัติศาสตร์ ผิดเพี้ยนไปได้งานวิจัยนี้จึงจัดทำรูปแบบรายการของกุฏิที่ใช้เป็นวัสดุก่อสร้างเช่นไม้เนื้อแข็งตามรูปแบบเดิมและแบบบูรณะการของกุฏิที่ใช้วัสดุทดแทนเช่นไม้เทียม และผลจากการเปรียบเทียบงบประมาณในการบูรณะโดยการเลือกใช้วัสดุทดแทนนั้น ใช้งบประมาณในการบูรณะที่สูงกว่าการเลือกใช้วัสดุตามรูปแบบเดิมในอัตราร้อยละ ๓๕ แต่มีอายุการใช้งานที่ยาวนานมาก และใช้เวลาในการบูรณะที่รวดเร็วกว่าเพราะว่าเป็นวัสดุที่หาง่ายในปัจจุบัน^๖ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิโส)** ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ด้านการอนุรักษ์ รูปแบบอนุรักษ์จะต้องทำความเข้าใจให้ชัดเจนในด้านความคิด หลักการเกี่ยวกับการสงวนรักษา การบูรณะและการนำเสนอมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อป้องกันดูแลรักษา เป็นขั้นตอนแรกของการอนุรักษ์ที่สำคัญมาก เป็นวิธีป้องกันและรักษาไม่ให้โบราณสถาน โบราณวัตถุ เกิดการเสียหายเสื่อมสภาพหรือเกิดชำรุดทรุดโทรม อันเนื่องมาจากมนุษย์หรือผู้ใช้ประโยชน์ การดำเนินการในเบื้องต้นควรใช้มาตรการอันเหมาะสมทำการเสริมความมั่นคงแข็งแรงไว้ก่อนที่จะดำเนินการอนุรักษ์ เพื่อป้องกันมิให้เสียหาย ด้านการฟื้นฟูการฟื้นฟูวิธีการและแนวทางการอนุรักษ์ ฟื้นฟูสภาพ การส่งเสริมคุณค่าศิลปกรรมท้องถิ่นไปในทิศทางที่เหมาะสม การวางแผนงานเป็นขั้นตอน มีเจ้าหน้าที่นักวิชาการที่มีความรู้ความสามารถทางสังคมและวัฒนธรรม

^๕พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิโส), “บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี”, **ดุชนิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๘๖.

^๖รจณา คุณพูล และประครอง คุณพูล, “ศึกษารูปแบบการบูรณะกุฏิทรงไทยเรือนหมู่วัดท้ายยอด อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา”, **รายงานการวิจัย**, (คณะวิศวกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๘.

การฟื้นฟูที่ดีควรจะทำขึ้นเพื่อจัดหาประโยชน์ที่เหมาะสมกับทรัพย์สินที่มีค่าทางประวัติศาสตร์ โดยมีกิจกรรมการเรียนรู้และการเป็นเครือข่ายเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ภูมิปัญญาที่มองเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ฟื้นฟู ศิลปะพื้นบ้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม และด้านการพัฒนามีการดำเนินการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม และการพัฒนาองค์ความรู้แก่ชุมชนและเยาวชนไปด้วยรวมถึงการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกและการพัฒนาส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอีกทั้งส่งเสริมสินค้าหัตถกรรมซึ่งก่อให้เกิดรายได้ต่อชุมชนที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในด้านการพัฒนา^๗

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติควรทำบันทึกข้อตกลงร่วมกับคณะสงฆ์ และกรมศิลปากรในการอนุรักษ์โบราณสถานร่วมกัน
๒. สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและกรมศิลปากรควรสนับสนุนงบประมาณในการจัดการพื้นที่มรดกโลกให้แก่วัด ในการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
๓. คณะสงฆ์ควรจัดอบรมให้ความรู้แก่พระสังฆาธิการเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

๑. วัดจะต้องเห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมตัดสินใจที่เด็ดขาดว่าสิ่งใดคือปัญหาของโบราณสถาน เพื่อวางแผนหาแนวทางป้องกันโบราณสถานร่วมกับหน่วยงานราชการต่อไป
๒. วัดจะต้องเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการจัดกิจกรรม และหาแนวร่วมจากประชาชนและหน่วยงานราชการในการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างจริงจังและเป็นรูปธรรม
๓. วัดจะต้องเสียสละกำลังกายกำลังทรัพย์เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีในการอนุรักษ์โบราณสถาน หรือเชิญชวนประชาชนให้มาร่วมในการบริจาคทรัพย์เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ หรือร่วมอนุรักษ์โบราณสถานให้อยู่คู่ประเทศไทยต่อไป
๔. วัดจะต้องหาวิธีการร่วมมือกับหน่วยงานราชการในการติดตามและประเมินผลการดำเนินการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
๕. วัดจะต้องทำการประชาสัมพันธ์เพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้รับทราบถึงการอนุรักษ์โบราณสถานภายในวัด ว่ามีความสำคัญอย่างไร

^๗พระครูวิสุทธินนทคุณ (ทวี สุทธิวิไล), “บทบาทของวัดในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดนนทบุรี”, *คุณวินีพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๘๖.

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในงานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเรื่อง ติดตามผล ประเมินผลในการดูแลอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อที่จะได้ทราบแนวทาง และผลการปฏิบัติของพระสังฆาธิการต่อการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา อันจะนำไปสู่การปรับปรุงระบบการบริหารการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

๒. ในงานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาความคิดเห็นของบุคลากรในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อที่จะได้ทราบความคิดเห็นของบุคลากรในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และนำข้อเสนอแนะจากบุคลากรไปใช้ในการพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถาน ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

๓. ในงานวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานกับประสิทธิภาพในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อจะได้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานกับประสิทธิภาพในการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และนำผลการวิจัยที่ได้ไปพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถาน ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ (PRIMARY SOURCES)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ (SECONDARY SOURCES)

(๑) หนังสือ :

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พระอารามหลวง เล่ม ๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๑.

กรมศิลปากร. คู่มือถวายเป็นความรู้แด่พระสังฆาธิการในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๖.

_____ .งานจัดทำแผนแม่บทโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสขนาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ข้าวพาดินชัย, ๒๕๒๗.

_____ . ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติการอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี. กรุงเทพมหานคร : บริษัทหิรัญพัฒน์จำกัด, ๒๕๓๓.

_____ .แนวทางอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับพระสงฆ์. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด มหาชน, ๒๕๕๕.

_____ .โบราณคดีเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๗.

_____ .ประวัติวัดชุมพลนิกายารามจังหวัดพะนนครศรีอยุธยา. กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์, ๒๕๒๓.

_____ .พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ ๒. พ.ศ. ๒๕๓๕. พร้อมด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสำนักพิมพ์สมพันธ์จำกัด, ๒๕๔๔.

_____ .ศิลปากรบริการงานศิลปวัฒนธรรม ๑๐๐ เรื่องกรมศิลปากร. กรุงเทพมหานคร : บริษัท แพลนโมทีฟ จำกัด, ๒๕๕๒.

_____ .คู่มือการปฏิบัติงานการดูแลรักษาโบราณสถาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ๒๕๔๗.

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย. มาตรฐานการดูแลโบราณสถาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักมาตรฐานการบริหารงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ๒๕๕๕.

โฆสิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์. การพัฒนาประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๓๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- จำนง อติวัฒน์สิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘.
- ชูศักดิ์ แซ่เอี้ยะ และคณะ. **การศึกษาพฤติกรรมของพระสงฆ์ที่เกี่ยวข้องกับหลักฐานโบราณคดี**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.
- จิตยา สุวรรณชฎ. **สังคมวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๗.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. **การวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : บิซิเนสอาร์แอนด์ดี, ๒๕๕๒.
- นิจ หิณูชีระนันท์. **เอกสารการสอนชุด วิชากฎหมายสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๓.
- ปรีชา กาญจนาคม. **การขุดค้นแหล่งโบราณคดียุคโลหะตอนปลายในจังหวัดนครราชสีมา**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๗.
- ปวย อึ้งภากรณ์. **ศาสนธรรมกับการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โกมลคีมทอง, ๒๕๓๐.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **การพัฒนาที่ยั่งยืน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๓.
- พระไพศาลวิสาโล. **พุทธธรรมกับการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๓.
- พระราชวรมนี (ป.อ. ปยุตฺโต). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๒๗.
- พูลสุข หิงคานนท์. **การพัฒนารูปแบบ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.
- ยุวัฒน์ วุฒิเมธี. **หลักการพัฒนาชุมชนและการพัฒนาชนบท**. กรุงเทพมหานคร : ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานพ.ศ. ๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖.
- วิจิตร สิ้นสิริ และนิล เอี่ยมสำอาง. **แบบฝึกหัดรวบยอด ส.๑๐๒ ประเทศของเรา สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๐.
- วีระ เปล่งรัศมี. **บทบาทของพระสงฆ์ต่อการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดเชียงราย**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๓.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. **ทฤษฎีการประเมิน**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.
- ศิริชัย นฤมิตรเรขา. **การอนุรักษ์ศิลปกรรม**. เชียงใหม่คณะวิจิตรศิลป์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐.
- สนธยา พลศรี. **กระบวนการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.
- สมบูรณ์ สุขสำราญ. **การพัฒนาชนบทตามแนววิถีพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวยจำกัด, ๒๕๓๐.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. **สังคมไทย : แนวทางวิจัยและการพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัย
พหุติกรรมศาสตร์, ๒๕๒๕.
- สำนักโบราณคดีกรมศิลปากรกระทรวงวัฒนธรรม. **แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานสำหรับ
พระสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๕๐.
- สำนักเลขาธิการสภาการศึกษา. **การศึกษาและสังเคราะห์รูปแบบการบริหารสถานศึกษาการพัฒนา
คณะกรรมการสถานศึกษาและสถานศึกษาเครือข่ายของผู้บริหารสถานศึกษา
ต้นแบบ รุ่นที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๔๙.
- สุนนท์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา, **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับงานศิลปะและการออกแบบ.
ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม**. รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๒.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. ม.ล. เอกสารการบรรยายประกอบวิชา ๑๐๔๓๐๐ การอนุรักษ์ศิลปกรรม ภาค
การศึกษาที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๔๒ สาขาวิชาศิลปะไทย คณะวิจิตรศิลป์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :
เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒.
- สุวิมล ว่องวานิช. **การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมดาเพรส,
๒๕๕๐.
- แสวง มาละแซม. **จากเมืองยอง สองร้อยปีสู่ล้านนา สัมมนา เรื่อง “๒๐๐ ปี การฟื้นฟูและการ
พัฒนาเมืองลำพูน (๒๓๔๘-๒๕๔๘)**. ลำพูน, ๒๕๔๙.
- อุทุมพร จามรมาน. **๙ ขั้นตอนการทำประกันคุณภาพการศึกษาที่ครบวงจร**. กรุงเทพมหานคร : โรง
พิมพ์พินน์, ๒๕๔๕.
- อุษณีย์ ธงไชย. **พระราชพงศาวดารและพงศาวดาร หลักฐานที่สร้างขึ้นเพื่อสถาบันกษัตริย์ในการ
อนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม**. รวบรวมโดย ผศ.ดร.วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง.
กรุงเทพมหานคร:เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๕๒.

(๒) บทความ :

- จิราภรณ์ อรัณยษนาค. “การเสื่อมสภาพของโบราณสถานและโบราณวัตถุ”. **เอกสารการประชุม
ทางวิชาการ**. คณะสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ครั้งที่ ๒๑ (๓๑ มกราคม -
กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖): ๒.
- นิคม มุสิกคามะ และ ธาดา สุทธิธรรม. ประวัติของแนวคิดและวิธีการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมตาม
แนวความคิดปัจจุบัน. **วารสารศิลปากร**. ปีที่ ๓๔ ฉบับที่ ๖ (พฤษภาคม ๒๕๓๔) : ๑๒.
- ปรีชา นุ่นสุข. “การอนุรักษ์และพัฒนาโบราณวัตถุสถานในท้องถิ่น”. **วารสารสหวิทยาลัยทักษิณ**. ปีที่
๔ ฉบับที่ ๑ (พฤษภาคม-ตุลาคม ๒๕๓๒) : ๑๐๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วีรวุฒิ โอตระกูล. “มาอนุรักษ์กันเถิด”. **วารสารสถาปนิก**. ฉบับ ๒๐๐ ปี กรุงรัตนโกสินทร์. (มกราคม-มีนาคม ๒๕๔๐) : ๑๓๒.
- สวัสต์ สุคนธรังสี. “โมเดลการวิจัย “กรณีตัวอย่างทางการบริหาร”. **พัฒนบริหารศาสตร์**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน ๒๕๒๐) : ๒๐๖.
- เสรี ชัดเข้ม, “โมเดลและการสร้างโมเดล”. **วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์**. มหาวิทยาลัยบูรพา. ปีที่ ๙. ฉบับที่ ๒ (๒๕๓๘) : ๕๒.
- สันติ เล็กสุขุม. “สันนิษฐานรูปแบบโบราณสถานอีกมิติของงานอนุรักษ์โบราณสถาน”. **วารสารราชบัณฑิตยสถาน**. ปีที่ ๓๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มีนาคม ๒๕๕๑) : ๑๕๘.
- อุทัย บุญประเสริฐ, “ตัวแบบหุ่นจำลอง แบบจำลอง หรือโมเดล”. **วารสารครุศาสตร์**. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๓-๔ (พฤษภาคม-ตุลาคม ๒๕๑๖) : ๓๑.
- อุทุมพร จามรมาน. “โมเดลคืออะไร”. **วารสารวิชาการ**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ (มีนาคม ๒๕๔๑) : ๒๕-๒๖.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

- กนิษฐา นาวารัตน์. “การพัฒนารูปแบบและกลยุทธ์การส่งเสริมความเป็นศูนย์กลางการศึกษา นานาชาติของประเทศไทยในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**. : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- บุญส่ง หาญพานิช. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**. สาขาวิชาการอุดมศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พรจันทร์ พรศักดิ์กุล. “รูปแบบกระบวนการงบประมาณของโรงเรียนที่บริหารงบประมาณแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาดุขฎิบัณฑิต**. สาขาการอุดมศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๐.
- พูล สุขหิงคานนท์. “การพัฒนารูปแบบการจ้ดองค์การของวิทยาลัยพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**. : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓.
- พระจิณณวัตร กิ่งแก้ว. “การพัฒนารูปแบบการบริหารโรงเรียนพระปริยัติแผนกสามัญสู่ความเป็นเลิศ”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๕๕.
- วสุ โปษะนันท์. “อนัสติโลซิสเพื่อการบูรณะปราสาทศักดิ์ก้อกธม”. **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์ดุขฎิบัณฑิต**. สาขาวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- วิสุทธิ์ วิจิตรพัชรภรณ์. “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาการอุดมศึกษา : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- สมจิตร แก้วนาค. การพัฒนาและศึกษาความเป็นไปได้ของระบบการประกันคุณภาพหลักสูตรฝึกอบรมของกองทัพอากาศ. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร, ๒๕๔๑.
- สาธิต กฤตตาลักษณ์. “การศึกษารูปแบบการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาโบราณสถานในเขตทุ่งกุลาร้องไห้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน”. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑.
- อรอนงค์ โรจน์วุฒนบุลย์. “การพัฒนาตัวแบบผู้นำเชิงนวัตกรรม”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. คณะรัฐศาสตรศาสตร์ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๕๓.
- อัมพร พงษ์กัสนานนท์. “การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

(๔) รายงานการวิจัย :

- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. ม.ล. “ปัญหาการอนุรักษ์โบราณสถานและวัดในจังหวัดเชียงใหม่”, **รายงานการวิจัย**. เชียงใหม่ : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๙.
- รจนา คุณพูล และประครอง คุณพูล. “ศึกษารูปแบบการบูรณะปฏิสังขรณ์ไทยเรือนหมู่วัดท้ายยออำเภอมือง จังหวัดสงขลา”. **รายงานการวิจัย**. คณะวิศวกรรมศาสตร์: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๑.
- สมพรธรี. “เอกลักษณ์ รูปแบบ และสี ของจิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดสงขลา”. **รายงานการวิจัย**. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย, ๒๕๕๒.
- สมหวัง แสงไสย. “การศึกษาหอพระไตรปิฎกในจังหวัดเพชรบุรี”. **รายงานการวิจัย**. สำนักวิจัยและบริการวิชาการ สถาบันราชภัฏเพชรบุรี, ๒๕๔๒.
- สุนีย์ ทองจันทร์ และคณะ. “ปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการบริหารจัดการ โบราณสถานโบราณวัตถุ และสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ : ศึกษากรณีเกาะเมืองจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๖.
- เอกพงศ์ สุวรรณเกษร์. “สารสนเทศทางภูมิศาสตร์กับโบราณสถานที่ยังไม่ขึ้นทะเบียนในจังหวัดนครปฐม”. **รายงานการวิจัย**. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร องค์กรมหาชน, ๒๕๔๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

- 7 Wonders THAILAND. “วัดนครหลวงสถานที่ท่องเที่ยวพระนครศรีอยุธยา”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.7wondersthailand.com/wizContent.asp?wizConl>. [๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].
- กรมการส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. “สถ.ชวนเที่ยว”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.info.dla.go.th/publictravel/doccmd=goDetail&id=112270&random=13>. [๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].
- กระทรวงวัฒนธรรม. “ศูนย์ข้อมูลกลางทางวัฒนธรรม”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา http://www.m-culture.in.th/moc_new [๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].
- วัดไม้รวก. “ประวัติความเป็นมาวัดไม้รวก”. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา <http://www.watmaiurak.com/history.html> [๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๕๖].

(๗) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม :

- สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
- พระญาณไตรโลก รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
- พระเมธีวรภรณ์ รองเจ้าอาวาสวัดพันธุเชิงวรวิหาร, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
- พระราชธานินทร์ทราจารย์ เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕ ธันวาคม ๒๕๖๑
- พระพิศาลวิหารกิจ เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
- พระครูอนุกุลศาสนิกิน เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
- พระมหาเวชยันต์ เวชยนต์ ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารามราชวรวิหาร, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
- พระครูสิริชัยมงคล เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
- พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญญา เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
- พระปลัดอดิโชติ ธมมวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทไธสวรรย์ อำเภอพระนครศรีอยุธยา, ๒๕ ธันวาคม ๒๕๖๑
- นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒
- นายประดับ โพธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๑ มกราคม ๒๕๖๒
- นางสาวสุกัญญา เบนเนต ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา, ๑๗
มกราคม ๒๕๖๒

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สัมภาษณ์ นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 นายปรีชา ชันธไพโรศรี รองนายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา
 นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๕
 ธันวาคม ๒๕๖๑
 นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา, ๕ มกราคม
 ๒๕๖๒
 นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด นักโบราณคดี
 สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา, ๑๘ มกราคม ๒๕๖๒
 นายบดีรินทร์ เกษมศานต์ นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๑๘
 มกราคม ๒๕๖๒
 นางอรสา อารุณคม ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงาน
 พระนครศรีอยุธยา, ๒๑ มกราคม ๒๕๖๒
- สนทนากลุ่มเฉพาะ ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
 ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุยะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 รองศาสตราจารย์ ดร. สุวิญ รัชส์สัตย์ คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
 มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อุทัย สติมันน์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๘ กุมภาพันธ์
 ๒๕๖๒
 ดร.อานาจ บัวศิริ ผู้ทรงคุณวุฒิ, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 พระญาณไตรโลก รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 พระครูธรรมวิภาจรรณ, ดร. เจ้าอาวาสวัดธรรมิการาช, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 นายประดัด โพธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัด
 พระนครศรีอยุธยา, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 นางสาวสุกัญญา เบาเนต ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา,
 ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 ดร.ประดิษฐ์ หิรัญประดิษฐ์, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 นางวรพรรณ หิรัญประดิษฐ์, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์
 ฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

บรรณานุกรม (ต่อ)

สนทนากลุ่มเฉพาะ ดร.ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 พระปลัดระพี นพวิสาโร, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
 ประธานที่ปรึกษา, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒
 พระมหากฤษฎา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
 กรรมการที่ปรึกษา, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

๒. ภาษาอังกฤษ :

- Bado.J.W. and Hardman. J.J. **Urban Sociology A ystemtic.** U.S.A. F.E. Peacock Publisher.Inc., 1982.
- Bertalanffy. **Education Admistration and the Behavioral Sciences A System Perspective.** Boston. Alyn and Bacon., 1973.
- Brown. W. B. and Moberg. D.J. **Organization Theory and Measurement A Macro Approach.** New York. John Wiley and sons, 1980.
- Bush. Tony. **Theories of Education Measurement.** London. Harper and Row Publishers., 1986.
- Colin Buchanan. and Partners. **Bath A Study in Conservation. Report to the Mir. and Local Government and Bath City Council.** London. HMSO., 1968.
- Cronbach.Lee J. **Essentials of Psychological Testing.** 4th ed. New York Harper & Row., 1971.
- Eisner E. **Education Connoisseurship and Criticism Their Form and Functions in Education Evaluation,** journal of Aesthetic Education., 1976.
- Getzels and Guba. **Social Behavior and The Administrative Process The Sixty-third Yearbook of The National Society for the Study of Education.** The Social Review, 1957.
- Keeves. **Educational Research Methodology and Measurement An International.** Oxford. England Pergamon Press., 1988.
- Keeves. **Model and Model Building. Educational Research, Methodology And Measurement An International Handbook** Oxford. England. Pergamon Press., 1988.
- Kuipers P. Kendall E. & Hancock T. **Developing a Rural Community-based Disability Service.** Service framework and implementation Austral., 2001.
- Madaus G. F. Scriven. M.S. and Stufflebeam. D.L. **Evaluation Models Viewpoints on Ducation and Human Services Evaluation.** Boston. khuwer-Nijhoff publishing., 1983.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- MiddietonMichale. **Conservation in Action A Progress Report on What is Being Done in Britain's Conservation Area. Based on Civic Trust Conference Held at the Royal Festival Hall.** London. Civic Trust., 1972.
- SandysDucan.**Tourism and Heritage Conservation.** PATA conference.bangkok November., 1979.
- Smith. R. H. and Others. **Measurement Making Organization Perform.** New York. Macmillan., 1980.
- Weaver.Martin E. **Conserving Buildings Guide to Techniques and Materials.** John Wiley & Sons.New York., 1993.
- Willer D, **Scientific Sociology Theory and Method.** NewJersy Prentice-Hall., 1967.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

- ๑) พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒) พระสุธีวีระบัณฑิต, ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๓) ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๔) ดร.ประเสริฐ ธิลาวัณ อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๕) ผศ.ดร.รัฐพล เย็นใจมา อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๖

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดุษฎีนิพนธ์

นมัสการ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.

ด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำดุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

๐๑๕๐๗/๑๖๖

พระสมุห์โอภาส
(พระสมุห์โอภาส, scd.as.)
น.พ.อ.อ.อ.

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕๒/๑๙๖

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์

นมัสการ พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.

ด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

พระสุธีวีรบัณฑิต, ดร.
๒๒.๑๐.๖๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๖

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

ด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัย เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรติดต่อก : ๐๘๗๓-๔๘๘-๘๖๖๓

ตรวจ เครื่องมือทำคุษฎีนิพนธ์แล้ว

(รศ.ดร. เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง)

๒๒ พ.ย. ๖๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์

โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๙๖

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์

เรียน อาจารย์ ดร.ประเสริฐ ธิลาว

ด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ตรวจแล้ว

ดร.ประเสริฐ ธิลาว

2 พ.ย. 2561

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร/แฟกซ์ ๐๓๕-๒๔๘-๐๐๐ ต่อ ๘๒๐๐

ที่ ศร ๖๑๐๕.๒/๑๕๖

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.รัฐพล เย็นใจมา

ด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเรียนเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญ พิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำคุษฎีนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรติดต้อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

๐๒/๑๓: นิตยสาร (ดร.รัฐพล) / นิตยสาร

ดร.รัฐพล เย็นใจมา
๒๐๓๕.๑๑

คำดัชนีความสอดคล้อง (IOC)
 แบบประเมินความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับเครื่องมือในการวิจัย
 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือและหาค่า IOC
 เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

คำชี้แจง : ขอความอนุเคราะห์ในการหาค่าความเที่ยงตรงของเครื่องมือ โดยผู้วิจัยได้ทำการวิจัยการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระสมุห์โอภาส โอภาโส
 นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ปีการศึกษา ๒๕๖๑

ตอนที่ ๑ สถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน [] และเติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนดไว้ให้ตามความเป็นจริง

๑. สถานภาพ

[] พระสังฆาธิการ

[] พระลูกวัด

๒. อายุ

[] ๒๑ - ๔๐ ปี

[] ๔๑ - ๖๐ ปี

[] ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. การศึกษาชั้นสูงสุด

[] ต่ำกว่าปริญญาตรี

[] ปริญญาตรี

[] สูงกว่าปริญญาตรี

๔. ประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก

[] ๑ - ๓ ปี

[] ๔ - ๖ ปี

[] ๗ ปีขึ้นไป

ผลการหาค่าดัชนีความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์เป็นรายข้อ (IOC) ของแบบสอบถาม
เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

ผู้วิจัย พระสมุห์โอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล)
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๒ แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อที่	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	การจัดการด้านงบประมาณ								
๑.	พระสงฆ์จัดสรรงบประมาณในการจัดการพื้นที่มรดกโลกภายในวัดที่เพียงพอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	พระสงฆ์บริหารจัดการงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกภายในวัดที่โปร่งใส ตรวจสอบได้	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	พระสงฆ์ใช้งบประมาณในการจัดการพื้นที่มรดกโลกภายในวัดได้อย่างคุ้มค่า	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	พระสงฆ์ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดการพื้นที่มรดกโลกภายในวัดที่เพียงพอ	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา								
๕.	พระสงฆ์วางแผนร่วมกับชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
๖.	พระสงฆ์เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	พระสงฆ์ส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	พระสงฆ์เป็นแกนนำในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
การบริหารจัดการพื้นที่ นครประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา									
๙.	พระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	พระสงฆ์เข้าใจสภาพปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๑.	พระสงฆ์สามารถบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๒.	พระสงฆ์นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อ ความดำรงอยู่ของแหล่งมรดก โลกพระนครศรีอยุธยา								
๑๓.	พระสงฆ์เน้นการเจรจากับทุกฝ่าย เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่ เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔.	พระสงฆ์เน้นสร้างความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายใน การพัฒนาพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕.	พระสงฆ์มีการจัดการความรู้ใน การพัฒนาพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖.	พระสงฆ์มีแนวปฏิบัติที่ดีในการ พัฒนาพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	การบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ปธาน ๔								
๑๗.	พระสงฆ์มีความเพียรพยายามใน การป้องกันไม่ให้ คน สัตว์ เข้ามา ทำลายพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๘.	พระสงฆ์มีความเพียรพยายามใน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจากคน และสัตว์ที่เข้ามาทำลายพื้นที่ มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๙.	พระสงฆ์มีความเพียรพยายาม สร้างความเข้าใจและร่วมกับ ชาวบ้านในการปลูกจิตสำนึกใน การดูแลพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒๐.	พระสงฆ์มีความเพียรพยายามใน อนุรักษ์และรักษาสภาพแวดล้อม ในพื้นที่มรดกโลกเป็นอย่างดีต่อ ลดเวลา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา

ข้อที่	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ								
๑.	พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒.	พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓.	พระสงฆ์มีการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔.	พระสงฆ์มีการจัดองค์การเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน								
๕.	พระสงฆ์ดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกเป็นอย่างดี	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖.	พระสงฆ์มีการจัดบุคคลเข้าทำงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗.	พระสงฆ์มีการสั่งการหรืออำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘.	พระสงฆ์มีการประสานงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อที่	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ผู้เชี่ยวชาญคนที่					สรุปและแปลผล		
		๑	๒	๓	๔	๕	รวม	ค่า IOC	แปลผล
	การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล								
๙.	พระสงฆ์มีเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลการจัดการพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๐.	พระสงฆ์เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบผลการดำเนินงาน	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๑.	พระสงฆ์มีการรายงานผลการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๒.	พระสงฆ์ไม่มีความขัดแย้งกับชุมชนและหน่วยงานราชการเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์								
๑๓.	วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๔.	วัดมีรายได้จากการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๕.	วัดได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๑๖.	ประชาชนเข้าวัดเพิ่มมากขึ้น	+๑	+๑	+๑	+๑	+๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม (Try Out)

ที่ ศบ ๖๑๐๕.๒/๖๘๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม
นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชวิมลเมธี เจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รัทสประจำตวันนิต ๒๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้
ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา ” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้จำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากบุคคลากรภายในหน่วยงานของพระเดช
พระคุณ จึงขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บ
รวบรวมข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ
ต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณใน
ความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาติให้เก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาได้
พระราชวิมลเมธี
เจ้าคณะจังหวัดสุโขทัย
๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

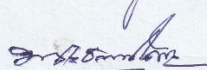
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระธรรมรัตนมงคล เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

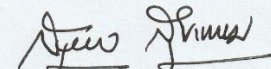
เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รัทสประจําตัวนิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในการปกครองของพระเดช
พระคุณ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
ในการวิจัย ซึ่งเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดช
พระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนําสมามาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุเคราะห์ให้เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยได้

 (พระธรรมรัตนมงคล)
 เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

 (รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การสัมภาษณ์เชิงลึก

- ๑) พระธรรมรัตนมงคล (นพกุล กตสโร) เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๒) พระญาณไตรโลก (สมคิด จินตยโส) รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๓) พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุญโญ) รองเจ้าอาวาสวัดพนัญเชิงวรวิหาร
- ๔) พระราชธานินทรจารย์ (สุชาติ ฐานิสโร) เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร เจ้าคณะอำเภอบ้านแพรก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๕) พระพิศาลวิหารกิจ (สมศักดิ์ ฉนทกโร) เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๖) พระครูอนุกุลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ ฐานิโก) เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร เจ้าคณะอำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๗) พระมหาเวชยันต์ เวชยันโต ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๘) พระครูสิริชัยมงคล (สำรอง ชยธมโม) เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๙) พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญโญ เจ้าอาวาสวัดภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๐) พระปลัดอดิชาติ ธมมวโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธไธศวรชัย อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๑) นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๒) นายประดับ โพธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๓) นางสาวสุกัญญา เบาเนิด ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
- ๑๔) นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๕) ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล นายกเทศมนตรีเทศบาลนครพระนครศรีอยุธยา อำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๖) นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๗) นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
- ๑๘) นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด นักโบราณคดี สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๑๙) นายบดินทร์ เกษมศานต์ นายอำเภพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๒๐) นางอรสา อารุณคม ผู้อำนวยการสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๗๐๐

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

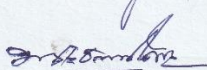
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระธรรมรัตนมงคล เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

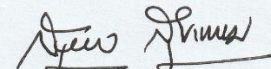
เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รัทสประจําตัวนิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระสงฆ์ในการปกครองของพระเดช
พระคุณ เพื่อการนี้จึงใคร่ขออนุญาตให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
ในการวิจัย ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดช
พระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาได้

 (พระธรรมรัตนมงคล)
 เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
 ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

 (รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
 ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
 ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระราชานันทราจารย์ เจ้าอาวาสวัดกษัตราธิราชวรวิหาร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓
นางสมศรีทอง
15.๐๕.๒๕๖๑

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

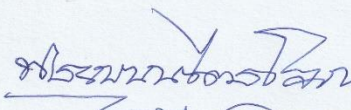
เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระญาณไตรโลก รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

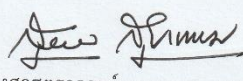
เนื่องด้วย พระสมุห์โอกาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระญาณไตรโลก)

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอกาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๔๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระเมธีวราภรณ์ รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุหโสภา นาย โสภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา"
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

สมุหโสภา
พระเมธีวราภรณ์
๒๕ พ.ย. ๖๑

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

ดร.สุพล สุธะพรหม
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุหโสภา โสภาโส
โทรศัพท์ : ๐๔๓๒-๕๕๕๘-๕๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบิ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้ผลิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระเดชพระคุณพระพิศาลวิหารกิจ เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

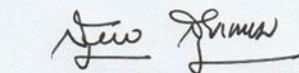
การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้ผลิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาตให้เก็บข้อมูลเพื่อการศึกษาไว้

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(พระพิศาลวิหารกิจ)

เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม
๒๐ พ.ย. ๖๑

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูอนุตถศาสนกิจ เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอกาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ
พระสมุห์โอกาส
เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร

นิตยภัต - ๑
เจ้าอาวาสวัดศาลาปูนวรวิหาร
๒๕ พ.ย. ๒๕๖๑

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอกาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำสนธิ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระมหาเวชยันต์ เวชยนโต
ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดารารามราชวรวิหาร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รัศมีประจักษ์ดำนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขออนุมัติขอความเห็นชอบเพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมส่งมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนึ่งการให้ข้อมูลของ
พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส
(พระมหาเวชยันต์ เวชยนโต)
เจ้าอาวาสวัดสุวรรณ
๒๕ พ.ย. ๖๑

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

ดร.สุรพล สุยะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

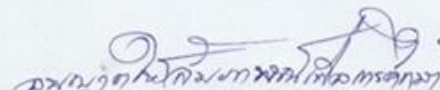
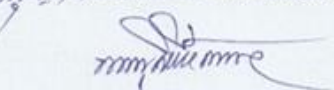
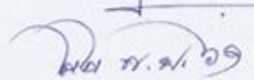
๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูสิริชัยมงคล เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

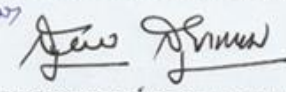
เนื่องด้วย พระสมุห์โอกาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา" เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอกาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทรน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระปลัดต่อโตติ ธมมาโร ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพุทธโสธรวรย์
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอกาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระสมุห์โอกาส ฉายา โอภาโส
ขออนุญาตด้วยความเคารพอย่างสูง

พระปลัดต่อโตติ ธมมาโร
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สยะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

๐๐๖๒๗
๒๕๖๑

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอกาส โอภาโส
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๐๐๕.๒/๖๐๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
นมัสการ พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญญา เจ้าอาวาสวัดกุเขาทอง
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอกาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา"
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นที่ต้องเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อการนี้จึงใคร่
ขอความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่าน
ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุภาตวิเครียง ขั ๖๖๑ กิ่งกร สักข
พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปัญญา
๒๐๑๖๒.๐๖

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอกาส โอภาโส
โทรศัพท์ต่อ : ๐๔๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี่ ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
รับที่ 431
วันที่ - ๙ มิ.ย. ๒๕๖๑
เวลา

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายสุจินต์ ไชยชุมศักดิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
รับที่ ๖๙๘ ลงวันที่ ๙ มิ.ย. ๖๑
เวลา

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง " การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา " เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

สนง. พทศ. ยย.
 กลุ่ม อน.
 กลุ่ม พศ.
 กลุ่ม พล

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีคามจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

9 มิ.ย. 2562

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

สุจินต์ ไชยชุมศักดิ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

(นายประดับ ไทธิกายจนตวง)
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด ปฏิบัติราชการแทน
ผู้ว่าราชการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๙๙-๙๘๘๘-๘๖๖๓

รับ พ. ๖๙๘ ก. ๖๖ ๑๙.๑๐ น. พ.

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายประดัด โพธิกาญจนวัตร
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ให้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

๑๑๖.๑.๖๒

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์ ผู้อำนวยการสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อนุญาตให้เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัยได้

(นายพิสันต์ จันทร์ศิลป์)
วัฒนธรรมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โซนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

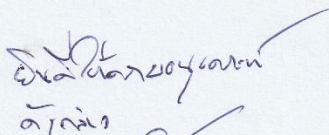
เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ที่ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

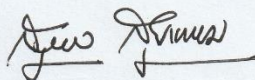
เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

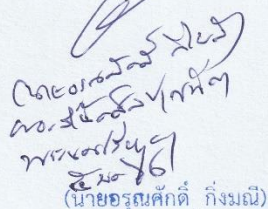
จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

ดร.สุรพล สุธะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

นายอรุณศักดิ์ กิ่งมณี

ผู้อำนวยการสำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา
ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางสาวสุกัญญา เบาเน็ด ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
รับที่ ๒๕๓
วันที่ ๑๖ ม.ค. ๒๕๖๒
เวลา ๙.๑๕

รหัสเพิ่ม.....

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียน ผู้อำนวยการอุทยานฯ

เพื่อโปรด

- ทราบ ลงนาม
 พิจารณา อนุมัติ/อนุญาต
 อื่นๆ...แจ้งผู้เกี่ยวข้องทราบ.....

(นายเอียรวิชัย ทรัพย์ยู่ทอ)
เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน
๑๖ ม.ค. ๒๕๖๒

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

- ทบ

- นอภพระสงฆ์
ภิกษุทองโพธิ์วงษ์
@โพธิ์วงษ์ทอง

(นางสาวสุกัญญา เบาเน็ด)
ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
๑๗ ม.ค. ๒๕๖๒

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

- งานบริหารทั่วไป งานวิชาการ
 งานการเขียน... งานช่างโยธา
 งานช่างศิลป์... ศูนย์วิทยุ
 อื่นๆ.....

(นายเอียรวิชัย ทรัพย์ยู่ทอ)
เจ้าพนักงานธุรการชำนาญงาน

นางสาวสุกัญญา เบาเน็ด

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุมัติการให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด
นักโบราณคดี สำนักงานอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาดังกล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอ นิมิตกร พระสมุห์โอภาส โอภาโส
ภรรยาหม่อมราชวงศ์ ชัยเชษฐ์
๑๙ กันยายน ๖๑

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุขะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

นายวีระศักดิ์ แสนสะอาด
๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบขออนุเคราะห์ให้นิสิตเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นายบัณฑิต เกษมสานต์ นายอำเภอพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

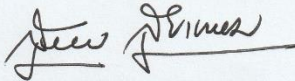
เนื่องด้วย พระสมุห์โอกาส ฉายา โอภาโส รัศประจำตวันิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษานี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอกาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

ททท. สำนักงานพระนครศรีอยุธยา

รับที่ ๒๐๑
วันที่ 18 ส.ค. 2562
เวลา 16.00 น.

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางอรสา อารุศคม
ผู้อำนวยการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

เรียนขอ อนุฯ (๑ ม.ศ. ๖๕๙๕)
นายกฟอชคต.นันท

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

อรสา อารุศคม
(นางอรสา อารุศคม)

ผสอย.

21 ส.ค. ๖๒

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนบี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน นางสมทรง พันธุ์เจริญวรกุล นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 – 248 – 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 – 248 – 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๖๙๙

๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ให้หนังสือเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ว่าที่ร้อยตรีสมทรง สรรพโกศลกุล นายกเทศมนตรีนครพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวหนังสือ ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อการนี้จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์ได้โปรดพิจารณาอนุญาตให้หนังสือดำเนินการสัมภาษณ์ และเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย
ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และ
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ภาคผนวก จ
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
“การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

คำชี้แจง

แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๒) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๓) เพื่อนำเสนอแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ข้อมูลที่ได้ จะแปลผลวิจัยในภาพรวม ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลของท่านเป็นความลับ และใช้ประโยชน์เฉพาะการวิจัยเท่านั้น ไม่มีผลกระทบต่อท่านหรือหน่วยงานของท่านแต่อย่างใด

แบบสอบถามนี้ แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คงจะได้รับความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถามเป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

พระสมุห์โอภาส โอภาโส
นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีการศึกษา ๒๕๖๑

ตอนที่ ๑ สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน [] และเติมข้อความลงในช่องว่างที่กำหนดไว้ให้ตามความเป็นจริง

๑. สถานภาพ

[] พระสังฆาธิการ [] พระลูกวัด

๒. อายุ

[] ๒๑ - ๔๐ ปี [] ๔๑ - ๖๐ ปี

[] ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. การศึกษาชั้นสูงสุด

[] ต่ำกว่าปริญญาตรี [] ปริญญาตรี

[] สูงกว่าปริญญาตรี

๔. ประสบการณ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก

[] ๑ - ๓ ปี [] ๔ - ๖ ปี

[] ๗ ปีขึ้นไป

- ตอนที่ ๒** แบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- คำชี้แจง** โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลกของพระสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่าท่านคิดเห็นอยู่ในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้
- ๕ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด
 - ๔ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก
 - ๓ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง
 - ๒ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย
 - ๑ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
การจัดการด้านงบประมาณ						
๑.	พระสงฆ์จัดสรรงบประมาณในการจัดการพื้นที่มรดกโลกภายในวัดที่เพียงพอ					
๒.	พระสงฆ์บริหารจัดการงบประมาณที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก ภายในวัดที่โปร่งใส ตรวจสอบได้					
๓.	พระสงฆ์ใช้งบประมาณในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ภายในวัดได้อย่างคุ้มค่า					
๔.	พระสงฆ์ได้รับงบประมาณสนับสนุนในการจัดการพื้นที่มรดกโลก ภายในวัดที่เพียงพอ					
การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม พระนครศรีอยุธยา						
๕.	พระสงฆ์วางแผนร่วมกับชุมชน และหน่วยงานท้องถิ่นในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม					
๖.	พระสงฆ์เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม					
๗.	พระสงฆ์ส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม					
๘.	พระสงฆ์เป็นแกนนำในการอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม					
การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา						
๙.	พระสงฆ์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา					

ข้อที่	การจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑๐.	พระสงฆ์เข้าใจสภาพปัญหาและสามารถแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี					
๑๑.	พระสงฆ์สามารถบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี					
๑๒.	พระสงฆ์นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาได้เป็นอย่างดี					
	หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา					
๑๓.	พระสงฆ์เน้นการเจรจากับทุกฝ่าย เพื่อลดปัญหาความขัดแย้งที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก					
๑๔.	พระสงฆ์เน้นสร้างความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลก					
๑๕.	พระสงฆ์มีการจัดการความรู้ในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลก					
๑๖.	พระสงฆ์มีแนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาพื้นที่มรดกโลก					
	การบูรณาการกับหลักพุทธธรรม ปธาน ๔					
๑๗.	พระสงฆ์มีความเพียรพยายามในการระวัง ป้องกันไม่ให้ คน สัตว์ เข้ามาทำลายพื้นที่มรดกโลก					
๑๘.	พระสงฆ์มีความเพียรพยายามในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นจาก คนและสัตว์ที่เข้ามาทำลายพื้นที่มรดกโลก					
๑๙.	พระสงฆ์มีความเพียรพยายามสร้างความเข้าใจและร่วมกับชาวบ้านในการปลูกจิตสำนึกในการดูแลพื้นที่มรดกโลก					
๒๐.	พระสงฆ์มีความเพียรพยายามในอนุรักษ์และรักษา สภาพแวดล้อมในพื้นที่มรดกโลกเป็นอย่างดีตลอดเวลา					

ตอนที่ ๓ แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ว่าท่านคิดเห็นอยู่ในระดับใด ที่ตรงกับสภาพความเป็นจริง โดยกำหนดระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

๓ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง มีความคิดเห็นอยู่ในระดับน้อยที่สุด

ข้อที่	การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ความคิดเห็น				
		๕	๔	๓	๒	๑
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ						
๑.	พระสงฆ์เข้าไปมีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา					
๒.	พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา					
๓.	พระสงฆ์มีการวางแผนเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก					
๔.	พระสงฆ์มีการจัดองค์การเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก					
การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน						
๕.	พระสงฆ์ดำเนินการบริหารจัดการพื้นที่มรดกโลกเป็นอย่างดี					
๖.	พระสงฆ์มีการจัดบุคคลเข้าทำงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก					
๗.	พระสงฆ์มีการสั่งการหรืออำนวยการเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก					
๘.	พระสงฆ์มีการประสานงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก					
การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล						
๙.	พระสงฆ์มีเครื่องมือในการติดตามและประเมินผลการจัดการพื้นที่มรดกโลก					
๑๐.	พระสงฆ์เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบผลการดำเนินงาน					
๑๑.	พระสงฆ์มีการรายงานผลการปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก					
๑๒.	พระสงฆ์ไม่มีความขัดแย้งกับชุมชนและหน่วยงานราชการเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่มรดกโลก					

๔.๓ ความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลโครงการของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๔.๔ ความคิดเห็นเพิ่มเติมเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์จากการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณ/เจริญพร ที่เมตตาตอบคำถามในครั้งนี้
คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ฉ
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง

“การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

ชื่อ-นามสกุล ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....

ตำแหน่ง.....

ให้สัมภาษณ์เมื่อวันที่.....

วิธีการให้สัมภาษณ์ จดบันทึกและบันทึกเสียง

ตอนที่ ๒ ข้อคำถามสัมภาษณ์เรื่อง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๒.๑ ท่านคิดว่าการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านต่างๆ ได้แก่

๑. การจัดการด้านงบประมาณ

.....
.....
.....

๒. การอนุรักษ์และคุ้มครองแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมพระนครศรีอยุธยา

.....
.....
.....

๓. การบริหารจัดการพื้นที่นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

.....
.....
.....

๔. หลักบูรณาการองค์รวมเพื่อความดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา

อย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๒.๒ ท่านคิดว่าการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

๒.๓ ท่านคิดว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

๒.๔ ท่านมีข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

ขอขอบพระคุณ/เจริญพร ที่เมตตาตอบคำถามในครั้งนี้
คณะผู้วิจัย

ภาคผนวก ช

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

รายนามผู้เชี่ยวชาญในการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ได้แก่

กลุ่มที่ ๑ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการ

- ๑) ศาสตราจารย์ ดร. บุญทัน ดอกไธสง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๒) รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุยะพรหม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๓) รศ. ดร. สุวิญ รัชส์สัย คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
- ๔) ผศ. ดร. อุทัย สติมัน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
- ๕) ดร. อำนวย บัวศิริ ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กลุ่มที่ ๒ พระสงฆ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง (วัดจัดอยู่ในพื้นที่มรดกโลก)

- ๖) พระญาณไตรโลก รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๗) พระครูธรรมิกการคุณ, ดร. เจ้าอาวาสวัดธรรมิกการาช

กลุ่มที่ ๓ ผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานราชการ

- ๘) นายประดับ โปธิกาญจนวัตร ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- ๙) นางสาวสุกัญญา เบาเนต ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา

กลุ่มที่ ๔ ผู้ทรงคุณวุฒิภาคเอกชน/ประชาชน

- ๑๐) ดร. ประดิษฐ์ หิรัญประดิษฐ์
- ๑๑) นางวรรณพร หิรัญประดิษฐ์

กลุ่มที่ ๕ อาจารย์ประจำหลักสูตร ผู้ทรงคุณวุฒิ

- ๑๒) พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๑๓) ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ๑๔) ดร. ประเสริฐ ธิลาว อาจารย์ประจำหลักสูตรภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
- ๑๕) พระปลัดระพิน พุทธิสารโร, ผศ.ดร. ประธานที่ปรึกษา
- ๑๖) พระมหากฤษณา กิตติโสภโณ, ผศ.ดร. กรรมการที่ปรึกษา

บัญชีลงชื่อ การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
 ดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก
 ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

โดย พระสมุห์โอภาส โอภาโส

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

วันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น.

ณ. ห้อง B 507 ชั้น ๕ โซน บี คณะสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ที่	ชื่อ - ฉายา/นามสกุล	ตำแหน่ง	ลงชื่อ
๑	พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร	
๒	พระญาณไตรโลก	รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
๓	พระครูธรรมมิกาจารย์คุณ, ดร.	เจ้าอาวาสวัดธรรมมาราช จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
๔	พระปลัดระพีณ พุทธิสาร, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ	
๕	พระมหากฤษณา กิตติโสภณ, ผศ.ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ	
๖	รศ.ดร.สุรพล สุษะพรหม	ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์	
๗	ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง	ประธานหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์	
๘	ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง	รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ	
๙	ดร.ประเสริฐ อิลลา	เลขานุการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา	
๑๐	รศ.ดร.สุวิญ รักสิทธิ์	อาจารย์ประจำบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	
๑๑	ผศ.ดร.อุทัย สติมัน	อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต	
๑๒	ดร.อำนาจ บัวศิริ	ผู้ทรงคุณวุฒิ	
๑๓	ดร.ประดิษฐ์ หิรัญประดิษฐ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	
๑๔	นางวรรณพรณ หิรัญประดิษฐ์	ผู้ทรงคุณวุฒิ	
๑๕	นายประดับ โพธิกาญจนวัตร	ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	
๑๖	นางสาวสุกัญญา เบนิน	ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์ พระนครศรีอยุธยา	
๑๗ ผศ.ดร. วีรพล มีชัย		อาจารย์ประจำหลักสูตรฯ	

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๒

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รัทสประจำตวันนิต ๒๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โขนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

พร้อมใจ
ศ.ดร.บุญทัน ดอกไธสง

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

บันทึกข้อความ

งานสารบรรณ
หลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
รับที่ ๑๓
วันที่ ๖ ก.พ. ๖๒
ผู้รับ วรวิทย์

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)
ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๒ วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระสมุหโสภาส นาย โสภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธิติวดี หมั่นมี)

เลขานุการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

สุรพล สุษะพรหม

รองศาสตราจารย์ สุรพล สุษะพรหม
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

วรวิทย์

ผู้ประสานงาน: พระสมุหโสภาส โสภาโส
โทรติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.สุวิญ รักสัตย์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รัชสประจําตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ
จัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา
๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๔ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอรังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุทัย สติมัน มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ญาณ โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอรังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

อุทัย สติมัน
ดร.อุทัย สติมัน

สุรพล สุธะพรหม

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส ญาณ โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน อาจารย์ ดร.อำนาจ บัวศิริ
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ
จัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา
๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๔ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

๒๕ มกราคม
๒๕๖๒

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๔๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โขนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระเดชพระคุณพระญาณไตรโลก รองเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระเดชพระคุณเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระเดชพระคุณพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โขนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
นมัสการ พระครูธรรมิการัตนคุณ, ดร. เจ้าอาวาสวัดธรรมิการาช
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๔ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

วิมล
วิมลวรรณ
WMA

ขอนมัสการด้วยความเคารพอย่างสูง

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน นายประดัด โพธิ์กาญจนวัตร
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(นายประดัด โพธิ์กาญจนวัตร)

ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดพระนครศรีอยุธยา (รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุยะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน นางสาวสุกัญญา เบนินดี ผู้อำนวยการอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๕๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ
จัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา
๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

- ธีรเดชกร

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน ดร. ประดิษฐ์ หิรัญประดิษฐ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๕๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ
จัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา
๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๕ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

๐๘๐๒๖๒

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๑๐๒

หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
อาคารเรียนรวม โชนปี ชั้น 5 ห้อง B 504
เลขที่ 79 หมู่ 1 ตำบลลำไทร อำเภอลำไทร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170
โทร. 035 - 248 - 000 ต่อ 8202, 8203
Fax : 035 - 248 - 000 ต่อ 8203
Website : gps.mcu.ac.th
E-mail : gps@mcu.ac.th

๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
เรียน นางวรรณ หิรัญประดิษฐ์
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. กำหนดการ จำนวน ๑ ฉบับ
๒. เอกสารประกอบการสนทนากลุ่ม จำนวน ๑ เล่ม

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธ
ศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษา
วิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา”
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้
มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการ
จัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา
๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอลำไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

อิมลัทธิธรม
อภินันท์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส
โทรศัพท์ต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๒

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร. รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วม
ของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ.
๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัก
ได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสมการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

๒๕๖๒/๒๒/๒๒๒๒ ๑

(พระอุดมสิทธินายก, ผศ.ดร.)

รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายบริหาร

ปฏิบัติหน้าที่แทนคณบดีคณะสังคมศาสตร์

๒ / ๒๒ / ๒๒๒

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรติดต่อก : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

บันทึกข้อความ

สำนักงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๒

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง รองคณบดีคณะสังคมศาสตร์ ฝ่ายวิชาการ

เนื่องด้วย พระสมุหโสภาส ญา โสภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

เจ้ารองศาสตราจารย์ สุขเหลือง

ผศ.ดร.เกียรติศักดิ์ สุขเหลือง

ผู้ประสานงาน: พระสมุหโสภาส โสภาโส
โทรติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๒

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

เรียน อาจารย์ ดร.ประเสริฐ ธิดาว เลขานุการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รัทสประจำตวันสิต ๖๐๐๑๑๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอเชิญท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

ชนิดี เข้าใจ สนทนากลุ่มได้

ดร.ประเสริฐ ธิดาว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา
ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร., โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๒/๒๒

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระปลัดระพี นพฺพิสาโร, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัด
พระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขออาราธนา
พระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วม
ของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ.
๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนปี คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตร
ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจัก
ได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงน้อมสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุษะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

อินดิ้ง อังกรอม
พระปลัดระพี นพฺพิสาโร

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรติดตอ : ๐๘๗-๔๘๘-๘๖๖๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ โทร.,โทรสาร ๐ - ๓๕๒๔ - ๘๐๐๐ (ภายใน ๘๒๐๐)

ที่ ศธ ๖๑๐๕๒/๒๒

วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขอเชิญเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

นมัสการ พระมหากษัตริยา กิตติโสภณ, ผศ.ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

เนื่องด้วย พระสมุห์โอภาส ฉายา โอภาโส รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๑๐๔๐๕๑ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ พิจารณาแล้วเห็นว่าพระคุณท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงใคร่ขออาราธนาพระคุณท่านพร้อมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ เรื่อง “การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลกในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ในวันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒ เวลา ๑๕.๐๐ น. เป็นต้นไป ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โขนปี คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงนมัสการมาเพื่อขออาราธนาเข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ ตามวันเวลาและสถานที่ดังกล่าว

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล สุธะพรหม)

ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา

ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์

ยินดีเข้าร่วมสนทนากลุ่ม

(พระมหากษัตริยา กิตติโสภณ, ผศ.ดร.)

ผู้ประสานงาน: พระสมุห์โอภาส โอภาโส

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘๗-๙๘๘-๘๖๖๓

.....

ภาคผนวก ซ
ประมวลภาพประกอบการวิจัย

สัมภาษณ์ พระธรรมรัตนมงคล (นพภูท กตสาโร)
เจ้าอาวาสวัดพนัญเชิง วรวิหาร
เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระพิศาลวิহারกิจ (สมศักดิ์ ฉันทกโร)
เจ้าอาวาสวัดหน้าพระเมรุราชิการาม เจ้าคณะตำบลท่าわาสุกกรี เขต ๓ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

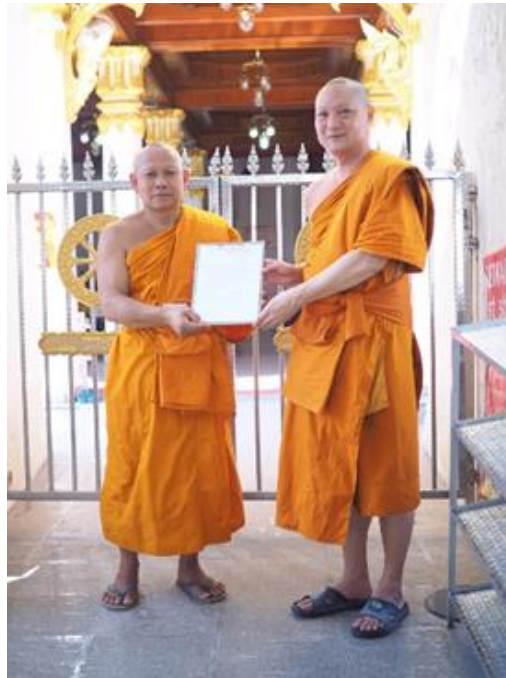
สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลศาสนกิจ (ประดิษฐ์ สุวานิกโก)
เจ้าอาวาสวัดศาลาปูน วรวิหาร เจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระมหาเวชยันต์ เวชยนต์
ผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดสุวรรณดาราราม ราชวรวิหาร
เจ้าคณะอำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูสิทธิชัยมงคล (สำรอง ชยธมฺโม)
เจ้าอาวาสวัดใหญ่ชัยมงคล รองเจ้าคณะอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ พระครูใบฎีกาประเทือง กิตติปณฺโญ
เจ้าอาวาสวัดกุเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

สัมภาษณ์ นายประดับ โพธิกาญจนวัตร
ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
วันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒
ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์

การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)
วันศุกร์ที่ ๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๒
ณ ห้อง B๕๐๘ ชั้น ๕ อาคารเรียนรวม โชนบี คณะสังคมศาสตร์

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ ฉายา นามสกุล : พระปลัดโอภาส โอภาโส (ศิริกิตติกุล)
- ว/ ด/ ป เกิด : ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๑๘
- ภูมิลำเนาที่เกิด : บ้านเลขที่ ๙ หมู่บ้านรัชดานิเวศน์ ถนนพระราชาราษฎร์บำเพ็ญ
แขวงสามเสนนอก เขตห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร
- การศึกษา : บริหารธุรกิจบัณฑิต สาขาการจัดการ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ (พ.ศ. ๒๕๕๘)
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๖๐)
- ผลงานทางวิชาการ : การส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญ ในมิติทางพระพุทธศาสนา
ของวัดในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
หนังสือ ๑ ทศวรรษ การจัดการเชิงพุทธ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (พฤษภาคม ๒๕๖๐ , น.๖๗)
: การบริหารกิจการคณะสงฆ์ มิติว่าด้วยเรื่องการจัดการศึกษาคณะสงฆ์ไทย
วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (ฉบับพิเศษ)
(เมษายน - มิถุนายน ๒๕๖๑): ๔๕๙.
: การศึกษาที่มุ่งสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์กับมุมมองทางพระพุทธศาสนา
งานประชุมวิชาการระดับชาติ MCU 3 Congress นวัตกรรมทางการ
ปกครองและการบริหารในยุคไทยแลนด์ ๔.๐ (๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๒)
: การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการจัดการพื้นที่มรดกโลก
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา **วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ ๙**
ฉบับที่ ๑ (มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓):
: การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างสาธารณูปการของวัดในสังคมไทย
วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ ๖ ฉบับที่
(ฉบับพิเศษ ประจำเดือนพฤษภาคม - สิงหาคม ๒๕๖๓) :
: แนวทางการสื่อสารสร้างสันติทางการเมืองตามแนวทางพระพุทธศาสนา
วารสารสังคมศาสตร์ปริทรรศน์ (รัฐศาสตร์นครราชสีมา) ปีที่ ๖
ฉบับที่ ๓ (กันยายน - ธันวาคม ๒๕๖๓):
- อุปสมบท : ๒๘ พฤษภาคม ๒๕๔๖
- ที่อยู่ปัจจุบัน : วัดหน้าพระเมรุราชิกการาม ตำบลท่าवासกรี
อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- โทรศัพท์ : ๐๘๗-๙๘๘๘๖๖๓ , ๐๘๑-๖๙๔๘๐๙๙
- E-Mail : Opas_s2009@hotmail.com , O.sirikittikul@gmail.com